

Irodalmi tükör / szépirodalom

Markó Béla: Hűség; Kétely; Öröm; Megújulás; Gyökerek; Virágzó kert; Rózsafa; Maradék; Ámulat; Nehézkedés; Életraaj	3 4
Praznovszky Mihály: Mikszáthtal Szlovéniában	5
Lángi Péter: Mocsárvár titkai, Haikuk: Emberi dolgok; Bal, jobb; Válassz!; Ezeregy arcú világban	7-9
Kiss Benedek: Gyerekkori haikuk	10
Kabdebó Tamás: Ír szerelem (Második rész)	11
Bence Lajos: Elestvélelem; Utolsó horoszkóp J. A.-nak; Haikufűzér háromsorosakból	15-17
Győri László: Tizenhat csapás; Egy papagáj elhulltára; A támadás	18-19
Sarusi Mihály: Szaga van a menyasszonynak	20
Getto Ferenc: Az arcátültetés, A napszemüveges ember, Egy indiai vonatút	26-29
Zsávolya Zoltán: "A hegesztés" sírján	30
Szeles Judit: Csavar, kamion	33
Molnár Krisztina Rita: Ez volt a nyár	36
Halász Albert: 6HAiku	37
Kaj Ádám: Oligarchák (dráma)	38

Japán művészeti összeállítás

Szaigjó szerzetes – Villányi G. András: Tükröződések	66
Szigethy István: Japán az életünkben	72
Sági Attila: Teázási szokások Japánban és szerte a világon	74
Morgós András: Sunga – A sokáig tiltott japán erotikus művészeti	84
Villányi G. András: Mini portré: Vihar Judit	93
Keserő Péter: Nyári reggel; Düh; Sikertelenség, Tisztítás; (Augusztus vége...)	97
Pinczés István: Kétperceselek Kavabata tenyeréből	98
Kavabata Jaszunari: Napos part; Fotográfia; Smink; Különös eset a halott arccal; Halotti maszk	100-104
Josida Izumi: A talányos Kavabata	105
Egy maroknyi haiku: Baso Macuo: Ősz; Cseresznyevirág; Szél; Csoda; A méh; Eső (fordította Pinczés István)	106
Nagy Mónika: Shodo: Gondolatok az Írás Útjáról	107

Helytörténeti összeállítás

Péntek Imre: Előhang egy meg nem jelent kötethez	109
Csitány G. Emil: Emlékiratok (Részletek)	110
Molnár András: A zalalövői postamesterek három nemzedéke	117
Bajzik Zsolt: A kuráciák szervezése Zalában (Adalékok Pehm József zalaegerszegi időszakához)	126
Káli Csaba: Az ingázó város. Keszthely és környékének elcsatolása és visszakerülése Zala megyéhez (1950-1979)	129

Tanulmány - kritika

Kelemen Lajos: Lázadások emléke, elégiák jelene (László Zsoltról)	134
Szemes Péter: Utassytól – Utassyról (A „Dalba fog az ember...” című emlékkötetről)	137
Ferencz Győző: Őnarckép az emlékezet tükrében (Lator László A megmaradt világ. Emlékezések. című kötetéről)	140
Somogyi Zoltán: Banánfa székely kertben (Markó Béla és a haiku – az Út a hegyek közt című kötet kapcsán)	142
Farkas Szilárd: „Második fejek” (Somogyi Zoltán könyvéről)	145

Képzőművészet

Szuromi Pál: Vén Zoltán grafikusművészről	148
Iványi Bianca: Tandem alkotások – A 16. Lindart nemzetközi ifjúsági művésztelepről	150
Péntek Imre: Nőművészeti párhuzamok– külső és belső utazások Sass Brunner Erzsébet és lánya: Ezerearcú Japán és Verebics Katalin portré kiállításáról	152
Legény Péter: él-hal	156
Bárdosi József: Művek, sokféle nyelven Gébárti Nemzetközi Művésztelep, 2011, zárókiállítás)	159

Hírek, Szerzőinkről

A folyóirat archívum a www.pannontukor.hu weblapon elérhető.
Ugyanitt információ a folyóiratról és a Pannon Tükör könyvsorozatáról.

IMPRESSZUM

Alapító főszerkesztő: Pék Pál

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök: Balogh László-Nagykanizsa

Cséby Géza - Keszthely, Hévíz
Gyulai Csaba - Zalaegerszeg
Kiss Gábor - Zalaegerszeg
Papp Ferenc - Nagykanizsa

SZERKESZTŐSÉG

Péntek Imre - főszerkesztő
Szemes Péter - főszerkesztő-helyettes
Bence Lajos (Lendva) - főmunkatárs
Kabdebó Tamás (Newcastle, Írország) - főmunkatárs
Kardos Ferenc (Nagykanizsa) - munkatárs

ROVATVEZETŐK

Tóth Imre - vers
Péntek Imre - próza
Szemes Péter - tanulmány, kritika
Horváth M. Zoltán - képzőművészet
Király László - zene
Ferencz e. Győző - helytörténet
Kaj Ádám - fiatalok, pályakezdekők

Készült Zala megye,
Zalaegerszeg, Nagykanizsa,
Lenti, Hévíz önkormányzatának,
a Nemzeti Kulturális Alapprogram és
a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
támogatásával.

Szerkesztőségi cím:
Pannon Tükör Szerkesztősége, 8900
Zalaegerszeg, Landorhegyi út 21.
E-mail: pannonfold@gmail.com
Telefon: 92/598-070

Kiadja a Pannon Írók Társasága
Kiadóvezető: Péntek Imre elnök
Előfizethető csekken vagy számlázással,
mely a szerkesztőség címén igényelhető.
Számlasszám:
Zalavölgye Takarékszövetkezet,
Zalaegerszeg 75500258-10809415
Az egyes számok ára: 600 Ft.
Előfizetési díj egy évre: 1200 Ft.

ISSN 1219-6886
Előkészítés:
Náspáng Grafika
hmz@t-online.hu
Nyomdai munkák:
Gőcsej Nyomda
8900 Zalaegerszeg,
Bajcsy-Zsilinszky tér 2.
E-mail: info@gocsejnyomda.hu

További támogatóink:

NB FORSZ
Szolgáltató és Tanácsadó Kft
Könyvvezetés - Könyvvizsgálat
Tel: 92-510005, Fax - 92-510006

Katona György:
Szent Katalin

Markó Béla

Hűség

szitáló eső
fogadj be ezután is
gyérülő tenger

Kétely

hallja-e Isten
ha egy tücsök a sokból
hamisan ciripel?

Öröm

tetőtől talpig
hófehér hab a meggyfán
fürdik egy angyal

Megújulás

nem a tavalyi
a békabrekegés sem
miért is lenne?

Gyökerek

szirmot álmodnak
lent a hideg gyökerek
sohasem látják

Virágzó kert

csak egy szörnyeteg
szó jut most az eszembe:
becsaphatóság

Rózsafa

nyílik a rózsza
bűvész kabátujjából
sok selyemkendő

Maradék

apró csillagok
fent a hatalmas égen
ez csak a morzsa

Ámulat

a nap lenyugszik
fehér blúzodon átüt
két sötét szeder

Nehézkedés

elvált a szártól
de messze még a földtől
ez a szabadság?

Életrajz

apró esőcsepp
zörren száraz levélen
kinek a hangja?

Praznovszky Mihály

Mikszáthtal Szlovéniában

Végigsétálva Rogaska Slatinán megértettem, miért töltött itt tíz nyarat Mikszáth Kálmán magyar író 1900-1910 között. Mert otthon érezte magát, ez a táj pontosan olyan, mint a szülőföldje, fent a történelmi Magyarországon, északon, a hegyek között, Nógrád megyében. Ott született 1847-ben, onnan hozta önmagában mindörökre megtartott világát, embereit, történeteit. A táj, a nép, a mese, a babona, az igazságtevés és a szegények iránti mérhetetlen szeretet jellemzik első novelláit, melyekben falujának emberei lesznek a hősök. Nem is lehet másmilyen egy író, ha ilyen tájban születik és él, mint Szklabonya, és ha Rogaska Slatinán újra átéli és megidézi a szülőföldi érzelmet.

Magyarországnak akkoriban két nagy európai irodalmi követe volt (a zenei követ, Liszt Ferenc mellett), akiknek műveit azonnal lefordították a legfontosabb nyelvekre: Jókai Mór és Mikszáth Kálmán. Mondhatnám, szimbolikus és állandó irodalmi jelenlétünket a modern Európában tőlük számíthatjuk. Különösen Mikszáth az, aki túllépve a romantikán, nem belebonyolódva a realizmusba, a századfordulótól egyre inkább a modern világ jelenségeire figyelt, amit azért is megtehetett, mert a magyar parlament tagjaként tisztán látta, mi történik Európában, a Monarchiában és közvetlen környezetében. Ettől változott a stílusa is. A nagy anekdotázó, mesélő, vidám író lassan a cinizmus, a keserűség és kiábrándultság hangján szólalt meg. Kivált igaz ez a nagy írói sikert hozó politikai karcolataira. Mert olyannak ábrázolta a politikát, mint amilyen az valójában volt.

Mert Mikszáth sokoldalú volt. Nagyregényeiben éppúgy fordul a magyar múlt felé, mint az időből kilépő, helyét nem találó különc világa felé. Írt a török világban játszódó izgalmas regényt, a XVII. század végén játszódó, a törökök uralmától éppen megszabaduló Magyarország nagy históriáját. De ott voltak a saját korában játszódó művei, amelyeknek már nem históriai, hanem nagyon is jelenvilági morális problémái voltak. S írt egy hatalmas pamfletet, melynek hőségé a szigetvári hadvezért, Zrínyi Miklóst teszi, feltámasztva őt és beléptetve a saját korába. S írt nagyregényt, amit Szlovéniában is ismernek. Ez a Különös házasság, szlovénul Nenavadna poroka. Muraszombaton jelent meg 1968-ban, fordította: Drago Grah. Fontos regény ez is, s nem hiányzik belőle a mikszáthi írói világ legfontosabb ereje: a humor. Hiszen Mikszáth a magyar humoristák között is a legnagyobbak közül való. Művei, érdekes figurái mindig is a jókedv forrásai. Ha őt olvassuk, jókedvűek vagyunk, mosolygunk, persze olykor kis keserűséggel.

Rövidprózája pedig már ízig-vérig a modern alkotót mutatja, s ez nemcsak a tematikájára utal, hanem a megvalósítás nyelvi, poétikai eszközeire is. Kezdetben témavilága a falu, a falu emberei, akik zárt közösségükből kilépve szemben találják magukat egy teljesen más erkölcsű tág világgal s ezekben a konfliktusokban óhatatlanul elbuknak. Majd átviszi hőseit a politikába, a megyei közigazgatásba, ahol mulatságos karaktereket vonultat fel a bürokrácia, a lassan elidegenedő világ jellemzésére. Valamint újságíró is volt, egyike a legjelentősebb magyar zsurnalisztáknak, új műfajokat teremtett. Parlamenti tudósításai, éleslátása, szarkazmusa, senkit nem kímélő megjegyzései máig nem veszítették aktualitásukat. Sőt, néha már a túlzott aktualizálás veszélyét hordozzák magukban. Ilyen a zsenik sorsa.

Ismerték őt Európában, Amerikában egyaránt. Leghíresebb könyve a Szent Péter esernyője mindmáig a legtöbbet fordított magyar regények közé tartozik, s valóban ez a legtekélyesebb munkája. Amikor Rooseveltt volt amerikai elnök 1910-ben Budapesten járt, csak Mikszáthtal kívánt találkozni, lévén ez a felesége parancsa, akinek ez volt a kedvenc könyve. Nagy mesélő s így nagy álmódzó is volt. Hitt az irodalom szerepében, embert, sorsot formáló és befolyásoló lehetőségeiben.

Hogy került Rohicsra (Monarchiabeli nevén ismerte ő is)? Beteg volt, de az is lehet, hogy csak kerülni akarta a nagy századfordulós európai nyüzsgést. Korábban tíz évig a közeli Gleichenbergbe járt, majd fürdőhelyet váltott, és jött a már akkor is kedvelt gyógyhelyre, Rogaska Slatinára. Akkori fürdőorvosa, Gámán Béla feljegyezte, hogy nem volt jó beteg. Nem sétált, nem ivott gyógyvizet, csak ült egy nagy tölgyfa mellett, nagyokat szivarozott és hallgatott. Hallgatta az üdülőtársak meséit, néha egy-egy vidám anekdotát mondott el, s közben építette magában új műveit. De még ennél is fontosabb felesége feljegyzése, aki szerint Mikszáth már ekkor és itt Rohicsra a megírandó Jókai életrajzzal foglalkozott. Szorgalmasan rendszerezte, jegyzetelte a készülő regény (mellesleg a legjobb magyar irodalmi életrajzi regény) tartalmát, adatait. Szokása ellenére még sétált is, pedig nem szeretett, hogy Keszler Józseffel még a séta alatt is Jókairól beszélgethessen. Több hétig volt itt, megvárta Beöthy Zsoltot, hogy vele is Jókairól tárgyaljanak, lévén Beöthy szintén komáromi születésű. Hazatérve aztán Mikszáth nekifogott a regénynek, tehát nyugodtan írhatjuk: ez volt a Jókai életrajz megszületésének színhelye, s ez nem kis kultuszteny.

Csak apró adalékaink vannak még rohicsi tartózkodásairól. Így például 1904-ben egy levelet írt kiadójának vagy főszerkesztőjének, Nagy Miklósnak a Vasárnapi újságba. Ebben egy cikket küldi el, ami valószínűleg itt íródott. Ez az István szoba, asztaltárságának története. 1909-ben, szintén a felesége írja le, egy hónapot töltöttek Rohicsra. Gámán Béla akármennyire noszogatta, nem volt hajlandó semmilyen szénsavas kúrára, pedig nagyon ráfért volna. Főleg úgy, hogy előtte volt az írói jubileum, s a törékeny egészségű író igencsak megviselte már ekkor a sok program, a készülődés.

Erről az időről is maradtak fenn levelei. Így pl. éppen az irodalmi jubileum elvi kérdéseiről írt egy levelet (július 14. után) az egyik szervezőnek, Rudnayné Veres Szilárdának, itt írja, hogy három hétig marad Rohicsra. A július 18-án itt keltezett levelében, amelyet Benczúr Gyulánának írt, szerepel a leghíresebb rohicsi esemény. Azt írja, hogy pocsek az idő, esik az eső, „itt ülök egy bolond nagy tölgyfa alatt, melyen a stájerok udvariasságából a Mikszáth-Eiche táblácska fityeg”. Vagyis a helybeliek annyira örültek, hogy Mikszáth visszajáró vendég Rohicsra, hogy kedvenc tölgyfáját ezzel a táblával jelölték meg. (Megjegyzem: valóban volt ilyen fa s tábla, fotográfia is van róla!)

Kedves kiegészítés, hogy 1905-ben írt egy levelet barátjának, Gajári Ödönnek. Ebben említi fürdőorvosát, Gámán Bélát, s egy rohicsi történetet. Ez a legszebb, hiszen ebben írói sikereinek titkáról vall. Közismert lesz a történet, később külön is megírja: a rohicsi fürdőben volt egy magyar szakácsné-beteg, akinek Mikszáth adott egy művét olvasásra, mondhatjuk, tán a Szent Péter esernyőjét. A szakácsnő elolvasta, s gyanakodva mondta az írónak: „Ugyan menjen! Hisz ilyen én is tudok írni!” Ez volt a legnagyobb irodalmi sikere – írja Mikszáth.

Mikszáthnak szülőhazájában már sokféle van emléktáblája, szobrai Európában: Ausztria, Szlovákia, Románia azon településein, amelyek kötődnek hozzá. Most itt Szlovéniában is gyarapodik ezeknek az emlékjeleknek a száma.

S éppen akkor, amikor e két ország egy közös európai lét és gondolat jegyében szervezi életét. Éppen akkor, amikor felismerte mindkét ország, hogy az európaiság nem más, mint saját nemzeti értékeinknek a felismerése és beépítése a közös európai örökségbe. Hogy keresni kell azokat a szálakat, amelyek összekötnek, amelyek révén mindannyian többek lehetünk.

Éppen akkor avatjuk ezt az érdekes emlékjelet, ide a földre, amelyből mindannyian vétettünk, s amelybe visszakerülünk, amikor Magyarország Európai Unió soros elnök-országként is jelzi: része kíván lenni az európai nemzetek közösségének.

Az elmúlt esztendő Magyarországon Mikszáth Kálmán-évnek tekintettük. Számos programmal idéztük fel a magyar irodalom klasszikusának életművét. E szép megemlékezésorozat ma, most zárul le, ezen a napon, itt Rogaska Slatinán. Soha méltóbb befejezést.

A Mikszáth Kálmán Társaság kezdeményezésére emléktáblát avattak az írónak 2011. április 20-án Rogaska Slatinán, a Pegazus parkban. A tábla létrehozását támogatta a Magyar Köztársaság képviseletében Szent-Iványi István nagykövet, Göncz László, a szlovén parlament tagja, és a lendvai Magyar Művelődési Intézet.

Lángi Péter

Mocsárvár titkai

Vizsgálom a múltat Zalavárnál:
követ, sírokat, pár sárgult lapot.
Egy rekedt réce bele-belekántál,
s a tóparton dühös horgász morog.

Vizsgálom a múltat, s úgy találok,
az eredmény csak gyenge közepes.
Az emlékhelyet többször is bejárom,
mint aki új meg új leletre les.

Jártak itt, tudom, római, frank, morva,
gót, longobárd, és jártak magyarok.
Dolgos polgárok éltek s dúló horda,
raktak, romboltak várat, templomot.

Olvastam Cirill s Metód misszióját,
ismerős Pribina, Kocel, Kolon,
innen származik Búvár Kund is – mondják –,
s Mocsárvár végső sorsát is tudom.

S hogy akkor mégis milyen hiány bánt?
Mért bolygatom a múlt e lapjait?
Kik megmaradtak – hun, avar, magyar, szláv –
együtt, békén hogy boldogultak itt?

Hogy fogtak össze tegnap ellenségek?
Szeretném látni azt a kézfogást,
amelynek tétje nem harc, hanem élet,
közös építést, nászt, barátkozást.

Hogy munkált együtt magyar és szláv paraszt,
váltva szép szókat, szokást, szerelmet?
Hogyan orvosoltak sérelmet, panaszt,
hogyan kértek pardont, adtak türelmet?

Ezzel adós a múlt, súlyos pecsétje
ezt zárja tőlünk: fontos titkokat.
Pedig – a csargóknak – tanulunk kéne,
hogyan óvjuk s éljük békénk napra nap.

Haikuk

Emberi dolgok

Türelemhiány,
önzések ütközése,
globális magány.

Millió atom,
kavargó céltalanság:
fájó unalom!

Harsog a hazug,
retten a fül, bezárul.
Halk az igazság!

Gyenge az érve?
Zsarol hát és fenyeget.
Biztos a siker.

Bal, jobb

Balra-e, jobbra?
Bánom is én hova állsz!
Ember milyen vagy?!

Válassz!

Tökéletesnek
tűnő demokrácia
az egyszemélyes.

A diktatúra?
jaj, ostoba fejünknek,
ha tökéletes.

Ezeregy arcú világban

Ezeregy arcát
kattintja rám a világ –
beleszédülök.

Belehalnék, ha
szememig sötét nőne
fülemig a csönd

Kiss Benedek

Gyerekkori haikuk

Nyárfalombhullás.
Eltakarodik lám, ez
a november is.

Szeptemberi ég.
Bozsognak a csillagok,
mint a muslincák.

Hej, lámpagyújtás!
Füstölt a bél az olcsó
petróleumban.

Régi dal, régi...
De nem földi mégsem ám –
égi az , égi!

Ó, hogy örültünk
a vadgalambtojásnak,
ha nem tört az ág!

A rőzserakás
minden ősszel verebek
tanácssterme volt.

Misén a lányok
csapata! Szédültünk mi,
süvölvény fiúk!

A kocsma volt a
legények kuglihelye.
Meg bicskázásnak.

Ó, lakodalmak!
Többet ért a sütemény,
mint a menyasszony.

A futballmeccsre
mindig megszöktünk, anyánk
aztán jól elvert.

Kabdebó Tamás

Ír szerelem

(Második rész)

Reggel esett az eső, délre kiderült. A kishajónak hét utasa akadt: egy ír-amerikai házaspár, tizenéves csemetéjükkel, két éltes vidéki ír úr, kiket főleg a kilátásba helyezett sörkóstolás vonzott, egy német vénlány, dirndliben, aki unatkozott és társaságot keresett magának, valamint Aine. Térdig érő, ujjatlan, rózsaszínű kartonruhát viselt, bal karján uzsonnás kosarat, kettőre szánt tojásos, uborkás, sonkás szendvicsekkel bélelve. Imre egykori tengerész kadét egyenruháját húzta fel, matrózsapkával az erősödő napsugarak ellen; nála volt állítható horgászbótja, nyelesszákja, valamint egy fémdobozban a csontkukacok tömkelege. A lassan az ár iránt pöfögő diesel hajó, mely így, egybeírva és ékezetlenül a TURRISTVAN nevet viselte, fenekével súrolta a folyó nád és sáscsomóit, a vízbe lógó szomorúfüzek hal alakú leveleit – időnként gyengéden egy-egy félig merült korhadt uszadéknak ütközött. A part menti nyárfákon, kőriseken, szilfaágakon rigók ültek és énekeltek, a rekettyebokrok sűrűjéből ki-kidalolt két versengő, területjogaiért küzdő ökörszem. A Liffey parti mesterdálnok – gondolta Imre. Aine a hajó farában ült, a dieselt kormányzó Imre mellett, ölében egy angolra fordított francia regénnyel, melyet a szalonkommunista Sartre úriasszony kedvese írt, s melynek lapjai az ír lány ölében lapozatlanul maradtak.

Chapelisitnél, ahol könyökfordulatot tesz és elmélyül a folyó, kikötöttek és fölvándoroltak a falu sarkában álló Hársfa kocsmába. A két sörturista zsinórban rendelt egy-egy pint Smithwick illetve Guinness sört, majd a pohár fenekére néztek és újra rendelték. Az amerikai fiúcska elkérte Imre horgászszerszámaikat és nekilátott a dévérek riogatásának. Szülei engedelmesen, sőt, szájátva csüngtek Imre ékesszóló ajkán. Megtudták tőle, hogy Chapelisit régebben Chapel Iseult volt, a mondabeli királynő emlékezetére építették, aki, lám, nemcsak Írthonban, hanem egyenesen Dublin megyében élte le szerelmi háromszögben életét.

– Mi jártunk Frankhonban, ahol úgy informáltak bennünket, hogy a szerelmi történet Bretagne-ban játszódott le – szölte a bostoni úr és rágyújtott vastag Havanna szivarjára.

Az asszony, aki fehér kendőt, fehér szoknyát és fehér szandált viselt, hozzátette:

– Esetleg Burgundiában játszódtak le az események.

Imre mosolygott.

– Minden szentnek maga felé hajlik a keze. A britek szerint Artur király szomszédja volt Márki király, Izolda és Trisztán is britek voltak. A legenda olyan, mint a madárdal: szájról szájra jár. Továbbá elmondhatom, hogy ismertem Magyarországon egy Baka István nevű költőt, szekszárdi-szegedi illetőségűt, aki balladába foglalta a drámát, melynek elejét és végét elmondom önöknek:

“Nem mehetek ma Trisztán, nem lehet
Most lázasodott be a kisfiam
Fiunk hisz szinte biztosan tied,
Ne sírna úgy, rohannék boldogan...

...Nem mehetek foglalt minden napom,
De hidd el, nézem is sajog sebed,
Futok hozzád, amint lesz alkalom
És akkor akkor meghalok veled.”

Aine is odafigyelt és amikor az amerikaiak kiléptek a kishajóból, odaszólt Imrének:

– Én nem akarok gyereket.

– A csóktól nem is lehet fogantatás – felelte Imre.

Aztán pöfögtek tovább lefelé, balról elhagyták a Földieper Földeket, melyeknek a folyópartig nyúló ágyásai közt ágaskodott a Földieper Csárda, hol a földieper ünnepen whiskeyt és tejszínnel leöntött földiepret szolgáltak fel a termelőknek és az őket ünneplőknek. Jobbról, a láthatár felett jelentkezett Dublin két középkori katedrálisa, a

tizenegyedik századi Christchurch, mely a vikingekkel is találkozott, és a tizenkettedik századi St.Patrick katedrális, Jonathan Swift dékán egykori temploma, és mai sírhelye. Mellette nyugszik kedvese – tán titkos felesége, Stella, ki sohasem láthatta a másik szeretőt, a celbridge-i Vanessát. A tornyokon innen nagy csillogás a déli napfényben, a Guinness sörgyár ipari látképének zsiráf kéményei, ezüst-alumínium henger-tartályai, az ezeket összekötő anakonda kígyó, deréknyi fém sörvezető csövek és közelebb érve: az orrcimpa nyitogató malátaillat.

– A gyár alatt kikötünk-e? – érdeklődött a két vörös orrú sörturista.

Kikötöttek. A gyár múzeumában telepített kurtakocsmá, hol ingyen mérik a barna aranyat és csak a borsos belépőt kell a sörkóstolásért megfizetni. Ha sör: legyen korsónyi.

A sörturisták elcsámborogtak, csak Jeff, az amerikai gyerek maradt veszteg. A hajócska orrában ült, Imre tanácsára szüleinek szendvicseiből bebetetett egy szélárnyékolt helyet és horogvégre kapott egy félkilós dévérkeszeget. Boldogság!

Aine és Imre kiszálltak, kerestek egy lágyfüves partszakaszt – több volt ilyen, de kevesebb a csalánmentes; elfogyasztották uzsonnájukat, megitták a termosz teát és süttették magukat az ebédidei cirógató, széljárta nappal.

– Én nem készültem arra, hogy kedvesed legyenek...

– Ha ez a kölcsönös vonzódás kettőnk között szerelem, akkor legalábbis egyelőre plátói szerelem.

A hajókirándulás a városi hidak araszaival túl, a Liffey befolyásnál, a lehorgonyzott tengeri hajók, a kereskedelmi flotta kikötőjében ért véget. Az utasok ott mind partra szálltak és autóbusszal visszautaztak a leixlipi indulóhelyre, hol autóikat parkolták. Aine, Imre visszapöfögtek a hajóval; eleinte gyorsabban haladtak, mert vitte őket a kifutó ár, később lelassultak, mert hegynek fel, folyás ellen küszködött a kishajó. Kikötöttek, mint a hűségese házőrző kutyát. Aztán elautóztak egy Clane nevű falucskába (alatta is a Liffey folyik, de a gázlók akadályozzák a hajózást – evezni, kajakozni, estefelé pisztrángozni lehet rajta). Határában áll a csalánleveséről elhíresült Pisztráng nevű étterem. Csalánleveset ettek tehát – hozzá ausztráliai chardonnay-t ittak –, majd rostonsült, kapribogyóval töltött pisztrángot. A vacsorát a tejszínhabbal nyakonöntött almás pite koronázta. Az autóban szorosan átölelték egymást. Derék szerelem, de csak derékig – gondolta Imre.

Vánszorogtak a napok a következő péntekig. Aine egy nagy cserepes növényvel a kezében állított be késő délután.

– Aspidistra – mondta –, kedveli a fényt, a vizet. Gondoznád-e, tudnál-e rá vigyázni?

– Mint ha te magadat gondoznám. Vigyáznék rá, mint terád. Hány évet él meg ez a növény?

– Nézd, én harminc jól elmúltam, te ötven fölött jársz. Téged biztosan túlél, talán engem is.

– Na persze. Pláne, ha valamilyen baleset elvágja életem fonálát.

– Voltál már végzetesnek tűnő életveszélyben?

– Azt hiszem, kétszer. Tíz éves voltam, amikor Budapesten kitört a forradalom. (Te persze még gondolat sem voltál 1956-ban.) A Széna tér közelében laktunk, közel a nemzeti ellenállás egyik gócéhoz. Élelmet vittem 15 éves bátyámnak a fedezékbe. Jóízűen befalta, én már fogtam az üres lábast, amikor becsapott közénk egy tanklövedék. Engem elgurított a légnyomás, aztán viszonylag épkezésként iszkoltam haza, anyámhoz. Nem észleltem, hogy bátyám szörnyethalt.

– Hm. Hát Észak-Írországra is lönek – most, a megállapodás óta ritkábban – és olykor-olykor robbantgatnak ma is. De hát én nem korzózom Belfastban. Viszont a bátyám, Brendan éppen ott járt, az Európa fogadóban szállt meg, amikor a hotel felrobbantották. Nem sérült meg, csak köhögött a füsttől. Nos, hát én: apám egykor a lovardánkban betört egy szürke mént, aztán ráültetett. A ló rögvést megbokrosodott, prűszkölt, rúgott, majd levett engem, a fején keresztül a porondra. Elvesztettem az eszméletemet. Csak az állatorvos volt kéznél. Enyhe agyrázkódás – mondta, amikor magamhoz tértem és már a saját ágyamban feküdtem. Három nap alatt kihevertem az egészet.

– Sorhajóhadnagy koromban – nos nem a Queen Elizabeth luxushajón szolgáltam, hanem egy rönköket szállító nagy teherhajón – éppen Skandinávia és Skócia között közlekedtünk. Egy éjszaka nekimentünk egy alattomos jéghegynek, aminek még a csücske sem állt ki a vízből, s ez belukasztotta az uszályhajó oldalát. Kis luk, nagy hajó, lassan süllyed, valamennyiünk befért egy tekintélyes és biztonságosnak tűnő mentőcsónakba. Ennek aztán nem indult be a kismotorja. Rádióztunk, rakétákat lövögettük egész éjszaka. Aztán fölénk berregett három skót katonai helikopter, kipecceltak mind a kilencünket. A bal fülem azonban elfagyott, mert november vége volt.

– Te cseppfolyósan szereted a vizet, én hó formájában rajongok érte. Úgy tíz évvel ezelőtt, a húszas éveim kezdetén rajongtam a síelésért. Bár németül csak egy szót tudok, azt is törve, a karácsonyi munkaszünetekben mindig az osztrák Alpokban kötöttem ki. Jól elhelyezett súlypontom segítségével baj nélkül ment a lesiklás. Ha nagy volt a szél és a funikulárék nemcsak lebegtek, hanem rázkódtak is, akkor a sífutást gyakoroltam sík terepen, apró halmokon. Volt aztán egy kétséges nap, Traun közelében (ahol egy barlangban a kelták ősei laktak), amikor a síliftek közül csak a legalacsonyabbik működött. Egy osztrák lánnyal kettesben beültünk az egyik gondolába, ami lendült egy rendkívülit, a két huzaljából az egyik elpattant, félnédelesen tartott bennünket a másik a levegőben. Egy

darabig. Cidriztük. Aztán hoztak egy darut, a gondolát bebiztosították, bennünket kettőnket kiemeltek. Pezsgővel ünnepeltünk.

- Élni jó.
- Csodálatosan jó.

*

Egy kora őszi hét szombati napján a Castleroy-i kastély fácánosában találták magukat, irgalmatlan, megzabolázatlan bozótban, hol egymásba kapaszkodtak a fák, az elvadult buxusok, a rekettyebokrok, és mindent átszótt, derékig, a szederindaháló. A szeder már vérpírosból vérvörösre váltott; ezt, azaz ezt is csipkedték az avarszínű fácántyúkok, az aranytollú fácánkakasok. Aine szinte beléjük botlott, ahogy a lekvárnak szánt szedret szedegette, köténye tágas zsebébe halmozta. Ez a térdig érő zsákrugaszerű kötény egy másik, alsóbb, szürke kötényt takart, ahová a szemek elől rejteni lehetett valamit, de mit?

Imre kőrisfából készített ijjal és fémhegyű nyílveszőkkel tegzében, igyekezett egy tojót vagy kakast nyílvégre kapni. Bár a madarak nem röppennek fel, a fák között, a bokrok alján sebesen futottak; a bóbítás fácánhímek újfent kurrogtak egyet, mint akiknek tetszik a játék, a tyúk a mohás fatövekhez lapultak, egybeolvadtak környezetükkel. Végre, ha tizedikre, sikerült Imrének egy fácántyúkot a mohos fa törzséhez szegezni. (Orvadászat a javából!) Hát ennek elrejtésére kellett az alsó kötényzseb.

Mielőtt megrökönyödnénk e törvénytelen cselekedeten, vizsgáljuk meg, hogyan jutott inamorato és inamorata idáig. Hetekkel ennekelőtte Lord Castleroy felhívta Imrét és találkoztót kért egy megírandó, új képes kalauz ügyében. Imre elautózott a birtokra, bejárta és lefényképezte a kastély kies berkeit, megnézte a mezőket, a tehenészetet, a lóistállót, a parkot és az azon átfolyó csermelyt, a rózsalugast, valamint a fácánost.

Lord Castleroy, fiatal ember, atyjától, ki már a Valhallába, vagy a kelta másvilágba költözött, nemrég megörökölte a grófi címét: angol rangot ír felségterületen. Elvégre Wellington hercegnek is voltak angol-ír ősei és legfőbb lett a főurak között, majd miniszterelnök. Az írországi angol címviselőik java vagy Cromwell kormányzósága előtt vagy után kapott címet és prédát az örökzöld szigeten. Az ifjú Castleroy kissé bolondos ember volt, különcnek csak azért nem mondható, mert csínyeit jobbra barátai mulattatására követte el. Megbízása a képes kalauzra valóságos és komoly volt, annak ellenére, hogy a szerződés megírásakor a lord felemás cipőt és harisnyát viselt, mint a hajdani udvari bolondok.

- Mit kér, Imre úr, a képes kalauzért – ha mondjuk alig több, mint tíz oldal lenne az egész?

Imre megvakarta a füle tövét:

- Mondjuk a költségek megtérítését és egy pár fácánkakast.
- Maga vadászember?
- Nem igazán. Kishajó tulajdonos vagyok, és mint tudja: író.

– Akkor itt marad ma éjszakára. Este remek buli lesz. De fácánt nem adok. Inkább az árát. A fácánokat a vadászoknak szánjuk lelövésre.

- Mylord. Itt sajnos nem maradhatok. Holnap amerikai turistákat kell fuvaroznom.
- Maradnia kell.

Míg Imre szemrevételezte az istállót és benne a lovakat, autómobiljának mindkét hátsó kereke leeresztett. A kertész kicsavarta a szelepeket. Az elérhető szerszámok között pumpa nem volt. Másnap reggel a városból kihívott autószerelő felfújta a kerekeket. Imre viszont megesküdött Ainenak, hogy megszerzi a neki járó fácánokat. (A brace of pheasants – said he.)

Piros pünkösdi napján minden zárva volt, Aine, Imre a Blessington tóhoz hajtottak, Dublin rezervoárjához, ahol kacskák, hattyúk és a tengerről idetévedt halász sirályok ringatóztak a fodrozódó vízen. Imre halászott, de még egy kapása sem volt, Aine egy pléden feküdt hason és egy olcsó, szentimentális regényt olvasott. A tó 14 kilométer hosszú, a jobbra 1 kilométer széles betonhíd íveli át karcsúbb egyharmadánál. Az autót a keleti parton parkolták, aztán gyalog, mintegy két és fél órát menetelve megkerülték a tó közelebbi harmadát. Az utolsó ötszáz méteren elkapta őket egy friss nyári zápor. Rohanva, csuromvízesen érkeztek a kocsához, felsőruhájukat levetették, a kocsifűtésével szárogatták magukat. Aztán visszahajtottak Kildare megye közepébe. Már késő este volt, de félsötét, mert júniusban amúgy egy órával éjfél előtt nyugszik le az ír nap.

- Gyere fürdeni – szólt Imre.
- Nem volt elég neked a zápor? És különben is, minden zárva van.
- De a kollégium uszodájának kulcsa nálam van. A gondnok jó barátom.
- Valami szívességet tettél neki?
- Igen. Kimentettem az öccsét a Liffey hullámaiból. Így hát akkor úszhatom, amikor kedvem tartja, akkor is, amikor az uszoda üres.

- Nem tudott úszni az az öcs?
- Részeg volt.

Az uszoda, különálló épület a kétszáz éves kollégium legközepén, az 1870-es években épült, és a kollégium vendégeként Erzsébet királyné is megtekintette. Megcsodálta, de persze nem úszott Írhon első uszodájában. Inkább rókára vadászott a berekben.

A kocsi az egyetemet félkörben körülölelő parkban helyezték el, az almáskerten túl, ahonnan az éjjeliőr, az öreg Tom bukkant elő és micisapkáját megbillentve köszönt neki. Késő volt, de oda se neki. Begyalogoltak az uszodáig. Belül fény derengett, a külső lámpák bevilágítottak a tető alatti ablakokon.

Langyos éjszaka volt. Imre levetkőzött és belefejeselt a tükörsima sötét vízbe. Ainének nem volt fürdőholmija, csupán vizes felsője és megszárogatott alsóneműje: melltartója, bugyija. Rögvest lerántotta mindkettőt, és anyaszült meztelenül fogadta a víz simogatását, az uszodavíz pedig fogadta a remek, teltkarcsú női test felszinttörő csobbanását. Az éjjeli látogatók úsztak hosszakat, buktak szélteben, össze nem öleltek.

Ezzel, mármint a fölpezsdülő vággyal megvárták, amíg hazaértek. Szó nem esett köztük, csak elsőnek két kezük találkozott. Aztán már-már a belső forróságtól kicserepesedett ajkuk. A férfi óvatosan, finoman kikapcsolta a nő megszártott melltartóját, ellenállásba nem ütközve, lehámozta a selyembugyit, vándorútra kelt jobb keze, a jobb, majd a bal mellbimbóig meg sem állt – ciróka-maróka suttogetta – a szavak értelmét nem, érzéki töltetét fogadta a nő. Az ő keze is kalandozott, a pucér férfitest domborulatánál kötött ki. A női combok szinte önkéntelenül szétnyíltak, majd hirtelenül összezáródtak.

- Nem akarok gyereket!
- Vigyázok rád, vigyázok minden mozdulatomra.

A heti találkozások ezek után mindig hasonlóképpen kezdődtek, és növekvő szenvedéllyel folytatódtak.

Elközelgett a karácsony. Amióta lehetett, illetve disszidens voltát elnézte a népi demokratikus magyar hatóság, az ünnepeket Imre otthon, Pesten töltötte. Először kirándult a Farkasréti temetőbe, szülei sírjához friss virágot vitt. Aztán unokatestvéreivel, azoknak gyerekeivel töltötte a hátralévő időt; a Gellértbe jártak fürdeni, olykor a Széchenyiibe, kirándultak a budai hegyekbe, a bazilikába mentek a karácsonyi istentiszteletre, majd a gyerekek kérésére annyi templomi betlehemet néztek meg, Pesten és Budán, amennyi egy karácsony másnapi járónapba belefért. A hatéves kis Peti, Imre Péter unokaöccsének kislánya, egy köteg csillagszórót vitt magával ezekre a látogatásokra, és mindegyik betlehemi jászol mellé tűzött egy-egy a gyertyalángnál meggyújtott pöttöm tűzhányót.

Az otthoni látogatást követően odahazából idehazába szilveszter napjának délutánján érkezett meg Imre, a repülőtéren parkolójában begyűjtötte kocsiját és növekvő várakozással hajtott falusi házáig. Spórolt a kandalló melegére és áhítozott az ölelő karok szorítására. A kulcs ott volt, ahol hagyta, érintetlenül a lábtörő alatt, a kedves, aki a begyűjtést, a vacsorafőzést, a tárt karokat megígérte: sehol. Imre keservében megivott egy harmadfélüveg barackpálinkát, és újév napjának kora délutánjáig aludt, mint egy pityókás mormota.

Akkor megszólalt a telefon.

– Ne haragudj, hogy nem tartottam be ígéreteimet. Kétségbe voltam esve. Az általában pontosan érkező havi vérzésem elmaradt. Azt hittem, terhes vagyok...

– És ha az lennél, vagy lettél volna, én nem hagytalak volna, nem hagynálak cserben.

– Shotgun marriage (kényszer házasság)? Erre gondolsz? Engem még a terhesség sem készíthet elő egy elő nem készített házasságra. Az vagy megköttetik gyerek nélkül vagy nem.

- Tehát?
- Tehát semmi. Ma reggelre itt a szobafestés vagy a paradicsomfőzés vagy akármi. Nem vagyok terhes.
- Eljössz?

– Ma még nem tudok. A szüleimmel kell lennem. Egyrészt azért, mert nehéz vemhesség után Borcsa tehenünk – apám kedvence – ikerborjakat szült. Másrészt, mert este a rokonoknál vizitálunk... ellenben holnap...

Imre körüljárta háztája tágabb környezetét és annyi száraz faágat szedett össze a kocsiúton túli pagonyban, hogy az napokig táplálta a kandalló tűzét. El lehetett felejteni a pótfűtésre szolgáló villánykályhát. Hazafelé menet egy üregi nyúl párral és egy télibundás bozontos rókával is találkozott. Egy faodúból szürke mókus kukucskált ki és mászott a kopasz tölgyfa csúcsára. Otthon meggykomppóttal töltött palacsintát süttött magának és a várt vendégnek.

Aine sárga minije csikorogva fékezett az udvaron. Egy nagy őszirózsa csokorral érkezett.

- Ne haragudj, hogy cserben hagytalak...
- Már nem bosszankodom. De ezt a dolgot meg kell beszélnünk, meg kell változtatnunk. Kérlek, íráss föl az orvossal fogamzástóló pirulákat magadnak.

Hát igen. Mire a tiltási idő lejárt, melyet az Ószövetség a női tisztátalanság korszakának hívott, megkezdődhetett az aggodalommentes ölelések kora.

Bence Lajos

Elestvéledem...

*Partra szállottam.
Levonom vitorlám.
(Berzsenyi D.)*

Sem vitorla, sem kedvező
széljárás nem vonz, a szelek mérge
nem riaszt már, boreasi
idők, kegyetlen
halálesők kora ez...

S a part sem vonz már!
Csak a hullám
mely hátára vett,
s idáig cipelt,
hogy végül is –
felesleges terhét –
m a g a m a t,
levessen hátáról.

Van azonban ennél
is súlyosabb, van
ennél is kegyelet
-szegőbb, pl. a hullámok
vakító ragyogása,
a szemet és agyvelőt
próbáló csillogás,
s a „túlsó part” ígéretének,
embert próbáló közönye,
integető fáí, sírást
mímelő, fel-feltűnedező
árnyai, felfeslő
emlékei.

A nyarak,
az őszi szellő
és fények kísértése,
a tavaszok incselkedő
tovasuhanása, tűnő
felhőivel, megannyi
titkot sejtető
tanulságával,

szabálytalan
bizonyosságával...

S ekkor az Idő megtorpan,
a másodpercmutató is,
talán, hogy lerakja
terhét, vagy mert
már nem vigasz
az öröklét, sem a közben
elvadult „Senki szigete”,
találgathatod: elsuhanó
árny vagy-e, vagy
a vitorlába szorult
lélek üzenete...

Elfáradtam, Dani uraság,
vagy, ahogy te mondanád:
„elstvéledem”!

Utolsó horoszkóp J. A.-nak

Elmehetnél kikapcsolódní,
pl. Szárszóra, a nyaraló
üres, a késő őszi
verőfény jótékony hatását
élvezni, arrafelé nem
zavarna senki és semmi....
A nagy semmibe tartó,
zörgő ágas utak
mentén úgyis ott
leledzik a múlt,
a sok ódás-elégiás idő

s nem utolsósorban,
kihalt vasútállomások és
átkelők magányában,
veszteglő vagonok csöndjében:
„...felkereshetnéd
ifjúságod.”

Haikufüzér háromsorosakból

Mint az ágról lehulló
gyümölcs, a fa alatt:
mint az ágrólszakadt.

Számolgom a madarat:
egyenként, kihúzva tollát.
Babusgom, mint a szél.

Szelek szárnyán, szelek
mentén, mindig hátszéllel:
bolond, ki szél ellen tüzel.

Szól a szú a fában:
trillázva dalol, megborsózik
a fa bőre... Nyögve meghajol.

Té- és tova. Így kanyarog
ez a vers, tétova. Talán
a nyárfa sír – nincs, hova...

Tapogatom a bizonytalant.
Leoldva róla minden mezt.
Vánszorogva vonaglok alant.

Győri László

Tizenhat csapás

Döng a famozsár.
Még tizenhat csapás a mákra,
mert akit szeretek,
a Sztálingrádi utca tizenhatban lakik.
Akkorákat döndül,
hogy odáig hallatszík.
Az ablak is megdobban.

Húsvét van,
a fénnel megrakott udvaron
egy vaspánttal gyűrűzött
famozsárban
töröm anyámnak a mákot.
A Sztálingrádi utcán
szétfut a dörrenés.

Még tizenhat csapás,
még egyszer tizenhat.
Babonás számom
a tizenhat azóta.

Ha erőm végén járok,
tizenhattal toldok meg akármit:
lépést, lélegzetvételt, szívütést.
A végén tizenhattal
többet üt az óra.

Szétmállaszt a pöröly,
de a mozsárban még egyszer
tizenhatot döndül.

Egy papagáj elhulltára

A két kis papagáj nem volt
egymással szinkronban.
Életük más-más ütemre járt.

Délutánra elpusztult a zöld.
Tegnap még billegett az ágon.
A sárga él, a zöld pedig
merev tollcsomó a kalitka alján.

Előbb vettük a másiknál egy régi zöld helyébe.
Öregebb volt a sárga papagájnál,
és most elpusztult, megdöglött.
Nem meghalt, az az emberek joga,
tartsuk fönnt magunknak a halált.

Egyikünk meghal, a másik él tovább.
A zöld vagyok? Esetleg a sárga?
Meddig kopogok a kis kölesmagon?

A kérdés régi, sőt mi több régies,
hogyan nem új, készséggel elhiszem,
elismerem, sőt mi több, tudom.
De nekem élni mégiscsak új volt,
én éltem, engem véve tárgynak,
én éltem, és ha meghalok,
új lesz, különös, egyedi, ami megtörténik.
A kérdés új tehát: mire készüljek előre?
Meddig kocogtatom a porcelántányért?

A kis csőr tegnap még kopogott.
Tegnap még voltam, emlékszem rá.
Ma meg a padlóra zuhantam?
Mikor hazajössz, nézz tüzetesen körül,
hogyan nem kell-e kidobnod újságba tekerve
a lenti kukába?

A támadás

Mindent elesznek előlünk a kertben.
Szánk elől veteményesünket,
szemünk elől a virágok szirmait.
A bőség, a jóság, a szépség egyre fogy.
Csonkok, csutakok merednek fölfelé.
Hulladékon hálnak, teraszon terpednek el.
A végsőre vágynak, a küszöb sínje is túl kevés.
Nyúlnak, vonszolódnak
nehézkesen, lassan, kimérten,
mind előrébb a cél felé,
amelyet egyelőre még mi sem ismerünk.

Sehol a régi, a meghitt,
amelyre még akadt
egy-két nem barbár, finom ellenszerünk.
Újak fekszenek rá a tápázkodó szálra,
hevernek az étken,
a lélek gerezdjein,
s reszelik kövéren, letéphetetlenül.

Nem rendül meg a kert?
Nem hasad ketté a mákgubó?
A meteor mindig megbicsaklik,
ők beleálltak rezegve a Földbe.
Vonulnak rajta, máris túlontúl közel.

Sarusi Mihály

Szaga van a menyasszonynak

(A „Lajtabánsági állatmesék”-ből)

A vegyten tanára lehetnél! Merthogy ez az egész: tiszta vegyten.

Hogyne, aki a nyolcadiknál tart.

A nyolcadik feleségénél.

A legutóbbi lagzijában rikkantotta el az egyik ostoba vénasszony, azt hitte, otthon van:

- Szaga van a menyasszonynak!

Szaga, kérlek, nem inkább illata?!

Már mér lenne.

- Szaga a mindjárt megmondom micsodának van, a menyecskének illata van! Méghozzá igen finom!

Akarja mondani fájin.

Fájintos!

- De ha egyszer... szaga van neki!

Mert nem akarja kimondani a rusnya szót, mije van az újasszonynak immáron!

Van neki, akkora.

Amekkora!

Több szó erről ne essék.

Pál akkor majdnem lekevert neki egyet. Csak a vőlegényi egyenruhája fogta vissza. Meg tán a pocakja. Mert ekkorra már az is lett neki. Ellenben az újasszony! ...Akarja mondani menyasszony.

Már evvel kezdődött! Avval, amivel most folytatódott. Mi több. A végzete lett. Mert mondanunk sem kell, rá két hétre elvitte a mentő. A szíve, szegényt a szíve vitte el.

Nem inkább a 'szerelem'?!

Elerre, elarra.

Ahogy mondtuk, a szerelem lett a végzete.

Más szerint a kitűnő szaglóérzéke.

- Szagló? Nem inkább illatérzékelő? Mondom, szaga a rögtön kimondom minek van.

A végzet az végzet. Ami meg van írva. Eleve elrendel(tet)ven. Már magzat korában eldőlt.

Igen jó szagú nő volt az anyja.

- Illatú!

Illata a rögvest megtudod, minek van.

A tudomány azóta kiderítette, szent igaz! A szerelem összefüggésben van a szaggal. Már mint hogy bizonyos szagra – a másik, a közeledbe kerülő hölgy, avagy úr hatására (azaz attól függ, merről nézzük a dolgot) – beindul a gépezet. Megremegsz; rámeredsz a másikra; szemrevételezed, jól látsz? Még hogy jól lát, akkor ez a finom valami a levegőben... Az, a másik csak engem (?...) vonzó szaga.

- Illata.

Csöndbe légy! Ne zavard össze az egészet. Maradjunk annyiban.

A nő bocsát ki magából bizonyos szaganyagot, igen kellemeset, magához csábítót, hozzáragasztót, midőn elmész mellette, épp ott tanyázol, mögötte állsz a sorban, véletlen mellékeveredsz (könyvtárban, húsboltban, hévizű feredőben sat. sat.), s már hozzá is heveredsz... Hogy soha többé ki ne akarj kerülni ebből a slamasztikából. Akarja mondani kutyaszorítóból.

Állítólag – tudósok bizonyítják – a nő bizonyos időszakában a peteéréskor ereszti magából ezt a csábszagot.

Illatot.

Nincs, aki annak ellent tudna állni!

Pláne – különösképp – Palika nem.

Palcsi igen jó gyerek volt már kiskorában! Kisgyermekként mint egy nagy gyerek! Engedelmes (bármit kér az anyja!), mi több, szófogadó (még az apjának is), türelmes (játékban, bármiben), szorgalmatos (a suliban

is), munkálkodó (példának okáért nem szalad el öreganyja veteményeskertjéből, amikor mama a kezibe nyomja az ástót), szemérmes (még amikor a budiban leskelődnek a kislányok után, akkor is), szóval... Mondanunk sem kell, így született! Eleve ilyen volt. Hogy lett volna másfajta.

Egy frászt.

Szinte mást se hozott haza az iskolából (egész a doktori doktorriig a jogászaton), mint színjelest! Az anyukák kedvence, a tánciskolában ő lett a legkapósabb kis vagány! Hát még amikor nagy vagány korbá ért a vagánykodást valahogy egy szempillantás alatt magából kinövő – abba tán bele sem kerülő – Palkó. Mondom, nem és nem. Csak a jó, a finom, a kedves, az alkalmazkodó. A javából!

Viszi valamire!

Vitte; egész a sárga.

Addig valóban nem volt gond.

Egy se.

Három hogy lett volna? Nyolc különösképp nem.

Ahogy meglelt neki a doktori doktorija, szinte nyomban lekapta a tíz körmiről a Lajtán-inneni szomszéd madám szűztiszta – igaz, nagymellű, illat helyett bizonyos időszakban maga köré valóban valódi csábszagot árasztó - nagylánya, hogy csakis az övé akar lenni, itt a gyöpon, de azonnal! Palcsó mi mást tehetett, vele volt. Attól fogva a kislányból egy csapásra nagylány lett szomszédlánny már az asszonyának tekintette magát.

Nem ok nélkül.

Ne kiabáljuk el (jobb lett volna, ha a végén csattan az ostor jeligére az utolsó sorban áruljuk csak el), de Péter-Pál – mert valójában Pál Péter lett a keresztnéve párban, hogy mind az apja, mind a keresztapja örüljön – egy életen át úgy vette: ha ő egyszer 'úgy van' egy nőszeméllyel, mi mást tehet, elveszi! Úriember mi mást tehet!

Semmit, én mondom.

Nem csak mint a kutyák.

Ő igen, de hogy mi mit szólnak hozzá?

Halasszuk későbbre.

És akkor csapot-papot – anyucit, apucit, magasabb oskolát, szakmai ranglétrán emelkedés lehetőségét, hogy ne is említsük: jobban fizető állást – odahagy, és viszi az anyakönyvvezető elé a nagyságát. Akarja mondani az előbbi kisasszonyt.

Hol ezt, hol azt; amazt.

Ezt azért kissé elkapkodtad, nem?

Nemdebar.

Ámbár.

Bátor legyen kimondani a színtiszta páli igazat: nem hagyhat cserben senkit! Nem ezt tanulta. Állnia kell a fogadalmát. Amibe egyszer belekapott, vállalnia kell. Végig kell vinnie!

Egész a sárga?

Hogyne, az utolsó leheletünkig.

....Gondolta, mi több, érezte a koma, azaz Pálka. Neki ez a dolga (a világon, sőt, a világban).

Az ő becsületén nem eshet folt!

Nem is esett; bár ki tudja. Attól függ, honnan nézvést. Mert a negyediknél már öt gyermeket hagyott maga után.

Szerencsére a többiekkel gyorsabban haladt. Míg az első négy ötöt szült neki (az öt fiából kettő leánya, három fiacska), a másik – második - négy egyet sem.

Valamit megneszeltek?

Ki tudja. A nők olyan kiszámíthatatlanok!

Csak ne lenne nekik... olyan... ki tudja micsodájuk.

Szaguk.

Illatuk.

Akár így, akár amúgy. Volt nekik! Mi több, egyiknek, másoknak, aki túlélte Pablónkat, maradhatott őutána is valamicske abból a csáberőből. Csábillatból.

Szagból.

- Mér, azt gondolod, a férfiaknak nincs szaguk?!

Illatuk.

- A férfiaknak szaguk van, a nőknek illatuk!

Hagyjuk.

Hadd el, ha mondom!

Jobb nem részletezni.
 Egyezzünk meg abban.
 Palszika első asszonya, mondom, az a szomszéd lány volt. Az első, aki kézre esett. Kézre jött. Ment az, való, magától! Nem kérte magát. Tán még szaga se volt neki; utólag ki tudja. Aztán szabadult volna el ez a szag dolog? Mármint hogy.
 Illat.
 Szag.
 Mert a vegytan ebben az esetben sem lehetett figyelmen kívül hagyni.
 Persze mert már négyéves koruktól együtt hunyócskáltak a többi uccakölökkel! Akkor kezdődött a szerelem.
 Csak ugye várni kellett a beteljesüléssel. Azzal, hogy. Ami. Abban a szent pillanatban megkérte a kezét. Mondottuk volt, amikor megvolt a doktori doktori.
 - Az oklevél, te buta! Az oklevél.
 - A paksus – heccelődött az a marha harmadik szomszéd banya, akinek szintűgy van (volt az időben, amikor a dolog megesett velük a határtalan mennyég alatt a vége nincs időben) eladó nagylánya, de emez szemtelen nem elhappolta előle Palit?!
 Aki pedig olyan jó férj lesz. Látszik rajta! Lerí róla.
 Már az első pillanatban tudta.
 Honnan vette volna?
 Honnan, honnan; akinek annyi esze van.
 Ki tudta, mi végre.
 A vegytan, én mondom, a vegytan az oka!
 Hógyne, a szerelem is vegytan! Vegyész az egész világ... Tudod, még a gondolkodás is...
 - Velem ne csúfolódj.
 Vele nem.
 Hogy tehetne ő arról?
 Erre a következtetésre, bevallhatjuk, a nyolcadik után jutott. Törte a fejét, törte, egy életen át, míg nem rájött. A lényegre!
 És csak nem abba halt bele, hogy befogta az orrát?
 Mit képzelsz.
 Kitágította az orra likát, hogy akkor most aztán jöhettek, ti csábillatok, csábító lány- és menyecske- és asszony-szagok, mindent bele! Ebbe pusztult bele?
 Illat.
 Szép halál, nem mondom.
 De csak mondd!
 - Hamarább is megérthettem volna!
 Ő igen, de mi.
 Tán abban a szent pillanatban állt meg neki a szíve.
 Abba, vagy másba. Másikban.
 - Szerintem.
 Csak te ne képzeld, és főleg ne akard megbántani Paolót.
 Vagyis a nászéjszakán.
 Megártott neki!
 Megemelte magát.
 Megszakadt.
 Beleszakadt.
 Az ina nem bírta.
 Melyik?
 ...akarja mondani melyk.
 A dolog azzal folytatódott, hogy amikor már legalább négyéves házasság volt az első asszonykájával, két gyermekkel megáldva e – azaz a - pillanatig, új titkárnője lett a doktori doktor Pálkónak. Ügyvédség ide, amoda, az üzlet addigra beindult, nem volt elég az asszonyka segítsége, ráadásul épp akkor jött (nagyon jött, a nyakukon volt a világra jövele) a második baba, váltani kellett, kiváltani asszonykája titkárnői munkáját, és akkor bejelentkezett (elsőre) épp ez a nősemély. Talán másnapos lehetett a kisasszony, de a bejelentkezés – azaz a fölvetel – pillanatában nem volt olyan kellemes, mi több, mint később rögtön kiderült, igen vonzó, mi tagadás, szemrevaló, bődületesen

magához vonzó a kis nőcske, így az állapotos, épp szülés előtt álló asszonykája is ráhagyta, legyen ő, neki ügyis sürgős dolga van a szülészetben, jöjjön csak a helyire ez a kislány. Mert olyan kislányos kinézete volt az állásra jelentkezőnek! Szaga meg egy se.

Illata.

Ám kis idő múlván – kisvártatva! – bekövetkezett az a pillanat, amikor Pável (a hirtelen nagylánnyá váló kislány titkárnő nevezte így, máig nem tudja senki, miért, az akkor már igen tekintélyes, városszerte ismert jó nevű doktori doktort) keze odatévedt. Szinte nyomban.

Nem azonnal, de hamarost bekövetkezett, amire addig gondolni sem mert. Hogy ő otthagyja áldott asszonykáját. Az elsőt.

Akkor még honnan tudta volna, hogy aki egyszer elindul a lejtőn fölfelé, megállni nem képes! Csak gurul, gurul a csúcsig.

Mert ő olybá vette, föl, s nem le. Mert - mondanunk sem kell – fél éves rágódás után elvált, s azon nyomban újraraházasodott.

- Meg se vártad a gyászév leteltét? – állították meg a régi cimborák a kismezővárosból lett nagymezőváros főuccáján a mi Pálocskánkat. – Legalább kiszórákoztad volna magad a következő házasságig!

Hogy gondolta volna ő végig a dolgokat... Vitte az orra után... az Élet!

Úgy is lehet mondani.

A szag!

Illat.

Ha egyszer jó a szaglószerve! Működik.

Illatérzékelője.

Működni működik. De mit sírt utána a két félárva!

- Semmi sírás, semmi rívás, ti az én gyermekeim vagytok – jelentette ki a két elsőszülöttjének valamivel később, amikor már a második neje is lebabázott.

És valóban, szépen gondoskodott – valóban példás módon ellátta mindennel, mi szem-szájnak ingere – a két elsőszülöttjét. Más kérdés, hogy magában – szigorúan megtartva magának, másnak ki nem fecsegte volna – 'koraszülött'-nek vette őket. Az igazi szerelemhez képest, ami épp akkor tombolt benne, ami megalapoz bármit, különösképp új életet, lett belőle az a harmadik kisbaba. Nem akármilyen!

- Hogy mi történt velem, ma sem értem. Ránéztem és nem tudtam neki ellenállni – magyarázta némileg később a második feleségével történt bűnbe esésük pillanatát a barátainak.

Nem folytatja, de a haverok kitalálhatták: az ő engedelmes, szolid, türelmes, tanulékony, munkás, szófogadó egykomájuk abban a szent pillanatban ráborult a titkárnőjére. Semmi más oka nem lehetett annak, mint a leküzdhetetlen vonzalom.

- Elcsábítottad az uramat! – tört a kisasszonyra már másnap (mármint hogy a szülést követően szinte nyomban) a megcsalt feleség, aki bevitte az irodába a két apraját is. – Kikaparom a szemed!

Hál' Istennek annak sem kellett kétszer mondani, mert hogy hagyhatta volna magát? Épp megfelelt hosszútávú elképzeléseinek a főnöke. A kisebbfajta verekedésnek azzal lett vége, hogy belépett a várt két kuncsaft helyett a sarki rendőr, aki szólni akart a doktori doktor asszonykájának, rossz helyen állt le a kocsijával, ha lehet, tolasson kicsikét arrébb, nem akarja megbüntetni.

Mivel magyarázta meg asszonykájának, mi történt vele, nem tudjuk. Sose fecsegte ki. Hogy mekkora taslit kapott tőle, meg hogy azt próbáld meg, engem elhagyni... Ezzel a két kis árvával.

- A becsület nem engedi.

Becsületből vette el a másodikat. Hogy el kell vennie. Nem hagyhatja 'ügy'.

- Mért, téged nem becsületből vettelek el?

Tán ez hatott. Erre föl mit mondjon a két kisgyermekkel pácban hagyott asszony? Mert való igaz – jól tudta, csak nem hirdette ki a kisbíróval faluszerte -, a hirtelen fölizgulását büntette már elsőre is házassággal a szomszéd Pali-Pali.

- Ezt mondd? Ilyet mersz állítani? Van hozzá képed?

Hogyne lett volna, amikor így volt, így vette, mert ez történt velünk. Mi más?

Ne is folytassuk, még hétszer – összesen, végeredményben, nyolcszor – esett meg ez velünk. Azaz Pálinkócskával. Mindig ugyanaz! Belépett hozzá egy hölgy titkárnőnek, ne adj Isten ügyfélként, amikor elkövetkezett az a pillanat, hogy valami vegyészeti ügyeskedés folytán olyan illatot – mondjátok: szagot – bocsátott ki magából a környezetébe a kislány (menyecske, elvált, netán özvegy asszony), már rá is vetette magát.

- Uriember nem tehet mást.

Mindig ugyanaz. Úriember mi más tehet? Az 'általa' 'elcsábított' hölgynek (!) meg kell kérnie a kezét. Feleségül köteles vennie. Máskor a magát elcsábított nőszemély állt elé:

- Nem hagysz 'így'? Kettős életet akarsz élni? Nem szégyelled magad? Azonnal elválsz és elveszel! Vagy tudom Isten olyan botrányt csinállok!

Hogy tehetné. Állja a szavát – amit ki sem mondott. Helytáll tetteiért – azért valóban. Mert hogy megtette vele a csáberőnek ellenállni képtelenül, vitán felüli.

Csak az az öt árva.

Félárva.

- És mit mondtál neki?
- Melyiknek?
- Melyiknek, az ötödiknek?
- Már magam sem tudom – világosította föl akkori legjobb barátját, Jónást.

Mert az ötödik után neki kellett futnia. A többi megadta magát, amikor eléjük állt az eset után – eset utáni tableta nélküli esetüket követően -, hogy tudja, mi a kötelessége, azok a markukba nevetettek, ez kész, elintéződik magától, doktori doktornék lesznek! Már abban a pillanatban tudták, merre mennek nászútra túl a tengereken, mi több, épp azok mellé Délen, messze-messze Délen – Pál-Péter kedvükre tett.

- Asszonykám, válunk.

Ezt már a hatodiknak mondta.

Tudta, mi a dolga.

- Kötelességem.

Restellte, igaz, de azt még jobban szégyellte volna, ha nem teszi meg.

Ha egyszer megejtettem azt a szegény asszonyt.

Mert az még csak elvált sem volt. Bele a közepibe!

A tömegverekedés rendre elmaradt. Valahogy belefásultak már ekkorra a népek a hasonló cirkuszokba.

- Aki nyerte, hadd vigye!

-... van a menyasszonynak!

Van, épp elegendő.

Ám az ötödik nem akart kötélnek állni. Szinte rá kellett erőszakolnia magát. Mert az illetőnek – egy nagyüzem mérnöknőjének, akivel cége üzleti ügyei miatt került némi-nemű kapcsolatba, majd ágyba, azaz az első heverőre, akarja mondani kanapéra – esze ágában sem volt föladni függetlenségét! Őt előbb valóban teherbe kellett ejtenie...

- ...Hosszú!

- Inkább azt meséld el, hogy szakítottál a harmadikkal...

Na ettől kezdett kiakadni. A régi játszótársak sorra lekoptak mellőle. Valamiért valamennyivel elhidegültek egymástól. Avagy csak ki-ki féltette tőle az asszonykáját?

Ki tudja ezt ma már! Hol van az már...

- Szaga van a menyecskének!

Van neki, illata.

- Nem arra gondoltam.

Csak illata ne lett volna... Flórikának.

- Az fogott meg.

Most már tudja, hol vétett.

Engedett az ösztöneinek.

Meg hogy első a kötelesség.

Az árvák – félárva – meg csak.

Honnan tudnák, mi történt velük? Valaki – valaha – fölvilágosítja őket?

Hacsak nem.

- Vegytantanár sem lennék!

'Vegyten', hol élsz te?

Igaz, Szent-Györgyiék még azt tanultak. Tudtak is.

Mi?

Alig valamit.

Katona György grafikája

Az illusztrációk
Getto Ferenc rajzai

Getto Ferenc

Az arcátültetés

Az arcátültetés
harcát ráncatlanul
büszkén túrte.

Ez állt a nyakába
akasztott bádoglapon.
Az írást rávésték
késsel a tettesek.

A tettesek ikrek:
másik az egyhez hasonló.
Csempefejük tiszta,
gégéjük átfolyó.
Hangjuk a másik
visszhangja 1+2.

Ők ketten elvitték
a táblást a fregattjukon
be a mangrovéba a
bambusz viskójukba
és szépen rátettek
egy polipot az arcára
az meg leszívta az arcát és eltette
és a sima
arcából kiépítették
az arca kéményét
betonból és téglából
és bekenték tejszínhabbal
meg juharsziruppal
még most is ezen röhögnek, ugatják
a holdat. Őt meg
visszahozták és ide
tették a keresztveződésbe
ezt a táblát meg
rárakták a nyakára
itt ül a cukros fejével
a fele már ráolvadt
a naptól forró bádogtáblára
már a hangyák is kikezdték,
darabonként elvitték az arcát
azt a cukros ízét.

A napszemüveges ember

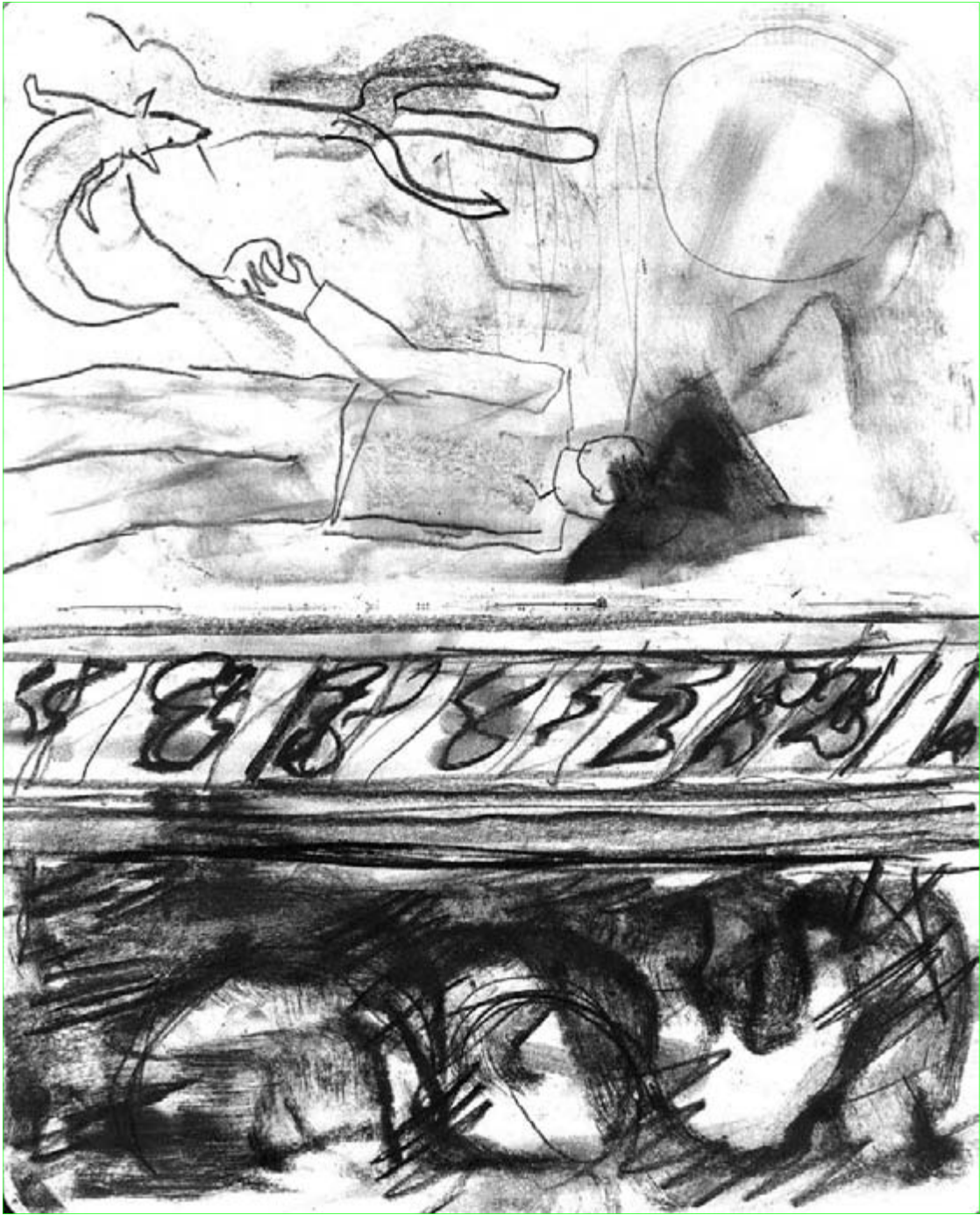
A napszemüveges ember szóra nyitotta a száját.
Dala vaját röptében kenyérrre kente.
Gégéjéből kenőkések dolgozták simára a
dorozmás felületen.
Ha megköszöri a torkát gyorsan ráolvadt
Az anyaga. Majd hosszú ormányán át
Mézzele is rajzolt rá egy két ismeretlen ábrát,
geometrikus jelet, utána tüszentett kis golyókat,
kemény mézsöréteket amik átyukasztották
azt a habszerű, könnyű anyagot a hangját.
Egy két mély hangot is közbelehelt
ami újra összeolvasztotta az egészet.
A végén három szót mondott...
Három pontot, a száján át füst gomolygott
majd terjedt szét mint a tömjén amit
a népek mohón felszagoltak és utána
hazamentek mert nagyon éhesek lettek
és főztek sok bödönhangyából mártást
amit megettek majd elszenderedtek

Egy indiai vonatút

A masiniszta
matatott a fényes peckeken.
Gyűrűje könnyedén
ugrott a kallantyúkon.
Keze kapcsolt gombot
másik keze két ujja
a ritmust kopogta
a bakelit karfán.
Az ablakon keresztül látta a mozdony
eszi a sínt, mind
eszi fel a sok sok
vöröses deszkát
a fényes sín pár
ide oda ugrott
mint légpárnán sikló súlyok
apró terhek csúsztak pirosas
csomagok a vagonok falain,
szíjon függtek a súlyos poroltók.
Hangos bemondó az utasokat
utasította:
élvezd az utat!
Az óra ketyeg már!
Szedj deszkát, építs
polcot, hogy mid van
tudd hova tenni!
Tedd le ha nem kell!
Ez a másik mottó.
Kotta a dalhoz
a kerekek alatt.
Ezt érzi az ember
ha érzi a gyomra
közeleg az óra
a föld lesz eledele
és orrát megüti a földszag.
Kapkod, siklik
kékszínű szappan
két keze közt
habját mohón issza a
mosdó majd szennyes habját
a sínre üríti.
Fények is vannak
az úton. A fény és árnyék
két dalmata.
Egymást nyalják
fültövön, orron, rüosztön.
A mozdony kék haja copfban.

Mozgékony orra szántja
A földet. Műanyag
függöny védi a gépagyat
ott műszerek laknak szelepek, pumpa
a falakon karton a
padlón raklap.
Így viszi messze
fémdobozokban az
emberi lelket viadukton
a mozdony.
Nyoma nincsen. Egy
ujjnyom a kilincsen.
Foltok a kortól
zöldszínű tükrön.
Fülek a kerekek alatt
és a fülkék lengő ajtaja
mellett őrzik a csendet
emeletes ágyon.
Mit keresel? Itt minden
szűkszavú hozzád.
Hozd a ruhádat
és a fekete cipődet.
Ha közeleg az alagút
vesd le az inget és
gyújsd meg majd
dobd a sötétbe
az ablakon át. Nem kell!

Neked jobb a hideg!

Zsávolya Zoltán

A "hegesztés" sírján

A «hegesztésnek» ez már csak a sírja.
Mi kettőnkből biztos nem marad írmag
a cifra, múlttól ájulós jövőre.
De a jelenre sem, ha így folyik
tovább a semmi, a semmi?, a semmi!

Engem tutira nem, és ne nagyon hidd,
hogy bárki férfit meghat «érdemével»,
akárcsak kissé, a nyívó «szemérem»,
mely így adja: «Ne!», «Ma ne!» («Soha ne!?!»...).
Miközben önnön előzménye másmilyen volt.
(Túl könnyedén sikerült behúznod,
amikor annak vártad érkezését,
kezdemenyezőn ébresztve fel figyelmem.)

Filmen láttad, regénykönyvből koholtad
vagy kultúrából, rút higiéniaból
ezt az új tempót? – Légy bár Hypathía,
ha nem engedsz nekem, én «megkövezlek»!
Vagy másképp mondva: csendben ejtelek.
Mert abszolútmód nem érdekel engem:
trubadúrnak, anno dacumal, volt jutalma?!
Noha, mondjuk: talán tényleg nem is volt
s noha mondjuk, hogy trubadúr vagyok,
íróniók szorgos kedvű tagja:
az akadémikus kérdés szörnyen elborzaszt.

Valaha úgy vártál, vőlegényükre
lestek ahogyan ládika-mámikák:
szolgáló ékszerdobozukat tartogatják,
óvják, ápolják, készítik mindegyre.
Háborús ezer éveket kibírva.
Csipkébe göngyölt Rubens-hableányok,
kik azt hiszik, őket dobta a gép
deli manusznak vérré, könnyre, egyébre,
verejtékre, fagyásra – lövészárkon.
Pedig eltűnnek s helyettük szimulánsok
jönnek, meglepve őket május-harmatjuk
fűvét, «nyissz!», kaszájukkal letarolni.

Régen úgy vártál rám, mint «vőlegényre»,
nem tudtad akkor, Choderlos de Laclos

milyen mulatságosnak tart minden ilyen szót. –
 Mert «veszedelmes» bárhány viszony itt!
 Nagyon veszélyes, s már pusztán «viszonyként».
 Nemek tusája bír teret öröktől,
 egyetlen nagy csatázás a világ;
 a Verdun-Vérszivattyú nem ért véget,
 mindegyre tart, majd meg a Posztmodern Dög
 nemeken belül indukál különség-
 feszültségeket. Így «szép» csak az élet...!
 (Passzív figyelő nem maradhatsz, bámész.
 Beleereszkedsz s előbb-utóbb rámész.)

Mibelőlünk sem marad, biztos, írmag;
 kevés az esély; ez már csak a sírja
 a «hegesztések», nem olyan, mint régen.
 Mi már egy harc vagyunk – lábhegytől arcig.
 (Panelproliknál talptól-fejig alszik
 Takarékválás. Mi inkább «kímélünk».)
 Akárhogyan: elvetve elvetésünk,
 a kölcsönös. Példa? – Nem jól világít;
 John Donne regnál, jujj!, «negatív szerelmünk»
 felett, «kúrálja»: nomen non est omen...
 Te meg csalétek továbbra is, rontó kép?
 A letört szív gyenge kankalin a mezőn?
 Nagy frászt! Ereklje-bomlás, számítás,
 s paradox, hogy egyáltalán eszembe jutsz.
 Szent Mária Magdolna?! – Kissé túlzás!
 (Büszke vagyok rá, hogy így gondolom.)

Belőlünk, hát, biztos nem marad írmag!
 Az elmúlt Róma történelmet írhat,
 középkorról üzennek krónikái
 és így tovább. Mi, két-testvéryi Káin
 (kik közt egy Ábel lágy öcskös lehetne)
 nem tesszük ezt: nem fogod palavesszőm,
 nem püfölöm géped, a keyboard (nem kéj!)
 gyorsan felpittyeg odébb húzott kezünktől.
 Visszafelé tesszük már jegyző-túránk,
 mely olyan mutatós volt elfelé... –
 Fel a hegyre, akkor még fel a hegyre.
 Most már? «Hegesztésünk» sírjához érve,
 fehér kutya kullog, telepszik mellénk;

egyszarvú csak, de szarva van – a csibésznek!
 Először azt hisszük: tán erre tévedt
 mindössze, ám nem, épp ide irányzott
 egyenesen, követte a nyomunkat.
 Vonaglik, táncol, tűnik: hóvihar van;
 nagyon meszes, nincsen is itt talán...
 Ráng: Évában-Nem-Kígyó, Nem-Alma
 csökkenő kosárméretén... Ez tesszen?!

Marad a szeszélyes zene, ahogyan
 lehet beszélni, kifordult tagokkal
 és szavakkal a testről, általában;
 valamint a «lélekből eredt szerelem»
 ügyéről: vasból való fakarika.
 Ha a vas rozsdál, a fa, «bumm!», elég,
 s marad belőle légi lég, batárnyi.
 Hamuhodik, és már nincsen sehol;
 «igazi» helyett tárgyalási a pisztoly...
 Ezt bizonyítja hív tapasztalat,
 amelyet az okos ember leírhat;
 leírhat épp, habár azt meg minek?

Marad így bennem (lassan klopfolom ki
 személyes ügyként a klaviatúrán):
 mi ket-tőnk-ből

Vén Zoltán grafikája

Szeles Judit

Csavar, kamion

1.

Ennek a télnek sose lesz vége, tudom, mondta.

A benzinkutas furcsállóan nézett rá, és egy pillanatra megállt a keze a doboz tejjel a levegőben. Aztán átadta neki mégis.

Lesz még valami? – kérdezte.

Elkezdett egy kicsit gondolkozni. A khakiszínű dzseki zipzárájával játszott.

Nem, nem lesz.

A kutas beütötte az utolsó összeget is a kasszagépbe, majd átvette a húszast.

Van itt egy furcsa kamion már több mint egy hete – mondta, miközben átnyújtotta a visszajáró tizenegy korona ötvenet. Meglepődött. A benzinkutas nem szokott ilyen bőbeszédű lenni. – Csak úgy mondom.

Megköszönte a visszajárót, és sarkon fordult. A kútnál furcsábbnál furcsább kamionok fordultak meg nap mint nap. Nem értette, mit akart ezzel mondani. Visszanézett.

Mit akar ezzel mondani?

Nem az én dolgom – gondolta meg magát a kutas.

Az enyém se.

Lassan kiballagott az üzletből, és a doboz tejet lóbálva a szatyorban, elindult hazafelé.

A parkolóban több kamion is állt egymást mellett, egy fehér húzódot csak félre. Biztos erre gondolt a kutas, gondolta. Felhúzta a kesztyűjét. Kutya hideg volt. A fehér kamion körül egy idősebb alak járkált le s fel. Gondterheltnak látszott. Amint közelebb ért, meglátta a kamion rendszámabláját. Magyar volt. Összerezzen. Már évek óta nem beszélt senkivel magyarul, csak a kutyáival káromkodott ezen a nyelven. Több mint egy hete – visszhangzottak a kutas szavai. Pár napnál, a legtöbbször egy éjszakánál tovább nem állnak meg itt ezek. Úgy látszott, a le-fel sétáló alak egyedül volt. A háta mögé került.

Hozott túrórudit? – kérdezte az illetőt alaposan meglepve. Erre a kérdésre biztosan nem számított.

Magát az isten küldte – felelte egészen meghatódva. Reszketett a hidegben. Látta, a kezei kékek voltak.

Már megbánta, hogy rákérdezett a túrórudira.

Hogy-hogy? – kérdezte.

A hatvan-hatvanöt körüli férfi elmesélte, hogy több mint egy hete robbantak le. Ez megegyezett azzal, amit a kutas említett. A karburátor adta fel. De ez nem mondott neki semmit, nem volt jogosítványa. Az öreg egy fiatalabb kollegájával Norvégiába szállított, s a visszaúton ment tönkre a karburátor.

Hol van a társa? – kérdezte.

Lelépett.

Látszott az öregben, hogy nagy volt a baj. Szemét lesütve, mintha csak ő tehetne róla, mesélte el, hogy tűnt el egy reggel a társa egy holland vagy francia kamionossal összebeszélve. Magával vitte a bankkártyát, a benzinkártyát, mindent. A férfi majdnem sírt.

Kifosztotta?

Az bólintott.

Nem kért segítséget a benzinkutastól?

Nem beszélék én nyelveket. Meg várom, hogy a főnök hívjon.

Maga nem tudja hívni a főnököt?

Kiderült, olyan mobilja volt csak, amit a főnök tudott hívni. De a főnök már három napja nem hívta. Akkor még ott volt a társa, és arról volt szó, hogy megpróbálják megjavítani a karburátort valahogy.

És ha nincs pénze, mit eszik?

Van konzerv. Nem az a baj, de befagyott a vizem.

A kamionban nem tudott fűteni, a flakonokban pedig befagyott a víz, olyan hideg volt.

Éhes? Menjünk, veszek magának egy virslit meg kávé. Nem messze lakom innen, nem maradhat itt – ránézett az öreg kezére –, megfagy.

A kamionos elfogadta a meghívást. A kutas arcán valami olyan kifejezés tükröződött, hogy hát nem megmondtam, de egyúttal gyanakodni is kezdett, amikor meghallotta, hogy valami idegen nyelven beszél a két alak egymással. Az öreg kért egy doboz cigarettát is. Közben azt is elmesélte, hogy ez volt az első útjuk Skandináviában, és bizony, itt kutya hideg van. A kutas szó nélkül számolt. Tulajdonképpen, mondta a kamionos, ő csak kísérő volt a fiú mellett, a főnök nem bízott meg benne, ezért jött ő is. Már nyugdíjas. Azt megelőzően a Hungarocamionnál volt sofőr, bejárta az egész KGST-t, még Moszkvába is eljutott egyszer. Közlékeny volt, de amikor arra került a sor, hogy megbeszéljék, most mit tegyenek, elkomorodott, s mint valami makacs hajóskapitány, azt mondta:

Én nem hagyhatom el a kamiont, értse meg.

Nem értette meg.

De megfagy itt.

Kibírom. Megpróbálok megbütykölni a karburátort.

Rosszállóan csóválta a fejét, ez az ember nem normális, éjszaka mínusz harminc is lehet.

Kérek egy kis töltést valamelyik kollegától – kereste tovább a kifogásokat. A valódi ok, ami miatt nem hagyhatta ott a kamiont az volt, hogy a rakományt nem lehetett őrizetlenül hagyni.

Figyeljen ide, ott a házam, látja? – mutatott az út másik oldalán egy szürke házra. A kamionos odanézett, de nem győzte meg. – Onnan látja a kamionját.

Az öregnek ez becsület kérdése lehetett. És nagyon megmakacsolta magát.

Nézze, akkor hívom a rendőrséget. Nem hagyhatom, hogy megfagyjon, akármilyen csökönyös is.

A rendőrség hallatán sem tántorodott meg.

Mi a főnöke telefonszáma? Felhívom az én telefonomról.

Nem tudom.

Hol él ez az ember, gondolta, és már végképp kifogyott az ötletekből.

Hogy hívják a céget?

Az öreg csak rázta a fejét: nem tudom, nem tudom. A főnök az unokaöccse volt. Úgy kérte meg, hogy jöjjön el, a biztonság kedvéért.

Hol van a szállítólevél? Annak csak kell lennie! Azon rajta van a cég neve, címe.

Felmászott a cockpitbe, és előrángatott néhány gyűrött papírt. Nagy nehezen kiderült, mi a cég telefonszáma. Mindketten reszkettek a hidegben.

Pakoljon össze. Zárja be a kocsit. Megyünk hozzám – lobogtatta a hivatalos papírokat. Ezek nélkül a kamionos bajba kerülhetett volna. Jobbnak látta elindulni a másik magyar után.

Teljesen átfagyva értek haza. A meleg szobában az öreg felengedett egy kissé, de kérte, ne említse meg a főnöknek, hogy nincs ott a járműnél. A másik alig bírta türtőztetni magát, hogy be ne olvasson az öregnek, hisz a társa kirabolta, ott hagyta a lerobbant, szétfagyott kamionnal, a főnöke baszik felhívni, elindulnak télvíz idején egy távoli országba, semmilyen idegen nyelvet nem beszélnek, mínusz harminc fok van, a kezei szederjések, mi a fenét csinált volna még pár napig?!

A cég főnökét nem volt egyszerű elérni, de végül sikerült. Sajnálataát fejezte ki a történetek miatt. Biztosította, hogy pár napon belül küldenek ki egy új karburátort vagy végső esetben egy másik vontatót. Érdeklődött, hogy a rakomány épségben volt-e, de a sofőrrel nem kérdezett.

Ember, mit csináljak az alkalmazottjával?

Az nem érdekelte. Mint kiderült, nem is volt az alkalmazottja. Csak az áruról meg a karburátorról volt hajlandó tárgyalni.

Ezek bolondok, döntötte el. Megadta a főnöknek a benzinkút címét. Felhívta a benzinkutat, hogy hamarosan egy expressz küldemény érkezik majd a gyorsfutárral, és az a lerobbant kamionhoz lesz. Aztán eligazította az öreget: itt a szobája, itt a fűrdőszoba, ha akar, feljöhet a nappaliba tévézni, vannak magyar csatornák, s ha dohányozni akar, legyen szíves, azt a bejárati ajtó előtt tegye, és ne a házban. Az idős férfi csak bólogatott. Nem volt ideje ellenkezni.

2.

Mondja, Elemér, van magának útlevele? – kérdezte az ablak előtt álló kamionost egy hét reménytelen várakozás és ingerült telefonbeszélgetések sora után. A szállítmányozó sem az öreggel, sem a rakománnyal nem törődött már. Van. Hozzam fel?

Hozza.

Azt találta ki, hogy felhívja a stockholmi magyar nagykövetséget, előadja Vígh Elemér magyar állampolgár, bábolnai lakos teljes történetét, és kéri a nagykövetség segítségét. Úgy érezte, patthelyzetbe került. Sem alkatrész nem érkezett, sem másik vontató, sem senki, az öreg már egy hete ette a kenyerét, szívtá a napi két doboz cigarettát, és állandóan csak macerálta, hogy kerítsenek egy autószerelőt, akivel le tudja venni a karburátort. Arról hallani sem akart, hogy a rakományt ott hagyja, és hazautazzon. Egyébként sem volt miből. Már nagyon megbánta, hogy magyar szóra áhítozva akkor megszólította.

Mit akar vele? – nyújtotta át az útlevelet.

Felhívom a nagykövetséget.

A nagykövetséget? Minek? Azoknak van autószerelőjük?

Ne csökönyösködjön. Értse meg, a főnöke szarik magára és a rakományra. Miből fizetné ki az autószerelőt?

Nem segít? – kérdezte csalódottan.

De segíték. Még hozzá úgy, hogy most felhívjuk a követséget, és kitudjuk, hogy lehet magát hazajuttatni.

Elemér csak csóválta a fejét. Nem akart hazamenni.

Az attaséasszonnyal beszélt. Az nehezen fogta fel, hogy mit is akar mondani, a történet hihetetlennek hangzott. Igazat adott, hogy a svéd rendőrséget nem vonták be. De folyton arra akart kilyukadni, hogy miért nem lehet elkísérni az állampolgárt a legközelebbi buszpályaudvarra, és feltenni egy Európa irányába induló buszra.

Erre, kérem, nekem nincsenek anyagi lehetőségeim. Kétszáz kilométerre lakunk a legközelebbi várostól, ahol ilyen nemzetközi terminál lenne.

Rakja fel a vonatra, ami Göteborgba megy.

Kicsit halkabban kezdett ekkor beszélni.

Azt hiszem, a bácsi demens. Nem beszél nyelveket. Úgy eltévedne, mint a pinty.

Az attaséasszony elhallgatott egy rövid időre.

Vígh Elemér hazaszállításán kívül abban is segítségüket kérem, mondta, hogy a szállítmányozó megfizesse a költségeimet. A sok telefonálást és az öreg egy heti ellátását.

Megegyeztek, hogy az attaséasszony megbeszéli az ügyet a nagykövettel, és aztán majd visszahívja őket.

Megfogalmazta a hivatalos faxot, amiben a szállítmányozót felszólítja a költségek megtérítésére.

Az öregnek adott vacsorát.

Még két napig ment a telefonálgatás.

Végül amilyen szerencsétlenül indult a történet, olyan furcsán is ért véget. Vígh Elemér diplomáciai ügy lett.

Az oslói magyar nagykövetségből éppen Koppenhágába készült egy munkatárs. A benzinkút annak a nemzetközi útnak a szélén állt, ami Oslót Koppenhágával összekötötte. A terv az volt, hogy a benzinkútnál a diplomata gépjárművel felveszik a kamionost, és elviszik a koppenhágai magyar nagykövetségre. Onnan egy kollega kiviszi a bácsit a repülőtérre, és felrakja a budapesti járatra. Ferihegyen pedig a bábolnai család várja a rég nem látott családtagot.

A szállítmányozó átutalta a követelt összeget. A bácsi épségben hazaért. A felesége telefonált még aznap, és megköszönt mindent. A magyar állam költségeit a családnak kellett kifizetnie.

Kis idővel az eset után kapott egy levelet. Személyesen a stockholmi nagykövettől. A levélben hazafias és önfeláldozó állampolgári cselekedetért fejezi ki háláját és nagyrabecsülését a Magyar Köztársaság nevében. Az egész Magyar Köztársaság nevében. Amikor ő eredetileg csak egyetlen magyarral akart kicsit magyarul beszélgetni.

Az öregről azóta sem hallott. Nem volt benne száz százalékig biztos, hogy az felfogta, mi is történt valójában, vagy csak nem akarta kimutatni a megatartottságát. Régi kamionos volt, kemény gyerek. Kíváncsi lenne, megismerné-e.

Emlékezne vajon az esti tévénézésekre, a kandalló melletti beszélgetésekre a távoli fagyos kis skandináv faluban?

Molnár Krisztina Rita

Ez volt a nyár

1.

Falamon szúnyog.
Zümmög itt, hogy éljem át
most a végtelent.

2.

Levendulazsák.
Hány nap melegét őrzi?
Hány apró öltést?

3.

Pihen az ember:
Csapkod, kiabál, zajt csap
néma fenyők közt.

4.

Volt nálunk bot és
pirospaprikás kenyér.
Nem fogtuk halat.

5.

Hajadat vágom.
Milyen éles az olló.
Hogy bízol bennem.

6.

Vörösbort innál,
fehéret kívánok én.
Hát rozét iszunk.

7.

Öreg almafa
ágán zuzmó virágzik.
Meghalt a kertész.

Halász Albert

6HA iku

Fűszerkert-álom
keres fel éjszakánként,
izzasztva szárít.

Mennydörgő múltban
minden szírom újra van;
illatuk szorít.

Pózna csúcsán áll
egy madár. Egy lábon vár.
Fészke lesz, épít.

A hegy lábánál
a hegynél is magasabb,
aki nem szépít.

Álomba merül
minden pillangó, csepp víz.
Álmos? Nem számít.

Hernyókéreg: én.
Moha a fán, éldegél.
Az élet szólít.

Kaj Ádám

Oligarchák

SZEREPLŐK:

MÁTÉ

TIMI

ZSUZSA

GERZSON

KISS B

DÉKÁN

BARNABÁS

FERI, aki aztán nem jön el

Fiatalok, nagyreményűek és gyávák.

ELSŐ JELENET

Máté egyszobás albérleti lakása, valahol a fővárosban. Talán Kőbányán, vagy valami kevésbé elegáns környéken, de ez a darab szempontjából majdhogynem lényegtelen. (A mű utolsó megszólalásában a terület neve természetesen behelyettesíthető bármi mással.) Csütörtök este, az évszak meghatározhatatlan, talán őszi, esetleg kora tavasz, ugyanis Máté és Timi (majd a később érkezők is) nagykabátot viselnek. A szoba igen egyszerűen van berendezve. Két ajtó. Az egyik a bejárati, mellette közvetlenül egy kivénhedt fogas, a másik a konyhára (illetve fürdőre/mellékhelyiségre) nyílik. A szoba közepén egy ággyá alakítható kanapé áll, két végében székek vannak kikészítve a vendégeknek. A kanapé előtt egy szocreál dohányzóasztal van elhelyezve, rajta nagy könyvkupac, jegyzetek szertesztét.

Kulcszörgés. Máté és Timi bevásárlószatyrokkal jön. A szatyrokat egészen az asztalig cipelik, majd visszamennek a bejárathoz, és levetik a kabátjukat.

TIMI Nem akarsz mondani valamit?

MÁTÉ Hozz poharakat a konyhából.

TIMI Csak ennyi?!

MÁTÉ Légy szíves. Vagy tudod mit, majd én hozok. Te addig rendezd el az asztalt.

TIMI Tudod, hogy nem erre gondoltam. (Máté nyakába fonja a kezét, ajkával az ajkához közelít, a fiú azonban elutasítja.) Most meg mi a bajod?

MÁTÉ Az időzítés. Csupán annyi. Az időzítés. Te is a legjobbkor tudsz a nyakamba mászni. Timi, ennyire nem látod át a helyzetet? Ott a hurok a nyakunk körül.

TIMI Ezek csak kezek. Nem én vagyok a hóhérod.

MÁTÉ Ne drámázz, Timi, nagyon kérlek, ne drámázz. Próbálok megőrizni a hidegvéremet, mert ha én elveszítem a fejem...

TIMI Akkor egyszer a szívedre hallgatnál.

MÁTÉ És ti mindnyájan benne lennétek a szarban. Már így is benne vagyunk, mondjuk. De a helyzet nem annyira elkeserítő, mint első látásra tűnik. Ha meg is zavarták a vizet, a lényeg, hogy a felszínen kell maradni.

TIMI Filozófusnak kellett volna menned. Nem értem, hogy mit keresel a kommunikáció szakon.

MÁTÉ Csakis annyit, mint te, feltéve, hogy megússzuk a dolgot, és maradunk a seggünkön.
TIMI Hát ennyire súlyos a helyzet?
MÁTÉ Mégis mit hittél, babazsúrra hívtam a fiúkat? Lefoglalták az egész könyvelésünket. Holnapra borítékolt a botrány.
TIMI Valamiből kimaradtam volna? Miféle botrányról beszélsz? Máté, ugye nem csináltatok valami hülyeséget?
MÁTÉ Akadt egy kis számolási hibánk...
TIMI Azaz?
MÁTÉ Ha nagyon költőien szeretnék fogalmazni: három millió forint sityuty eltűnt. Jelenleg nem tudunk elszámolni róla.
TIMI Bazdmeg, ennyire nem lehettek ti sem bölcsészek.
MÁTÉ Nem kell közgazdász diploma, hogy az ember sikkasztani tudjon. Ugyanis ezzel fognak nekünk esni. És hogy teljes legyen boldogságod, ebben te is ugyanúgy benne vagy, mint én. Még ha nem is tudtál róla, még ha nem is csináltál semmit. A bűnrészesség alanyi jogon jár minden egyes HÖK tagnak.
TIMI Anyám megöl.
MÁTÉ Ennyi a hirtelen reakció?
TIMI Sokallod?
MÁTÉ Igazából arra számítottam, hogy kiabálni fogsz velem, belemászol a karmaiddal az arcomba, és közben elmondasz mindennek, tudod, mint amikor szeretkezünk... Mogleptél, ugyanakkor örülök, hogy megértesz. Hallgatsz, és ebből tudom, hogy bár az otthoni erkölcsök szerint elítélnél, valami belül már régen a cinkosommá tett. Olyan angyal vagy te, aki századszorra is elkárhozna a gyönyör kedvéért. Ma ezt úgy mondják ördög, de ne aggódj, a jók is elbuknak, kísértés ide vagy oda. Hát akkor, kedvelt cinkosom, terítsünk a csütörtöki lakomára!
TIMI Szeretlek. Ezért vagyok a cinkosod, csakis ezért.
MÁTÉ Hát a Barnabás?
TIMI Ő más. Vele jól érzem magam, de nem több. Benne gyöngédség van.
MÁTÉ Ami gyöngévé teszi.
TIMI Ő igazán szeret engem.
MÁTÉ Éppen hogy ezzel űz a karjaimba.
TIMI De én csak utánad vágyom.
MÁTÉ Ennek így is kell lennie. Az állatoknál sincs máshogy. Az alfahímnek jár ki a legjobb. Bocsáss meg, ha lecsupasztom a romantikus képzelgéseidet, de ettől még én se szeretlek kevésbé. Egyszerűen csak tisztában vagyok a biológiai szükségleteimmel, és tudom, hogy én mit várok el, mit tudok adni. Kettőnk organizmusa fedezi egymás boldogságát. Ezt hívod szerelemnek. Hívd ezután is annak.
TIMI Te aztán szépeket tudsz mondani! Na, majd kitalálok valami penitenciát a számodra. (A konyhába indul.)

MÁTÉ (Majdnem kiabálva, hogy Timi is hallja.) Nekem máshol és máskor kell majd vezekelnem. A jogom és lehetőségem megvan, hogy nemet mondjak a keserű pohárra, és amint lesz alkalmam, élni fogok veled.

Timi poharakkal tér vissza.

MÁTÉ Látom, megtaláltad a whiskys poharaimat. Na, akkor, drága, viheted is vissza. Ezek a poharak különleges pillanatokra, különleges emberekre várnak. Ezek a szükség órái. Ne fogadjuk kehellyel a pápistákat.
TIMI Az internetről szeded ezeket az álbölcsességeket?

MÁTÉ Nagyrészt, de van közöttük pár olvasmányélményem is. Viszont hallani... (Egészen az ajtóhoz megy.) Csak a szomszéd, most jött meg a munkából. Masször. Időnként engem is megdöngönyöz egy kis apanázsért.

TIMI Az is az egyetemi pénzekből van?

MÁTÉ Hova gondolsz? Azért hárommilliót még én sem tudok masszörre kidobni. Egyébként, abból van.

TIMI És amiket vettünk? A sütemény, a drága piák, a szivar?

MÁTÉ Szerinted az apostolok dobták össze az utolsó vacsorát?

TIMI Csak tudod kissé gondolkodóba estem. Ezek a dolgok önmagukban aprócska dolgok, de ha megszorozzuk az eltelt napokkal és a teljes HÖK tagsággal, nem kis összegekről van szó. Így aztán érthető, hova folyhatnak a milliók.

MÁTÉ Azért azt te is érzed, hogy ez abszurd. Lehet hogy kicsit nagylábon élünk, de nálunk is létezik kontroll. Miért él mindenki fejében úgy a HÖK, mint egy pénznyelő automata. Igaz, hogy kapunk, ugyanakkor adunk is. Nagyon sokat. Kinek van kedve tanulás előtt-után vagy közben papírmunkákkal bajlódni, vagy X, Y-nak futkosni egy szaros kérvényért. Neked mondjam ezt? Neked, aki ugyanúgy bent melózol éjszakákat az irodában.

TIMI Ez mind szép és jó, de hárommillió akkor is eltűnt.

MÁTÉ Akkor kezdted volna el kételkedni bennem, amikor a cinkosommá lettél.

TIMI A cinkosnak is joga van annyit tudni, mint a bűnösnek.

MÁTÉ Te bűnösnek tartasz?

TIMI Talán. De akkor én is az vagyok. Mindenesre mások szemében mindketten azok leszünk, ha csakugyan borítékolod a holnapi botrányt.

MÁTÉ Mondtam, hogy még semmi sincs veszve. Amint a kedves urak és a mi Zsuzsánk ideérnek, máris tudunk érdemben tárgyalni a dologról. Elvégre nem hülye emberekből áll a vezetőség, bölcsész mértékkel nézve sem.

TIMI Még jó, hogy az önkritikánk működik. Te azt hiszed, hogy ez az egész maffiásdi csak a bölcsészek kiváltsága.

MÁTÉ Jogos, a mérnököktől távol áll a temperamentum. A maffiásdi nem gondolod, hogy túlzás?

TIMI Remélem azért takarítónőket nem gyilkoltatok.

MÁTÉ Igazság szerint kettő lent van a pincében. Túl sokat járt a szájuk.

TIMI Csak azt nem értem, ilyenkor hogy tudod megőrizni a humorérzékedet.

MÁTÉ Nem tudják elnevetni tőlem. Mellesleg a tartás sokat segít. De neked elég, ha bízol bennem. Nem leszek hálátlan. A hajómon mindig van hely, és mindig akad, aki majd lecsendesíti a szeleket.

TIMI Hallgatok. Ismersz, nem vagyok hisztis. És tudod, hogyha kérdezek, annak oka van.

MÁTÉ A kérdéseidre remélem kielégítően feleltem.

TIMI Általában újabb kérdésekkel, de jó, elfogadom válaszoknak.

Kop-kop-kop.

MÁTÉ Látod, valakik értenek az időzítésekhez.

(Timi menne ajtót nyitni, de Máté elkapja a karját)

MÁTÉ Várj, előtte csókolj meg. Valakinek csókkal kell elárulnia engem. (Megcsókolják egymást.) És mosolyogj Timi. Nem kell elijeszteni őket.

MÁSODIK JELENET

(Tími ajtót nyit, köszönések hangja.)

MÁTÉ Csakhogy időben. Na, mit álltok ott?! Gyertek, gyertek beljebb.

ZSUZSA Máté, remélem nem gond...

MÁTÉ A barátod?

GERZSON Gerzson vagyok. (Timinek) Szia!

MÁTÉ Máté. Ördög hozott. Remélem egy áruhás rendőrt tisztelhetek a személyedben.

ZSUZSA Gerzson a Közgázra jár...

MÁTÉ Ez azt jelenti, hogy holnap az egész Közgáz rajtunk fog csámcsogni?

ZSUZSA Arra gondoltam, talán tudna segíteni bizonyos dolgokban...

MÁTÉ Gondolom, kétszer is felvette a válságkezelés óráját. Csak azt nem értem, honnan ez a nagyfokú bizalom egymás iránt. Elvártam volna, hogy mielőtt kitalálsz a pasidnak, legalább értesítsz minket. Elsőbbségiben, vagy mit tudom én. Nagyanyám mind a tíz körmét lerágta a nagy titoktartásomban. Ez leginkább vele kiszúrás.

GERZSON Ha zavarok, elmehetek. A miatt meg nem kell aggódnod, hogy bárkinek is elszólom magam.

MÁTÉ Feltételezem, hogy nem akarsz elbaszni a saját barátnőd életét.

GERZSON Aki persze ártatlan az egész dologban.

MÁTÉ Itt senki sem ártatlan. De megkímélem Zsuzsa glóriáját, majd leveszi ő, ha akarja.

GERZSON Pedig úgy látom, te élsz a fellegek között. Csak nem tudom, ki olyan hülye, hogy még tegye alá a lovat.

MÁTÉ Felőlem, barátom, velünk töltheted a csütörtök estédet, nem foglak elküldeni. De ne számíts arra, hogy bárkit is érdekelni fognak a briliáns megjegyzéseid. Csakhogy tisztában legyünk egymással.

ZSUZSA Gerzson, ne foglalkozz vele, ez egy bunkó.

MÁTÉ Ez a bunkó fogja kihúzni a bandát a szarból.

ZSUZSA Azon a szinten te vagy, legfeljebb visszahúzol minket.

MÁTÉ Köszönöm feltétlen bizalmatokat. Kérlek, foglaljatok helyet a kanapé hozzám legtávolabb eső pontján. A süteményből pedig bátran fogyasszatok. (Kiss B-nek) Te mit mondasz?

KISS B Szerintem, maradjon. Mégis csak a Közgázra jár.

MÁTÉ Beléd is aztán sok öntudat szorult.

KISS B Mégis mit vársz tőlem?! Minél többen vagyunk... Hiszen tudod, több szem többet lát. Hátha ez a tag találja meg a kiskaput.

MÁTÉ Mert te csak bámulnál rá, mint a borjú.

KISS B Mondtam már, több szem...

TÍMI Lehetnél kicsit kedvesebb is.

MÁTÉ Nem küldtem el, nem elég? Na várj, ha te is azzal jössz, hogy hova jár. Na és? A Közgáz is tele van link alakkal. Ez sem tűnik a legokosabbnak. Pláne, hogy lényegében csöndben eltúrta a sértegetéseimet.

TÍMI Vagy csak nagyon türelmes.

MÁTÉ Adhatna egy kicsit belőle, hogy kibírjam ezt az estét.

TÍMI Tőlem, amit adni tudtam, már megkaptad.

MÁTÉ Na hiszen, azt hiszed, azzal a csókkal beérem?

TÍMI Ha nem kezdted volna a filozofálgatásba, a többi részed se maradt volna éhes.

MÁTÉ Nehéz lesz így nem a szexre gondolni.

ZSUZSA Azt hiszem, a mi kis ügyünk pillanatnyilag el kell, hogy szólítson az ágytól.

MÁTÉ Tényleg, mielőtt idejöttetek, csináltátok a dolgot? Vagy azért vagytok ilyen frusztráltak, mert nem?

De tudod mit, Gábor, ássuk el a csatabárdot, igyunk meg egy pertut, és addig is leereszkedek a fellegekből.

GERZSON Gerzson, még mindig. A pertut elfogadom, de csakis ha van valami üdítőök.

ZSUZSA Gerzson ugyanis nem iszik alkoholt.

MÁTÉ Gerzson talán magas tornyokba készül becsapódni? Itt FERIHEGY irányító központ. Timi, légy szíves.

TIMI Ebből szállóige lesz, attól tartok. De értelek. Keresek Bambit, vagy ami van. (El.)

KISS B Tetszik az alibid.

MÁTÉ Ha ezt túléljük, költözhetsz. Ja, a plüssre allergiás vagyok, szerezz helyette valami húsvér nőt inkább. Gerzson, te koleszos vagy? Esetleg valamelyik impozáns híd lakója?

ZSUZSA Te csak ne próbálj meg jófej lenni.

GERZSON Ha ezzel el tudok indítani egy értelmes párbeszédet; koleszos vagyok.

MÁTÉ Szóval te sem az urbánus vonalat erősíted. Na, máris közelebb kerültünk egymáshoz. Ha még azt is elárulod, hogy melyik csapatnak szurkolsz, és az természetes az Újpest, még a keblembe is zárlak.

GERZSON Nem szeretem a focit.

MÁTÉ Buzi vagy? Bocs, barátnőd van. Akkor mit szeretsz, kosárlabdát, kézit? Nehogy a sakkot mond, mert arra nem vagyok felkészülve. Így is több a paraszt, mint amit a túréhatárom elvisel.

GERZSON Hogy is mondjam, nem vagyok az a tipikus sportember.

MÁTÉ Kiss B legalább nézi a focit. Pornófilmeket, remélem, nézel.

ZSUZSA Nem lehetsz ekkora egy bunkó.

MÁTÉ Kétszeresen is. Valami új? Vagy drága Zsuzsánál a bunkóval kifújta a pejorativitás?

GERZSON Mondtam, hogy őt hagyjad.

MÁTÉ Zsuzsa, mondd meg neki, hogy nem mindig bunkózom. De most valahogy le kell vezetnem a feszültséget, érted? Ez most egy kivételes éjszaka. Ott a görcs a gyomromban, a térdem éppen összecsucsklani készül. Két ember még sehol sincs. Zsuzsa, erősítsd meg, hogy Máté egy igazi úriember máskor.

ZSUZSA Tényleg nem ilyen mindig. De alapból akkor is bunkó vagy.

KISS B És beképzelt.

MÁTÉ Milyen határozottak vagytok hirtelen, amikor minősíteni kell a másikat.

KISS B Nem mondtam sose, hogy nincs meg a magam véleménye.

MÁTÉ Ugyanis ez a fiatalember, akit a könnyebbség kedvéért nevezzünk csak Kiss B-nek, egy tutyimutyi kis alak, nem mellékesen a barátom. Tudod, ezért a nagy őszinteség. És mi legyen most Kiss B? Hogyan oldjuk meg a problémánkat.

KISS B Nem tudom.

MÁTÉ Hát ezért bizonytalan a lelkem. Tutyimutyi. De a barátom is, mert tudja, hogy ezt nem bántásból mondom. Ugye Kiss B?

KISS B Nem tudom.

MÁTÉ Bazdmeg, lehetnél már kicsit határozottabb.

KISS B Mindent a maga idejében. Először is szeretnék megnyugodni.

GERZSON Ne vedd sértésnek, de ötünk közül még mindig te tűnsz a legnyugodtabbnak. Bár én nem ismerlek, nem tudom milyen, amikor nyugtalan vagy.

TIMI Akkor is ilyen.

KISS B Valakinek még reális cél a századik születésnap.

MÁTÉ Azt az egyet nem ígérhetem meg, hogy ott leszek. (Szünet) Te szeretnél örökké élni?

GERZSON Ez meg milyen kérdés?

MÁTÉ Olyan, amire válaszolni kell. Jó, még váratlanul is nevezhetném. Szóval, te szívesen élnél örökké?

GERZSON Unalmas dolognak tartanám.

MÁTÉ Közgazdásznak készülsz, nem mérnöknek. Tudjátok is ti, mi az unalom?!

GERZSON Nem hiszem, hogy az ilyen metafizikai dolgokban sokat számítana az ilyen.

MÁTÉ Igazad van, ezek magasabb dimenziók. Nagyon is ehhez a világhoz akarom kötni a kérdést. Vonatkoztassunk el tőle... vagy tudod mit? Mit szólsz ahhoz a kérdéshez, hogy akarsz-e örökre fiatal maradni?

GERZSON Nem tudom. Valószínűleg szeretnék megöregedni előtte. Bizonyos bölcsesség után talán már tudnám értékelni az örökkévalóságot. Vagy pont hogy közelebb kerülnék a halálhoz.

MÁTÉ Ha holnap elbukunk, én öngyilkos leszek.

TIMI Máté, ezzel ne viccelj.

MÁTÉ Teljesen komolyan mondom. Azt hiszem, láttál már elég hülyeséget tőlem, nem ez lenne az első.

GERZSON Szerintem ez tényleg nem olyan téma... Mi lenne, ha másról beszélénk.

MÁTÉ Öngyilkos leszek, és punktum. Majd meglátjátok. Vagy nem. Minden a ma este sikerétől függ... Hol van már az a lány? Timi! Timi, hozd már azt az üdítőt, vagy amit találsz. Tegyük fel, hogy holnap a legrosszabb történik velünk, ami csak történni tud, és én meg is teszem, amit mondtam, lényegében állandóvá teszem a fiatalságomat. És most ne számítsuk a férgek munkáját. Én a lélekről beszéltem.

TIMI Igazi fordulat lenne tőled. Eddig látványosan nem foglalkoztál vele. Azt hitted, hogy egy farokból és a körülötte kinőtt végtagokból állsz. (Gerzsonnak.) Csak ezt találtam, tölthetek?

ZSUZSA Hagyjad csak Timi, majd én.

MÁTÉ (Timi mögé kerül, halkán beszél, hogy a többiek ne hallják.) Utánam öljöd magad, ha úgy alakul? Van olyan erős a szerelmed?

TIMI Mit akarsz bizonyítani?

MÁTÉ Csak tudni akarom, mire számíthatok?

TIMI Ha holnap mindenképp buknunk kell, a szüleim majd utánad ölnek.

ZSUZSA (Zavarja már Máté és Timi magánbeszélgetése.) Ti kértek üdítőt?

MÁTÉ Szerintem Kiss B gégéje másra szomjazik, ezzel ment meg engem is a szent józanságtól.

KISS B Akkor ne csak a szád járjon...

MÁTÉ Figyelitek a kis alkoholistát. Na nyugtasd a májad, mindjárt kikészítjük. Gerzson az utolsó szó jogán. Ha nem, hát nem. De így nem nyersz jogot a tanácskozáshoz. Na fiam, egészségedre!

KISS B A tiédre is, de holnapután is meglegyen. A temetésedre pedig csak az enyém után gondoldj.

MÁTÉ Ámen. Barátom, ezzel hoztál vissza az életbe. És ki mondta, hogy az alkohol nem erősít. Jellemben határozottan. Persze, a jámborból is vadállatot csinál. (Timi fenekére csap.)

TIMI Disznó!

MÁTÉ Holnap disznótor nálam.

TIMI Máté, fejezd be!

MÁTÉ Jó, csak az ivást ne tiltsd meg. Minden más negatív tevékenységgel felhagyok, ígérem (Hosszan nézik egymást Timivel.)

KISS B Tudod, hogy csak addig tudok vak lenni, amíg Barni ide nem ér. Utána kötelez a baráti hűség.

MÁTÉ Biztosíthatlak, jó kisfiú leszek. És Timinek se esik bántódása. De még Barnabáson sem esik csorba.

KISS B Ha nem látja, felőlem el is veheted. Bár kissé körülményes lenne titokban tartani. Mindenesetre, nagyon jól játszom a hülyét.

MÁTÉ Igen, ez valószínűleg nálad testi adottság. (Szünet) Viszont micsoda válságba került pár centivel odébb a társalgás. Ha már nem én faggatom a társaságot, kitör a csend? Hallgatunk Zsuzsám, te mindig tudsz valami friss pletykát. Gerzson valami Közgázós sztori? Timi, egy kis szitkozódás, egy kis... Bocsi, Kiss B, visszafogom magam.

ZSUZSA Különben kikre is várunk?

MÁTÉ A kérdés kiváló. Nos, én elsősorban Ferire, de hogy teljes legyen a kör, Barnabáshoz is ment postagalamb. Remélem, egy hónap múlva a válasz is ideér.

ZSUZSA Szóltál neki, ugye?

MÁTÉ Még hozzá telefonon. Tudod, azért még beszélünk.

KISS B Timi, te nem iszol semmit?

TIMI Már ittam.

MÁTÉ Ó, akkor azért voltál kint olyan sokáig. Mesélj, mi a titkod? Olyan egyenesen jártál, hogy komolyan, a téglalap megirigyelné.

GERZSON Ez most kivételesen tetszett.

MÁTÉ Akkor már csak egy fél örökkévalóság, hogy a fiúkra is ráfanyalodj. Apropos örökkévalóság, még mindig unalmas?

GERZSON Meg fogsz lepődni, az ittlétem is kezd egyre izgalmasabbá válni.

KISS B És még a hárommillióról nem is beszéltünk.

MÁTÉ Minek idegeljük még egymást, nem igaz. Majd ha mindenki itt lesz.

ZSUZSA Talán kijelölhetnénk egy határidőt. Nem szívesen várnám meg a hajnalt.

MÁTÉ Ágy van elég, legfeljebb pizsama partit rendezünk. Nekem van is egy, ami megy a rácsokhoz. Megmutassam? Ádámkosztüm netalán? Ádámról jut eszembe...

GERZSON Csak nem az, hogy ő toltta el az örökkévalóságot.

MÁTÉ A kölcsönös ellenszenvünk ellenére is rokonlelkek lennénk? Én konkrétan Évára gondoltam. De a lényegen nem változtat semmit. Gondoljatok bele, ha nincs az a francos fa. Elég lett volna a Góbi-sivatag kezdetnek, Ádám meg felloccsolta volna az egészet. Lehet, hogy csoki színűre barnultak volna a napon, és akkor mindenki néger lenne most. Képzeljétek el a világot rasszisták és méretbeli gondok nélkül.

GERZSON Azért abban a sivatagban mégis csak meleg lett volna. A fa legalább árnyékot ad.

KISS B A sivatagban éjjel egész hűvös van.

MÁTÉ Hát összebújtak volna, és akkor mondjuk nem csak Káin és Ábel lett volna, hanem Benjámín is, aki lecsapta volna Káint, mielőtt az lecsapta volna Ábelt.

ZSUZSA Vagy született volna egy Júlia.

MÁTÉ Mondjuk, és akkor nincs szükség majmokra és evolúciós elméletre.

KISS B A pizsama parti jó ötlet. Bár nincs nálam pizsama.

MÁTÉ Veled még így se bújna össze senki. Vagy ha össze is bújna, ott fordulna egyet az evolúció. Azt hiszem, a közös gyerekünk három méteres lenne, és megrögzött vegetáriánus.

ZSUZSA Póló, alsónadrág csak akad a szekrényben.

MÁTÉ Ja, gondolod szánjam már meg ezt a szegény embert tiszta holmival. Na, jól van, kitaláltam én az óhajodat. Nem akarsz egyedül aludni ma, egye fene, tanácskozás után maradj itt. Majd elővadászom a hálózásomat.

TIMI Ha nem lenne ez az egész cirkusz, egész kellemesen tölthetnénk az estét.

MÁTÉ Én javasolnék egy kései bankrablást lefekvés előtt, mondjuk három millió forint értékben, hogy ne legyen már rossz az álmunk.

ZSUZSA Virrasztani hívtál minket, nem azért, hogy aludjunk.

KISS B Ilyen állapotban amúgy is nehéz lenne.

MÁTÉ Ilyen állapotban?

KISS B Mondtam, hogy nem vagyok a legnyugodtabb.

MÁTÉ Igyál még akkor.

KISS B Majd ha töltesz magadnak is.

MÁTÉ Legyen meg a te akaratod.

KISS B Ne azt nézd, amit én szeretnék. (Timire néz) Azt nézd, ami mindannyiunknak fontos.

MÁTÉ Gerzson, úgy el vagy csendesedve.

GERZSON Jelenleg nincs semmi mondanivalóm.

MÁTÉ Akkor folytasd csak nyugodtan az intenzív megfigyelést. Hátha megfejted ezt a ráncot az arcomon.

ZSUZSA Szerintem az csak egy hajszál.
MÁTÉ Nincs is ilyen hosszú hajam.
ZSUZSA Nőtől származik. Szerintem túntesd el még Barni előtt.
MÁTÉ Hátha tényleg csak ránc.
KISS B Gerzson inni valamit?
GERZSON Majd töltök, ha szomjas leszek.
MÁTÉ Ez ám az önállóság. Gerzson, nem eszel sütit?
GERZSON Leszállnál rólam?
MÁTÉ Csak kedves akartam lenni.
GERZSON Hát csak ne akarj.
MÁTÉ Nem is menne. Szerinted melyikünk Káin és melyikünk Ábel?
GERZSON Aki előbb dől ki, az lesz Ábel.
MÁTÉ Csakis kizárásos alapon.
GERZSON De hogy kinek áll kezére a dorong...
MÁTÉ Az üveg, testvérem, az üveg. Engem komolyan zavar, hogy nem iszol velünk. Játsszod itt a borsószem kisasszonyt, otthon meg a szart is megiszod.
ZSUZSA És ha borsószem kisasszony? (Timire néz) Legalább nem piros cipőben jár-kel.
TIMI Azt hittem, a barátnők nem gonoszkodnak.
ZSUZSA Ha a barátnő tiszteletbe tartja, hogy van egy barátom is, akit ugyanúgy szeretek, és a távollétében igyekszem megőrizni a becsületét. Nyugodj meg, Gerzson nem olyan barát.
GERZSON Várjunk csak... te a Barni barátnője vagy?
MÁTÉ Ő a mi kis Évánk, nem tudtuk elfelezni az almát. De számítunk a diszkrécióra. Szóval, ha lehetséges, ne is lovaljuk bele magunkat a témába.
ZSUZSA Mert te eléggé belelovaltad már magadat Timibe.
TIMI Szerintem tényleg ne szélesítsük a határokat. Ha lehet, mindenki tartsa meg magának az ilyen jellegű véleményét. Semmi értelme nincs széthúznunk ilyenkor. Elvégre a konc mindannyiunkat összeköt.
ZSUZSA Hol van az említett konc?
TIMI Ha így folytatjuk, már magunk se fogjuk látni az utat, amin elsétált.
KISS B Ez nem konc szerintem, ez inkább 'kolonc a nyakunkon'.
MÁTÉ Történetesen, ha mindannyiunk nyakában egy hárommillió ékszer díszleg. Csakhogy továbbgombolyítsam a fonalat.
ZSUZSA Kereszt. Vallási okokból megfizethetetlen.
MÁTÉ A keresztre feszítés holnapi program. Ma még a farizeusokat is el kell játszsanunk. Ja, és szóljatok Júdásnak, hogy hozza vissza az ezüstöket.
ZSUZSA Megfosztanál mindenkit egy nagyszerű feltámadástól?
MÁTÉ Ha ezzel megmenekülünk.
ZSUZSA Szerintem más nőjétől is foszd meg magad.
TIMI Mi lenne, ha fegyverszünetet kötnénk?
ZSUZSA Timi, mi lenne, ha elmondanád a ti kis románcotokat Barninak? Aztán bánom is én, hogy mit csinálsz ezzel a másikkal. Legalább annyira tiszteld Barnit, hogy lehetőséget adsz neki mást találni. Ne akard, hogy könnyűvérűnek gondoljalak...
MÁTÉ Hallottátok, azt mondta: 'ezzel'? Mintha valami tárgy lennék. Az ötlet ugyanakkor találó. Valahogy én is unom ezt a helyzetet. (Timinek) Te állítod, hogy engem szeretsz, de még mindig vele vagy. Igaza van Zsuzsának, mire jó ez a titkolózás? Ha szeretsz, vállald fel. Ne csak négy szemközt. Itt mindenki előtt is.
TIMI Nem hiszem, hogy az érzéseim bárki másra is tartóznának rajtad kívül.
MÁTÉ Tudod, hogy ki nem állhatom Barnabást, de ennyire még én is egyenes akarok lenni vele.
TIMI Na, pont ez az, amit nem hiszek el. Mindig is rühellted a Barnit, kezdetben velem is csak azért

kezdted, hogy bebizonyítsd, mennyivel jobb vagy nála, hogy még azt is el tudod csábítani tőle, aki elvileg szereti... szeretted. Nem az érzéseidben kételkedem, már te is úgy érzel, ahogy én... egyszerűen nem szeretném, ha én lennék a legnagyobb pofon számára, amit valaha is adni akartál neki.

MÁTÉ Szerinted nekem te csak lehetőség vagy egy újabb fricskára?

ZSUZSA (Megelőzi Timi a válasszal.) Milyen fricskáról beszélsz? Bocsáss meg Timi, de ennek ki kell jönnie belőlem. Máté, te mégis hogy gondoltad ezt? Te vagy a HÖK elnöke, legyőzted Barnit nem egyszer, nem kétszer. És a régi barátai? Megnyerted őket ivócimboráidnak. Kiss B-t is. (Kiss B-nek.) Most minek játszod meg magad, Barnin kívül a vak is látja, hogy te már Timi előtt is egy követ fújtál Mátéval.

KISS B Azt akarod nekünk bemészélni, hogy te lennél Barni egyetlen barátja?

ZSUZSA Itt mindenképp az vagyok.

KISS B Azért ez a megjegyzésed velem kapcsolatban kicsit erős volt. Miért olyan elképzelhetetlen, hogy egyszerre Máténak is, és Barninak is a barátja legyek?

ZSUZSA Komoly problémái lehetnek a lelkiismeretednek.

KISS B Bocsi, egyszerűen csak nem játszom meg a moralistát.

ZSUZSA Hát a barátság kurvára erkölcs dolga.

TIMI Elég legyen már belőletek! Jöttök itt ezeréves dolgokkal, amikor nyakig benne vagyunk a trágyalében. Ha minden sértés egy-egy forintot hozna, már régen listát írnék, hogy kinek mit kell mondania, de úgy, hogy meg se állnánk három millióig. Ellenben ezzel is csak az időnk megy, és mindjárt péntek van. Mi lenne, ha ezen az estén félretennénk mindenfajta sérelmet, és megpróbálnánk a valós problémákkal foglalkozni?

MÁTÉ Nemes gondolat, és még nemesebb, hogy nem nekem kellett mondanom. Akkor talán nem lenne ekkora súlya.

ZSUZSA Rendben van, én hajlok a békére. De egyet mondhatok, ahogy túl vagyunk az ügyön, hagyom az egész tagságomat. Ez már nekem is sok. Nem akarok magamtól is megundorodni.

KISS B Pedig a pokol ott kezdődik.

TIMI Most ne kezdjétek előről...

MÁTÉ Szóval ezen az estén tabu minden olyan dolog, ami vita tárgyát képezheti, kivétel ez alól minden, amiben hárommillió szerepel tételként. Elfogadjátok ezt a játékszabályt?

TIMI Ei.

ZSUZSA Van más lehetőségünk?

MÁTÉ Akkor ámen, ámen, ámen.

KISS B Inni azért lehet, ugye?

MÁTÉ Hát hogy a fenébe ne! Timi, légy szíves, járj körbe azzal az üveggel.

GERZSON Ebbe a körbe én is beszálok.

MÁTÉ No lám, kezd összerázódni posztapokaliptikus gyülekezetünk. Alkoholt annak a férfinak!

Kop-kop-kop.

HARMADIK JELENET

MÁTÉ Lehet találgatni, ki jött meg. Barnabás vagy Feri. Feri vagy Barnabás. Esetleg mindkettő. Három lehetőség áll fent, és az egyiknek mindenképp teljesülnie kell. Persze, ha nem számolunk a meglepetéssel, mint különleges tényezővel. Az ereje rendszerint felülmúl minden korábbi számítást.

ZSUZSA Talán nyisd ki az ajtót, és megvan a lehetősége, hogy valaki be is lépjen rajta.

MÁTÉ Már így is elég nyitott vagyok mindenre. De lássuk, kit rejt a küszöb... (Ajtót nyit, a Dékánal

találja szembe magát.) Ez ám a meglepetés! A mi szeretett dékán urunk, atyánk, vagy ha úgy tetszik, mindenünk. Fáradjon be. A kabátot itt is leveheti. (Visszazárja az ajtót!)

DÉKÁN Azt hiszem, annyit nem maradok. Jó estét az uraknak és hölgyeknek. Remélem, nem zavartam meg semmit. (Az asztalhoz lép.) Látom, hedonista életvitelüket még ezekben a nehéz órákban is igyekeznek megőrizni. No de, fiatalok. Miért is várnánk el nagyobb felelőség tudatot maguktól. Majd egyetem után, igaz. Bár jóllehet, előbb kint találják magukat a nagybetűs életben, mint azt a kedves szülei szeretnék. És mióta tart ez a féktelen italozás, vagy mit ne mondjak, orgia? Legalább a hölgyek jól érzik magukat.

KISS B Dékán úr, esetleg valamit inni?

DÉKÁN Mondtam már, nem időzök sokat. (Észreveszi Gerzson.) A fiatalembert nem ismerem még.

GERZSON Gerzson. (Kezet nyújt a dékánnak, azonban az nem fogadja.)

TIMI Nem is hozzánk jár.

KISS B Közgázos.

DÉKÁN Akkor ezúttal sem hagyott cserben az arcemóriám, magára nem kellett emlékezni, mivelhogy most látom először. Gerzson. Rendben, most már maga is itt van a fejemben.

MÁTÉ Minek köszönhetjük ezt a látogatást?

DÉKÁN Gondoltam ránézek magukra, és valamelyest szolidaritást vállalok. Ugyanakkor semmit nem tudok tenni az érdeükben. Hölgyek, urak, minek áltassuk egymást?! Segítenék, de a kezem kötve van. Az előbb se volt, hogy kezet mostam. Barnabás hol van?

MÁTÉ Késik, szokás szerint.

DÉ KÁN Nem hinném, hogy akadna ennél fontosabb dolga most.

MÁTÉ Igazság szerint, ő abszolút keveset, majdhogynem semmit nem tud az ügyről. Valami biztosan elromlott a postagalambban...

DÉKÁN De a mi Máténk csak ironizál és ironizál. Örülök, hogy nem veszítette el a jókedvét. Az ilyesfajta sorscsapást büszkén kell viselni.

MÁTÉ Aki meg tudja lovagolni a hullámokat...

DÉKÁN Lányok, nagyon csendbe vannak most. Talán én ijesztettem magukra?

Csend.

DÉKÁN Rendben van, értem én. Jelenleg én hiányzok a legkevésbé maguknak. Talán ha nem lennék ilyen bénakacsa... De mégis mit tudnék tenni? Ez a maguk bulija, hogy fiatalosan fejezzem ki magam.

MÁTÉ Erre végképp nincs szükségünk, legalább a sajnálatát ne játssza meg. Eljött szolidaritást vállalni, jól hangzik, nem mondom, csak nem hiszem el. Maga egyedül azért van itt, hogy megtört fiatalokat lásson, és kiélvezze minden percét az emberi lélek gyors megöregedésének és kihunyásának. Hogy még egy szinttel fölénk kerülhessen. Barnabás talán az új jelölt a helyemre? Sajnos el kell, hogy keserítsem, ha én bukok, Barnabás is velem bukik. És itt mindannyian, magát is beleértve.

DÉKÁN Mit nem enged meg magának?! Engem aztán ne mosson össze a maga bünszövetkezetével.

MÁTÉ Nézzen csak körbe, így néz ki maga szerint egy bünszövetkezet? Nem vagyunk egyebek, mint egy tragédia utolsó felvonásának szereplői. Esendők, szálnalmasak, nevetségesek. De nem bűnösök. És ha így is lenne? Mi volna a helyes magatartás, a túlélés, mint egyetlen parancs követése, vagy meaculpázás reggel, éjjel meg este? Az igazságszolgáltatás legnagyobb vétke, hogy nem adja meg a lehetőséget az embernek, hogy saját moralitása szerint ítélkezzen önmaga felett. És ha valóban vétkeztünk, ha ennek a hárommillió forintnak az eltűnése csakugyan szándékos volt? Mi nem ismerhetjük fel és bánhatjuk meg, lehetőség szerint pedig nem tehetünk kísérletet rá, hogy helyrehozzuk a dolgot? Biztos, hogy a kemény ítélkezés bírja egyedül magában az igazságot? És ha már a kézmosást említette, hadd válaszoljak ebbeli minőségben; mi az igazság? (Mielőtt válaszolhatna.) Mi nem készültünk a Golgotára sem világmegváltó, sem pedig barabási

titulusban. Bárhogy is lesz, a mi kereszthalálunk mentes lesz minden pátosztól, és nem fognak legendák ráakodni. Ugyanakkor Pilátus megítélése sem lesz külön a miénkénél. Pilátus velünk kárhozik el. És nincs az a szappan, ami tisztára mossa.

DÉKÁN El kell ismernem kiváló retorikai képességeit, kár, hogy politikai fogásokkal tarkítja mondanivalóját, úgy mind a hazugság és rágalmozás. A bibliai képek pedig... megtisztelő, hogy egyik elszólása révén pilátusi magasztalokba emelt, de még nagyobb szerencse, hogy nem kiáltott Messiást. Ha nem haragszanak, tekintsük látogatásomat egy meg nem történt intermezzónak. Titkon azért reménykedtem benne, hogy egyikük, ha nem is nyíltan, a védelmébe vesz. Mert jómagam nem vagyok hajlandó lealacsonyodni egy másodéves kistitán szintjére. És ebből ne a másodévest vegyék hangsúlyosnak. Egyelőre még én képviselem az egyetemet, így aki engem támad... Maguk ma látványosan felülírták az egyetem iránt való hűségüket. Így még inkább kötve van a kezem. Egyúttal maguk felé a fülem is el van zárva.

KISS B Máté nem hazudott. A dékán úr is nyakig benne van a buliban, így mondta ugye? Hiszen éppen annyit tudott a hárommillióról, mint bármelyikünk.

TIMI És ugyan ki hinné el, hogy nem asszisztált hozzá?! Szépen előkerülnek majd azok az akták, amikor kényszerűen átléptünk bizonyos szabályokat, a dékán úr beleegyezésével. Az emberek könnyen általánosítanak. Elég egy priusz... utána bármit tesz az ember, hiába tiszta... valami kollektív Ágnes asszony bújjik majd elő mindenkiből, és csak odaképzeli a vért.

DÉKÁN A kedves vendéghallgatóknak is van valami esetleg a tarsolyába? Már hogy így ismeretlenül is belém rúghasson a többiek magatartásán felbuzdulva.

GERZSON Én csak matekozni jöttem.

MÁTÉ Hallja, ő csak számolni tud. Bár nagyon nincs mit számolgatni. Esetleg visszafelé, vagy bárányokat.

GERZSON Véleményem ettől függetlenül még lehet.

MÁTÉ Amit meg is lehet tartani magunknak.

DÉKÁN Szerintem senki nem vitatja el magától.

MÁTÉ Nekem mondja, érti. Nekem.

DÉKÁN Ha idehívták a fiatalembert, talán figyelhetnének is rá.

MÁTÉ Nem hívta ide senki, hozta a barátnője.

ZSUZSA Dékán úr, ez tényleg így volt. A Máté meg egy bunkó, de szerintem ez maga számára is világos.

TIMI Mi van Zsuzsa? Te most ezzel fújsz egy követ?

ZSUZSA Védj a Mátékát, igazad van. Hátha megjutalmaz egy gyors öleléssel.

MÁTÉ Azt hittem mindenki elfogadta a játékszabályt. Hátha szűrni amúgy se szép a másikat.

DÉKÁN Talán hagyhatná virágozni kicsit az ellenzékét, hátha jobban egységesül az erő.

MÁTÉ Ha maga is besorol. Ragaszkodom a bűnrészességéhez.

DÉKÁN Az előbb még amellettt érvelt, hogy amit tettek, az nem bűn.

MÁTÉ Én csak a maga fogalmait használom, gondoltam, így nagyobb a meggyőzőképességem.

DÉKÁN Nem hiszem, hogy volna még értelme maradásra bírni. Ha nem haragszanak, távoznék. A feleségem nem tudja, hogy eljöttem.

MÁTÉ Akkor hívja fel, hogy később megy haza. Vagy tudja mit, inkább csak ne telefonálgasson, hanem üljön le, és kápráztasson el nagyszerű válságkezelő ötleteivel. És mi úgy fogunk magára nézni, mintha csak mesét olvasna nekünk. Aztán ha olyan a mese, hogy a valóságban is működne, talán még úgy is cselekszünk, mint a mese hősei.

DÉKÁN Úgy látom, kezdenek elmosódni a szintek. Ha elfelejtette volna, én még mindig a tanárja vagyok. Így maga, tetszik, nem tetszik, kénytelen az etikett után menni. Még ez az este sem menti fel alóla. Szóval vegyen vissza nagyon gyorsan a stílusából, ne üsse bele az orrát olyanba, amihez, még ha baráti viszonyba lennénk, se lenne köze, és nagyon gyorsan találjon ki valamit, ha számít magának a jelenlévők sorsa.

ZSUZSA Nem akarok beleszólni, de talán még is csak maradnia kéne... Nem mint 'bűnrészes', de mint felnőtt, nekem (Gerzsonra néz.) nekünk sokat jelentene...

TIMI Felnőtt, felnőtt! Te nem vagy elég idős hozzá, hogy pesztrálják a gondolataidat?! Kiss B-nél még megérteném, bár neki két ember is kevés, hogy dönten tudjon.

KISS B Le lehet szállni rólam. Megint kezdünk személyeskedésbe átcsapni. Látod, ez egy teljesen önálló vélemény.

TIMI Maradjon a dékán, vagy sem? Ez meg egy eldöntendő kérdés.

KISS B Bazdmeg.

GERZSON Cimbora, hagyd rá, ne foglalkozz vele.

KISS B Neked könnyű. Te már régen tőzsdére vitted az érzéseidet, azért játszod itt a pácét meg dominét.

ZSUZSA Kiss B, már te is meghülyültél?

KISS B De ha egyszer nem szeretem, ha nyugtatni próbálnak. Tudod, hogy olyankor robbanok. Miért nem figyelmeztetted a barátodat, mielőtt idejöttetek?

ZSUZSA Persze, majd a te lelkivilágodra fogok kiselőadást tartani.

KISS B Most miért is marjuk egymást?

ZSUZSA Talán mert divat bunkónak lenni.

DÉKÁN Tényleg megyek.

MÁTÉ A dékán úr csak maradjon. Ti pedig fejezzétek be azonnal, azt hittem ezen már túl vagyunk. Az cseszegetheti a másikat, aki valami értelmes ötlettel is elő tud állni. Tartsátok magatokat a játékszabályokhoz. Dékán úr maga pedig az istenért ne szerencsétlenkedjen azzal a fogassal, üljön le végre, ti meg szorítsatok neki helyet, és töltsetek a poharába.

DÉKÁN Én nem iszom.

MÁTÉ Gerzson se iszik, mégis ott a pohár a kezében.

DÉKÁN De, én tényleg nem iszom. Én elmegyek. Értik, én el akarok menni. Miért van ez bezárva, az előbb még nyitva volt. Miért csinálják ezt? Idősek már az ilyen tréfákhoz. Nyissák ki, kérem. Máté, nyissa ki azonnal, tudom, hogy magánál van a kulcs.

MÁTÉ Miből gondolja? (Feláll a helyéről.) Tudja mit, valóban nálam van... (Az ablakhoz megy, és nemes egyszerűséggel kihajítja a kulcsot.) azazhoggy csak volt.

KISS B Mond, hogy ez trükk volt. Mondd, hogy nem dobtad ki azt a kurva kulcsot.

ZSUZSA Biztos, hogy van másik, ugye van másik kulcsod?

MÁTÉ Lehet, hogy van, lehet, hogy nincs. Szerintem most nem ez a legnagyobb problémánk. Majd kijutunk valahogy. Elvégre ez csak az első emelet.

DÉKÁN Miért csinálja ezt?

KISS B Máté, ez már tényleg sok. Nem tarthatsz itt mindenkit erőszakkal.

MÁTÉ Hol itt az erőszak? Akadályozok bárkit is a szabad mozgásban? Fegyvert fogok én rátok? Tudjátok ti, mi az az erőszak? Ez! (Pofon üti a dékánt, Gerzson felugrik) Hohohó, te csak ülj vissza szépen. Majd visszaüt, ha nem tetszett neki, megígérem, nem folytatom a kört.

DÉKÁN Magukkal már vesződni sem érdemes, egyből futnak az ombudsmanjukhoz, ha csorbát szenvedett a nagy szabadságérzetük, vagy a nyakamba akasztják a kedves szülőjüket, akitől a pofozkodás tudományát voltak szívesek eltanulni. És mit tehet a pedagógus? Keresztény jámborságból odatartja a másik orcáját is, nehogy elnyomja egyikük-másikuk fizikai liberalizmusát.

MÁTÉ A dékán úr, gondolom, most már nyugodtan helyet tud foglalni közöttünk, várjuk bölcs megjegyzéseit, de ha nagyon ragaszkodik hozzá, folytathatja pedagógiai értekezését, a hálás utókor talán akadémiai székkal jutalmazza.

GERZSON Te egy hülyebarom állat vagy, de tudod mit, nem szeretnék egy állatot se bemocskolni azzal, hogy hozzájuk hasonlítalak. A kisdisznó ráült a nagydisznó fejére, aki csak azért nem fulladt bele a moslékába, mert ez csak egy olcsó erőfitogtatás volt. Felőlem végigpofozhatod a társaságot, akkor sem félek tőled. Kidobhatod a kulcsot, csak magadat ne felejtse el utána dobni.

MÁTÉ Megmondtam, hogy te csöndkirályt játszol.

GERZSON Te nem parancsolsz itt senkinek.

MÁTÉ Más is így van ezzel?

KISS B Én hallgatok. Igazatok van, gyenge vagyok kiállni bármilyen vélemény mellett is. Jó nekem itt, a moslékosdézsa körül.

TIMI Eddig is rád hallgattam. Nekem sokat jelent a másik határozottsága.

ZSUZSA Én meg azt mondom, elég. Dékán úr, mondja Ön is velem, hogy az a barom is meghallja ott. Nem fájhat már annyira az a pofon, hogy ne tudjon tiltakozni.

MÁTÉ Tiltakozni, és ugyan mi ellen? Itt nem az én vagy a ti számít, hanem a hárommillió, amit még mindig nem sikerült feltalálnunk. Nem arról szól ez az este, hogy kiéljem diktátori hajlamaimat, de arról sem, hogy a demokrácia túlzott tisztelete miatt éljünk ellenzékiességünkkel, mindezt olyankor, amikor talán célszerűbb összefogni.

DÉKÁN Hallotta Zsuzsa, vagy meghajlik a gerinc, vagy az igazság összeúzza, és nem létezik teljes rehabilitálás.

ZSUZSA Maga megalkuszik?

DÉKÁN Mondtam már, magukkal nem érdemes vesződni. Maguk felülírnak minden szabályt, én csak akkor tudom kontrollálni a lelkiismeretüket, ha bele is látok. Akkor fogja a mi kis Nérónk megbánni hatalmának túlkapásait, ha szövetkezek vele, mert a bűnösök nem szokták büntetni egymást. És különben is, hova tudnék most menni?

ZSUZSA Hova-hova? A feleségéhez sietett az előbb, vagy nem?

DÉKÁN Engem megaláztak a férfiasságomban, így menjek én haza? Ha még egy kölyöktől se tudom megvédeni magam, hogyan vigyázzak így a családomra, a becsületemre. Pofon ütöttek, és a fizikai fájdalom megtört, meghunyászkodtam. Arcul köpni még ritkábban szoktam magam, nem kezdek lázadásba, elfogadom a játékszabályukat.

MÁTÉ No lám, csak megteremtődik az összhang. Így mindenképp egyszerűbb lesz a közös gondolkodás, el kell tudunk nyomni minden bántó és érzékenykedő hangot.

Csend.

KISS B Mi lenne, ha összedobnánk a pénzt? Ki tudja, lehet, hogy időközben előkerül a hiányzó összeg, vagy csak egy töredéke, de így is több mint a semmi, és máris összejön hiány egy része.

ZSUZSA Dobjunk össze csak így hirtelen hárommilliót, úgy mondd, mintha apucitól ennyit kapnál egy hétre zsebpénznek. Hányan is vagyunk? Öten vagy hatan, nem többen. Az minimum fél milliót jelent fejenként. Szerinted én honnan szerzek annyi pénzt, apámat most rúgták ki a gyárból, örülhetek, hogy nem kell abbahagynom az egyetemem. Amit meg hétvégén a pultozással keresek, pont hogy fedezi a kollégiumot meg a kajámat. Nincs miből félretennem.

KISS B És ha hitelt vennénk fel?

MÁTÉ Persze, hogy életed végéig törleszd majd. Ja, és nyilván a dupláját kell majd visszafizetni. Akkor már inkább eladom a családomat fél millióért, vagy ha nem ér annyit, egye-fene, vihetik a szomszédokat is.

KISS B És ha a dékán úr tenne egy nagylelkű felajánlást? Azért a dékáni fizetés nem lehet olyan rossz, nem is beszélve az egyéb juttatásokról. Persze nem várjuk el, hogy az egészség maga fizesse.

DÉKÁN Sajnálom, de lehetetlen. A feleségem kezeli a családi kasszát, és nem szokott az üres beszédre milliókat adni.

MÁTÉ Akkor mondja el neki a dolgot. Templomba volt az esküvő, nem? Akkor csak nem felejt el, amit fogadott, és nem fogja ezért faképnél hagyni, ha már az oltárnál nem tette.

DÉKÁN Maga szerint minden ilyen egyszerű?

MÁTÉ Ha az volna, feltehetőleg már régen a hányásomba feküdnék, mert jól leittam volna magam örömömben.

DÉKÁN Minden esetre, nem tudom kiváltani magukat. Félmillióval még talán be tudok szállni, de többel már semmiképpen se.

KISS B Hétszázezer.

DÉKÁN Hogy mondtá, kérem?

KISS B Hétszázezer. Tessék alkudni!

DÉKÁN Ez nevetséges. Nem a bazárban vagyunk.

KISS B Ja, hogy kevesli?! Nyolcszázezer, és ez az utolsó szavam.

DÉKÁN Rendben van. Adok egy milliót maguknak, de cserébe kihagynak az egészből.

MÁTÉ Ha már ekkorát ugrottunk, nem mehetnénk el kétmillióig.

ZSUZSA Miért, a maradék egymilliót már gyerekjáték megszerezniük?

MÁTÉ Gondoltam szervezek egy bankrabló szakkört. A lányok adják a harisnyát, a fiúk meg a csúzlit.

ZSUZSA Én akkor is hülyeségnek tartom ezt a dobjuk össze dolgot.

KISS B Gondolom, akkor van jobb ötleted.

Csend.

MÁTÉ Szálljon be Gerzson is.

GERZSON Ugyan miért kéne beszállnom?

MÁTÉ A barátnőd le van égve, légy már olyan lovag, hogy kiséged.

ZSUZSA Most miért kell lovagolni az anyagi helyzetemen? Igen, csóró vagyok, na és? Neked Audival jár az apád, miért nem tőle kérsz hárommilliót.

MÁTÉ És ha Audival jár, attól még panelbe lakunk. Tudod, az apámnak nagyzási mániája van, szeret felválni mások előtt. Nyilván a kocsis az egyetlen módja ennek. Mert se a családnak nem olyan, sem a munkájának, hogy bárki is felnézzen rá.

ZSUZSA Akkor a génekben van a magyarázat személyiségi problémáidra.

MÁTÉ Nem mondtam, hogy nekem lenne miért is szégyenkezniem. Szóval Gerzson, megmutatod, hogy nem csak a szád nagy, hanem az adakozókészséged is?

ZSUZSA Nem zavar, hogy ellene szavaztunk az ötletnek?

MÁTÉ Nem is tudtam, hogy szavazásig vittük a dolgot.

ZSUZSA Akkor mire vársz, szavaztasd meg, de se én, se Gerzson nem adunk egy forintot bele.

MÁTÉ Jó, majd kartonpapírból csinállok egy szív alakú szégyenlistát, és kitűzöm a budijátóra.

DÉKÁN Fizetem Zsuzsi és Gerzson részét. Másfélmillió. De többet nem.

MÁTÉ Pedig pont készültem beleülni az ölébe, hogy felsoroljam a kívánságaimat.

ZSUZSA Köszönjük, dékán úr, de az ötlet úgy rossz, ahogy van. Ennél csak jobb megoldások léteznek.

Csend.

KISS B És ha kerítenék valahonnan számlát?

TIMI Amin véletlenül pont hárommillió forint szerepel...

KISS B Mondjuk most volt festve a HÖK iroda, senki sem mondta, hogy nem lehet állagmegőrzésre költeni. Én tudnék egy szobafestőt, akinek nem gond egy ilyen hamis számlát kiállítani.

MÁTÉ Briliáns ötlet, mégis mintha sántítana. Ugyan már, ki hinné el, hogy festésre ment el a hárommillió, mivel festenek ki ennyiért egy akkora irodát, mint a miénk, arannyal? És nem lesz feltűnő, hogy senkise látta a kedves Michelangelódat festegetni?

KISS B Azt mondjuk, hétvégén csinálta. És kimondta, hogy csak festettek. Annyi mindent lehetne abba az irodába invesztálni, kicserélni az ablakokat, bevezetni a padlófűtést...

ZSUZSA Mert a padlófűtés nagyon is nélkülözhetetlen, fontosabb, mint a meleg víz vagy a kábeltévé.

KISS B Legalább úgy jönnének ki a dologból, mint akik nagylábon élnek, nem pedig sikkasztanak.

MÁTÉ Nem sikkasztottunk, csak nem figyeltünk eléggé, mi hova folyt el.

GERZSON Én azért körbenéznék pár helyen.

MÁTÉ (Zsuzsának.) Legközelebb ne Gerzsont hozd, hanem egy házkutatási parancsot. (Kiss B-nek.) Az ötletre visszatérve pedig, nem. Majd pont most fogunk egy hamis számlával előállni, amikor szakemberek vizsgálják át a könyvelésünket, egyből kiszúrják, és akkor még emiatt is elővesznek minket. De ha most arra megyünk, hogy minél több büntényt kövessünk el, nagyon szívesen megöllek, és legalább megszabadulunk a hülye ötleteidről.

KISS B Az előbb még nagyon is tetszett az első ötletem.

MÁTÉ Pillanatnyi üzemzavar volt a fejemben. Amúgy is furcsa, hogy ennyire töröd magad, te még szavazni se szeretsz. Jaj, most megszegtem a játékszabályt, ezer bocsánat, mindent visszaszívtam. Az ötlet nem hülyeség, azonban másra van szükségünk.

TIMI Itt jelenkezem egy órája.

MÁTÉ Még a lámpaoszlopok is abbahagyták a bűgást, hallgatunk.

TIMI Ismeritek a Kőműves Kelemen balladát, ugye? Legalább a dékánunknak ismernie kell. Hiszen tanítja...

KISS B Az, amikor befalazzák a nőt?

TIMI Az. Ahogy elnéztem az arcokat, a többségnek ismerős a név. Mindenesetre elmondanám röviden a történetet.

KISS B Mit kell ezen magyarázni, Kelemen annyira részeg volt, hogy nem nézte már, mit vesz a kezébe, téglát vagy nőt.

TIMI Szóval a balladában úgy van, hogy kőművesek várat építenek, de valami átok folytán reggelre összedől minden, amit előző nap felhúztak. Erre a kőművesek megfogadják, hogy átokűző gyanánt, amelyikük felesége legelőbb ér oda az ebéddel, azt máglyán megégetik, hamvát mészbe keverik, és úgy építik tovább a várat. Na most a Kelemen felesége érkezik oda elsőnek, megfogják, és teszik, amiben megegyeztek.

ZSUZSA Akárhogyan is nézem Timi, te voltál itt előbb.

TIMI Van folytatása is. Tehát elkövetik a gyilkosságot, amit ugye nem lehet egyszerűen a babonaságra fogni, valakinek felelnie is kell érte. Erre kitalálja az egyik kőműves, hogy elég, ha csak egyikük viszi el a bajt, történetesen Kelemen, neki már úgy is mindegy, nem kell kihez hazamennie.

MÁTÉ Kezd körvonalazódni lelki szemeim előtt az egész terv ördögi oldala.

TIMI Én csak arra gondoltam, ha a pénzt sehogy se tudjuk összekaparni, és a bukás is elkerülhetetlen, miért kéne mindannyiunknak elbuknia, amikor egy ember is el tud sikkasztani hárommilliót, nem kellene hozzá büntársak.

MÁTÉ Nem a legtisztességesebb megoldás, és nem túl lelkiismeretes. Mindamellettt tetszik.

KISS B Persze, ha nem téged teszünk meg Kelemennek. És hogy gondoltad ezt, mégis hogyan döntenénk el, hogy ki fogja magára vállalni az egészet? Sorsot húzunk? Mert nincs az az épeszű ember, aki ebbe önként belemenne.

GERZSON Ez az eddigi legbetegebb terv, ami elhangzott.

TIMI Pedig úgy láttam, Zsuzsának tetszik.

ZSUZSA Az azért erős túlzás, de nem mennék el mellette.

GERZSON Ezt ugye nem mondod most komolyan? Feláldozni valakit, hogy ti szépen megússzátok a dolgot?

ZSUZSA Mégis te mit csinálnál a helyemben?

GERZSON Ez a baj kicsim, hogy feltételes módba beszélsz. Nem csinálni kell ezt, hanem csinálni kellett volna. Múlt időben. Úgy, hogy ne legyen az egészből balhé.

ZSUZSA Utólag könnyű beszélni.

GERZSON Ha kicsit is felelősségteljesen vezettétek volna a könyvelést, és nem költöttetek volna mindent ilyen szar lötytyökre meg méregdrága szivarokra, talán nem itt tartanátok.

ZSUZSA Tudd meg, hogy felelősségteljesen folyt minden.

GERZSON De bennetek abszolút nincs felelősség. Menekültök előle. Ez az ötlet is... Csak azt nem tudom,

kit fogtok az oroszlanok elé lökni. Remélem, nem rám gondoltatok, mert az mégis csak abszurd volna egy kicsit, tekintve, hogy életembe nem jártam még a tetves campusotokon

MÁTÉ Na, megszólalt a Közgázós.

DÉKÁN Fiatalember, őket minősítse kérem, és ne az egyetemem.

GERZSON Az se lehet különbség, ha ilyen dékánok vannak ott.

KISS B Ne sértegesd a dékánunkat. Azt csak nekünk szabad.

DÉKÁN Még maguknak se, az az igazság.

MÁTÉ Dobd ki Zsuzsa, ez még téged is megmar, csak hogy neki legyen igaza.

GERZSON Mondja ezt az, aki csak a maga igazát képes elismerni. (Szünet) Kicsim, ne csinálj hülyeséget. Gyere, menjünk inkább, majd együtt kitalálunk valamit.

ZSUZSA Nem érted Gerzson? Tényleg nem érted? Nem tudunk már mit kitalálni. Ez egy lefutott játék. Vagy egy valaki bukik, vagy mindenki. Nem bízom bennük, ha most elmegyek, képesek és rám kenik a dolgot. De már azt se tudom, hogy benned bízhatom-e...

(Gerzson feláll.)

ZSUZSA Most meg hova mész?

GERZSON El. Nem maradok egy perccel se tovább.

ZSUZSA Miért csinálod ezt? Megsértődtél?

GERZSON Egy ilyen lejárató futam után lehet más választásom?

ZSUZSA Gerzson, az istenért, nem tudhatom mindig, hogy mit mondok.

GERZSON Olyankor talán célszerűbb lenne hallgatni.

ZSUZSA Nagyon gyerekesen viselkedsz, támadó vagy, nem is próbálsz megérteni.

GERZSON Ha ilyen könnyen kőművesnek állsz, nem is tudlak, mert ezek szerint egészen más követ fújunk.

ZSUZSA Akkor mondj valamit helyette, mondj valami használható ötletet! De ne csak olyant, ami nekem jó.

GERZSON Én miattad jöttem ide, és nem miattuk.

ZSUZSA De az ő sorsuk most az én sorsom is. Vedd úgy, hogy hirtelen nagyon sok barátod lett.

MÁTÉ Valóban?

GERZSON Jössz, vagy maradsz inkább?

ZSUZSA Gerzson, ne akarj választás elé állítani, ebben csak is te veszíthetsz.

GERZSON Nem tudom, mikor veszítek, de hogy itt minden eltöltött perccel egyre távolabb kerülsz tőlem... Megyek, talán így marad egy csipetnyi remény a folytatásra, és talán nélkülem is megszólal a lelkiismereted.

MÁTÉ Abban biztos lehetsz, majd én besegítek.

GERZSON Ja, igen, az ajtó. A kedvemért se varázsolnád elő a pótkulcsot?

MÁTÉ Neked még a taxit is fizetném, csak már menj. Remélem, jól érezted magad nálunk, olyannyira hogy többé látnunk se kell. Miatta meg ne aggódj, majd kikupálunk a fejéből.

GERZSON Még mindig a barátnőm, ezt tartsd az eszedbe.

MÁTÉ Talán maradnál, hogy rajtam tartsd a szemed? (Előveszi a pótkulcsot, és kinyitja az ajtót.) Dékán úr, ha gondolja, távozhat. Nem tartom vissza ezúttal.

DÉKÁN Kint sötét van. (Szünet.) Engem még vár a feleségem.

MÁTÉ Hát nem édes, ahogy ragaszkodik hozzánk.

GERZSON (Lesajnálóan néz a dékánra.)(El.)

MÁTÉ Neked is szia!

NEGYEDIK JELENET

MÁTÉ Zsuzsa, le vagyok kötelezve.

ZSUZSA Te csak hallgass inkább. Legszívesebben én is faképnél hagynálak.

MÁTÉ És mennél a barátod után, mi?

(Zsuzsa halkán zokogni kezd.)

MÁTÉ Jaj Zsuzsa, ne haragudj, nem azért mondtam. Látod, ebben is rokonlelkek vagyunk, néha én se tudom, hogy mi miért hangzik el. (Leül Zsuzsa mellé, vállára teszi a kezét, de Zsuzsának olyan ez az érintés, mint ördögnek a szenteltvíz, Máté felcsattan.) Most mit akarsz, tartsak bünbánatot? Öntsem ki ezt a vackot a poharamból, és töltsen meg vízzel. Hintsem meg a fejemet hamuval, tépjen meg az ingemet, vagy még jobb, térdepeljek egész este itt a kanapé előtt? Mert megcsinálom (Letérdel). Így fogok térdepelni egész este, mint a vénasszonyok, akik az apokalipszist vagy a feloldozásukat várják. Te pedig mérlegelhetsz, hogy melyiket is érdelem. De az apokalipszis nem egy ember osztályrésze, a feloldozás is csak látszólag az, de akárhogy is nézzük, mégiscsak ez lehet az egyedüli megoldás számunkra. Hogy fel tudjuk oldozni magunkat minden ma és tegnap elkövetett bűnünk alól, sőt, még az alól is, amit csak most készülünk elkövetni. Mert el fogjuk követni, még ha ez lesz életünk legsötétebb tette is. El kell követnünk, hogy világosan maradjunk. Ennyi életút nem roppanhat össze, nem törhet derékba. Hárommillió nem ér meg ennyi áldozatot.

KISS B Forintban semmiképpen sem.

TIMI Te annyira hülye vagy.

KISS B Mert voltam annyira reális, hogy megtörjem ezt a drámaiságot? Most komolyan, mi ez a sok transzcendens szarság? Minek ez a nagy filozofálgatás? Azt hiszitek, hogy ettől könnyebb lesz? Hogy ettől kevésbé leszünk szaremberek? Mert azok leszünk, kár is szépíteni, legalább magunkat ne mentsük fel.

MÁTÉ És te jobban szeretnél egész életedben büntudattal élni, és addig küldözgetni a bocsánatkérő leveleket a másiknak, ameddig el nem költözik?

KISS B Ugyan már! Miért olyan törvényszerű, hogy az embernek büntudata legyen? Ez nem az a kor, itt az érdekek előbbre valók, mit érdekek!, ez már maga a szükség. És szükséghelyzetben újra lehet írni akármelyik szabályt. És különben is, nem mi lennénk az első közösség, aki magából vág ki egy sejtet, hogy a többi élni tudjon.

MÁTÉ Te is ugyanazt műveled, mint mi, magadat menteted. Úgyhogy most hallgass, és csak akkor szólalj meg újból, ha egy nevet tudsz mondani. Mert muszáj lesz nevet mondanunk.

ZSUZSA Biztos így akarjuk mi ezt elintézni? Egymás szemébe áruljuk el a másikat? Ha A azt mondja B, akkor B értelemszerűen A-t fog mondani, és szépen körbeérünk, de mindenki jelölve lesz a mártíromságra.

DÉKÁN Azt a lehetőséget elfelejti, hogy A és B, felmérve az erőviszonyokat, szövetkezik majd C-vel és D-vel, mondjuk F vagy G ellen.

Csend.

ZSUZSA Kikre várunk még?

MÁTÉ Barnira és Ferire.

ZSUZSA Jó, akkor döntsünk el köztük a dolgot.

KISS B Akkor a Barni.

TIMI Döntsük el máshogy!

KISS B Nem teljesen mindegy?! Legyen a Barni, őt mondtam először is.

MÁTÉ Pedig azt hittem, én előbb árulnék el egy barátot, mint te. (Kiss B lehajtja a fejét) (Timinek.) Tudtam én, hogy a vesztét mégsem akarod, és én ezt nem rovom fel neked. Csak ne a tiltakozásban jelentkezzen a lelkiismeret-furdalásod. Jól van, döntsük el máshogy, ne az előítélet vezessen a döntésben minket.

TIMI Mi lenne, ha rájátszanánk a balladára, és arra adnánk fel a bűnös inget, aki előbb ér ide kettejük közül?

MÁTÉ Nem jó, de alakul. Csavarjunk egyet rajta. Az utolsó bukjon, az első pedig ünnepelje velünk a szabadulást. Mindig az elsőt érte a csapás, ezúttal legyen másként.

KISS B Akkor az vesszen el, aki utoljára érkezik, és mi mindannyian rá fogunk vallani.

Csend.

ZSUZSA Nem lehet ilyen egyszerű, nem lehet ilyen egyszerűen megpecsételni bárkinek is a sorsát.

MÁTÉ Mi így döntöttünk.

ZSUZSA Valóban döntés volt ez, vagy csak egy mentőöv magunk számára, és a nélkül kaptunk utána, hogy komolyabban is elgondolkoztunk volna róla?

MÁTÉ Tudod, hogy időben nem jól állunk. Különbösen is, te mondtad még, hogy nem itt akarod megvárni a reggelt. De legalább addig maradj, hogy vesztet kiálthassunk.

ZSUZSA Most várjam meg mindkettőjüket?

MÁTÉ Elég, ha csak az egyiket várjuk meg, a Kelemenünket meg elég lesz telefonon értesíteni.

ZSUZSA Micsoda ötlet! Majd írsz neki egy sms-t, hogy bocsi, lennél szíves holnap mindent magadra vállalni...

KISS B És ha beállít, és felcsönget, és betöri az ajtódat?

MÁTÉ Legalább rendőrt hívhatnék, és összeállna egy valamirevaló mese. Azért jött, hogy megfenyegessen, ha beszélek, kinyír. De persze nálunk ilyen dolgok nehezen képzelhetők el. Valószínűleg megnyomja a kapucsengőt, türelmesen megvárja, hogy beengedjem, aztán amint közlöm vele a hírt, lelkileg összecsuklik, kinyitja az ablakot, megengedi a gázt, én persze lebeszélésem az öngyilkosságról, vele töltöm az estét, hogy az ördög mégse aludjék, bevallja, hogy a fiúkat szereti, én azt mondom, kár, hogy ennyire futotta, másnap pedig ott áll a fegyelmi bizottság előtt, és nem hogy ránk nem tud vallani, de a szégyen és a fáradtság súlya alatt aligha tud bármilyen mentséget is felhozni a maga védelmére.

ZSUZSA Tényleg, ezt most hogyan is képzelted el? Mert ez a te képzelgésed, egyrésztől beteges, másrésztől mellőz mindent a valóságot.

MÁTÉ Hát szerintetek mindent előre kell tudnom? Azt gondoljátok, tisztában vagyok bárkinek is a hirtelen reakciójával? Lehet, hogy agyonver az egyik, lehet, hogy úgy bemagyarázom a másiknak a dolgot, hogy újabb hárommillióval toldja meg a bűnlajstromát. Egyelőre még azt se tudom megmondani, egyszerre érkeznek-e vagy külön. Mert akkor megint nem állunk sehol. De ha külön is érkeznek, hát tudom én azt, hogy melyikük fog a markába röhögni?!

TIMI Barni könnyen kibukik.

MÁTÉ Ahogy a Feri is. De ne aggódj, egyik se lesz öngyilkos bánatában. Én azt mondom, aki elviszi a balhét, az is megússza egy eltanácsolással, és egy alapos seggberúgással. És legfeljebb fizeti a részleteket, ameddig az Isten megtartja munkában, egészségben.

ZSUZSA Börtönt fog kapni. Vagy felköti magát. És ha már a részletek, ha az igazságszolgáltatás is annyira elnéző, mint néha magad is az vagy, a részletfizetésbe úgy gondolom, mindenki lehetőségei szerint bezállhatna. Mondjuk, apuci rád hagyja a kocsiját, te eladod, veszel egy olyan toló kocsi az öregnek, hogy a fél város a csodájára jár, a maradék meg lehet a bűnbánat jele részedről.

MÁTÉ Te pedig a jattból fogsz nagylelkűen áldozni, mondjuk, félévente meghívod egy kávéra az automatánál, mert annyit is ér a pénzed.

DÉKÁN Maguk nem tudnak meglenni anélkül, hogy ne egymás vérért szívnák?! Elhíhetik, hogy nekem se a

legkellemesebb a helyzet, egy diákomat készülök elárulni, azért hogy mentsem a műbőrömet, azt, amit a naivságom miatt hagytam maguk között. Mi lenne, ha most én is gonoszabbnál gonoszabb megjegyzéseket vágnék a fejükhöz, és elhihetik, hogy mindezt a maguk által olyannyira kedvelt frázisok és szexuális imperativuszok nélkül. Ismerem én mindegyikőjük gyengéit, szerencsére jól informálódok az egyetemen történekről, és ami még a szórakozóhelyeken történik!

KISS B Na már megint jön a hegyi beszéddel...

DÉKÁN Minden vagyok most, de boldog legkevésbé.

MÁTÉ Akkor kezdje el kaparászni a boldogságot, ahogy mi is tesszük. Ha a másik örül, mi rögtön odadörgölődünk hozzá, és addig csókoljuk, addig simogatjuk, vagy ha a barátunkról van szó, addig halmozzuk dicséretekkel, hogy egyszerűen már nem bír a boldogságával, és muszáj adnia belőle. Mi pedig nagyon aljas lények vagyunk, a szeretetnél mélyebb ösztönünk az önzés, így továbbállunk, a másik emiatt elszomorodik, és már mi sem tudunk úgy örülni, mint azelőtt. De az élet mindig hozza magával a boldogságot, újra termékenyíti a szomorúakat, és ezért van értelme az életnek, mert mérlegelv szerint létezőnk.

DÉKÁN Nekem a maga filozófiájából úgy tűnik, hogy az élet semmi másról sem szól, csak a másik maximális kihasználásáról. Ha boldogok akarunk lenni, egyszerűen kitapossuk a másiktól a boldogságot, ha vidámak akarunk lenni, a másikkal etetjük meg a szomorúságunkat, ha pedig erősek akarunk lenni, a másikkal viseltetjük el a nekünk szánt pofonokat. A mérlegelv pont azért nem működik, mert amennyit elveszek, nekem ugyanannyit kell visszaadnom, hogy egyenlően jöjjünk ki. Jóllehet, hogy maga elfogadja bűnhődés létét, csak a bűnről feledkezik meg, úgy ábrázolja, mint az élet egyik legfontosabb szükségletét.

ZSUZSA Mintha várhatna többet egy alapvetően önző embertől?

MÁTÉ Alapvetően mindenki az. És még mindig tartom, amit mondtam, az önzés a legmélyebb ösztön, ugyanúgy meg van benned, mint bennem, és megvan a dékán úrban is. Mégis, mi ez „az áldozzuk fel a másikat” dolog? Az értelmes önzés egy nagyon látványos megnyilvánulása. Bárki lehet az áldozat, csak én ne. Fityisz nektek. Nem adok a fedhetetlenségből és a szabadságomból. Ennyire már ne legyünk vakok, gyerekek! Most nem azt mondom, hogy kezdjük el izsóppal meghinteni magunkat, de az önzést ne szégyelljük, lassan már ez az egyetlen emberi momentum bennünk. Az állatok! A nőstény állatok úgy védik a kölykeiket... nekem ez az egyetlen tiszta ösztön, a szeretet megint gyanús.

KISS B Nem értem, mire ez a sok marhaság, amit összehordtok itt. A tetejébe még meg is szomjajtok, nekem meg senki sem tölt.

MÁTÉ Akkor úgy mondd, hogy senki sem iszik veled.

TIMI Majd én töltök, úgy is én lettem cselédnek kinevezve...

MÁTÉ Szolgálni is majdnem tiszta ösztön.

TIMI Na tudod mit, hozatok egy hordót neked, aztán mehetsz cinikusodni akármelyik sarokra.

ZSUZSA (Támogatóan megszorítja Timi vállát.) A Barni legalább megbecsül, nem is értem, mi a jobb ebbe a mocskos szájú filozófusban.

MÁTÉ Hadd ne kezdjem el most sorolni.

ZSUZSA Igaz is, ha elkezdesz magadról áradozni, holnap estig se érek haza.

MÁTÉ Timinek amúgy se mondanám, ő tudja magától is.

ZSUZSA Én úgy látom, ez a lány nagyon el van varázsolva, és legszívesebben eltörném a pálcád.

KISS B Vigyázz, még neked is megmutatja a végén. Olyan, mint egy páva, csak férfiban esküszöm. Pávahím, vagy mi az isten, szereti mutogatni magát, de néha más tollával még csúnyább dolgokat művelne.

MÁTÉ Kiss B szeretnél valamit?

KISS B Én már csak egy dolgot szeretnék nagyon, hogy fogd azt az üveget, és tölts, és ne csak az asszonyokat dolgoztasd.

MÁTÉ Akkor csak te maradtál, légy szíves, szolgálj ki magad.

KISS B Köszönöm a lehetőséget. Úgy töltök, hogy nektek is maradjon, aztán ha senki se követi példám, majd a saját egészségemre iszom, mert nincs is fontosabb annál. Máté, adjál már abból a szivarból, amit vettél. Egyáltalán szabad itt nálatok füstölni?

MÁTÉ Szivarozni szabad, a cigaretta büdös, és zavar a füstje. (Megkínálja Kiss B-t a szivarból.) Parancsolj.

KISS B Rágyújtasz te is?

MÁTÉ Nem ártana, az idegeim lassan olyanok, mint egy hisztis nőé. Valaki esetleg? Dékán úr?

DÉKÁN Elfogadnám, de az orvosom eltiltott tőle.

MÁTÉ Milyen érdekes, hogy az orvosok néha a legjobb dolgoktól tiltják el az embert az egészségre hivatkozva.

KISS B Én pont az egészségem miatt gyújtok rá, ha nem bírná a tüdőm, úgy legalább tudnám, mikor kell orvoshoz fordulnom. És biztosan eltiltana a szivartól.

MÁTÉ Gyújtson csak rá dékán úr, nem ez lenne az első tiltás, amit az este folyamán megszegünk.

DÉKÁN Végül is, egy szivartól még nem dől össze a világ.

KISS B Valami hasonlót mondhattam, amikor először rágyújtottam. És tessék, most hol tartok?

MÁTÉ Lányok, mi ez a csend, miért hallgattok... mint nyuszi a fűben?

TIMI Az előbb a cseléded, most már a kanárid legyek?! Miért kellene állandóan csacsognom? Nem tud az ember állandóan reflektálni, valamikor hallgatnia kell. És különben is, vannak helyzetek, amikor némaság mond legtöbbet.

MÁTÉ Ilyen feleség kell nekem. Amúgy se beszél sokat, de amikor hallgatni kell, néma mint a hal.

ZSUZSA Hogy te mekkora egy bunkó vagy.

MÁTÉ Azt hiszem, ma este már elhangzott egypárszor. De ha gondolod, mindannyiszor feljegyzem a kéménybe korommal...

Csend.

MÁTÉ Dékán úr, miért is tiltották el a dohányzástól?

DÉKÁN Alighanem a szívemmel kapcsolatos.

MÁTÉ Hát csak meg ne szakadjon, mert még szükség lehet rá.

DÉKÁN Majd vigyázok. De ha nem gond, ezt már nem adnám vissza.

MÁTÉ Szívja csak el nyugodtan. Nem sajnáljuk magától, ha maga sem sajnálja a közben elvesztett percekét.

DÉKÁN Én már csak előre nézek.

MÁTÉ Dékán úr szerint létezik örök élet?

KISS B Ma már egyszer kérdezted ezt.

MÁTÉ Na és, nem tehetem fel másnak is a kérdést?! Ami választ kaptam, amúgy se felelt meg. Mit mond a dékán úr?

DÉKÁN Hogy létezik-e örök élet? Bizonyosan kell lennie valami igazságnak benne. Vallásos ember vagyok, szó ne érje a ház elejét, és még a feltámadást is el tudom fogadni. De miért érdeklis ez magát?

MÁTÉ És mit gondol, aki örökké él, az fiatal vagy éppen annyi idős, mint amikor meghalt?

DÉKÁN Ha már szabad elképzelni az örök életet, én csakis úgy látnám értelmét, ha fiatalok lennének, maradnánk. Mondjuk annyi idősek, mint maguk, de sokkal tisztábbak maguknál.

MÁTÉ Tudja, én azt mondtam, ha elbukunk, öngyilkos leszek.

TIMI Máté...

MÁTÉ Nyugodj meg Timi, azóta átgondoltam a dolgot. Ha valóban létezik menny és pokol, és az örökkévalóság határozza meg a kettőt, én alighanem az utóbbiba kerülnék, és nem hiszem, hogy az ottani örök élet elviselhető lenne egy fiatal ember számára. Majd egy évtizedem van a középkorúságig, addig kiélvezhetem a fiatalságomat, és elhitethetem magammal, hogy ez az állapot örökidejű. Addig tehetek akármit; ügyeskedhetek, taktikázhatok, hiszen most a legjobbak

a szellemi képességeim. Udvarolhatok és flörtölhetek, tinilányokat tehetek asszonyokká, mert a sármom akár harmincéves koromig tökéletesedhet. Aztán a harmincas éveim elején elég időt adok magamnak megölni azt a kis titánt, aki most bűnből bűnbe hajszol, de ezek csak nektek jelentik a bűnt, nekem ezek igenis szükségletek, amik az életemhez adnak hozzá valamit.

KISS B Bazdmeg, Máté, miért nem maradtál a filozófia szakon inkább, ott találtál volna barátokat, akik szívesen végighallgatnak. Nekem már állnak az idegszálaim ettől a dumától.

MÁTÉ Akkor dugaszold be a füled, vagy idd le jobban magad, hogy beszélni se tudjál.

Kop-kop-kop.

ZSUZSA Már akartam mondani, hogy unom ezt a várakozást, de úgy látszik, elég volt gondolnom.

KISS B Te, nem működik a kapucsengő? Mert eddig mindenki csak kopogni tudott.

MÁTÉ A lépcsőházba bárki be tud jönni, ugyanis tízkor zárják az ajtókat.

DÉKÁN Ezek szerint nincs még tíz óra.

MÁTÉ Vagy esetleg nyitva maradt az ajtó.

Kop-kop-kop.

MÁTÉ Na jól van, megyek. Kivárjak még, vagy találgassunk, melyikük lehet?

ZSUZSA Inkább nyisd ki, és ne csigázz minket. Majd ráérünk utána is meglepődni, örülni vagy éppen szomorkodni.

MÁTÉ Bújj be te, boldog ember. (Ajtót nyit, Barnabás lép be.)

ÖTÖDIK JELENET

Csend.

BARNABÁS Na mi az, nem engem vártatok?

TIMI Dehogynem, vagyis a Ferit várjuk még. Gyere, bújj beljebb. Na, gyere, gyere már. (Pusztit ad neki, Barnabás megcsókolná, de addigra elhajtja a fejét.)

ZSUZSA (Megöleli.) Én nem is tudom, hogy most örüljek-e neked, vagy a Ferit sajnáljam.

KISS B Én örülök, azt hiszem, csakis örülni tudok. De a Ferit sajnálom.

BARNABÁS Mi van a Ferivel? Úgy néztek ki, mintha gyászolnánk valakit. Máté, van valami, amiről nem tudok? Egyáltalán miért hívtad össze ezt a gyűlést?

MÁTÉ Mindent a maga idejében. Iszol valamit?

BARNABÁS Talán majd később. (Körbenéz.) Ha megjön a Feri, akkor beszéltek? Egyáltalán számíthatunk az érkezésére, úgy elsirattátok, mintha meghalt volna. Pedig nincs egy órája, hogy beszéltem vele. Otthon volt, otthon nem történik semmi az emberrel. És fiatal még, nálam is fiatalabb. Tudtátok, hogy az idén töltötte be a tizennyolcat, és már másodéves. De olyan szerelmes! Mért csinálna hülyeséget?

MÁTÉ Ez nem rajta múltott, nem múltott ez senkin. De te... megmenekültél.

BARNABÁS Megmenekültem?

MÁTÉ Valahogy úgy. Gratulálok.

BARNABÁS Te inkább azt áruld el, mi ez az egész! Már azt is furcsállom, hogy a Timi veled jött. Ha nem lennének itt a többiek, akár rosszat is gondolhatnék. Ehelyett csak furcsállom. Szóval mitől is menekültem meg, vagy ha úgy pontosabb a kérdés, miből?

MÁTÉ Hogy bűnbakot csináljunk belőled.

BARNABÁS És helyettem a Feriből lesz bűnbak, de miért is? Ez ellentmond a logikádnak, a Feri sokkal

közelebb áll hozzád, mint én, tudtommal barátok is vagytok, miért nem belőlem lett a bűnbak?
És egyáltalán, mi szükségünk van bűnbakra? Úgy érzem, kihagytatok valamiből.

KISS B Örülj neki. Én csak örülni tudok. De a Ferit sajnálom.

ZSUZSA Timi!

TIMI Ne most!

MÁTÉ A Ferit lehet sajnálni, és kell is, de attól még nem lesz senkinek se könnyebb a lelkiismerete. Hacsak nem az utolsó vendég az, aki a kezeit mossa, bár felajánlhatjuk neki a keresztet is, ki tudja, nem akar-e élni az önfeláldozással.

BARNABÁS Akárhogy is van, de nem értem, amit beszéltek. Kezdjük az elejéről, miért vagyunk most itt?

KISS B Mert a Máté ide hívott minket.

BARNABÁS Azt én is tudom, de mi az oka? Mi a tanácskozás témája, mert ez ugye tanácskozás, és nem csak egy alibi arra, hogy megdughassam a másik nőjét.

ZSUZSA Timi!

TIMI Nincs semmi titkolnivalóm előtte. Ezt már amúgy is sejtette...

ZSUZSA Ez még is csak nyílt titok.

BARNABÁS Nyílt titok vagy sem, szeretem, és ezért megbocsátok.

MÁTÉ Az este pedig nem alibi, és hogy megdughassam, vagy ne, nos erről majd szívesen elbeszélgetek veled, de bocsánatot, azt nem fogok kérni.

BARNABÁS Ha szükségem lesz rá, majd kipofozom belőled, de addig is éppen hagyom a szádat, hogy elcsacsoghasd nekem, mi történt?

MÁTÉ Nos, ha a viszonyunkra vagy kíváncs, a sejtéseid majdnem tökéletesek.

BARNABÁS Ne húzzál fel jobban, azt mondd, amiért ide hívtál minket. Aztán majd ha olyan kedvembe leszek, Timiről is szót ejthetünk.

TIMI Csak nehogy kimaradjak abból a beszélgetésből.

BARNABÁS Tehát, elnök úr, beavatna a dolgokba, mert már így is tiszta hülyének érzem magam.

KISS B Ne hidd, hogy utána jobb lesz. Ebbe csak behülyülni lehet. Törvényszerű, ha az ember rendelkezik lelkiismerettel.

MÁTÉ Először is azzal kezdeném, hogy amit teszünk, az nem tisztességes.

BARNABÁS Nem vagyok meglepve.

MÁTÉ Pedig igenis, lepődj meg. Emlékszel arra a hárommillió tételre, amit még a jegyzettámogatásokból tettünk félre?

BARNABÁS Amiből aztán az írószereket vettük?

KISS B Hárommilliót tollakra meg gémkapocsra elkölteni azért mégis csak túlzás. Milyen tollak azok, hogy még írni se lehet velük semmit a könyvelésbe?

MÁTÉ Te egy másik keretre gondolsz, különben is a jegyzettámogatást nehezen tudtuk volna írószereke költeni.

BARNABÁS Akkor nem tudom, miféle pénzről van szó.

MÁTÉ Ami a jegyzettámogatásból maradt, de azt hiszem mondtam is.

BARNABÁS Talán csak megemlítetted.

KISS B Az előbb mondta, még nekem is sikerült megjegyezniem!

BARNABÁS Kitűnő memória. Azonban én még tenném a hülyét, ha meg nem haragszotok érte, mert ettől a felvezetéstől igazán nem lettem okosabb.

KISS B Csak belőlünk ne csinálj hülyét, jó?

BARNABÁS A Máté már megtette helyettem is.

ZSUZSA Szerette volna, Barni, csak szerette volna. Itt nem mindenki olyan, hogy férfiben találja föl a Szentlelket.

BARNABÁS Zsuzsám, én benned sosem csalódtam. A Mátét túl jól ismerem, hogy bármi újat mutathasson. Kiss B és Timi...nos, csak remélni tudom, hogy a lelkiismeretből maradt valami.

DÉKÁN Rólam meg egyszerűen nem is vesz tudomást. Nem is köszönt, talán problémája van a személyemmel?

BARNABÁS Azt hittem, hogy nem szabad észrevennem. De ha ebbe maga is benne van, akkor jó estét, nem bánom.

DÉKÁN Elhíheti, hogy nem önszántamból vagyok benne.

BARNABÁS Ahogy a többiek sem, tudom. És az a legfélelmetesebb az egészben, hogy én már azelőtt benne voltam, hogy elindultam volna otthonról. Meg se vártak a vacsorával, elvárták, hogy éhesen-szomjasan virrasszak.

MÁTÉ Kérdeztem, hogy mit iszol, nem?

BARNABÁS És valami keserű lötytyel kínáltál.

MÁTÉ Tudtam én, hogy ennyire finnyás a májad?! A hűtőben találsz bort, a konyhában van kenyér is. Szigorúan csak a galambok etetésére.

BARNABÁS Előbb fejezd be a mondókádat, közben ablakot is nyithatsz.

MÁTÉ Majd ha töltesz magadnak.

BARNABÁS Nem disznótoron vagyunk.

MÁTÉ A többiek szomorúak. A dolog meg úgy disznóság, ahogy van.

BARNABÁS Kire iszunk, a Ferire?

MÁTÉ A Ferire. Neki kellett volna megtörnie a kenyeret, még azelőtt, hogy zsírt kentem volna rá. Disznózsírt. Olyant nem esznek a messiások, tudtad?

TIMI Azt hittem, a zsíros kenyeret magadnak csináltad. Kihozzam?

MÁTÉ A bort is a Ferinek tettem félre, de ha azt kívántad meg... Timi, hozd ki légy szíves, ott van a hűtőben.

BARNABÁS Maradj. Majd azt iszom én is, amit a fiúk.

KISS B Én most nem iszom semmit, de Barni, te attól csak pótold a lemaradásodat. Hülyülés ellen legjobb az önbutítás.

DÉKÁN A lelkiismeret levedlése. Hét évente. Hét évente az ember levedlik egy halom sejtet, azt mondják, hét évente változik a személyiség is. Talán hét év múlva másfajta erkölcsi normák szerint építjük fel a bűn anatómiáját, más sejtekből fog összeállni a lelkiismeretünk, és talán a homo novus jogán elnyerjük a testi feloldozást. Tudják, hogy mit jelent ez? Hét év illegális bűnhődés, de aztán nem kell majd vezeklésből innunk.

KISS B Talán mert hét év folyamatos alkoholizmus után nem lesz, ami lebontsa a piát.

MÁTÉ Szerintem tölts a dékán úrnak is, már köped a lelke. Le akarja vedleni.

ZSUZSA Akkor már én is kérek, Timi, légy szíves. És szeretném, ha velem innál.

TIMI A békülésre?

ZSUZSA Arra hát. Nincs már közös titok, nincs, ami zavarjon. Most már minden csak a Barnin múlik, de a barátságunkra nem jelent veszélyt.

BARNABÁS Már az is sajnálatos, ha eddig akadályozta a barátságokat.

ZSUZSA Egyszerűen nem tartottam fairnek, hogy minden a hátad mögött zajlik, ennyi. Én a Timit ugyanúgy szerettem, mint előtte.

MÁTÉ Nem furcsa, hogy a női barátságok mindig a pasikon buknak el?

ZSUZSA Ha ez megnyugtat, nem rajtad múltott.

KISS B Persze, mert a Barni becsületét védted. Olyan voltál, mint egy anyatigris.

ZSUZSA Mert egy kicsit olyan, mintha a fiam lenne.

MÁTÉ Ebbe nem szeretnék belegondolni. Ellenben látom, hogy az üveg körbeért, akkor hát egészség!

KISS B A Ferire.

BARNABÁS Az istenért, bökjétek már ki végre, mi van a Ferivel.

MÁTÉ A három milliónál tartottunk...

BARNABÁS Mit csináltál vele, lenyelted? Vagy nem arra lett költve, amire az ördög rendelte, piára, cigire, nőkre, és Feri tiltakozásul szerzetesnek állt? Mi van a Ferivel, azt mondjátok inkább!

ZSUZSA Várj, egy kicsit. A három millió az oka minden bajunknak, amiatt vagyunk itt, azért sajnáljuk a Ferit annyira, mert ő fog felelni érte...

MÁTÉ Nagyon előre szaladtál Zsuzsa.

DÉKÁN De röviden ennyi a dolog. Bár az emóció lehetett volna kevesebb is, főleg a hangszínére értem.

BARNABÁS Zsebre tettél hárommilliót, és a Ferivel vitetted el a balhét?! Hogy te mekkora egy szemét vagy!

KISS B Álljál meg, Barni, a dolog ennyire azért mégsem egyszerű.

BARNABÁS Miért, talán ezt is túlbonyolítottátok, hogy a szegény Feri annyit se értsen belőle, mint én, aztán csak valljon vakon magára mindent?! De miért a Ferire esett a választás? Itt vagyok én is, engem is kihagytatok a megbeszélésből. (Máténak.) Itt volt egy soha vissza nem térő alkalom, hogy eltegyél az utadból...

MÁTÉ Én nem értem ide időben, a rohadt életbe is?! A megbeszélés pedig még tart, és neked is megadjuk a lehetőséget, hogy elmond a véleményedet.

BARNABÁS De már úgy is döntöttetek. Mit korteskedjek még, egyáltalán miről, vagy mi ellen. Különben is, ha mindenki asszisztált a te kis zsebceledhez, én álljak ki egyedül a Feri mellett? A végén még engem is megvádoltok.

MÁTÉ Először is, nem én tettem el a pénzt, ezt most vagy elhiszed nekem, vagy sem. Egyszerűen nincs nyoma a könyvelésben, hogy mire lett elkölve, ha egyáltalán el lett költve valamire.

BARNABÁS Mert három millió csak úgy kerekét szokott oldani...

MÁTÉ Holnapra rendelték el a vizsgálatot, nem lepődnek meg, ha sikkasztással vádolnának minket. A dékán urat talán bűnrészességgel fogják támadni. (Dékán úrnak) Na, ne ijedjen meg, ha tartjuk magunkat a megállapodásunkhoz, még a neve se fog felmerülni, ahogy a mi becsületünk is fedhetetlen marad. Esetleg új választást írnak ki, amit majd fölényesen megnyerünk, a legitimációnk pedig elég erős lesz, hogy a következő tisztújításig a helyünkön maradjunk.

BARNABÁS De közben a Ferit eltanácsolják, vagy rosszabb; börtönbe zárják. Egyáltalán hogy jött ez a rá valljunk dolog, ki vetette fel? Tudom, hogy nem a Máté, már régen eldicsekedett volna vele. Dékán úr?

DÉKÁN ÚR Gondolja, nem lenne sok az a gerincemnek? Így is kuporgok, nem merem kiegyenesíteni magam, félek, hogy megszűnt bennem mindenfajta váz.

TIMI Mielőtt tovább találgatnál, én voltam, tőlem származik az ötlet.

BARNABÁS Akkor ezért a Máté!

TIMI A Kőműves Kelemen adta az ötletet. Csak mi csavartunk egyet rajta, nem az első, hanem az utolsó lett a vesztes.

BARNABÁS Olyan hidegvérrel mondod ezt kicsim, mintha nem is tudnád, ki az a Feri. Mintha egy bolíviai terroristáról beszélnél, akinek se gyereke, se családja, de ha még lenne is neki, több ezer kilométerre lakik, hogy érdekeljen is a sorsa. És az a legfélélmesebb az egészben, hogy a Máté is ugyanúgy mondta volna ezt. Zsák meg foltja.

TIMI Szerinted, mit lehetne még tenni? Vonuljunk mi is börtönbe?! Rohadjon meg ott a fiatalságunk?

MÁTÉ Senki se fog börtönbe megrohadni, a Feri sem. Erről biztosíthatok mindenkit.

BARNABÁS Aztán hogyan fogod megakadályozni, megszöktetted, lefizetted a bírót? Ja, hogy nincs fölös három milliónk, szomorú... Aproposó, ha csak annyi hiányzik...

ZSUZSA Csak annyi?

BARNABÁS Zsuzsa, én inkább azon akadnék fenn, hogy te is benne vagy.

DÉKÁN Maga is benne van, mondta is, azelőtt belekerült, hogy elindult volna ide.

BARNABÁS Nem lehet, hogy az átutalásnál történt valami? Rossz címre lett utalva, vagy fiktív milliókat akarnak elszámoltatni rajtunk.

MÁTÉ Én már mindennek utánajártam. Nem volt semmi baj az utalásokkal.

BARNABÁS Máté, félretéve most minden személyes ellentétet, Timit is beleértve, és elismerve szakmai hozzáértésedet, nem gondolod, hogy talán csak te nem vettél észre valamit. Lehet, hogy egyszerűen átsiklottál néhány lényeges tételen.

MÁTÉ Hidd el, Barnabás, ebben nem szoktam hibázni. A hárommillió valós, de pillanatnyilag szublimált állapotban értéktelenedik valahol.

BARNABÁS De miért pont a Feri? Még mindig nem értem.

KISS B Mert ő az utolsó. Megjegyzem, már ide érhetett volna.

ZSUZSA Megvárjuk?

TIMI Úgy illene.

BARNABÁS Mert most aztán olyan sokat számít az illem.

KISS B Mit mondtál, mikor beszéltél vele?

BARNABÁS. Mielőtt elindultam volna, egy jó másfél órája körülbelül.

MÁTÉ És mit mondott, jön?

BARNABÁS Nekem azt mondta. De ha gondoljátok, felhívhatom.

MÁTÉ Szükségtelen. Akkor csak megsejti a bajt. Inkább azon törjük a fejünket, hogy hogyan adjunk be neki a dolgot.

BARNABÁS Ha már ilyen ötlet az eszetekbe jutott, majd ezt is kitaláljátok szépen.

TIMI Azért még segíthetsz.

BARNABÁS Persze, majd én választom ki, melyik kötél megy a nyakához. (Szünet) Vállaltam a cinkosságot, de az én szerepem a néma cinkosé. Eszerint tervezetek velem.

MÁTÉ Elhiheted, hogy a legkevésbé se szerettem volna veled ilyen helyzetbe kerülni. (Előveszi a telefonját. Olvas.)

ZSUZSA Most erre megint mi szükség van?! Ha ilyen sűrűn esünk egymásnak, fölösleges a megoldáson erőlködnünk. Csak az időnket pocskoljuk.

MÁTÉ Igazad van, bocsáss meg. Erre tényleg nincs időnk. Szóval mindenki járassa az agyát, mert Feri még ideérhet. Senkinek se mondta le az estét, és Ferit szavahihető embernek ismerem, ha azt mondta, eljön, akkor biztosan el is fog jönni. (Elrakja a telefont.)

KISS B Ha a pontosságban járna ennyire elől, nem kéne most pont őt kicsinálni.

MÁTÉ Senki sem csinál ki senkit. Szükséghelyzet van, és... azt hittem, eleget beszéltünk ma már erről. Akinek bűntudata van még mindig, az menjen és gyónjon meg holnap, vagy ha nem tud addig várni, fogja az üveget, és igya le magát. De hogy könnyítsek mindenki lelkén, mi nem a Feri ellen vagyunk, mi csak egy esélyt kérünk tőle, hogy ne kelljen mindannyiunknak elbuknia. Amint lehetőségünk lesz rá, rehabilitáljuk, és minden ugyanúgy lesz, mint előtte volt, senki se fogja felemlegetni a múltat.

BARNABÁS Propagandának tökéletes, de hinni már kevésbé tudok benne, Mégis hogy gondoltad ezt, majd odaállunk a Feri elé, és megkérjük, te Feri, figyelj, nem akarsz három millióért felelni véletlenül. Ő meg önként és dalolva igent mond, és minden felelősséget átvállal tőlünk. Kicsit utópisztikus. Jézus se kérte meg Cirenei Simont, hogy szögezze föl magát helyette.

MÁTÉ Mondtam már, mindent megteszünk, hogy ennek a nyoma se maradjon meg az életében. Nem hagyjuk, hogy kicsapják az egyetemről. Legfőlőbb a dékán úr pártfogásába veszi, és addig is alkalmazza valamilyen állásban.

DÉKÁN Föltéve, ha ezután nem inog meg a székem.

MÁTÉ Velünk maradt a vész idején, igaz, hogy nem önszántából, de ezt is értékelem. A pozíciója miatt ne aggódjon, egyelőre még a diákönkormányzatnak is van beleszólása a dologba.

DÉKÁN Egy erkölcsileg tiszta hallgatói érdekképviselőnek talán...

ZSUZSA Akárhogy is nézem, mi ezt már nem igazán mondhatjuk el magunkról.

KISS B Tudtam, hogy a Barnira kellett volna szavaznom.

MÁTÉ Ne akard rám terelni a felelősséget te kis... Kiss B.

BARNABÁS Ha valaki vádolni fog, az csak is én leszek. De magunk között, és csak is a megmenekülésünk után. Ha marad valamennyi kis hitelünk, és lesz, aki beszavazzon minket a HÖK-be, újra megpályázom az elnökséget, de ha fel is őrli a holnap nap minden ambíciómat, a legelső jelöltet is támogatni fogom ellened.

MÁTÉ Ámen. Vagy esetleg igyunk rá? Mi lenne, ha a kortesbeszéddek helyett megoldást keresnék.

TIMI Nekem volna egy.

MÁTÉ Meglepődtem volna, ha nem a Timi talál ki valamit.

BARNABÁS Szerintem te már így is épp eleget ártottal Ferinek.

TIMI De téged megmentettek.

BARNABÁS Nem győzők hálálkodni. Majd megemlékezek rólad, mikor a pokolban leszek.

TIMI Akkor mondom. Valaki elmegy a HÖK irodába, elhozza valamelyik bizottság dossziéját, kitöltünk egy szándéknyilatkozatot és egy jótállást három millió forintról, aztán amint megjön Feri, ti fiúk gondoskodtok róla, hogy kellőképpen lerészegedjen, és slusszpassz aláíratjuk vele. Aztán majd hajnalban visszacsempésszük az iratokat, reggelre pedig már van terhelő bizonyíték.

MÁTÉ Köszönjük Timi. A rendezvényszervező bizottság dossziéjára lesz szükségünk. Megírjuk a szándéknyilatkozatot és a jótállást, ahogy a mi kis boszorkányunk mondta, a téma egy tervezett – természetesen – fiktív buli, sztárfellépőkkel, szervezési költségekkel, ami indokolttá teszi a három milliót.

TIMI Most már csak az a kérdés, hogy ki megy el a dossziéért.

ZSUZSA Hideg van, nem szívesen szaladgálnék oda és vissza. Még tüdőgyulladást kapok a végén.

MÁTÉ Nem venném a szívemre drága Zsuzsa, ha a kórházban kéne meglátogatnom.

ZSUZSA Szerintem, csak rontana az állapotomon.

MÁTÉ Timit szerintem megkímélhetjük ettől a feladattól, elvégre ő dolgozott a legtöbbet. Kiss B, gondolom te meg eleget ittál, és túlságosan is fáradt vagy, hogy elenged azt a székét.

BARNABÁS Majd én elmegyek az irodába.

MÁTÉ Milyen érdekes. Én is pont rád gondoltam. Tényleg megtennéd ezt a kis aprócska szívességet értünk?

BARNABÁS Értük, és magamért.

MÁTÉ Habár jómagam kimaradtam a felsorolásból, azért még nagyon hálás vagyok neked.

BARNABÁS Ha ezzel akarsz bosszantani, nyugodtan. Viszont akkor indulok is. Ha Feri közben megjelenne, kezdjétek el itatni. És ne mondjatok neki semmit (Az ajtóhoz indul, kabátot vesz.)

MÁTÉ Majd csöndkirályt játszunk. Nem kérdezzük, mit iszik, csak töltünk.

BARNABÁS Tudod, hogy értettem. Majd jövök. (El)

ZSUZSA Dékán úr nem mondott semmit az ötletre.

TIMI Ezt én is furcsálltam.

DÉKÁN Ha mindenáron kíváncsiak a véleményemre, az egész úgy rossz, ahogy van.

TIMI Rossz?! És maga szerint miért az?

ZSUZSA Timi, azért még nem kell felhördülnöd, mert nem tetszik valakinek az ötleted.

TIMI Milyen érdekes Zsuzsa, hogy előbb még te voltál a nagy békekövet, most meg ugyanúgy leszólsz, mint a fiúk egymást.

DÉKÁN Most akkor kíváncsiak, vagy sem?

ZSUZSA Bocsásson meg, folytassa, kérem.

DÉKÁN Ezt a fiktív bulit nem fogják elhinni maguknak. Ha elfelejtették volna, még mindig kell a dékán írásos engedélye hozzá.

KISS B De maga megírná nekünk.

DÉKÁN Ez mind rendben van, de a gazdasági igazgatótól már nem kapnak ennyire könnyen autogramot.

KISS B Bassza meg, ki gondolta volna, hogy a Mezeitől is kellene papír. Akkor most teljesen fölöslegesen ment el a Barni. Máté, te tudtad ezt?

MÁTÉ Tudtam.

KISS B Akkor miért nem szóltál róla. A Barninak se kellett volna elmennie.

MÁTÉ Vajon milyen hamar van ott az irodánál?

ZSUZSA Húsz-huszonöt perc. De fölhívom, hogy jöhet is vissza.

MÁTÉ Én pedig azt mondom, hogy tedd el azt a telefont, de nagyon gyorsan. Egy maradhat elől, azon is a rendőrséget hívjuk.

KISS B Mi van? Te megguggyantál? Pont most akarod feladni, egy ötlet még nem a világ.

MÁTÉ Ne kezd a hisztit Kiss B, nagyon kérek, hogy ne kezd.

TIMI Máté, te direkt küldted el a Barnit, igaz? Valamit tervezel.

MÁTÉ Csupán végérvényesen megoldom a problémánkat.

DÉKÁN És be is avatna minket a mentőakció lényegébe? Egyáltalán, mi szükség van a rendőrségre? Nem értem.

MÁTÉ Egy jó öt-tíz perccel ezelőtt sms érkezett a telefonomra. Nem más küldte, mit Feri, aki sajnálja, de nem tud megjelenni az estén, más elfoglaltsága akadt. De holnap reggel természetesen bejön majd az egyetemre. Na már most mindenki érzi a problémát; még ha működne is a Timi ötlete, holnapig sehogy se tudnánk leitatni, tehát egy aláírással mindenképp szegényebbek vagyunk. De ha már a szerencse úgy hozta, hogy az éjszaka közepén Barnabás barátunk éppen az irodába kutakodik, miért ne használjuk ki. Lehet, hogy most akarja megsemmisíteni a terhelő bizonyítékokat. És milyen szomorú, hogy mire kiér a rendőrség, egy cetli sem marad a három millióról, csak mi fogunk emlékezni rá, hogy bizony, bizony, Barnabást bíztuk meg vele, hogy kezelje a pénzt. Majd reggelig kitaláljuk szépen, mit is akartunk kezdeni azzal az összeggel.

TIMI Nem hiszem el, hogy végig a Barnival akartad elvitetni a balhét. Ne haragudj, de ez...

MÁTÉ Úgy sziporkáztál az ötleteiddel, hogy azt hittem, neked mindegy, ki lesz az áldozat, persze saját magad, az tabu. Még engem is odalöktél volna, ugye, így van? Ha ez kell ahhoz, hogy biztonságban legyél.

ZSUZSA Mindig is tudtam, hogy egy utolsó szemét vagy. Egész végig arra játszottál, hogy a Barni legyen mindenképp a vesztes.

MÁTÉ Én nem akartam, hogy a Barnabás vigye el a balhét. Legalábbis konkrétan nem a Barnabással akartam elvitetni. Nyilván, mint a jelenlévők nagy része, azaz hogy mindenki, én se akartam magamat feláldozni. Most úgy hozta a sors, hogy Barnabás bukik nagyobbat. De hogy lássátok a jó szándékot, rá is ugyanaz áll, mint amit Feri esetében elmondtam. Nem hagyom, hogy emiatt hátránya származzon a későbbiekben.

KISS B Mindenesetre ez alapos visszaesés lesz az életében. Még ki is rúghatják az egyetemről.

MÁTÉ Majd intézkedünk, hogy ne így történjen. Egyébként pedig, az utolsó emberben állapotunk meg, Feri lemondta a találkozót, így akár hogy is nézem, Barni az utolsó.

KISS B Nincs mese, tényleg Barni az utolsó. Szegény Barni.

MÁTÉ De ha gondoljátok, még vívódhatunk egy kicsit lelkileg, és mire kiérnek a rendőrök az egyetemre, Barnabás már itt lesz velünk, úgyhogy győzhetjük kívágni magunkat.

ZSUZSA Dékán úr?

DÉKÁN Sajnálom a fiút, de Máténak igaza van. Kihagyhatatlan lehetőség, minden problémánk megoldódhat egy csapásra. Morálisan már így is hiteltelen emberek vagyunk, és ezen már a holnapi nagy hazudozás sem tud rontani. Legfeljebb nem nézünk Barnabás szemébe.

KISS B Félek, hogy egy barátság itt és most megszakad. De jól mondta Zsuzsi, én már előbb elárultam, kár is ezen rágódni. Mindenesetre holnap azért előkeresem a napszemüvegem. Szegény Barni. Nem tehetek róla, kikívánkozik belőlem.

MÁTÉ Velem úgy, hogy a csapat megszavazta az ötletet?

Csend.

MÁTÉ Ahogy mondani szokták, hallgatás beleegyezés.

Csend.

DÉKÁN A saját kezét mossa mindenki maga. Csütörtök van, csütörtök este.

Csend.

MÁTÉ Akkor most hívom a rendőrséget, és szépen elvitetjük Barnival a balhét.

TIMI Mi van veled? Eddig sohasem becézted, mindig Barnabásnak hívtad.

MÁTÉ Lehet, hogy most kicsit megsajnáltam.

Csend.

KISS B Szegény Barni.

Csend.

ZSUZSA Teljesen abszurd, hogy az ember kakasszót halljon Kőbányán.

(A szerző a mű megírása idején Örkény István drámaíró ösztöndíjban részesült.)

Vén Zoltán grafikája

Szaigjó szerzetes (12. szd.) – Villányi G. András (21. szd.)

TÜKRÖZŐDÉSEK KESÉDŐZÖRKÜT

Ez a válogatás a 12. századi japán költő, Szaigjó szerzetes vakáit (5-7-5-7-7 szótagszámú, ötsoros klasszikus japán vers) tartalmazza átültetésemben. Mintegy a költő személyébe „bújva” olyan szövegeket toldtam e versekhez, amelyek esetenként tovább gördítik a saigjói gondolatot, ám leginkább segítenek „értelmezni” azt. Számos vakához kiválasztottam egy olyan verset a saját oeuvre-mből, amelyről vélem, hogy egyfajta 21. századi tükrét mutatja Szaigjóénak. Innen a könyv címe: TÜKRÖZŐDÉSEK.

Szaigjó Hósi¹

Az ezoterikus buddhista tan szerint a buddha-természet nem csupán az emberi lények olyan immanens sajátossága – amibe erőfeszítéseik eredményeként - vissza- térhetnek, hanem minden élő teremtménynek esszenciális adottsága.

A növényvilág teremtményei élet-adó, tápláló és fenntartó létezésük által kiváltképpen buddhák és – szemben az emberrel – küzdeniük sem kell ahhoz, hogy a buddha-természet megvalósuljon, kiteljesedjék bennük. Szaigjó szerzetes a nyugalmazott császár testőrtisztjeként (1118-1190), alig huszonhárom évesen egy fényűző élet, és pazar világi pályafutás lehetőségét adta fel, azért, hogy hosszú élete hátralévő évtizedeit vándorszerzetesi megpróbáltatások közt töltsse; földi és kozmikus útja a Buddhához olyan ösvényeken kapaszkodott, amelyeket a még élő vagy a hulltukban is hervadatlan cseresznyeszirmok színezték fehérre, ám e fehérségben fellelhetők a szírom halovány rózsaszín erecskéi – érzéki létezésünk buja lenyomatai. A cseresznyeszirmok a Tathagáta² abszolút és mindenhol jelenlévő szépségét festik a tájra, amely a lélek metaforája: ez a szépség dereng, vagy éppen ragyog fel Szaigjó költeményeiből.

A vonatkozó rejtett tanítás szerint a jel megegyezik a jelzettel. Ily módon a cseresznyeszirmok nemcsak jelei a Tathagátának, hanem ők a Tathagáta. Róluk és hozzájuk – azaz Óróla és Óhozza – szólnak a versek, amelyek a szerzetes élethosszú zarándoklatán, a természet viszontagságai, súlyos megpróbáltatások közepette, mélyen átélt meditációban fogantak. A hold³ ősrégi szimbóluma a buddhista megvilágosodásnak, az ezoterikus elmélkedés állandó objektuma. Csak a fentiek ismeretében nevezhetjük Szaigjót a szirmok és a hold avagy a természet költőjének. Azaz, a versek elsődleges tárgya nem a természet, hanem a természetben megnyilvánult transzcendens. Az európai tájfestészetben például Caspar David Friedrich látomásai juthatnak erről eszünkbe.

Verseit a szerzetes – talán először a japán „magas” irodalom történetében – istenségnek ajánlotta. A tény, hogy azokat elhelyezte az Iszei Sintó Szentélyben abból a rejtett tanításból ered, amely szerint: „vers egyenlő szútra”.⁴

A költemények műfaja a klasszikus japán dal, a vaka, amely öt sorból áll a következő szótag képletben: 5-7-5-7-7. Bennük a „szírom”, „virág”, sőt „fa” is – egyezményesen – mindig a cseresznyét jelöli. Azt a japáni cseresznyét, amely termést nem hoz, ám temérdek szirma akkor bújik elő, amikor a levélrügyek még alszanak, s ily módon angyali kontrasztot alkotnak a fa komor, fekete törzsével. Más fa esetében meghatározzák annak fajtáját, pl. szilvafa, szilvavirág. Olvasás közben megérinthet bennünket egy, bár távoli, ám mégis egyetemes érzékenység, amely hitet és istenséget keres, és lel fel a szépségben.

1 Szaigjó: 西行, hósi 法師: szerzetes

2 Tathagáta: a megvilágosodott, egy buddha.

3 Ha a versben másként nem definiálják, akkor a „hold” mindig az őszi arató holdat jelöli.

4 „vaka szoku daranyi”. Szútra: buddhista szent irat.

Kilátás a Fudzsiira

Szélbe simuló
Fudzsi gomolyfüstjeként
ég nyeli majd el
nyomtalan szertefosló,
elizzó vágyaim.⁵

A fenti vers, amely a szerző egyik kedvence plasztikusan ábrázolja buddhista világlátását a dolgok mulékonyságával kapcsolatban. Szüntelen mozgás és az azzal járó szakadatlan átalakulás cáfolják a jelenségek szubsztancialitását, amiként a szilárd, megragadható egó valószínűségét is.

Mélyítendő a vaka buddhista felütéseit a szerző bevezető jegyzetében azt állítja, hogy „a keleti országországokban íródott, vallásos gyakorlat közepette”. Fárastó zarándoklatán, hogy eljusson egy spirituális állomásra, az idős költő a mozgás „folyékony” állapotát viseli, akár a füst, amely a Fudzsi lángoló gyomrából gyűrűzik az ég felé. E kor etoszának jellemző pillére a vándorlás illetve a gyökértelenség, mint modus vivendi a spirituális tökéletesedés útján.

„Az alap gondolat, mely szerint a teljes világmindenség alapvetően 'sodródik', emberi vonatkozásában a 'hjóhaku' létben tükröződik, azaz abban, hogy a hjóhaku a kozmikus lét vetülete.”⁶

A füst a fizikai létezés halmazállapot határán mozog, akkor keletkezik, amikor a szilárd anyag egyesül a tűzzel, ekként emblémája a jelenségek illékony és múlandó mibenlétének. Ismeretes, hogy a buddhizmus szerint az emberi állapot egyik kórsága a hit a dolgok önvalóságában, ami egyfelől világra hozza a ragaszkodást, illetve vágyakozást, másfelől pedig a taszítás és gyűlölet érzelmeit.

Az égbolt roppant mélysége, amely átöleli a Fudzsiit, amiként a lét teljességét – maga a feneketlen üresség, a semmi. Ezt, azaz a semmi jelenlétét fokozza, hogy a költő nem kanával (fonetikus – szora), hanem kínai karakterrel írja le az eget, amelyik a – buddhista – üresség (kú) írásjegye is.⁷

Valójában zarándokköltő és füst utastársak: a bűnös ragaszkodás, a hamis illúziók, a maya világából keresik a vészkiáratot. A „fizikai” vándorlás allegória: a metafizikai sík spirituális-szellemi zarándoklatának felel meg. Ily módon a szerző izzó vágyai – álmái, illetve a szemmel is érzékelhető füst metaforikus párhuzam egymásnak, egyazon valóság kiegészítő oldalait képviselik. A versben, amely igazodva a permanens útonlét, a szüntelen változékonyság eszméjéhez, maga is hangsúlyozottan e közegben fogant, és valóban, a költő nem pillanatnyi pihenőt sem engedélyez. A mozgás felismerése, és mudzsó⁸-kénti igenlése a megvilágosodást kereső szerzetes szellemisségét tükrözik. Az öt sorban összetett spirituális és verbális sürgés-forgás zajlik, mintha egy kristálygömbben örvénylene valami, mielőtt szertefoszlik a semmiben. A nyüzsgést felhangolja a szöveg szintaxisa is. A Fudzsi füstje illetve a költő „izzó vágyakozása” (omo-hi⁹) a bonnó¹⁰ fogalmára utalnak. A gonosz vágyak és indulatok nem olvadhatnak el rögvést a semmiben. Szinte kitapintható, hogy a semmiben történő feloldódás hasonló a költői zarándoklathoz a nirvána felé: folyamat. A szerzetes vágyai, a tisztátalan egó, illetve a Fudzsi füstje kénytelenek haláltáncot járni lét és nemlét határán, erre a darma-törvény kényszeríti őket, aminként a szövegben a nyelv démoni erejű szintaxisa.

5 kadze ni nabiku Fudzsi no keburu no szora nyi kiete jukue mo siranu vaga omoi kana

6 Imamicsi Tomonobu, Tabi to biisiki p.56. hjóhaku 漂泊: gyökértelen vándorlás, jellemző formája a középkori japán ember megvilágosodás-keresésének

7 空 vs. 空
8 minden jelenség, dolog illékonyága, buddhizmus

9 látens magában foglalja a tűz szót: 火 = 火

10 煩惱 bonnó: gonosz szenvedélyek, földi vágyak: buddhista

A szél: klasszikus és egyetemes jelképe a vándorlásnak, a szélbe való besimulás, önátadás a kami no ku¹¹ első sorában jelennek meg, mindamelllett a Fudzsi füstje (Fudzsi no keburu), amiként tapasztaljuk, nem az egyetlen jelenség, amely simul, meghajlik. Nabiku átadást, engedést jelent, a passzivitás szándékos megengedését, magától értetődően maga is egyfajta mozgást jelez, amit átít a változás és átalakulás jelensége: a mudzsó. A költő-szerzetes földi vágyai és bűnös ragaszkodása (vaga omo-hi) az utolsó sorban szintén át kell magukat adják, fel kell oldódnuk a szélben. A kami no ku és a simo no ku fele a „bűnös ragaszkodás” - „elizzó vágyak” jelzői mellékmondatává válnak, a vágyaké, amely a mondat alanya, és amelyet a költő a vers legvégén egyensúlyoz. Úgy látom, hogy a fokozatos pörgés, a hiánytalan elveszés spiráljában részben az igék mondaton belüli helyzetéből fakad. Először a már említett „nabiku” lép színre, amit a „kiete” (kiyu=eltűnik) követ, és lám mennyire logikus és ügyesen rendezett láncolat ez. A megadás, odaadás, átengedés (nabiku) „A”-t „B”-vé transzformálta, amely vagy láthatatlanná, vagy nem létezővé vált. Itt belép a pszeudo ige: „yukue” (célállomás) egy olyan összetett főnév, aminek a menni ige a töve, és a menni írásjegyet tartalmazza. Az utolsó ige az „omo-hi”, amely a gondolatot, gondolkodást és a tüzet egyszerre képezi magában. Ez a szó jelzi a gonosz ragaszkodást az illúziók világához, és erejét nemcsak a buddhista allúziók fokozzák, hanem a felvillanó – pokoli – tűz energiája is, ami a versben zajló nyüzsgölődést, átalakulást igencsak felhangosítja.

Az igék ily módon történő pozicionálása, a buddhista tanítás sokrétű szövetébe fonva, illetve hozzáadva a költő maradéktalan jelenlétét, aki egyidejűleg a természeti jelenséget szemléli odakint és a lelki történést idebent; egy fokozatos, ám engedelmesen olvadó metamorfózis folyamatát képezik le. Az eltűnés mozgolódása mintegy lökésekben és hullámokban jelenik meg, ahol a füst víziója az emberi szív megfoghatatlan vágy-alakzataira utal. Világossá válik, hogy a klimax pillanataiban nincs ellenállás: az uralkodó tónus a békességé, belenyugvásé, az odaadás gesztusáé, amellyel a füst átadja magát az égi ürességből sorjázó szeleknek. Az odaadás (nabiku) eszméje jellemzi a zarándoklat természetben, valamint a lélekben megjelenő valamennyi aspektusát.

Mindazonáltal a költő szívét még megosztják az emberi lélek szenvedélyei, illetve a majdani megváltás előérzete: a Nirvána-ürességben eljövendő nyomtalan felolvadás. Más szavakkal, a költőé olyan szív, amely a halandó ember szenvedélyei és a szerzetes végső megvilágosodása közötti határon dobban. Ily módon pillanatnyi elmeállapota hasonló a már felsorolt elemek cseppfolyós mivoltához: füst, ég, szél, és a személyes vágyak, gondolatok végső elillanása. Az elemek akadálytalanul egybeesnek a meg-és odaadás, menés, és eltűnés igéivel. Szaigjó a halandó, e meditációban saját metamorfózisát szemléli a buddhaság öröklétébe.

A Buddhista tanítás egyetemessége, illetve a személyes, a szerző partikuláris és előrelátott sorsa egybefűződik a versben röpködő széllal, Fudzsival, füsttel, üres éggel és a – gonoszul – izzó vágyakkal. Magasra hangolt drámában bontakozik ki a költemény szépsége és elemi ereje. Végül semmi nem maradt érintetlen: talán maga az ég is elolvadt a láthatárról.

Sajnálkódva teszed:
pedig játszi szívvel kell
e földi léttől
eltaszítani magad.
Csakhogy megtarthatd magad. ¹²

Huszonhárom évesen, a visszavonult császár kedvelt testőrtisztje voltam. Költőként elismerést szereztem az udvarban, amiként jeleskedtem a sportokban is, ám szólongatni kezdett az Út démona s felbolydította bennem a vágyat, hogy elinduljak, s magam mögött hagyjak múltat s jövőt. Elindulni annyi, mint kilépni. Kilépni a keretekből, a külső és belső öntőformákból. Átlépni önmagadat. Hátrahagyni a

11 上の句 és 下の句 a vaka felső ill. alsó fele

12 osimu tote osimarenubeki kono jo kava mi o szutete koszo mi o mo taszukeme

bábot, az álcát. Életedet felkínálad az ismeretlen oltárán. Az útra kelés a megismerhetetlen és örökké idegen élet maradéktalan felvállalása. A vélt biztos helyett bólintasz a bizonytalanságra. Akár a lecsapó halálnak is igent biccentesz. Mindenek fölött reménykedsz, hogy az Úton meghallod majd a létezés legmélyebb bugyraiból felszálló dallamot. A kristályhangot, amely csak a legteljesebb elveszettség vajúdó gyönyörűségéből törhet fel.

Invokáció

Engedd hogy e könnyörtelen Labirintusban
Teremtő lehessen
hozzám illő alakzatban
rajzoljam geometriám
a Te könyvedre!

Hadd ne legyek
idevetett bábú
kit odadobtak - milliárd áldozattal -
valamely Minótaurosznak:
a Sorshoz felnőni engedj!

Gombolyíthassak
útvesztődre aranyló fonalat
hogy elvérezzék az emberfaló bika
s kilépvén az éjvilágból:
már-már megmeneküljek.

Mert sápadok
arcom mind áttetszőbb és
kézvonásom elsimul a porban...
hogyan írhatnék a semmire
légből tépett könyvet?

Kiérvén e szűk folyosókról
a fonál új útvesztőbe gurul.
Engedd hogy e Labirintusban
lobbanó Napom
én teremtem

Eldobtam létem,
hogy egy legyek az Úttal:
minden levélkén
édes-bánat tündöklő
szivárványa gyullad.¹³

Csak amikor teljesen kiürítetted a szívedet akkor látod meg minden dolog valódi milyenségét: a Semmit. Az elszegényített lélek bőségét a középpont üressége nyújtja. Ám az alantas világ démonjai aligha nyugszanak, mindenképp be akarnak költözni e tág, dologtalan térbe. Ha valamelyiknek sikerült

13 jo o szutete irinisi micsi no koto no ha dzo avare mo fukaki iro va miekeru

belopnia magát, azon veszed észre magadat, hogy figyelmed és érzelmeid újra épp oly rakoncátlanok, mint mielőtt először vettél kezedbe vándorbotot.
Dobd el a képeket! Haladj tovább, Vándor!

Ariel könyörgése a Herceghez

Ígérted
ha ezt megteszem
elbocsátsz:
s én idéztem néked Vihart
tenger változásban
gyönggyé bővöltem
durva szemeket
csillagok pályáiról
lehoztam a zenét.
Hatalmad óriás
de otthont nem adhatsz
az üres légen kívül
hol szárnyaim elvethetem
mert ívelés és zuhanás
egy a kristály csenddel.

Hatalmas mágus
Ige-Mester,
utamra engedj!

Sziklák övezte
távoli oltalomban
szál magam vagyok.
Szemektől háborítlan:
ábrándok kínzó súlya!¹⁴

Igazán akkor döbbsz rá tökéletlenségedre, amikor a világ zajongásától távol mély magányba zuhansz. Ilyenkor esendőséged teljes súlya szakad válladra, és alig hiszed, hogy ekkora teher alatt valaha is felegyenesedhetsz még.

14 haruka naru iva no hadzama nyi hitori ite hitome omovade mono omovabaja

A Szfinx kérdése

lábujjhegyről kapaszkodnék Feléd
időtlen vágyam a képtelen lépés
fel az égbe
vagy így akartam hinni
– magamban ☞

így s arról faggatom
életem, hogy
kérdés vagyunk
szüntelen fogalmazásban
magadba térő
csend-csiszolt
ár-apályban
magadról
magadhoz ☞

pillanat kockánként
újuló gyötrelmem
amit csak kérdő
s kérdezett érez ☞

sejtben sarjadó képsorok
Asztal meg Ágy:
kortynyi boldogság
lombmuzsika a fülben,
tejútnyi tündöklés a szemben ☞

és fekély marta keservek
a hús sejt-éjjelében
halál kútja tátong
a szövetek épületén ☞

míg ábrázatod
vérünk tükrén igazítod
felénk másik fiad főszereplő:
„világ-gyújtó” szellem ő ☞

nyomorúságunk Tiéd is
miként létünk a kérdő jel
vagy billentéssel klaviatúrán
egy darabba zártál
a pokoli ragyogással ☞

Szigethy István

Japán az életünkben

A Felkelő Nap Országá, a hatalmas kontinenst övező különös szigetlánc évszázadokon át megközelíthetetlen, zárt világot jelentett, a titokzatos Kelet legtitokzatosabbikát. Nem véletlenül: volt mit féltene a „barbároktól”. 1854-ben aztán – hadihajók ágyúival „nyomatékosított” amerikai kezdeményezésre – mégis megnyitotta kapuit. Rácsodálkozott a külföld: micsoda különleges emberi gazdagságra, kifinomult kultúrára talált! A XIX. század utolsó évtizedeitől a világon japán divat söpört végig. A világkiállításokon szenzációt jelentett a bemutatkozásuk. Értékes dísz tárgyaik, különleges szemléletű műalkotásaik múzeumok, magángyűjtemények kincseivé váltak. Nyugati költők haikukat kezdték írni. A zenés színpadokon gyors egymásutánban aratott világsikert a Gésa, a Mikádó, majd a Pillangókisasszony. Pesten Japán Kávéház nyílt. Megjelent Kosztolányi Dezső kötete, a Kínai és japán versek. Legkitűnőbb műfordítóink ültették át magyarra irodalmuk remekeit.

A világra nyitások óta eltelt másfél évszázadban rendkívül sok területen járultak hozzá az összemberi kultúra továbbteremtéséhez. Hatásuk meglepően sok szállal szövi át a mi mindennapjainkat is. Nyelvünk az életünk tükre. Benne például már milyen természetesen használunk – akár áttételesen is – olyan szavakat, mint banzaj, kimonó, karaoke, ikebana, samuráj, gésa, dzsúdó, karate, tatami, szumó. Vagy éppen nindzsa, kamikaze, harakiri, cunami. Még hosszan sorolhatnám. Életünk színvonalát emeli, hogy a „Made in Japan” egyet jelent a minőség garanciájával. A technikai miniaturizálásnak már szinte közhelyévé vált, hogy az aprócska műszaki csoda biztosan csak japán lehet.

Alkotásaikon, termékeiken keresztül napi kapcsolatba kerül velük sok millió ember szerte a világon. Aki bekapcsolja a japán gyártmányú televízióját vagy mobiltelefonját. Japán gépkocsiba ül. Japán karórájára pillant. Szusit választ az étlapról, hozzá szakét iszik. Költőként haikut ír. Büszkélkedik japán márkájú kitűnő zongorájával, mint egykor Cziffra György itt Egerszegen. Vagy más a trombitájával. Bonszai törpenövényeket nevel. Japánkertet épít. Művészi japán legyezőkkel, vázákkal díszíti otthonát. Tatamin fut. Karaoke felvételre énekel. Szudoku rejtvényt fejt. Anime filmet néz. Vonzza a nő vagy kabuki színház, a japán filmművészet, a hagyományos szépségkultusz, akár a gésák titokzatos világa. Kozmetikusként japán aranyfóliával szépíti vendégeit. Vagy éppen fülemüle „maradékával”. Esetleg japán halakkal eteti le lábáról a felesleges bőrt. Más a reiki útján átéli a kozmikus energia gyógyító erejét. Ha pedig japán eredetű küzdősportot űz, akkor nemcsak a fogásaikat tanulja meg, hozzá a hagyományos öltözetüket viselve, de szükségszerűen ráhangolódik lelki tartásukra, koncentrációjukra is. Számos más példával is tanúsíthatnánk, mi mindenben épült be Japán a mindennapjainkba, kultúránkba.

Nálunk e kapcsolat biztosan többet jelent, mint máshol. Nemcsak az melenget meg, hogy milyen gyorsan megtaláljuk a közös hangot, mikor kellemesen, őszintén elbeszélgetünk. Vagy ha megcsodáljuk ajándékukat, a budapesti Erzsébet-híd díszkivilágítását. Ha a Kodály-módszer, egyes művészeink, sportolóink ottani meleg fogadtatásáról, sikereiről hallunk. Vagy amikor a magyar ipar egyik húzóerejeként emlegetjük a „mi autónkat”. Ez a vonzalom jóval több, igazabb annál is, mint amit a harmincas évek felerősödött, átpolitizált japán divatja jelentett.

E rokonszenv mélyebbről ered. Hiszen mindarra, ami kultúrájukból bárhol gazdagítja az emberi életet, mi, keleti gyökereinkkel Európa szívébe került magyarok biztosan fogékonyabbak vagyunk, könnyebben ráhangolódunk. Ruházatuk gazdag színvilága például mennyire emlékeztet a miénkre, színpompás történelmi viseleteinkre! És viszont! Egyik itt élő japán ismerősöm például beleszeretett a gyönyörű magyar népi hímzésekbe. Ilyenekben jár, készít maga is, terjeszti otthon. Magyar nők is követhetnék. Bár neki talán könnyebb, természetesebb: ő még kimonóviselésen, nem pedig jellegtelen, uniformizált pólón és farmeren nőtt fel... Nyelvészek szerint az átlagnál könnyebben tanuljuk egymás nem könnyű nyelvét. A mi nyelvi logikánkhoz hasonlóan ők is előbb mondják a családi nevüket. Egyes tudósok még genetikai hasonlóságokat is fedeztek fel köztünk.

Ha pedig feltámad bennünk, tudatosul, hogy ennyire mélyről eredő rokonszenv, akár rokonság köt össze minket velük, akkor mennyivel könnyebben tanulhatunk is tőlük! Van mit. Ha az oly gyakori pesszimista önsajnálattal helyett példát vennénk töretlen életerejükből, szívósságukból, ahogy a reménytelennek látszó pusztulás, a sokkoló hirosimai atomhalál, a háborús vereség után nemcsak talpra álltak, de a világ egyik meghatározó gazdasági és kulturális erejévé váltak. Ugyanezt az életerőt és kemény, fegyelmezett összetartást láttuk napjainkban ismét, a földrengés, szökőár, különösen a fukusimai katasztrófa után. Tanulságos az is, ahogy az életüket ma is átszövő hagyományörzésük, „japánosságuk” milyen természetes harmóniában párosul a legkorszerűbb gondolkodással, alkotókészséggel, csúcstechnikával. Egy díjnyertes fényképen például mennyire illik a pirinyó telefon a gyönyörű, hagyományos díszbe öltözött gésa kezébe! De szintén példát vehetünk a miénknél lényegesen egészségesebb, hosszabb életet biztosító életmódjukról, étkezési szokásaikról...

Japán az utóbbi években különösen közel került hozzánk, zalaiakhoz. Keszthely után Zalaegerszegen is megalakult a Magyar-Japán Baráti Társaság helyi csoportja. A japán kultúra olyan tekintélyes követői, mint Vihar Judit vagy Pinczés István asszisztáltak hozzá. És milyen közismert, nagyszerű emberek jelentkeztek tagnak! A gébárti művésztelepen japán keramikust fogadtunk. A zalaegerszegi bábszínház japán nyelvű János vitéz előadásával meghívást kapott a Tojamai Nemzetközi Művészeti Fesztiválra 2012 nyarán. A zalai-muravidéki folyóirat költői haikkal jeleskednek. A Zalaegerszegen szeptember 9-én és 10-én megtartásra kerülő Japán Napokon lépünk ki a város nyilvánossága elé. A gazdag program összeállításakor inkább az jelentett gondot, hogy mi maradjon ki. Mi szervezők is megdöbbenünk: hány embert vonzott már eddig is városunkban a japán kultúra! És hányféle területen!

A Pannon Tükör mindehhez sokszínű, helyi vonatkozásokat sem nélkülöző, művészeti összeállítással kíván hozzájárulni. Szeretettel, barátsággal, nagy gondossággal. Hadd ismerjük meg ez által is még jobban ezt a térképen távoli, lélekben mégis annyira közeli világot. Válgják tőle gazdagabbá az életünk. Örüljünk neki, gyönyörködjünk benne!

Zalaegerszeg, 2011. augusztus 11.

Sass Brunner Erzsébet: Fujiyama III. - Volcano I. - 1935

Sági Attila

*„Hajnali teát –
s harmatot együtt szűrcsöl –
egy virág és egy pap.”¹*

Teázási szokások Japánban és szerte a világon

Bevezetés

MACUO BASÓ (1644-1694)² haiku³ költeménye jól szimbolizálja a tea fontosságát a felkelő Nap országában. A természetközelség, a szakralitás, a mély gondolatok mind-mind nagyban hozzájárulnak a tea népszerűségéhez Japánban.

A japán kultúra egy igen nagy témaköre a tea fogyasztása, amelynek szerves része a méltán világhírű teaszertartás. Jelen tanulmányban bemutatjuk e kultúra egy igen fontos szeletét: a teát. A megfelelő szakirodalmak⁴ és saját személyes élményeim felhasználásával járom körül a tea a legérdekesebb eredetmítoszait, a legfontosabb japán teafajtákat és a tradicionális japán teaceremóniát. Kitekintek továbbá a világ más országaiba, bemutatom, hogy más kultúrákban milyen szerepe van a teának.

A maximumra sajnos nem törekedhetek. A tea túl nagy gyűjtőfogalom ahhoz, hogy egy rövid dolgozat keretén belül aprólékosan bemutassam. Szeretnék inkább egy átfogó képet nyújtani a teázási szokásokról Japánban és a világ más pontjain. Mindezek előtt azonban, vizsgáljuk meg, hogy mit is nevezünk teának?⁵

1 Szerző: Macuo Basó, fordító: Fodor Ákos

2 Az egyik legjelentősebb japán haiku költő.

3 A japán irodalom egyik tradicionális versformája, melyek sorai 5, 7 és 5 szótagosak (morásak).

4 Lásd: Bibliográfia

5 A tanulmányban a japán eredetű szavak átírásakor a magyar nyelvű átírást használom Ligeti Lajos (szerk.): Keleti nevek magyar átírása (1981) alapján.

Mit nevezünk teának?

A tea egy ital, amely a teanövény (canekia sinensis, vagy thea sinensis) forró vízben való kifőzésével készül. A tea szót használjuk magukra a levelekre, a növényre és az italra is, egyes kultúrákban azonban egy délutáni étkezésnek is az elnevezése. A tea három fő kategóriája: a zöld, a fekete és az oolong. Mindhárom típust ugyanabból a növényfajból készítik. A fő különbség a feldolgozás módjában van. A fekete teát több óráig, az oolong teát kevesebb ideig, a zöld teát pedig egyáltalán nem fermentálják⁶.

A teanövény elkészítéséhez igen hasonló a gyógynövényekből készült forrázatok készítése is. Több száz különféle növényt használnak főzetekhez, forrázatokhoz. Ezeket néha gyógyteáknak hívják. Azonban ezek a szaknyelv szerint nem nevezhetőek teának, mert nem a teanövény leforrázásával készülnek, így a tea terminus tehát nem alkalmazható a különböző gyógynövényekből készült italokra. Helyesebb kifejezés rájuk inkább a forrázat szó. A forrázatok elkészítése a teához hasonló: a gyógynövényeket forró vízzel leöntjük, és kb. tíz percig állni hagyjuk, majd leszűrjük, végül, ha kell, ízesítjük, és már fogyaszthatjuk is. Számos gyógynövényből készíthetünk forrázatot, ezek közül a legismertebbek: kamillavirág, csipkebogyó, cickafarkfű, ánizskapor, borsmenta stb.

A tea eredetmítosza, rövid története

A teaivás szokásának kialakulásáról több mítosz is szól. A kezdetek nem ismertek, de írásos bizonyítékoknak köszönhetően elmondhatjuk, hogy i.e. 200 körül már biztosan fogyasztottak teát Kínában.

Egy legenda szerint SENNONG⁷ legendás kínai császár i.e. 2737-ben ivott egy csésze forró vizet, amelybe korábban egy szárított növényt helyeztek. A növény ízt és színt adott a víznek. A császárnak nagyon ízlett a lé, és kipróbált más ízesítésűeket is. Észrevette az ital gyógyító hatását, hiszen frissebbnek érezte tőle magát. Egy másik legenda szerint, miközben Buddha meditált, csészéjébe egy levél hullott, s ez adta az ötletet a teakészítésre. Egy Tang-dinasztia (618-907)⁸ kori legendában BÓDHIDARMA, a zen buddhizmus alapítója elaludt, miután kilenc éven keresztül meditált. Gyengesége miatt undorodott magától, s lemetszette szemhéjait, hogy soha többé ne aludjon el. A legenda szerint az első tearügyek onnan nőttek ki, ahová szemhéjai darabjai hullottak.

A Han-dinasztia (i.e. 206/202-i.u. 220)⁹ idején a császár és környezete már rendszeresen fogyasztott teát, LAO-CÉ¹⁰ az élet elixírjének nevezte az italt. I.u. 760-ban egy kínai gyógyászati mű leírja, hogyan teremnek a teanövények, és miként alkalmazhatók a gyógyításban. Az írás kitér arra is, hogy honnan származnak, hol teremnek a legjobb teanövények, s mi a természetük titka.

A teaivás szokása Japánba a IX. század körül kerülhetett át. Ekkor buddhista papokat küldtek Kínába, akik megkóstolták a kínai teát, és elvitték Japánba a növényeket. SAICÓSÓ¹¹ (767-822) és KÚKAI¹² (774-835) papok voltak az elsők, akik megismertették az ún. tancsát. Az 52. japán uralkodó, SZAGA császár (785-842) kedvenc itala volt a tea, amit Kínából szállítottak Japánba. A híres japán zen buddhista szerzetes, EISZAI¹³ (1141-1215) 1191-ben szárított teát vitt a fővárosba, Kiotóba. A szerzetes megírta a Kissa Jódzsóki c. művet, az első teáról szóló japán írást. 1211-ben írta meg a mű második kötetét, amikor másodjára is ellátogatott Kínába. Ebben a következőt írja:

„A tea a legcsodálatosabb szellemi és fizikai orvosság, amely képes teljessé tenni az ember életét, varázsital a hosszú élethez.”

6 „Az a folyamat vagy eljárás, amelynek során az enzimek, mikroorganizmusok hatására egyes élvezeti cikkek (pl. dohány, kávé, tea) sajátos zamata kialakul; erjesztés, fűlesztés” (forrás: www.kislexikon.hu)

7 A legenda szerint a kínai mezőgazdaság megalapítója.

8 Kína egyik legjelentősebb császári dinasztiája, melyet a szakirodalom a „kínai civilizáció aranykorának” is nevez. Ekkor virágzott a buddhizmus, a költészet és a városiasodás Kínában.

9 A kínai történelem első hosszabb ideig tartó korszaka, mikor megszilárdult egy egységes államhatalom, virágzott a művészet és a konfucianizmus.

10 Feltehetőleg az i.e. IV. században élt kínai filozófus, az Út és erény könyve (Tao-tö-king) megírója.

11 A buddhizmus tendai-irányzatának átviteltetője Japánba, központja Japánban a Hien-hegyen van.

12 A buddhizmus singon-irányzatának átviteltetője Japánba, központja Japánban a Kója-hegyen van.

13 Buddhista szerzetes, a rinjai-irányzat megalapítója Japánban.

A könyvben szereplő mondat a tea gyógyító hatását hivatott méltatni. A XIII. században MINAMOTO NO SZANETOMO (1192-1219) sógunnak a kedvenc itala a tea volt, ami hozzájárult ahhoz, hogy a samuráj-rétegben is népszerűségnek örvendjen. A zöld tea hamarosan a samurájok körében, a nemesi osztályban és a papi rétegben egyaránt elterjedt.

A ma is dívó teaceremónia a XII-XIII. század körül alakult ki. A ceremónia SZEN NO RIKJÚ (1522-1591) nevéhez fűződik, aki szerzetesi mivoltának is köszönhetően az egyszerűség és természetesség híveként élt. Véleménye szerint a teaszertartás nem áll másból, mint vízmelegítésből, a tea leforrázásából és megivásából (a ceremónia valóban nem áll másból, de a művelet végrehajtása mégis sok gyakorlást és időt igényel).

A XVIII. századtól fogyasztják a japánok a tea szencsa változatát, majd 1835-ben JAMAMOTO KAHEI feltalálta a gjokurócsát, melyek napjainkban igen nagy népszerűségnek örvendenek. A Meidzsi-kortól¹⁴ (1868-1912) kezdve Japánban külön iparág alakult ki a teatermesztés köré. A századforduló idején a selyem mellett az ország legfontosabb exportcikke a tea volt.

A tea portugál hittérítők révén a XVI. században került át Japánból Portugáliába. 1662-ben II. KÁROLY (1630-1685) angol király feleségül vette BRAGANZAI KATALIN (1638-1705) portugál hercegnőt, aki szenvedélyes teafogyasztó volt. A királyi udvar és az ország legfelső rétege a királynénak köszönhetően megismerte a teát, ami rövid időn belül nagyon népszerűvé vált az angol főúri körökben. Így terjedt el a tea Európában, legelőször tehát Portugáliában és Angliában. A tea modernkori történetének igen fontos eseményét jelentette a Bostoni teadélután¹⁵. Látható tehát, hogy a tea a történelem fontos fordulópontjain is megjelent.

A tea szó kialakulása és használata

Az írásjegy három ún. gyökből áll: fű (ami a tealevelet szimbolizálja), ember (aki elkészíti és elfogyasztja a teát) és fa (amin megnő a tealevél). A kínai írásjegyeknek köszönhetően a teafogyasztás elterjedése igen pontosan rekonstruálható.

Klasszikus kínai nyelven a megfelelő írásjegy olvasata: té, de több nagy dialektus mégis eltérően olvastatja ki. A té-féle olvasat az ún. amoj dialektusban használt, amely a Fucsien tartomány¹⁶ környékén használt nyelvváltozat. Az írásjegyet a Kantoni vidéken csá-nak olvassák. Az írásjegyeknek ez a két olvasata a legismertebb.

Abból, hogy egyes népek hogyan hívják a teát, eldönthető, hogy milyen közvetítéssel találkoztak azzal először. Például az orosz (ч а й), albán (çaj), román (ceai) stb. ill. néhány észak-európai nyelvben ill. dialektusban a teát csáj-nak, vagy csáj-hoz hasonlóan mondják, ami mutatja, hogy a teához valószínűleg nem tengeri, hanem szárazföldi úton, a Selyemút kereskedői által jutottak hozzá, a mai kantoni vidékről. Tehát a kantoni olvasat szerinti elnevezést vették át a kínai nyelvből. A teát té-nek, vagy valami hasonlóan mondó népek (pl.: angol tea, dán te, holland thee, német Tee stb.) valószínűleg tengeri úton kapták meg első teájukat, így náluk az írásjegy té-féle olvasata terjedt el.

A modern japán nyelvben a csa (tea) szót általában o-tiszteleti prefixummal látják el, így emelik a teát még nagyobb presztízsű jelentés szintre. Japánul a teát tehát az ocsa kifejezéssel illetik. A modern japán nyelvben a csa szó szín megnevezésére is használt. A csairo szó 'barná'-t jelent, tehát a japán nyelvben a zöldtea nem is zöld, hanem barna.

14 Japán történelmi korszak. Ebben a korszakban nagy változásokon megy keresztül Japán, az addig zárt ország kitarta kapuit a nyugati hatalmaknak.

15 1773. december 16-án indiánoknak öltözött telepések a bostoni kikötőben megrohantak három angol hajót, és teaszállítmányukat a tengerbe dobták. Tiltakoztak az ellen, hogy az angol kormány a Londonba szállított tea vámját megszüntette, de az észak-amerikai gyarmatokon változatlan módon a vámot. Az eseményt tulajdonképpen az amerikai függetlenségi háború előzményének is tekinthetjük. (Forrás: Harenberg főszerk.: Az emberiség krónikája)

16 Kína délkeleti partjainál fekvő tartománya.

A japán teák csoportosítása és a főbb típusok

A japán teákat különböző csoportokra oszthatjuk feldolgozási mechanizmusuk alapján:

- Árnyékolt teák¹⁷: az eljárás során a teanövényt fedéllel takarják le, így a termesztés bizonyos időszakában nem éri napsütés a növényt. Pl.: maccsa, gjokurocsa stb.
- Napon nevelt teák¹⁸: a teanövényt szabadon érheti a napsütés. Pl.: szencsa, banca stb.
- Egyéb eljárások: a teanövényt szabadon éri a napsütés, de a feldolgozás módja eltér a napon nevelt teákétól. Pl.: genmaicsa stb.

A következőkben a legfontosabb japán teafajtákat szeretném bemutatni. A maximumra azonban nem törekedhetek, ugyanis számos híres és közkeletű teafajta létezik Japánban. A felsorolás inkább illusztrációja a japán teák sokszínűségének.

Az egyik legfontosabb japán zöld teafajta a teaceremónia teája, a maccsa. Őse, a vele sem kinézetében, sem elkészítési módjában nem azonos fehér tea volt, mely a Szung-dinasztia (960-1279)¹⁹ teái között született meg. A tea Japánba kerülése óta a maccsa elkészítése kissé megváltozott, termesztési módja azonban változatlan, hiszen ugyanúgy történik, mint a régen. A legjobb minőségű maccsa-t Kiotóban²⁰, az ősi fővárosban termesztik, ahol a szélsőséges időjárásnak köszönhetően a teaszüret viszonylag későn, általában májusban van. A rügyezést követő rövid időszakban fedéllel védik a növényt a tűző Naptól, amely évszázadok óta bambuszból készül. A fedelet a mai módszer szerint kb. három hétig a teanövényen tartják, majd a következő hét minden napján egyre nagyobb résnyire nyitják. A tea lassan visszakapja a fényt, amit korábban elzártak tőle. A fénytől való megvonás sajátos érési folyamatokat indít el, aminek köszönhetően a növény leveleinek ásványi anyag tartalma nő, színe pedig sötétvörös lesz. Az a folyamat, amíg eljut a teapor a boltokba, igen aprólékos és hosszú mechanizmus. Annak ellenére, hogy a maccsa gyártásának minden fázisa a legmodernebb gépek alkalmazásával történik, a gyártás még napjainkban is hagyományos szakértelmet igényel, amelyet a teamester irányít, a tradíciók tiszteletével. A teapor ízében benne van az ültetvény levegője, a teamester tudása, valamint az évi időjárás is.

A gjokurocsát a maccsához hasonlóan termesztik. A gjokurocsa ugyanúgy árnyékolt ültetvényen nevelt tea, és hasonló küllemmel rendelkezik, mint a maccsa. Ízvilága azonban más, hiszen nemcsak a tealevelet használják fel a por elkészítéséhez, mint a maccsánál, hanem a rügyeket is. A zöldtea ezen változata koránt sem annyira tradicionális, mint a maccsa. Utóbbi több száz, sőt majd ezer éves hagyományra tekint vissza, míg a gjokurocsa alig másfélszáz éve született. A maccsából kiindulva hozta létre JAMAMOTO KAHEI 1835-ben.

A legtöbb japán zöld tea szencsa. A szencsa termesztése és feldolgozási módszere eltér az előbb tárgyalt fajtáktól. Ez a változat ugyanis napon nevelt tea, azaz nem zárják el tőle a fényt, mint az árnyékolással nevelt teáknál. A szó jelentése: teát főzni. Ez a tea ugyanis a főzéssel készített japán zöld tea. A japán szencsa alapítója, egy kínai szerzetes INGEN (1592-1673) volt, aki valószínűleg politikai menekülteként települt át Japánba Kínából. A teatípus ma is ismert formája még később, 1738-ban, NAGATANI SZOEN révén jelent meg.

Az előző évi teatermés mementőjét a banca viszi át a következő évre. A legelső szüretet megelőzően, a tél utáni munkálatokhoz tartozik az alsó levélréteg eltávolítása a teanövényekről. A primőr minőségű teákat gyártó vállalatok az ilyen

17 Elnevezés: www.japantea.hu

18 Elnevezés: www.japantea.hu

19 Kínai történelmi korszak.

20 A hagyományos teatermő vidékek Japánban a régi főváros környékén összpontosulnak. A Kiotó környékén termesztett teát udzsicsanak hívjuk. További ismert japán teatermő területek: Kiotótól délre a mai Fukuoka prefektúra és Kagosima prefektúra, Kiotótól északra a mai Isze prefektúra, Sidzuoka prefektúra és Szaitama prefektúra. Régen ennél északabbra nem termesztettek teát.

lenőtt, öreg leveleket általában a tea trágyázásához használják. Ezzel a technikával nem por készül, hanem a teát szárított levél formájában lehet kapni. A kiázott banicsa tea inkább barna színű, mint zöld, íze is gyökeresen eltér a maccsa vagy a szencsa teától. Ez a teafajta a japánok körében nagyon népszerű a hétköznapiakban.

A genmaicsa a leszüretelt tealevelek és rizsszemek vegyítésével készül. Tehát a tealevelek közé rizsszemeket kevernek. A genmaicsa nem sorolható sem az árnyékolással nevelt, sem a napon nevelt teák csoportjába sem. Az ilyen módú elkészítésnek több eredetmítosza is van. Egy japán legenda szerint a XV. században kivégeztek egy szolgát, aki a szamuráj urának felszolgált teába belejuttat néhány rizsszemet. A szamuráj a történet ellenére felhőrpintette a teát, ami rendkívül ízlett neki. A „balesetnek” köszönhetően egy új teafajta született, amely ráadásul az egyik legtöbbet fogyasztott tea Japánban. Egy másik történet szerint a teaszertartás menüjének elfogyasztása után a tálak elmosogatása közben fedezték fel a rizs és a tea elegyéből született ízletes italt (ez az eljárás nem egyedülálló Japánban, ugyanis napjainkban is bevett szokás, hogy a vacsora elfogyasztása után maradt főtt rizst a japánok edénybe rakják, teával – általában szencsával – összekeverik és megisszák). Mások úgy vélik, hogy a genmaicsa története egészen fiatal, a XX. század elejéig nyúlik vissza. Ekkor ugyanis a nyugati gasztronómia hatására édesíteni próbálták a teát, ezért tettek bele rizsszemeket. Mindazonáltal a kiotói Horaido család igen büszkén azt állítja magáról, hogy az eredeti genmaicsa receptje ősök nevéhez fűződik. Tehát a tea rizzsel való ízesítésének eredete igen kérdéses. (Forrás: www.japantea.hu)

A japán teák egészségügyi hatása

MIKLÓS PÁL A Zen és a művészet c. könyvében olvasható részlet A Pokol Meghódítása címen ismert könyvből. Eszerint:

„a máj a savas táplálékot kedveli, a tüdő a csípőset, a szív a keserűt, a lép az édeset, a vese pedig a sósat. ... Így hát az öt szerv mindegyikének megvan a saját ízbeli kedvence. Ha közülük valamelyiket túlzott előnyben részesítjük, a megfelelő szerv túlságosan megerősödik, elnyomja a többit, s így betegség okozója lesz. Manapság savanyút, csípőset, édeset és sósat nagy mennyiségben eszünk, de keserű ételt nem. Csakhogy, ha a szív megbetegszik, azt minden szerv és érzék megsínyli. Mármost, keserűt enni lehet, de hányingerünk támad, s abba kell hagyni az evést. Ha azonban teát iszunk, a szív meg fog erősödni, és mentes lesz a betegségekől. Jó tudni, hogy ha a szívnek valami baja van, a bőr színe megfakul, ami annak a jele, hogy az élet fogyóban van. Csodálkozom, hogy a japánok nem törődnek azzal, hogy keserű táplálékot is fogyasszanak. Kína nagy országában teát isznak, aminek következtében nincsenek szívbetegségek, és a nép hosszú életű. A mi országunk tele van bágyadt, sovány emberekkel, s ennek egyszerűen az az oka, hogy nem isznak teát. Ez rendbe hozza a szívet, és elűzi a kórt. Ha a szív élénk, akkor, még ha a többi szervek nincsenek is jól,

nem lesz részünk nagy fájdalomban...”

Több száz éve a kínaiak már észrevették, hogy egy csészényi zöld teától frissebbek lesznek. Modern kutatások bebizonyították, hogy mindez a benne levő koffeinnek és C-vitaminnak köszönhető. A zöld teában található továbbá a katekin nevű elem, ami számos, a modern korban népbetegségnek számító problémára kínál gyógyírt: szív és érrendszeri rendellenességekre, magas koleszterinszintre, magas vérnyomásra, vércukorszint-emelkedésre stb.

Ezen kívül ismert a tea fertőtlenítő, baktériumölő hatása is. Ezért Ázsiában az ételmérgezést, hasmenést tőlünk eltérően nem erős pálinkával, hanem erős zöld teával orvosolják. Japánban sokan esküsznek rá, hogy a rákbetegség megelőzésében is igen fontos szerepet játszik, hiszen Japánban és Kínában sokkal kevesebb a rákos megbetegedés. Itt jegyezném meg azonban, hogy a japán kulinária lényegesen egészségesebb alapanyagokat használ, mint a nyugati, így nem meglepő, hogy Japánban kevesebb a rákos megbetegedés.

Japán teaceremónia

A következő részben a japán teaszertartással, annak történetével foglalkozunk. Említésre méltó, hogy a magyar 'teaszertartás' vagy 'ceremónia' kifejezés nem igazán japános megnevezés. A szókapcsolatban a japánok a 'szertartás' szót nem használják, japánul a teaszertartást a csa no ju, vagy a csadó ill. szadó („a tea útja”) szóval

illetik. A teaszertartás magyar ill. tea ceremónya angol terminus tehát nem tartalmazza az eredeti japán eszmeiséget. A csa no ju jelentése „forró víz teához”. Maga a szó egyértelműen a SZEN NO RIKJŰ-féle eszmeiségre utal, miszerint a teaszertartás annyit jelent, mint tüzet rakni, vizet forralni, teát készíteni és elfogyasztani az italt. Míg régen, mikor a tea átkerült Kínából Japánba, exkluzív cikknek, egyfajta luxustermékeknek számított, és a legdíszesebb tárgyak vették körül, addig az Edo-kor (1600-1867)²¹ idején változáson ment keresztül a japán társadalom, és így a teakultúra is. Az ekkoriban megerősödő kereskedő réteg ugyanis nem rajongott a luxusért, s ez nagy hatással volt nem csak a japán kultúra, de a nyelv későbbi fejlődésére is.

Mielőtt részletesen megismerkednénk a japán csa no ju-val, egy több, mint száz esztendeje Japánban járt hazánkfiától, DR. BOZÓKI DEZSŐTŐL szeretnék idézni:

„Ennek a néhány száz esztendőös szertartásnak a begyakorlása egyike a gésa-iskolák legfontosabb tantárgyainak. Pontosan az eredeti előírás szerint végzik, ennek a szertartásos teafőzésnek minden mozzanatát még ma is, mintha a legfontosabb templomi szertartás lenne. ...A teafőző gésa lassú, kimért mozdulatokkal, mint egy szentséget veszi most formás fehér ujjai közé a hosszúnyelű fakanálját.... Midőn elkészült a tea, kimért mozdulatokkal rakja össze a gésa műszereit és arccal folyton a tea-asztalka felé fordulva, hátrál ki a teremből.” (DR. BOZÓKI DEZSŐ: Két év Keletáziában – Japán. a szerző sajátja, 1911.)

²¹ Japán történelmi korszak. Relatív békés időszak a japán történelemben, amikor a japánok a kínaiakon és néhány holland telepesen kívül semmilyen külföldi kultúrával nem tartottak fenn kapcsolatot.

Az írásból látható, hogy a japán teaszertartás mennyire nagy hatással volt a magyar utazóra. Néhány évvel később MÉCS ALAJOS is Japánban járt, ő is emelkedett stílusban írt a teaceremóniáról:

„Ha valaki azt kérdezné, mi a legjapánibb, amit Japánban láttam, tapasztaltam, - gondolkodás nélkül azt felelném: a teaceremónia! A teaceremónia a japáni külső és belső élet szintézise. Összesűritése az évszázadok alatt kialakult modorbéli eleganciának, ízlésnek, világszemléletnek. Páratlan kultúrteljesítmény, amelynél egyformán szerephez jut a mozgásművészet, a történelmi tudás, a szép iránti érzék, az emberismeret, s a meditációra hajlamos lélek felsőbb igényei, halk s csak a beavatottak által érzékelhető megnyilvánulásai. Ennél szebb, artisztikusabb, lelket nemesítőbb társasági szórakozásokkal semmilyen más nép nem rendelkezik...”
(MÉCS ALAJOS: Az ismeretlen Japán. Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság, 1942.)

Látszik tehát, hogy a teaceremónia mekkora hatással volt a magyar utazókra. De mi is pontosan a csa no ju szertartás?

Egy teljes japán teaszertartást elejétől a végéig a csadzsi kifejezéssel illetnek²². A ceremónia felépítését, dramaturgiáját minden részletében rengeteg apró szabály korlátozza, de kétszer egyformán biztosan nem lehet véghezvinni. A csadzsi a tea komplex szertartását jelöli, ami jóval az eseményt megelőző meghívással indul, és a tea elfogyasztásával zárul. Első lépésként a vendéglátó megbeszéli a teamesterrel, hogy kiket szeretne meghívni a szertartásra (kb. 5-7 fő), majd a teamester elkezdi megszervezni az eseményt. A megbeszélés időpontban a vendégek megérkeznek a teaházba, ahol a belépést a teamester jelzi. A vendégek a mester vezetésével csendesen, mélyen meghajolva mennek be a teaszobába²³, meghajolnak az ikebana-virágcsokor, illetve a falon lógó kalligráfia előtt, és átszellemülten körülnéznek a teaszobában. A tea előtt könnyű süteményt fogyasztanak. Ezután következik a temae-szertartás, azaz a tea elkészítése. A teamester először bambuszból készült ecsettel (csasaku) a csészébe seprí a finom porrá őrölt macsca-teát, majd egy merőkanállal (hiszadó) kevés forró vizet mer rá, és egy speciális bambuszpamaccsal (csaszen) felkeveri. Így kap egy csésze teasűritményt, amelyből önt a vendégek csészéjébe (csavan), majd ezt hígítja forró vízzel. A japánok nem ízesítik semmivel a teájukat. A csadzsi szertartás során teából akárhányszor lehet repetázni. Az esemény közben elfogyasztják az ún. kaiszeki menüt, ami tartalmaz édességet, de főtt ételeket is²⁴. A teaszertartás végét a teamester jelzi. A vendégek elbúcsúznak a házigazdától, majd halkán távoznak.

Látható tehát, hogy egy japán teaszertartás igen bonyolult, és erősen szabályozott kultúresemény, igaz, valóban nem áll másból, mint tűzrakásból, vízmelegítésből és teázásból. Japánban elterjedt továbbá a leveles teák fogyasztása is. Elmondhatjuk, hogy egy japán minden nap fogyaszt zöld teát, viszont csak évente néhányszor megy el csa no ju szertartásra. A XVII. század végétől kezdve az addig egyeduralkodó csa no ju mellett egyre nagyobb teret nyert a gőzölt (főzött) zöld tea fogyasztása is. Ilyenkor szencsa teát fogyasztanak a japánok. Ezek a teák sosem váltották fel a macsca és a csa no ju szertartást, hanem a kétféle teafogyasztás egyfajta szimbiózisban él tovább ma is.

Teázási szokások a világ más pontjain²⁵

Ennyiből is látszik, hogy a japán kultúrában meghatározó szerep jut a teaivásnak. A világon azonban számos más olyan kultúrát találhatunk, ahol a tea fontos szereppel bír. A sort néhány más ázsiai országgal szeretném kezdeni. Kínáról és Japánról már beszéltünk, most ismerjünk meg néhány más híres teafogyasztó ázsiai népet!

Indiában a tea már évezredek óta gyógynövényként szerepel, a tea elterjedése mégis a XIX. században kezdődött brit teaültetvényeseknek köszönhetően. India a teatermelés vezetője volt egészen a kétezres évek elejéig, amikor Kína átvette tőle a vezető szerepet. Az Indiában található Munnar hegyen fekvő teaültetvények a világ legmagasabb pontján fekvő ültetvények. Koreában a teafogyasztásra utaló első feljegyzés 661-re tehető. Korea tehát Japánnal nagyjából egy időben vette át a teafogyasztás szokását Kínától²⁶. A félszigeten is kialakult a

22 Forrás: www.japantea.hu

23 A teaszobák bejárata általában az embernél alacsonyabb, így a belépőknek akaratlanul is meg kell hajolniuk.

24 A Szen no Rikjú-féle hagyomány szerint a kaiszeki menü kb. hét fogásból áll.

25 A teázási szokásokról részletesebben a www.terebess.hu található információ.

26 Általánosan elmondható, hogy a Kínából Japánba került kulturális elemek Koreán keresztül érkeztek a felkelő Nap

japánhoz hasonló teaceremónia, amely nagyban hasonlít a japán csa no jú-hoz. A koreaiak fűszerezik a teát, például krizantémmal, datolyavirággal. A teát ízesítik Thaiföldön is. Itt nagyon erős fekete teával kezdik a napot, ízesítésnek használnak csillagánizst és tamarinduszt. A teát cukorral és tejjel is fogyasztják. Vietnámban a tea mellett előszeretettel fogyasztanak különböző forrázatokat is, ilyen például a jázmintea. Nagyon fontos teatermelő Srí Lanka, a negyedik legnagyobb teaexportőr a világon. A XIX. században a britek óriási teatermő területeket hoztak létre az országban, ami megalapozta a teatermesztés kultúrájának kialakulását Srí Lankán. Híresek a cejloni fekete teák citromra hasonlító ízvilágukkal. Zöld teájuk édesebb, mint a japán, igaz, a betelepítéskor sok helyre japán teacerjéket ültettek. Az ízbeli különbség a különböző éghajlatokban keresendő.

Most folytassuk a sort néhány afrikai országgal! A teatermelő országok listáján a harmadik helyen Kenya található. Talán mindenki számára ismerősen cseng a napjainkban hazánkban is népszerű rooibos. A rooibos európai használatáról az 1700-as évekből van írásos feljegyzés, akkoriban gyógyszerként használták. Marokkóban a kínai zöldteát fogyasztják előszeretettel, mentával.

Európában két nagy teakultúrát kell megemlítenünk. Kezdjük a sort Angliával. Angliában a tea-time egy könnyed délutáni uzsonna elfogyasztását jelöli 3-5 óra között. Mint már említettük, 1661-ben II. Károly angol király összeházasodott a portugál Braganzai Katalinnal, aki minden délután teát fogyasztott. Ez kulcsfontosságú momentum volt a tea elterjedésében Angliában. Azonban a munkahelyi szokások és napjaink európai életvitele akadályozza ennek a hagyománynak a betartását. Tradicionálisan a tea mellé szendvicseket fogyasztanak, de napjainkban inkább édességeket esznek. Az angolok a teát tejjel ízesítve isszák.

A másik nagy európai teanemzet: Oroszország. Az oroszok a mongolok révén ismerték meg a teát. 1638-ban egy orosz előkelő ajándékot vitt a mongol kántól az orosz cári udvarba. A tea rögvest nagyon népszerű lett udvari körökben, majd Moszkva környékén. Népszerűségében az is közrejátszott, hogy az orvosok rájöttek, hogy az ital kitűnő influenza ellen, has és gyomorfájásra. Népi itallá azonban csak 1916 után, a Transzszibériai vasút megépítése után válhatott. A XIX. században a postaállomások mindig szolgálták fel teát, az elviselhetetlenül hideg idő miatt. Erre találhatunk bizonyítékokat a klasszikus orosz irodalomban is, gondoljunk például néhány Dosztojevszkij vagy Tolsztoj regényre, amelyekben egy tea mellett beszélnek a szereplők az eseményekről. A XX. század elejétől egyre nagyobb szükség volt a teára, ezért Azerbajdzsánban és Örményországban, majd Grúziában is termesztetni kezdték. Napjainkban az oroszok kedvenc teájukat Grúziából kapják. Egy azeri mondás szerint pedig:

„Az első pohár kötelező, a második csupa kincs, a harmadikkal jön a balszerencse, ezért kell a negyedik. S ha nekiálltál az ötödiknek, ihatasz akár tizenötöt is.” (forrás: TRUTTER: Orosz kulinária)

Az orosz teakultúrával kapcsolatban meg kell végül említeni egy kelléket, amit mindannyian ismerünk: a szamovárt.

Látható tehát, hogy nem csak Japánban fontos ital a tea, hanem a világ számos országában az. De mi a helyzet Magyarországon?

országába, így a teavás szokása is.

Teázási szokások Magyarországon²⁷

Napjainkban az a feltevés él, hogy a magyar elsősorban „kávés” nemzet és nem „teás”, régen azonban ez nem így volt. Bármilyen hihetetlen, nekünk magyaroknak is megvolt a saját teázási kultúránk.

A teának igen fontos szerepe volt a magyar gasztronómia történetében. A tea ugyanis szerepet játszott a hármas étkezési szokás (reggeli, ebéd, vacsora) kialakulásában. A XVII. században mind a nemesi, mind a polgári életmódban még az ún. középkori kettős étkezési rendhez igazodtak, azaz elődeink délelőtt kilenc és tíz óra között ebédeltek, este hat óra körül vacsoráztak. Mindkét alkalommal meleg ételeket fogyasztottak, igen nagy mennyiségben. Az étkezési kultúra megváltozásáról elsősorban XVIII. századi források szólnak. HALMÁGYI ISTVÁN (1719-1785) erdélyi ispán, író 1752-es naplójában a következő rész olvasható. A szerző írásában a nürnbergi prefektusnál tett látogatásáról számol be:

„...mentünk oda estve hatodfél óraker, midőn mindjárt theával, kafféval, gyümölcsökkel... rakott asztalokhoz ültünk és kinek mi kellett, ett, ivott. Megijedtem volt, hogy több vacsora nem léssen...” (forrás: S. NAGY ILDIKÓ)

Az igazsághoz hozzátartozik, hogy Halmágyi úr nem halt éhen, az est folyamán később jóllakatták.

Hazánk fiai a teát a korai időben holland jelzővel illették, ez a bizonyíték arra, hogy a XVIII. században a tea Magyarországra Hollandiából jutott el. A magyar nyelv a tea szót a német nyelvből kölcsönözte, egyaránt használva annak németes és latinos formáját: te, thé, thee, théé stb. A XIX. század közepére a latinos thea alak vált általánossá, melyet csak a XX. század elejére szorított ki a ma is használatos alak: tea. A herbathé alak szintúgy használt volt, ami arra utal, hogy Németországban és a korai időszakban nálunk is patikákban árulták a teát.

A XVIII. században még igen kevés tea került Magyarországra, drága luxuscikknek számított. Csak az arisztokrata rétegből származók engedhették meg maguknak a tea fogyasztását. A napóleoni háború idején nem jutott el tea Indiából Magyarországra, s ekkor vált meghatározóvá és Európa-szerte kedvelté a Kínából Oroszországon keresztül érkező ún. karavántea. Ekkor tehát már kétféle tea is kapható volt Magyarországon. A teától való idegenkedés azonban továbbra is megmaradt, sokan ugyanis a magyar bor ellenségét látták benne.

NAGY IGNÁC (1810-1854) író, szerkesztő a következőképpen ír:

“Meg kell vallanunk, mi ezen italtól rendkívül irtóztunk, mert pusztá látása is mindenkor betegségre és gyógyszerre emlékeztet, s azért nem szeretünk felőle sokat beszélni. Annyit azonban elmondhatunk, hogy a gyöngye tea élmélygést okoz, az erős pedig fölláztja a vért, és elkábítja a főt. Innen származik azon sajnos közvélemény, mely szerint a kiváltságos teaivók gondolatai oly zavarosak, hogy mázsaszámra sem érnek egy fapénzt.” (forrás: S. NAGY ILDIKÓ)

Az ehhez hasonló írárok mellett azonban mégis terjedt a tea hazánkban, olyan híres írók, költők, mint PETŐFI SÁNDOR, JÓKAI MÓR és MIKSZÁTH KÁLMÁN ugyanis lelkes teaivók voltak.

Az arisztokrata feleségek is komoly szerepet játszottak a teázás terjedésében. A Londonban járt hölgyek szerették volna Magyarországon is divattá tenni a tea fogyasztását. Ez részben sikerült is nekik, gondoljunk csak az „ötörái teázás” kifejezésünkre. A tea a századvégre a társasági összejövetelek állandó kínálata lett, s mellette reggeli itallá vált. Elmondható, hogy míg korábban drága luxuscikknek számított, a XX. század elején már minden réteg fogyasztotta. A XIX. század végére Magyarország igazi tea fogyasztó néppé vált, Budapest mellett már vidéki városokban is megjelentek a teaboltok. A cukrászdákban a süteményekhez már teát is kínáltak, nem csak kávé. Az irodalom is reklámozta a teát, többek között DZSIDA JENŐ és GELLÉRT OSZKÁR több verset írt a teázásról. Népszerű dalok is születtek a teáról, például az Egy szerelem három éjszakája c. musical híres melódiája.²⁸

Az 1930-as években azonban hanyatlásnak indult a teázás szokása hazánkban, importját pedig megakadályozta a háború. Az 1939-ben forgalomba hozott ún. magyar tea már nem volt más, mint különböző

²⁷ A témával kapcsolatban részletesebben S. Nagy Anikó írásaiban olvashatunk, amelyek elérhetőek a www.terebess.hu oldalon

²⁸ „És telente és nyaranta nincs ital jobb mint a Planta!, Halld az új kor szent parancsát, ha teázol, idd a Plantát! Demokraták, plutokraták, igyák csak az angol teát, nem úgy aki győzni akar, Plantát iszik minden magyar. Nem lesz kapható ilyesmi, majd ha béke, béke lesz, most kell Planta teát venni amíg érde- érdemes!” (Hubay – Vas – Ránki)

gyógynövényekből (akácvirág, bodzavirág, hársfavirág, málnalevél, nyírfalevél és borsmenta) készített forrázat. Minden bizonnyal, a Planta tea nevű készítményre még sokan emlékeznek, bár ez nem volt más, mint mesterségesen ízesített szederlevél... A tea azonban reneszánszát éli Magyarországon. Erre bizonyíték a számos újonnan megnyílt teabolt, illetve a jelen tanulmány is.

Bibliográfia (válogatás):

CHOW, KRAMER: All the Tea in China, China Books & Periodicals Inc, 1990; MIKLÓS: A Zen és a művészet. Magvető, 1978; MITSCHER, DOLBY: Zöld tea könyv. Brand, 2003; OKAKURA: The book of tea. Putman, 1906; PITEKKA, ed.: Japanese Tea Culture: Art, History, and Practice. London: RoutledgeCurzon, 2003; S. NAGY: A századforduló idején a tea mindennapi ital, Terebess; S. NAGY: A tea fogadtatása Magyarországon, Terebess; S. NAGY: Teafogyasztás a két világháború között. Terebess; TONG: A kínai tea. Kossuth, 2008; <http://www.japantea.hu>, <http://greenteapoint.com>, <http://www.japanesegardening.org/reference/chaji.html>, <http://tea.ru/>

Okinawa Soba: Régi teaszertartás Japánban

Wakusaka SHUNCHO
(active from ca. 1783 to ca. 1795)

Morgós András

SUNGA

A sokáig tiltott japán erotikus művészet

A *sunga*¹ fogalomnak létezik egy bővebb és egy szűkebb értelemben vett meghatározása. Világszerte a *sunga* fogalom tágabb körű vett meghatározása alatt a művészet és az irodalom erotikus alkotásait értik. Szűkebb értelemben a mai kutatók a művészi színvonalú erotikus témájú képeket (tekercképek, fadúc nyomatok stb.) és egyéb tárgyi alkotásokat (pl. festett kerámia tálkákat, szobrokat stb.) értik, amelyek a művészi értékük mellett az egykori társadalom kultúrájának és történetének is fontos forrásai.

Japán gazdag ősi hagyományokkal rendelkezik az erotika terén. Pl. a japán sinto vallásban gyakoriak a termékenység szimbólumok és fesztiválok, az erotika képi és tárgyi megjelenítése.

Meg kell különböztetnünk a művészinél minősülő *sungát* a köznapi pornográf termékektől. A megkülönböztetés alapja az alkotói szándék és az alkotások üzenete. A pornográf művek témája a szeretkezéssel kapcsolatos "nyers és durva testiség", amelyek elsődleges célja a vágyébredés és a szemlélőben.

¹ A *sunga* Hepburn féle angol átírása a japánból *shunga*, viszont ebben a kiadványban a magyar helyesírási elveknek megfelelően h-nélkül használjuk. Más szavak esetén a mássalhangzók következő magyar átírását használtuk: ch→cs, j→dzs, s→sz, sh→s, ts→c, w→v, y→j. Csak az ajánlott irodalmaknál hagytuk meg a neveknek a Hepburn féle, az angol nyelvben előforduló átírását.

A japán festészetben a *sunga* műfaja az Edo-korszakban (1603-1868) terjedt el, és főként az *ukijo-e* műfajhoz kötődött, annak egyik változatát alkotva. *Sungát* főként Japán három nagy *ukijo-e* készítő központjában: Edo-ban (a mai Tokió), Kiotóban és Osakában készítették.

Néhány kivételtől eltekintve a 18-19. század csaknem minden japán *ukijo-e* művésze készített *sungát* is, köztük olyan kiemelkedő művészek, mint: MORONOBU, HARUNOBU, KORJUSZÁJ, KIJONAGA, UTAMARO, SUNCISO, HOKUSZÁJ, HIROSIGE, EISZEN, EIZAN, KUNISZÁDA és KUNIJOSI és mások.

Japán zárt ország volt hosszú időn keresztül a nyugati termékek és technológiák előtt. A kereskedelmi nyitás a Meiji időszakban (1868-1912) történt. Ekkor Japán addig zárt kikötőit megnyitották a külföldi kereskedelmi hajók előtt, így egyre több *sunga* alkotás került európai, amerikai piacokra és gyűjteményekbe. Ezen alkotások olyan híres nyugati festőket inspiráltak, mint Monet, Degas, Van Gogh, Toulouse-Lautrec, vagy Klimt.

Manapság a sokáig tiltott, rejtegetett *sunga* művek kutatása, kritikai vizsgálata és értékelése előtérbe került a világon. E témakörben a kutatási együttműködések és projektek száma öröndetesen nő. A kutatók és a közönség számára egyre több és több *sunga* alkotás válik hozzáférhetővé és megismerhetővé, a *sungáról* szóló tematikus kiállítások, publikációk, könyvek

és konferencia-kiadványok segítségével. Az ez év májusától-augusztusáig látható, a lendvai Vár-Múzeumban rendezett kiállítás felöleli a *sunga* kronológiai fejlődését a 18. századtól a 20. sz. elejéig. Papírra és selyemre festett képek, valamint színes és egyszínű, metszett fadúcokról készült nyomatok egyaránt szerepelnek az anyagban.

Japánban, a kereskedelmi nyitást követően a 19. század második felében megjelentek a nyugati technikák. A fotótechnika megjelenése után, a gépi könyvnyomtatás elterjedésével könnyen és olcsón lehetett másolatokat készíteni. Ez vezetett a népszerű, metszett fadúcos technikával készített képek – közte a *sunga* – fametszetek hanyatlásához.

Mint már említettük: a *sunga* művészet kialakulása és fejlődése szempontjából a legfontosabb időszak az Edo-korszak volt. Ezt a időszakot az *ukijo-e* és a *sunga* művészet aranykorának is nevezhetjük.

Ebben az időben, a külföldi hatástól és befolyástól, főként a kereszténység terjedésétől félve, az idegen hajók közül csak holland és kínai hajók folytathattak ellenőrzött és korlátozott kereskedelmet a kijelölt kikötőkön keresztül. Az Edo korszak vége felé a külkereskedelm szigorú szabályozása némileg enyhült, de az igazi nagy nyitás Nyugat felé csak az Edo korszakot követő Meidzsi dinasztia idején történt.

A japán festészet fejlődése - Az udvari festésztől a városi festészetig

Japánra jellemző, hogy eltérően az európai kultúráktól, a keleti hagyományokhoz híven ecsettel írtak, „rajzoltak” és festettek. A festészet fejlődését a fő festőiskolákon keresztül követhetjük. Az Edo korszak kezdetére jellemző az udvari festészet (Jamato-, Tosza-, Kano-iskolák) és az udvari témák feldolgozása. A korszak előre haladtával egyre jobban előtérbe került a városi festészet, a nyüzsgő városi élet ábrázolása, ami az ukijo-e iskola jellemzője.

Jamato-e iskola volt „a tiszta”, „az igazi”, „a kínai hatásoktól mentes” japán festészet. Gyökerei a 4. századig nyúltak vissza. Főként a japán történelem eseményeit választotta témául.

Tosza-iskola volt az uralkodó festői irányzat a császári udvarban. Az iskola fennállása alatt csaknem folyamatosan az udvari festőhivatal vezetői a Tosza iskolából kerültek ki. Ez a hagyományokat ápoló iskola a korai 15. századtól a 19. század közepéig működött. Tagjai a Tosza-klánból és a klánba adoptált művészek voltak. Céljuk volt a hagyományos „jamato-e” stílus megőrzése és tovább fejlesztése. Témában és technikában az ősi japán festőművészetet (jamato-e) követte, ellentétben a többi, a kínai művészet által befolyásolt, festőiskolával, habár tagadhatatlan, hogy egyes kínai hatásokat is magába ötvözt. Témái között gyakran szerepeltek történelmi események és szépirodalmi történetek ábrázolásai (pl. a híres Gendzsi Monogatari (Gendzsi története)). Az iskola szívesen alkalmazott füstarannyal készült hátteret a képeken. Tosza Yukihito volt az első festő, aki használta a Tosza nevet a korai 15. században. Az iskola hivatalos megalapítása Tosza Micunobu (1434?-1525?) nevéhez fűződik.

A Kano iskolát Kano MASZANOBU (1434-1530) alapította, aki a sogun udvari festője lett. Mintegy négy évszázadon keresztül a sogun hivatásos udvari festői ebből az iskolából kerültek ki. Sok jelentős nagyméretű és reprezentatív alkotásra kaptak megbízást. Főként hatalmas válaszfalak, tolóajtók díszítésére, ilyenkor több művész is dolgozott együtt egy képen. Képeiket jellemezte az aranyfüst háttérrel készült természeti jelenetek, amelyeket gazdagon festett madarak, növények, állatok és vizek díszítettek. A

legszebb munkák közé tartoztak a kiotói Nidzso-vár dekorációs festményei, vagy az egykori nagojai vár híres állatalakos képei. Az iskola sok kínai festészeti hatást ötvözt magába, és híres volt a csodálatos monokróm selyemre festett tus tájképeiről is.

Ukijo-e iskola volt az Edo kor kiemelkedő festészeti iskolája és műfaja.

Ukijo-e iskola, az Edo kor virágzó festészeti irányzata

Az Edo korszak (1603-1868) divatos festészeti iskolája és műfaja az ukijo-e. Az ukijo a mozgó, nyüzsgő, forgatagos világot, míg az e képet jelent japánul, vagyis az ukijo-e a nyüzsgő világot ábrázoló képeket takar.

Jelenlegi ismereteink szerint az ukijo-e elnevezés említésével először az 1680-as években találkozunk, az elnevezés arra utalt, hogy a nyüzsgő, változatos városi élet jelent meg a képeken.

Iwaszja Matabei (1578-1650) egy daimjo fiának a művészete gyakorolta a legnagyobb hatást a kialakuló ukijo-e festészeti irányzatra. Matabei festészete a Tosza iskolához kötődött. Finoman kidolgozott arcú, jellegzetes nagyfejú alakokat festett.

A Kanbun mester egy japán művész volt, aki fadúc nyomtatokat is készített, kb. 1660-1673 között dolgozott, és nevét a Kanbun korszakról (1661-1673) kapta. Nem sokat lehet tudni róla. Egyetlen szignált alkotása se maradt fenn. Kb. 50 könyvnyomatot tulajdonítanak neki, közte sungákat is. Számos festménye maradt fenn, valamint ő volt az első, aki pár olyan egylapos fametszetet is készített, amit nem kötöttek be könyvbe. Munkáinak többsége sunga jellegű, monokróm, fekete színnel készült nyomat, amiből néhány még kézi színezésű is.

Általában tanítványát Hisikava MORONOBU-t (1618(1625)?-1694) tartják a fadúc nyomatos ukijo-e műfaj megalapítójának. MORONOBU legkorábbi nyomata 1677-ből való. A korai nyomatok csak koromból előállított fekete tussal (szumi) készült egyszínű nyomatok, ún. szumizuri-e voltak. Az ilyen egyszínű nyomtatokat ecsettel egy-két színnel kiegészíthették.

A fadúc nyomatok következő jelentős fejlődési fokát az ún. benizuri technika jelentette, amikor is már nem kézzel vitték

fel az új színeket, hanem minden színt új dúcon, nyomással. Ahány szín volt a nyomaton, annyi dúcra volt szükség. Az egy nyomaton, nyomással felvitt két-három színt használó technikát a Japánban élt kínai SISZEN nevéhez fűzik. Ezt a technikát az 1740-es évek végétől alkalmazták.

Két-három színnél többel nem tudtak dolgozni, mert képtelenek voltak elérni, hogy a papír a különböző nyomatkészítési eljárásban a dúcokon pontosan oda kerüljön, ahova kell. A pontatlan illesztés miatt az új szín határvonala eltolódott, nem oda került a képen, ahova kellett volna. Így a munka használhatatlanná vált.

A pontos illesztést a fadúcon Suzuki Harunobu (1725?-1770) tudta megoldani, bevágások és kis faékek alkalmazásával. Ezzel lehetővé vált, hogy akár tíz vagy többszínű nyomatok is készüljenek. Ez a megoldás forradalmasította a nyomatkészítést. HARUNOBU volt az első ukijo-e művész, aki következetesen használt háromnál több színt egy nyomaton. Harunobu először 1765-ben készített ilyen sokszínű nyomatot, egy naptárt. Az ilyen munkákat brokát-képeknek (nisiki-e) is nevezik.

Az ukijo-e képek többnyire háromdimenziós, térszerű hatást keltenek, amit az európai (egy) eltűnő-pontos perspektíva kompozíciós technika átvételével értek el. Okumura MASZANOBU (1686-1764) volt az első, aki alkalmazta ezt, Utagava TOJOHARU (1735-1814) tovább finomította a technikát. MASZANOBU és Nisimura SIGENAGA (?-1756) gyakran élt e módszerrel beltéri kabuki színházi jelenetek komponálásához.

Az ukijo-e irányzathoz tartozó művészek a képek témáit az Edo korszak nagyvárosainak színes, forgatagos életéből vették. A városok közül a sogun-székhely, Edo szolgáltatta a legtöbb témát.

Az ukijo-e irányzat két fő ágra bontható: a nikuhicu-ga(ra), ami kézzel festett egyedi képeket jelöl és a han-ga(ra), vagyis fanyomatos képekre, amelyek metszett fadúccal segítségével sokszorosított kézi nyomatok voltak. A hanga tovább bontható könyv (füzet) formátumra, vagy önálló lap-nyomatokra. A lap-nyomatok lehetnek résznyomatok is, amikor egymás mellé helyezve a több lap együtt alkotott egy nagyobb képet, vagy egy összetartozó témájú sorozatot.

A fanyomatos ukijo-e aránylag olcsó termék volt, tömeges vásárlói a városi középrétegből kerültek ki. Meg kell említeni, hogy sokszor kézzel festett, drága

nikuhicu-ga képeket készítettek nagyobb számban, „sorozatban” is, az igényesebb vevők számára a festőműhelyekben a műhely/iskola vezető mesterének/tervezőjének irányítása és felügyelete alatt. A mester megtervezte a képet, felügyelte a tanítványai által végzett színezést, majd szignálta a művet.

Manapság a köznap értelemezés sokszor helytelenül az ukijo-e fogalmat azonosítja a nyomatokkal és elfelejtkezik arról, hogy a nikuhicu-ga is ide tartozik. Ez talán azzal magyarázható, hogy a fennmaradt nyomatok jóval gyakoribbak, mint a kézzel festett egyedi nikuhicu-ga képek, mivel sokszorosítási technikával gyakran 1000-2000 példányban is készültek. A nagyon sikeres, és hosszú időn keresztül forgalmazott nyomatok (pl. egyes Hirosige nyomatok) akár a pár tízezres példányszámot is elérhették.

Az ukijo-e művészet témakörök szerinti csoportosítása:

A forgatagos világ ukijo-e alkotásai a következő fő témakörökbe csoportosíthatók:

- bidzsin-ga – gyönyörű nőkről és fiatal fiúkról készült képek, mint pl. a szórakoztató negyedek kurtizánjai (júdzo) vagy az előkelő, gazdag házak nőtagjai,

- jakusa-e – népszerű kabuki színészek portréi, vagy a sibai-e kabuki színházi jelenetek,

- sunga – erotikus képek,

- musa-e – hős harcosok és szamurájok (busi) képei,

- irodalmi művekből átvett klasszikus témák, valamint japán és kínai ismert történetek,

- mitate-e – parodizált képek, klasszikus kínai és japán történetek, híres személyek a modern korba áttéve,

- fúkei hanga – jól ismert tájképekről készült nyomatok,

- híres városnegyedek és utcák,

- kacsouga – madarak, virágok.

Az említettek közül az első három volt a leggyakoribb.

Ukijo-e fadúc-nyomatok készítménye technika és folyamata

Előzmények

A festett tekercskép-forma Kínában alakult ki, majd Japánba is eljutott, és az ukijo-e és a sunga nyomatok előfutára volt. A nyomatok előállítási költsége lényegesen olcsóbb volt, mint a festett tekercsképeké, ezért ezeket lényegesen nagyobb számban lehetett forgalmazni.

A fadúccok segítségével készült nyomat-technika minták, szövegek, képek textilre vagy papírra nyomására használt ősi technika.

Az ukijo-e képek előzményeit a fadúcról készített nyomatos könyvekben kell keresnünk, amelyek a szöveg mellett képeket is tartalmaztak. Buddha témájú fanyomatos tekercsképekre Japánban a 8. századból találhatók példák, a 11. században már gyakori, hogy buddhista templomok saját céljaira nyomtattak képeket is tartalmazó vallásos szövegeket. A jezsuiták 1590-ben adták ki Nagaszakiban az első szekuláris könyvet, egy kínai-japán szótárt. 1593-ban Tojotomi Hidejosi hadserege Koreából hadizsákmányként hozott Japánba egy hordozható nyomdát. 1597-ben Tokugava Iejaszu készítette az első hazai hordozható fadúccos nyomdát, amivel nagymennyiségű politikai és történelmi szöveget nyomtatott. A 17. század folyamán már magánnyomdák is megjelentek Japánban. Ettől kezdve az új technika egyre jobban elterjedt, kezdetben könyvek, majd a 18-19. században ukijo-e képek nyomtatására is használták.

Számos könyvet és egyedi nyomatot megjelentető kiadóház jött létre, amelyek közül a leghíresebb a Cuta-ja volt. A kiadót Cutaja Juzaburo (1750-1797) alapította, aki Utamarot is felfedezte. A kiadó könnyen felismerhető a nyomatokon látható, jellegzetes három hegycsúcs alatti borostyánleveles pecsétjéről.

Eltérően az európai hagyományoktól, a japán ukijo-e fadúc-nyomatok a tervező művész (festő) (esi), a fadúccsésző (horisi), a nyomómester (szurisi) és a nyomatkiadó (hanmoto) együttműködésének, team-munkájának az eredménye. A jelenlegi gyakorlatnak megfelelően, a japán nyomatok azonosítása a tervező művész alapján történik, annak ellenére, hogy bizonyos rész munkákban általában nem vett részt. A művészek nyomott szignója a legtöbb metszeten megtalálható. A dúcmetésző és a nyomást

végző mesteremberek személye általában ismeretlen maradt. Az 1850-es évektől a metsző mesterek kezdték feltüntetni a monogramjaikat a dúcokon, ami így megjelent a fametszeteken is. A kész metszeten a kiadó azonosítója is szerepelt.

A nyomatkiadó

A nyomatkiadás minden lépése a kiadó (ami legtöbbször családi vállalkozás volt) tulajdonosától függött. Ő hozta meg a döntéseket, felelős volt a nyomat készítés, valamint az értékesítés minden részletéért, átvállalva annak költségeit és anyagi kockázatát. Munkája nélkül a kész nyomat nem jöhetett volna létre. Ő volt a folyamat központi személye, aki meghatározta és kézben tartotta a nyomat-készítés menetét és az értékesítés folyamatát. Ő volt a dúcok tulajdonosa és ügyelt a szerzői jogokra.

Az említettek során a következő egymásra épülő főbb rész munkákat végezte:

- meghatározta az aktuális és eladható témát,

- felkérte és fizette a tervező-művészt a kezdeti mesterrajz elkészítéséért, vállalva annak rizikóját, hogy a tervből nem lesz nyomtatás és elesik a bevételtől. Általában tehetséges és ismert művészt választott, akinek az alkotása könnyebben volt eladható.

- a mesterrajz alapján eldöntötte, hogy kiadja-e vagy nem,

- a tervező művésszel megrajzoltatta a kulcs-nyomódúc elkészítéséhez szükséges végleges mesterrajzot. A művésszel együtt meghatározta, hogy hány színdúcot fognak használni a nyomáskor, vagyis a végső nyomtatás kevés színt tartalmazó, olcsó, egyszerűbb kivitelezésű lesz, vagy igényes, sokszínű, drágább nyomtatás,

- a metszőmesterral elkészítette a dúcokat,

- meghatározta a használandó papír minőségét,

- a nyomómesterral elkészítette a végső nyomtatást,

- meghatározta a nagykereskedelmi árat,

- megszervezte a kész nyomtatás terjesztését és értékesítését.

Andreas Marks a nyomatkiadókat is részletesen tárgyaló, hiánypótló könyvéből megtudhatjuk, hogy Japánban az 1790-es években a kiadók száma meghaladta a százat. A nyomatkiadás csúcspontján, az 1840-es és 1850-es években kb. 250

kiadó működött, majd az 1880-as évekre számuk 180-ra, és az 1900-as évek elejére mintegy 40-re csökkent.

Az ukijo-e nyomtatás készítés lépései

A japán fanyomatok méltánylása és értékbecslése a művész személye mellett, a készítésük technikai finomságain is alapul, ezért a következőkben erről is szólnunk. Az ukijo-e nyomtatás készítésének folyamata általában a következő lépésekből állt:

1. lépés – A tervező-művész készített egy kezdeti vázlatos mesterrajzot (sitae), amit bemutatott a kiadónak.

A tervező művész először egy elnagyolt vázlatrajzot készített világosabb tuszal és ecsettel hanshi vagy minogami papíron, amit 'sitae'-nak neveztek. Ebben a fázisban még könnyen korrigálható a vázlatrajz, arra papír-darabokat vagy foltokat ragasztva, egyes részletek újrajzolhatók.

2. lépés – A művész elkészítette a végleges mesterrajzot (hansitae) a kulcs-nyomódúc elkészítéséhez.

Miután a kiadó elfogadta a vázlatrajzot (sitae) a művész megrajzolta a kulcs-nyomódúc elkészítéséhez szükséges részletes, végleges mesterrajzot (hansitae, ami japánul a nyomódúchoz készült rajzot jelent). Ehhez a sitae-t átmásolta egy nagyon vékony, áttetsző és erős uszumino vagy tengudzso japánpapírra.

3. lépés – A dúcmetész elkészítette a kulcs-nyomódúcot.

A metszőmester két típusba sorolható dúcokat készített el: a fába vésett mesterrajzos dúcot (amit kulcs-dúcnak, vagy vonalas dúcnak is neveznek), amivel a mesterrajz vihető át papírra és a színdúcot, amelyek az egyes színek nyomásához szükségesek.

Összehasonlítva a színdúccal a kulcs-dúchoz – a rajz finom mintázata miatt – sűrűbb, finomabb szálú, jól faragható, ugyanakkor több nyomatot is lehetővé tevő, keményebb, kopásnak jól ellenálló fát kellett használni. Csak jól, egyenesen és szakszerűen kiszáritott, feszültségmentes fa alapanyag alkalmas arra, hogy tökéletes legyen az illeszkedés a dúc teljes felületén. A sűrű évgyűrűs, tömör, egyenes szálirányú, faragáskor nem „szakadó” fa előfeltétele volt a jó faraghatóságnak, csak ilyen fába lehetett a

Kitagawa Utamaro (1753-1806)

részlet gazdag rajz finom, vékony vonalait bemetszeni.

Dúcfának csak néhány fajtája volt alkalmas. A 18. sz. közepéig a szivarfát vagy más néven katalpa fát (*Catalpa bignonioides*, *Bignonia Catalpa*) használták. Később különösen a tengerhez közeli hegyvidéken növő, sűrű évgyűrűvel rendelkező vadcsereznye (*Primus mutabilis*), vagy később a japán buxusfa (*Buxus japonica* Müll.) volt kedvelt. Szurimono

nyomatokhoz japán fűzfát (*Salix urbaniana* Seemen) is használtak. A szurimono privát megrendelésre, különlegesen igényes, kifinomult technikával, drága anyagokkal készült nyomat volt, sokszor versekkel ellátva.

Miután a metsző a végleges mesterrajzot fordítva – rajzzal lefelé – ráragasztotta a simára gyalult fadúrcra, a dúcot napfénytől védett helyen kíméletesen kiszáritotta. Ezt követően a dúcra ráragasztott

papír (hansita) hátoldalát a metsző elvékonyította csiszolópapírral, majd a minta jobb átlátszódása végett kendermag olajjal átkente.

A metsző a mesterrajzos dúc rajzvonalaival mindkét oldalát (először a belsőt, majd a külsőt) éles metszőkéssel bemetszette a fába, majd vésővel és faragószerszámokkal a papír üres, fehér helyein lemélyítette a fasíkot, ezért a rajzvonala a dúc síkjából kiálló gerincként jelentek meg (relief faragás) és a nyomáskor az ezeken megtapadó festék vitte át a rajzot a papírra.

4. lépés – A nyomómester a mesterrajzos dúcra kefelevonatokat húzott le. Miután elkészült a mesterrajzos dúc erről több kefelevonatot (korrektúraívet) készített a nyomómester, amelyek az eredeti mesterrajz pontos másolatai voltak, és ezeket visszaküldte a művésznek.

5. lépés – A művész bejelölte a kefelevonatokon a szükséges instrukciókat, a színeket, a speciális hatásokat, a dúcon megtartandó és a kimélyítendő felfelületet.

Ebben a lépésben a művész elkészítette az annotált (jegyzetekkel és magyarázatokkal ellátott) kefelevonatokat, amelyeken bejelölte a nyomáskor alkalmazandó színeket és speciális effektusokat, amelyek meghatározták a végső nyomat megjelenését és művészi hatását.

A művész minden egyes szín jelölésére külön kefelevonat-lapot használva,

színtervet készített. A művész tekintet nélkül a nyomáskor használandó színekre, a kefelevonaton cinóberrel (su) jelölte a dúcon megmaradó és a vésővel eltávolítandó felületeket, a szükséges színeket, hatásokat, valamint esetenként a lap szélén pontosan megnevezte a konkrét festéket. A jelölésre azért használt cinóbert, mert ez a magyarázatokkal ellátott kefelevonaton a dúcra történő felragasztása után nem szívódott be a fába, és a fáról könnyen le lehetett mosni, miután a vésés megtörtént.

A végső nyomaton a szürke égen az eső és a hó szemléltetésére fehér vonalak és pontok szolgáltak. A művész a színterven az éghez világos festéket használt és a rajta lévő fehér vonalak és pontok jelölésére sötét festéket (tintát). Hasonlóan jelölte a ruházaton található bonyolult mintázatot. A kép kevésbé fontos részein a színmegadást általában a művész tanítványai végezték.

6. lépés – A metsző minden egyes színhez elkészítette a színdúcot.

Amikor a metsző megkapta a színtervet (az annotált kefelevonat lapokat) megfaragta a szükséges számú színdúcot – legalább színenként egy dúcot. Ahol a nyomaton színnek kellett lennie, ott a dúc faanyagát meghagyta (tehát az a végső dúcon kidomborodott), a többi helyen pedig lemélyítette. A metsző a dúcokat a szükséges illesztőjelekkel (kento) is ellátta. Az illesztőjeleket a fadúc külső szélén a mintán kívül helyezte el. Kétféle jelölést

alkalmazott, egy kagi-nak nevezett L-alakú bemetszést, amit a jobb felső sarokba rakott, valamint a hikicuke-nek nevezett vízszintes jelet egyvonalban a kagi-val a felső lapszegélyen. Ezek biztosították, hogy az összes rajz és szín a nyomaton a korrekt helyre kerüljön.

Akkor, amikor egy szín csak egy kifelületre terjedt ki, akkor lehetett egy dúcot használni két színre is. A nyomatokon gyakran előforduló szúnyogháló nyomásához két dúc kellett, egy a vízszintes és egy a függőleges vonalak nyomásához.

7. lépés – A nyomómester elkészítette a végső nyomatot.

A nyomatok legfontosabb alapanyaga a megfelelő papír volt. Általában az ukijo-e nyomatokhoz használt hagyományos papír a kiváló minőségű, kézi merítésű japán papír, a vasi vagy más néven vagami volt. A vasi szóból a va azt jelenti, hogy japán és a si jelentése papír. Az ukijo-e nyomatokhoz használt papírral szemben támasztott követelmények voltak, hogy a papír lágú, jó festékfelvevő képességű (abszorbens), a felülete egyenletes és sima legyen. Ezeknek a követelményeknek csak néhány japán papírfajta felelt meg.

Az ukijo-e nyomatokhoz a japán papír egyik típusát az ún. kozo papírt használták előszeretettel. A kozo, vagy kozogami a japán papír-eperfa (Broussonetia kazinoki Siebold) kérgéből készült. A kozo papír hajlékony, rugalmas, ellenálló, nehezen gyűrődő és mérettartó. Méretét a nyugati papírokkal szemben alig változtatja, amikor a nyomáshoz megnedvesítik. Ez különösen fontos a több dúcú (színes) nyomás esetén a pontos illesztés miatt. A kozo papír olyan erős, hogy még tárgyakat és ruhát is szoktak készíteni belőle.

A kozo papírnak két változatát használták ukijo-e nyomatokhoz: az olcsóbb masza és a jobb minőségű, vastagabb és drágább hosó papírt. Igényes, finom ukijo-e nyomatok (pl. szurimono) hosó papírra készültek.

Az ukijo-e nyomatok történetének különböző időszakában a papírok mérete és minősége változott. A korai fekete-fehér és kézzel színezett nyomatokat (urusi-e, beni-e, vagy benizuri-e) általában masza papírra készítették (többnyire 1765 előtt). A hosó papírt használták a kezdeti időktől, de csak a sokszínű nyomatok (brokát nyomatok) megjelenésétől (1765) vált egyeduralmukodóvá, egészen az 1840-es évek elejéig. Ekkor ismét a masza került előtérbe

a luxus nyomtatásokat tiltó rendelkezések és a méretek csökkenése következtében. Ez nem vonatkozott a szurimono-ra, melyet továbbra is hoso papírra nyomtak.

A hagyományos japán sunga művészet – az erotikus témájú ukijo-e

A művészetben kezdettől fogva jelen van az erotika. Ázsiában ennek gazdag hagyománya alakult ki, különösen Indiában, Kínában és Japánban. A mai köznapi nyelvben, a sunga fogalomkörébe tartozik az olyan művészeti vagy irodalmi alkotás, amelynek a témája kifejezetten az erotika. A következőkben csak a sunga művészeti hagyomány japán tradícióival és műfajával kívánunk foglalkozni.

A japán sunga szó jelentése 'tavaszi kép'. A tavasz a (testi) szerelem szimbóluma a japán művészetben. A 19. sz. végétől összefoglaló néven sunga-nak nevezik a japán erotikus témájú rajzokat, festményeket, fametszeteket és az egyéb illusztrációkat.

A sungák közkedveltek voltak és hatalmas mennyiségben készültek. Egyes kutatók szerint az összes valaha készült japán nyomat-mennyiség egyharmada sunga lehetett.

A sunga művészet jelenleg a Japánnal kapcsolatos művészeti kutatás egyik népszerű területe. Számos japán és más nyelvű könyv jelent meg az elmúlt harminc évben, több konferencia és kiállítás témája volt az elmúlt időszakban.

Az első sungát értékelő könyvek között volt Tom és Mary Evans 1975-ben kiadott tanulmánykötete, Lane és Hajasi 1995 és 2000 között megjelent 24 részes sunga sorozata, majd Uhlenbeck és Winkel 2004-ben kiadott kiállítási katalógusát említeném meg a teljesség igénye nélkül. Időrendben felsorolva a fontosabb sunga kiállítások: 1989 - a Musée d'Ix-elles, Brüsszel; 2002 – Scholten Japanese Art, New York; 2004- Kunsthal Rotterdam; 2009-Milano, Palazzo Reale, Milano; 2010 - Museo delle Culture, Lugano és a British Museum 2013-ban tervez sunga kiállítást. A hagyományos japán sunga művészeti alkotások két fő típusba sorolhatók:

- az egyedi és nagyon drága, luxus kivitelű kézzel festett sunga képek (ún. nikohicuga). Ezek főként tekercs- és albumképek. Munkaigényességük és drágaságuk miatt

az ilyenek csak igen tehetősek emberek számára voltak elérhetőek.

- a fadúcról készült sunga nyomatok. A nyomat technika fejlődésével és elterjedésével a sunga-nyomatokat könnyen és gyorsan lehetett sokszorosítani, ezért aránylag olcsóvá váltak és könnyen eladható, népszerű tömegtermékek lettek.

A sunga nyomtatásokat általában könyvbe (füzetbe) kötötték, és 12 képet tartalmaztak, ami az év 12 hónapjára elosztható, nézegetni való mennyiség volt. Általában 3 könyv alkotott egy teljes sorozatot. Manapság csak nagyon ritkán találkozhatunk teljes sorozattal, mivel ezek tagjai mára már többnyire elkallódtak, szétfoszlottak a gyakori nézegetéstől. A könyvek többnyire kis alakúak voltak, így könnyen hordozhatók, kölcsönözhetőek és elrejtethők az idegen szemek elől.

A könyvek mellett készültek még egy lapos nyomatok is, esetenként nagyobb méretben. Ritkán találkozhatunk 12 képes tekercsképpel, amikor a 12 különálló nyomat-sorozat tagjait ragasztották fel textilre vagy papírra tekercsképpel.

Kivételes esetekben előfordul ugyanannak az alkotásnak mindkét (festett és nyomott) technikával készült változata is.

A sunga története és a cenzúrázása

Japánban a sunga művészet a 16. századig vezethető vissza. A korai korszakban a császári udvar lakóinak vagy kolostorok szerzeteseinek elhíresült erotikus történeteit, botrányait dolgozta fel tekercsképeken. Majd az „udvari művészetből” átalakult „városi művészetté”, és fő témájává a sokszínű nagyvárosi élet vált. A sunga művészet fellendült a 17. században, majd a fadúc nyomatos technika megjelenésével és fejlődésével a 18. és a 19. században a csúcspontjára jutott és a század végén hanyatlásnak indult.

A szexet Japánban nem cenzúrázták, viszont a sunga nyomtatásokat időnként szigorú cenzúra alá vetették. Időszakonként eltérően, a sunga nyomtatásokat tervező művészeket és az előállítási folyamatot koordináló és forgalmazó kiadókat megbüntették.

A sunga hosszú időn keresztül tiltott

művészet volt. A Tokugava sogunátus csaknem teljes fennállása alatt (1603-1868), a hivatalos álláspont szerint, a sunga káros volt a közérkölcésre. Az első tiltást már 1661-ben kiadta a császár helyett a tényleges hatalmat képviselő Tokugava sogunátus. A Kjohe rendelet után, 1722-től minden új könyv megjelenése (beleértve a sunga-könyveket is) a japán sogunátus városi biztosainak előzetes engedélyéhez volt kötve. Ettől kezdve minden olyan kiadvány illegálisnak számított, amelyik nem tartalmazta szerző (művész), a kiadó azonosítóját (pecsétjét) és a kiadás idejét. A sunga illegális művészetté vált, a művészek a következményektől tartva, önmaguk védelme érdekében nem szignálták a sunga alkotásukat. 1761 és 1786 között a korábbi rendelkezés érvényesítése enyhült, ezért esetenként a művészek a nevüket vagy a nevükre utaló jeleket elrejtették a kép kompozíciójában, pl. írásjelet egy legyezőn, vagy a nevükre utaló szót a szövegben.

A korlátozások azonban a sunga népszerűségének nem vetettek gátat, sőt a sunga készítése és eladása felvirágozott.

A modern Japánban a művészeti erotika megjelentetése kiadványokban csak akkor volt lehetséges, ha a fanszörzet nem látszott. Még az 1990-es évek elején kinyomtatott - a sunga művészetet értékelő - könyvekben és az eredeti képek reprodukcióit bemutató kiadványokban is a nemi szerveket "letakarták". A japán kormányzat csak 1995-ben enyhített a sunga kiadványok szigorú törvényi előírásain és korlátozásán.

Az elmúlt 15 évben a sungát megítélő japán hivatalos álláspont némileg változott, ennek eredményeképpen sok sunga cenzúrázatlan tanulmány és könyv jelenhetett meg.

Mindezek ellenére, napjainkban is, Japánban a sunga a köznapi életben sokszor még mindig tabunak számít, ennek következményeként kutatása még csak most van fellendülőben.

Edo a nagyváros, a sunga nyomatok bölcsője

Az Edo-korszakban, a mai Tokió szívében, az akkori világ egyik legnagyobb városa alakult ki.

Az 1700-as évekre Edo lakossága megközelítette az egy milliót. Ez főként a korábban már említett és 1633-tól kötelező „szankin kotáj” rendszernek

Iwase Matabei (1578-1650)

volt betudható, amikor is az ország kb. 300 daimjo-ja (a tartományokat vezető földesurak) minden második évet, egész kíséretükkel együtt, Edoban kellett, hogy töltsék. A családtagok, abban az évben is Edoban kényszerültek maradni, a cselszövések elkerülése végett, a sogun „túszaiként”, amikor a daimjo egy évre visszatérhetett a saját tartományába. Ugyancsak itt állomásozott a sogun mintegy félmillió számuráj hadserege. A város maradék lakosságát földművesek, iparosok, művészek és kereskedők alkották. Ezeknek megélhetést és jó bevételi forrást biztosított a nagyszámú nemes az életvitelével és a számuráj réteg a számukra kötelezően előírt életkörülményeikkel összefüggő megrendeléseikkel. Mindezeknek köszönhetően a kereskedők olyan tehetősé váltak, hogy luxus színvonalú életvitelt és szórakozást is megengedhettek maguknak.

Edo két fő városrészből állt. A magas rangúak (nemesek) városából, amit jamanote-nak hívtak, ez Edo magasabban fekvő, dombos részein helyezkedett el. Itt volt a városközpont a sogun várával, valamint a daimjo udvarházakkal és a számurájok házaival. A másik fő városrész, az alacsonyrangúak (közemberek) városa, amit sitamacsi-nak neveztek. Ez a mai Tokió-öböl és mellette a Szumida folyó környékén terült el. Itt lakott a város népességének a mintegy fele Edo kb. egyötödnyi területén. Az itteni nyüzsgő élet a maga emberforgatagával, felkapott szórakozási lehetőségeivel, szórakoztató negyedeivel, utcáival, boltjaival, teaházaival, színházaival, színes világával és mindent meghatározó új divatjával adta az ukijo-e képek fő témáit. Az itt átélethető erotikus szórakozások, gyönyörök, kalandok pedig a sunga képek témáinak fő forrásai.

Josivara - Edo hivatalosan engedélyezett szórakoztató negyede

A 'szankin kotáj' rendszer következtében az 1700-as években Edo nemek szerinti megoszlása nem volt egyensúlyban. A városban túlnyomórészt férfiak éltek, a lakosság mintegy kétharmada és csak egyharmada volt nő. Ezért virágzott a prostitúció. Edoban a prostitúciót már 1589-ben hivatalosan is engedélyezték. A prostitúció kontrollálása végett a városi vezetés 1617-ben engedélyt adott egy szórakoztató negyed (kuruva) kialakítására. Ez a negyed a Josivara 1623-ben el is készült. Josivara rizsföldeket jelent – a josi egyaránt jelent rizsföldeket, de örömteli, boldog jelentéssel is bír, ezért később átírták a jobban hangzó „öröm mezőkre” a nevét. Az egész Josivarát

épített fal és vizesárok vette körül és csak egyetlen kapun keresztül lehetett ide belépni. A negyednek egy főutcája volt a Nakanocso, amelyről öt mellékutca nyílt. A házak többségében vonzó teaházak és éttermek is voltak. A szórakoztató negyed közkedvelt volt és nagy sikerrel üzemelt, amikor 1657-ben egy nagy városi tűzvész alkalmával leégett és megsemmisült.

Azonban korábban már elkezdtek építeni egy hasonló, nagyobb szórakoztató negyedet kicsit messzebb a várostól, az Aszakusa negyedben, a híres Aszakusa templom mellett. A „Régi Josivara” megsemmisülésének az évében az „Új Josivara” (Sin Josivara) megnyílt. Ez is fallal és vizesárokkal volt elzárva a külvilágtól és csak egyetlen kapun keresztül lehetett bejutni. Josivara itt működött egészen 1958-ig, a hivatalos bezárás időpontjáig. Az „Új Josivara” sokkal nagyobb volt, mint a régi. A falon belül mintegy 200 egységnek: teaháznak, gésa-háznak, bordélyháznak, színháznak és boltnak adott helyet. A 235 m hosszú főutcáját szintén Nakanocso-nak hívták, amelybe hét mellékutca torkollott.

A városi vezetés jól felügyelete alatt tudta tartani a szórakoztató negyedet látogatóival és lakóival együtt, biztosítani tudta a negyed adóztatását és a belépők ellenőrzését. Josivara életét szigorú rendeletek szabályozták: pl. a tanítómester vagy úr nélkül maradt szamuráj-harcosok (az ún. ronin) nem léphettek be Josivarába; a látogatóknak a fegyvereiket a kapunál kellett hagyni; a látogatók nem maradhattak éjszakára (a kapu bezárása után) a negyeden belül. Rendszeres orvosi ellenőrzéseket tartottak, hogy elkerüljék a nemi betegségeket. A prostituáltak nem mehettek ki Josivarából, csak évente egyszer a cseresznyevirágzásat megnézni, vagy rokonukat meglátogatni, ha az halálán volt.

Az engedéllyel rendelkező kurtizánokat dzsújo-nak hívták, ami kéjnőket jelent. Szigorú hierarchiában éltek, a legmagasabb rangúak az ojran-ok voltak, később taju-nak is nevezték őket.

Hasonló negyedek működtek az országban máshol is: Osakában a Sinmacci és Kiotóban a Simabara.

Josivarában nemcsak bordélyok működtek kurtizánokkal, hanem olyan szórakozóhelyek is, ahol nem volt szexuális szolgáltatás, hanem a tanult, professzionális társalkodó és szórakoztató hölgyek (gésák) a sokrétű egyéniségükkel, műveltségükkel, szellemességükkel

és művészetükkel varázsolták el és szórakoztatták a vendégeket, kulináris élvezetekkel fűszerezve. A gésák aktuális témákról, művészetről, irodalomról beszélgettek a vendéggel, népszerű dalokat énekeltek, költeményeket adtak elő, amiket a samiszen-nek nevezett háromhúros gitárszerű hangszerrel kísérték.

A vendégeket a Josivara által nyújtott szórakozási lehetőségekről, a bordélyházakról és lakóiról vezető-füzetek informálták. Ezeket általában félevente frissítették, naprakész állapotba hozták.

Edoban voltak a Josivarán kívüli más, hivatalos engedéllyel nem rendelkező, de felkapott szórakozóhelyek is. Ezek sokszor igen kedveltek voltak, mivel az előírások nem voltak olyan szigorúak, mint az engedéllyel rendelkező Josivarában. Ilyen egységek a város Takanava és Sinagava részében működtek.

A japán szóhasználat megkülönböztette a kétféle negyedet - akasen (vörös vonal) volt a neve az államilag engedélyezett és szabályozott „vöröslámpás” negyedeknek, amíg aosen (kék vonal)-nak hívták az illegális negyedet.

A kurtizán és a gésa egymástól jól elhatárolt foglalkozás volt, habár sok hasonló tevékenységet is tartalmazott. Az alapvető megkülönböztetés, hogy a kurtizán szexuális szolgáltatásokat is nyújtott a vendégeinek, ezzel szemben a gésa szexuális szolgáltatásra nem volt hajlandó. A gésákat és a kurtizánokat is már gyerekkorukban kiválasztották és hosszú időn keresztül nevelték és tanították a hivatásukra.

A kurtizán és a gésa könnyen megkülönböztethető a nyomatokon vagy a festett képeken. A kurtizán a hagyományos udvari öltözködés szerint 2-3 kimonót hord, a gésa modern ruházatban van. Egy kimonóban és egy alsó kimonóban, valamint egy fekete felsőkimonót is felvesz, ha a szabadban tartózkodik. Jellegzetes különbség, hogy a kurtizán széles selyemövet ún. obi-t hord elől megkötve, gyakran bonyolult csomózással. A gésa obi-ját hasonlóan az összes nőhöz (kivéve a kurtizánokat) hátul köti meg. A kurtizán mindig harisnyát visel és szabadtéren magasított talpú fapapucsot (geta) hord. Ezzel szemben a gésa mezítláb, vagy alacsony papucsban jár. Ha a kurtizán szabadtéren sétál, akkor lány-szolgálója és egy vagy két tanítványa kíséri. A gésát lány-szolgálója kíséri, aki

általában egy feketére lakkozott tokot visz magával, amiben a gésa samiszen-je van, estefelé még egy másik szolgáló is kísérheti, aki a ház címerével díszített lámpást visz.

Az ukijo-e sunga témái, helyszínei, szereplői és céljai

Az erotikus témájú jelenetek mindig vonzották az ukijo-e vásárlókat, ezért népszerűek voltak. Asungaképekre jellemző, hogy arányaiban a természetesenél jóval nagyobb nemi szervekkel hangsúlyozzák ki a mondanivalót. A nyugatiak (Japánban így hívják az európai és az amerikai embereket) számára az irtalmatlan nagyméretű nemi szerv látványa szokatlan és lehet ijesztő is. Japánban ez nincs így. A japánok hozzászoktak az ilyen látványhoz, sokszor találkozhatnak nagyméretű szexuális szimbólumokkal pl. termékenységü fesztiválokon, sintoista templomokban.

Asunga egyaránt segíthet nőnek és férfinak. A képeket kitehették otthon, hordhatták magukkal a partner szórakoztatására, elbűvölésére és stimulálására. A sunga könyvek szexuális tankönyvként és kézikönyvként is szolgálhattak, különösen a fiatal, tapasztalatlan feleségek, párok, lányok és fiúk számára. Szokás volt fiatal házaspároknak sunga könyveket ajándékozni. Népszerűek voltak a könyvkölcsönzők, ahonnan sungát is lehetett hazavinni. 656 ilyen kölcsönző működött Edo-ban és 300 Osakában 1808-ban.

A sunga képek a művészi megfogalmazás mellett a japán társadalom kordokumentumai is, hírt adnak az egykori társadalom jellegzetes rétegeiről, azok életéről, szórakozásairól, divatjáról, hú tükrei az egykori ruha- és hajviseletnek, bútoroknak és egyéb berendezési és használati tárgyakkal. A részletek bepillantást engednek a korabeli társadalom jómódú és szegényebb rétegeinek életmódjába, abba az intim szférába, amelyben természetesek a testi szerelem megnyilvánulásai.

A sunga képek gyakori helyszíne és témája volt a szórakoztató negyedek (kuruva) pl. Josivara, és az ott átéltető élvezetek, erotikus kalandok és egyéb szórakozások. A tehetős férfiak itt eltölthették egy felejthetetlen estét, akár igénybe véve egy híres ojran (legmagasabb rangú kurtizán) szolgálatait is. Sokan intellektuális

szórakozást kerestek egy elismert gésa társaságában, annak zenei és irodalmi műveltségét csodálva. Persze ezek a testi -szellemi „lakomák” nem adták meg minden Edo-i polgár számára, mert mindehhez bizony jól tömött pénztárca kellett. A szegényebbek megelégedtek az utca színes forgatagának a látványával és egy sunga vagy ukijo-e nyomat vásárlásával.

Japánban az erotikus művészet legvirágzóbb műfaja a sunga nyomatok voltak. A sunga képeken minden elképzelhető lehetséges erotikus helyzet és színhely megtalálható, a humorostól a romantikusig, a hagyományos formáktól a furcsa és szokatlan pózokig.

A sunga műfaj a témák gazdag körével rendelkezik. Leggyakoribb téma a hagyományos, heteroszexuális szeretkezés házaspárok, szerelmesek vagy kurtizánok és a fizetővendégeik között, párban, hármásban vagy csoportosan. A szerelmi háromszög (ménage á trois) ábrázolása sem volt ismeretlen.

Megjelenik a képeken a kukkolás (voyeurizmus) is. A kukkolók között feltűnik a féltékeny feleség, az úrnő, a szobalányok, a szolgálók, a kísérők. A nyomatok szereplője egy tipikus japán figura, a Maneemon. Ez a név egy szójáték, ami a mane (imitáció) és a mame (bab, vagy kisméretű) szavakból származik, talán a magyar Babszemjankóhoz hasonlítható. A babszem-méretű Maneemon észrevétlenül tud besurranni a szobába, és így mindent láthat. Általában a sunga nyomatok szélén kap helyet. Előfordulnak erotikus fantázia jelenetek, amelyekben férfi és nő szellemek, démonok és isteni vagy mesebeli lények szeretkeznek földi emberekkel.

Érdekes téma volt a nyugatiakkal folytatott szerelmi együttlét megjelenítése. Az átlag japán nagyon ritkán látott nyugatiakat, az ország hosszú időn keresztül zártsága miatt, ezért az ide érkező nációk a japánok számára különlegesnek, egzotikusnak, kurióznak számítottak. Kíváncsiságuk kiterjedt arra is, hogy egymás között, vagy egy japán kurtizánal vajon hogyan szeretkezhetnek. Számos ilyen témájú sungát terveztek. Pl. Utamaro: A párna költeménye (Utamakura) című könyvében, az egyik jelenetben, egy nyugati, holland pár szeretkezését láthatjuk.

A lendvai kiállítás megrendezésével szerettük volna a több országot érintő, hajdan pannóniai térség látogatóit egy különleges élményben részesíteni, és egy olyan utazásra hívni, amely bemutatja a távoli ázsiai ország korabeli társadalmának és kultúrájának a maga nemében egyedülálló szeletét, a sajátos, európai összevetések, párhuzamok és eltérések, felvillantására is lehetőséget biztosítva. Szándékunk az volt, hogy a kiállításon bemutatott eredeti alkotások és tárgyak, valamint a hozzá kapcsolódó katalógus megismertesse, és leplezetlenül tárja a látogató elé a japán kultúra e sokáig rejtőgetett, a nemzetközi művészet terén is kiemelkedő kordokumentumait.

Rangos sunga művészek:

Hisikava MORONOBU (1618(1625)? -1694)
Szuzuki HARUNOBU (c.1725-1770)
Iszoda KORJUSZÁJ (1735-90)
Kitagava UTAMARO (1753 -1806)
Torii KIJONAGA (1752-1815)
Kacukava SUNCISO (aktív kb.1780-as évektől a korai 1800-as évekig)
Utagava TOJOKUNI (1769-1825, aktív 1788—1824)
Kacusika HOKUSZÁJ (1760-1849)
Janagava SIGENOBU (1787-1832)
Keiszai EISZEN (1790-1848)
Kikugava EIZAN (1787-1867)
Utagava HIROSIGE (1797-1858)
Utagava KUNIJOSI (1797-1861)
Utagava KUNISZÁDA (1786-1865)
(Utagava TOYOKUNI III. -ként is ismert)
Kavanabe KJOSZÁJ (1831-89)

Köszönetnyilvánítás:

Külön köszönetet szeretnék mondani a Szlovén Kulturális Minisztériumnak, Lendvai Község Önkormányzatának, a Lendvai Galéria-Múzeum munkatársainak és Geric Ferencnek, az intézmény igazgatójának, akik támogatták és segítettek a kiállítás létrejöttét és felismerték e kiállítás által nyújtott különleges lehetőséget, hogy a japán kultúra sokáig titokban tartott és még ma is alig ismert területét elsőként bemutassák a szlovén és a közép-európai közönség számára.

Ajánlott szakirodalom:

CALZA, Gian Carlo: Ukiyo-e, Phaidon Press, London, New York, első angol kiadás 2005-ben, , újranyomva 2007-ben, 2007, 515-517.

EVANS, Tom; EVANS, Mary: Shunga, the Art of Love in Japan, Paddington Press, New York, 1975, 285p.

FAGIOLI, Marco: Shunga, the Erotic Art of Japan, Universe Publishing, New York, 1998. 200p.

FAGIOLI, Marco: Shunga, Stampe erotiche Giapponesi, Cantini, Firenze, 1990., 143 p.

HILLIER, Jack: Art of the Japanese Book, (2 Vols.), Philip Wilson, London, 1987.

KLOMPMAKERS, Inge: Japanese Erotic Prints, Hotei Publishing, 2002

KOBAYASHI, Tadashi; SHIRAKURA, Yoshihiko: Shunga to Ukiyoe , Yosensha, Tokyo, 2006, 263 p., ISBN 4-86248-007-1

MARKS, Andreas: Japanese Woodblock Prints: Artists, Publishers and Masterworks 1680-1900, Tuttle Publishing, Tokyo, Rutland, Vermont, Singapore, 2010, 336 p.

LANE, Richard: Theme and style in the early shunga scroll, Ukiyo-e – A journal of Floating World Art '78 Special issue: Shunga 2, 1978, Gabun-do Publishers, Tokyo, 5-24.

LANE, R.; HAYASHI, Z.: The Complete Ukiyo-e Shunga, (series: 24 Vols.), 1995 – 2000.

SCREECH, Timon: Sex and the Floating World, 1999, London: Reaktion Books. 13-35., ISBN 1-8618-9030-3

SETON, Alistair: Collecting Japanese Antiques, Tuttle, Boston, Singapore, első kiadás: 2004, 64-66.

UHLENBECH, C.; WINKEL, M.: Japanese Erotic Fantasies, 2004, Exhibition Catalogue, Kunsthal Rotterdam, 248 p.

Villányi G. András

Mini portré: Vihar Judit

Feltennem a kérdést: melyik szerepedben mozogsz leginkább otthonosan? Az ELTE-n és a Károli Református Egyetemen negyvenegy esztendő folyamán számtalan hallgatót oktató, nevelő és – hallomásom szerint – igencsak népszerű tanárnőében? Vagy a termékeny műfordítóéban, aki megajándékozta a magyar közönséget számos klasszikus és modern japán haiku honosításával? Netán haiku szerzőként, aki 2002-ben a World Haiku Festival angol nyelvű haiku versenyén I. helyezést nyert Japánban? Hiszen azt aligha hihetnők rólad, akik ismerünk, hogy azéban, aki 2009-ben elnyerte A Felkelő Nap Rendjét az Arany Sugarakkal és a Nyak-szalaggal?

A tanári pályát szível-lélekkel megörököltem, mert a családukban szinte mindenki pedagógus volt, nagypák, nagymamák, nagybácsik, nagynénik. Minden évben már augusztus közepén kezdenek hiányozni a hallgatók, az órák. Valójában a műfordítás a legkedvesebb számomra. Ha fordítok, azt ünnepnek tekintem, nem szeretem elkapkodni, inkább többször is átnézek, átjavítok egy művet, hangosan felolvasom egy-egy lelkes családtagnak, mert így könnyebb észrevenni a hibát. Sajnos sok más jellegű feladat miatt ritkán van időm rá; pusztán műfordításból megélni nem lehet és nem is lehetett. A haiku nagyon fontos számomra, először csak csodáltam, aztán a véletlen úgy hozta, hogy a műfaj elcsábított és még most is tart a szerelem. A magas kitüntetés rendkívül megtisztelő, az indoklásban a Magyar-Japán Baráti Társaság elnökeként végzett munkám, a műfordítások és a haikuval kapcsolatos tevékenységek szerepeltek.

Furdalja japanológus oldalamat, de a magyart is a kérdés, hogy „Ady japánul...” Mondanál erről valamit? Mennyire kibogozható Ady erdélyi kálvinista jelrendszere a japán olvasó számára? Mi az, ami leginkább átmenthető belőle és mi a legkevésbé?

A japánok lelkében, gondolkodásmódjukban benne vannak a szimbólumok, hiszen az írásuk is ezt tükrözi. Ezért remekül értik Adyt, közel van hozzájuk. Többen is fordítottak tőle sikerrel. Egy-egy vers mellett hosszabb magyarázat található, emellett Adyról szóló korabeli képek segítik a megértést.

1. A nem japán haiku

Mit veszíthet, és mit nyerhet a haiku, amit egyéb kultúrák talaján nem japánok alkotnak?

A haiku műfaja japán behozatal, de hozzánk nem keletről, hanem nyugatról érkezett a múlt század kezdetekor, az impresszionizmus elterjedésének idején. Természetesen más kultúrák a maguk jellegzetességeit építik a haikuba, így a magyar haiku témája talán nem is meglepő módon gyakran a karácsony, a bor, a katicabogár. Formai kritériumok is változnak a magyar haikuban: sokszor időmértékes ritmusban halljuk lüktetni. Különböző irányokban alakulhat, többször elvész az utolsó sor csattanója, ilyenkor inkább tájlíra lesz belőle.

Mitől haiku valami és mi minden elvétele az, ami miatt akkora változást szenved, hogy innentől szemfényvesztés lenne a haiku címke?

A haiku lényege az itt és most pillanatának megragadása, a meglepő fordulat. A modern haikuban, ami elterjedt a világon, már nincs évszakszó, nem ragaszkodnak az 5 - 7 - 5 szótagszámhoz. Természetesen a forma rövidege is hozzá tartozik ehhez a műfajhoz. No meg az a lehetőség, hogy minden olvasó tovább szöheti önmagában a haiku fonálát.

Nyerhet-e szerinted a haikuval történő ismerkedés okán más kultúrák költészete, és ha igen, akkor mit?

Mindenképpen nyerhet, hiszen egy új műfajjal gazdagodik. Gondoljunk csak a szonettre, hány nemzet lírája lett

gazdagabb általa! És így van ez a ma igen népszerű haikuval is, mely rohanó korunkban nagyon kifejezőnek tűnik: az itt és most pillanatát ragadja meg.

Nem gondolod, hogy a már-már fokozhatatlan „kompresszió” adta „kritikus” tömörség is javára válhat szövszátárabb kultúrák verselőinek? Illetve tudnál-e mondani olyan költőt, akiknek saját verselésében tetten érhető a haiku ezen áldásos hatása?

A tömörség szerintem is áldás, de az érthetőség határain belül. A haiku európai testvére az epigramma, amely talán még idősebb a japán műfajnál. Hatása abban is érzékelhető, hogy a magyar költők gyakran időmértékes verselést használnak a haikuban. Persze nem azonosíthatjuk ezt a két műfajt, még a modern haikut sem! A haiku impresszionista jellege a műfajt egyedivé teszi.

Ismersz-e olyan nagyformátumú költőt, akinek a haiku vitathatatlanul gazdagítja ouvre-jét?

Fodor Ákosra gondolok, akinek haikui igen sajátos magyar haikuk, mindegyiknek címe van, amelyre ráfelel a vers. A cím és a haiku kérdés-válasz kapcsolatban állnak egymással. Mintha bölcs sms-eket kapnánk az írótól, rengeteg szójáték teszi élvezetessé, feledhetetlenné ezeket a filozofikus haikukat.

Van-e kedvenc külföldi, illetve magyar haikud?

Erre nem tudok válaszolni, inkább arra, hogy kiknek a haikuit szeretem. Természetesen a nagy japán haiku költőket, mint Macuo Basó, Kobajasi Issza, Maszaoka Siki. A modern japán haiku költők közül Nacuisi Banja, a Világ Haiku Szövetség elnökének haikuiból sokat fordítottam, így például ötven haikuját, amely a madarakról szól. Most fog megjelenni a folytatás, amelyben halakról írt haikukat a költő.

2. Haiku reneszánsz

Miért éli ma világszerte virágkorát a haiku?

Sokan azt hiszik, hogy 17 szótagban sorvégi rímek nélkül könnyű verset írni. Holott a haikunak is megvannak a nagyon szigorú szabályai: ritmus, szójátékok, díszítő kifejezések, betűrímek, földrajzi nevezetességek megemlítése stb.

Felpörgetett életünknek is megfelel ez a parányi vers, hiszen ma már nem családregényeket olvasunk, hanem a rövid műfajokat kedveljük, a zenében például klippeket hallgatunk.

Ez igaz, de elmehetünk-e a tény mellett, hogy a klasszikus haiku nagysága nem esztelenül futkosó idők gyöngyszeme, hanem éppen egy mérhetetlen aprólékosággal elsajátított magas, mondhatni szuper-kultúra szerteágazó jelrendszerén alapul, amit igazán csak a beavatottak (voltak) képesek áttekinteni, és az adott mű lehetőségeinek arányaiban kibontani, élvezni. A nem „családregények” szövevényén, hanem gyors étkeken-és irodalmon túl-és alul-táplált, vitamin-és nyomelem hiányban szenvedő, ám elhájásodott homo consummatus művészete hozhat-e létre a forráshoz hasonló értéket? Vagy véljük azt, hogy fogyasztói világunkban legyünk elégedettek azzal, ami vegykonyhájából kinőhet?

Minden kornak megvannak a hibái és erényei, vannak, akik az erényeket kihasználják és kikerülik a buktatókat és fordítva. A japán 17. század aranykor volt a művészetek számára, ugyanazt leképezni nem lehet és nem is szükséges. Nekik másra volt szükségük, mint most nekünk itt. A haiku Japánban a 19. század végére gyakorlatilag kihalt. Ha Maszaoka Siki nem élesztette volna fel, nem adta volna költeményeinek a HAIKU nevet, akkor nem terjedt volna el korunkban széles e világon. Ma a nagy költő egyéniségek azt bontják ki belőle, amit fontosnak, megfelelőnek érznek a maguk számára. A nagy kérdés az, mi marad fenn ezekből az utókornak?

Szerinted nem lehetséges-e, hogy könnyebb „nagyot mondani” szubsztanciális tartalom és töltés nélkül „17” szótagban, mint mondjuk egy hagyományos kötött formájú, vagy akár egy mives szabad versben?

Mint említettem, itt a pillanat kőbe vésése a cél, hogy az örökre megmaradjon, akár egy fénykép. Ám a haikuban képeket látunk, a vers zenéjét hallgatjuk, néha illatokat is érzünk. Együttesen hat az érzékszerveinkre. Emellett

összetett műfaj a haiku, amelyben több művészeti ág alkot egységet, s ez megfelel korunknak. Tömörsege miatt gondolatokat, érzéseket ébreszt az olvasóban, melyeket önkéntelenül is tovább vihet, és saját kedvére formálhat.

3. PÉCS 2010: HAIKU VILÁGFESZTIVÁL

Honnan a kezdeményezés, hogy Pécsen világfesztivált hoztak létre a haikunak?

Kapóra jött, hogy 2010-ben Pécs volt az Európai Unió egyik kulturális fővárosa. Nacuisi Ban'ja kért fel, hogy szervezzem meg a Magyar-Japán Baráti Társaság keretei között. Másfél évig tartott a fesztivál szervezése, ilyen jellegű rendezvény még soha nem volt hazánkban. Nehéz feladat volt, mert Budapesten lakom, innen kellett Pécsre szerveznem a világfesztivált. De Pécsen, Sági Juditban hűséges segítőtársra találtam. A háromnapos rendezvényen volt két kiállítás, amelynek anyaga ma is megvan: Toni Piccini olasz haigái (a haiga nem más, mint képekkel ékesített haiku, amely a vers témájából fakad), melyeket magyarra kellett fordítani; a Károli Református Egyetem japán szakos hallgatóinak haiku kiállítása. Ilyen jellegű tárlatok eddig soha nem voltak Magyarországon. A haigát alig ismerik, a haiku kiállításon, a diákoknak valamilyen tárgyra kellett elkészíteni a költeményeket. Volt például olyan, ahol egy madárfészek apró tojásaira írták a verseket.

A fesztivál festői helyen a hegyek között zajlott, de a városközpont üzleteinek kirakataiban minden résztvevő költőtől elhelyeztünk egy-egy haikut, hogy a városlakók megismerjék a műfajt. Első este a fesztivál 45 résztvevője lesétált a városba, amellyel ilyen módon ismerkedett meg, és mint a kincskeresők, próbálták rátalálni saját műveikre, melyek anyanyelven, magyarul és angolul voltak olvashatók.

Mit emelnél ki a résztvevőkkel kapcsolatban?

A világ minden tájáról érkeztek hozzánk, a legtöbben a szomszédos Romániából, de az utolsó napi haiku versenyt egy újjeländi költő nyerte meg. Ötször szállt át különböző repülőkre, hogy eljuthasson ide. Nagyon megszerette Magyarországot. Egy haikufüzért is írt „Romantikus Magyarország” címen. Itt volt Vasile Moldovan, az egyik legnagyobb haiku költő, Szajumi Kamakura asszony Japánból, Rob Flipse Hollandiából érkezett, Hanne Hansen Dániából, Petar Cuhov Bulgáriából és még sorolhatnám a résztvevők neveit. Nagyon megszerették Pécsen és Magyarországot, azóta is tartjuk a kapcsolatot, mert 2011. szeptemberében Tokióban lesz a fesztivál...

Szerinted ma Magyarországon hányan írnak rendszeresen haikut? Hányan publikálnak?

Ezt egészen pontosan meg tudom mondani, mert a 2010-es könyvhétre jelent meg a Napkút kiadónál az „Ezer magyar haiku” című válogatásom, amelyben 286 magyar költő haikuit gyűjtöttem egybe 25 különböző témakör szerint. Több mint háromezer költeményből merítettem ezeket a verseket, különböző lapokban megjelent haikukból.

Valóban, de abban a könyvben meglehetősen szabadon értelmezted a haiku fogalmát, amikor például olyan költők verseit is beválogatod, akiknek esetleg tudomásuk sem igen volt erről a műfajról.

Az „Ezer magyar haiku” című válogatás tudomásom szerint az első olyan modern haiku kötet, amelyben nem ábécé sorrendben szerepelnek a költők haikuikkal, hanem témakörök szerint csoportosítva. A történeti szempontot nem szerettem volna mellőzni, vagyis azt, hogy miből táplálkozott a magyar haiku. Így olyan haiku szerű költemények is bekerültek a válogatásba, amelyeknek szerzői erről a műfajról nem is tudtak, de hasonló szellemű versekkel gazdagították irodalmunkat. Hogy csak egy példát említsek, Pilinszky Négysorosa:

Alvó szegek a jéghideg homokban.
Plakátmagányban ázó éjjelek.
Égve hagytad a folyosón a villanyt.
Ma ontják véremet.

Hol lehet elérni a kötetet, amit a fesztivál anyagából válogattatok?

A világfesztiválra kiadott többnyelvű haiku kötetet, melyben a hozzánk érkezett költők rövid életrajzát és tíz haikuját lehet olvasni, fényképét megnézni, a Magyar-Japán Baráti Társaságnál lehet megvásárolni Menyhárt Istvánnál, aki a <menios@t-online.hu>, vagy a <menyhartistvan@pch.hu> e-mail címen érhető el.

A kötetben mindenki anyanyelvén, angolul és magyarul szólal meg, Banja Nacuisi előszavával. Nagy munka volt az elkészítése, mert valamennyi haikut magyarra kellett fordítani. Ebben és a fesztivál szervezésében japán szakos tanítványaim nyújtottak óriási segítséget. Aki a kötetet megvásárolja, képet kap a modern haikuról az egész világon.

Mi a legkedvesebb emléked a fesztivállal kapcsolatban?

Talán a nagyon szép búcsúest, melyre eljött Ito Tecuó, Japán rendkívüli és meghatalmazott nagykövete kedves feleségével, Jaszuda Kunihiko, a követség Kulturális- és Sajtóosztályának vezetője, Ivanaga Eimi, a Japán Alapítvány budapesti irodájának igazgatónöje, Dr. Hoppál Péter országgyűlési képviselő. Az esten nemzetközi műsort adtunk: a Hani Alapítvánnyal közösen japán gyerekek dalokat, táncokat mutattak be, horvát barátaink népi zenekara játszott, a magyarok, pedig csángó dalokat énekeltek. Késő éjszakáig tartott a sikeres rendezvény.

Felsorolnál ötöt a számodra legkedvesebb haikuk közül a fesztiválból?

Nacuisi Ban'ja japán költőtől:

Mennyi vulkánkitörés
és semmi változás
e kék világban

Petar Csuhov bolgár költőtől:

napos reggelen
imádom még a
szomszéd kutyáját is

Nagy Bandó András magyar költőtől:

Asztalnál ülnek,
beszélgetnek, mindegyik
mással, mobilon

Toni Piccini olasz költőtől:

Egy korty víz
déli napsütéskor -
egyformák vagyunk

Doc Drumheller új-zélandi költőtől:

Bálnák orrlyukánál
pihenő politikusok
jövőt ígérnek

Mire készülsz legközelebb a haiku kapcsán?

Most egy modern japán haiku gyűjtemény fordításán dolgozom, nem tudom, lesz-e belőle verseskötet, jó volna, hiszen modern japán versantológia még nem jelent meg nálunk.

Keserű Péter

Nyári reggel

Esőcsepp csillan
vadalmafa levelén.
Tavasza van vagy nyár?

Düh

Vashegyen esik.
Dühös tócsák születnek.
Betelt a pohár.

Sikertelenség

Közel a hegycsúcs –
kiált egy turistahang.
Villám és sikoly.

Tisztítás

Zuhan a mászó.
Félholtan ér a földre.
Eső mossa el.

1.
Sötét fátylával
az ősz mindjárt betakar.
Lám, még süt a nap.

2.
Cseresznyevirág,
a zöld fűvön virít.
Szívemben fényt gyújt.

2/b.
Cseresznyevirág.
A zöld fűvön virít.
Elfújja a szél.

Keserű Péter 1996. május 18-án született, és ötödik osztályos korában kedvelte meg a haikut. Olvasóból művelőjévé is vált a műfajnak. A 2010-ben a Japán Alapítvány által meghirdetett magyar nyelvű haiku-pályázaton, melynek komolyságát Vihar Judit neve fémjelezte, harmadik helyezést ért el alábbi versével:

Augusztus vége.
Hullámzik a Balaton.
Nem megyek haza!

Pinczés István

Kétpercesek Kavabata tenyeréből

(Kavabata Jaszunari: Tenyérnyi történetek¹)

Örkény István egypercesei gyűjteménye 1967-ben látott napvilágot – ezzel csaknem egyidőben, 1964-ben jelentette meg Jaszunari Kavabata évtizedek óta morzsolgatott Tenyérnyi történetek című „kétperceseit”. A japán „neopercepcionista” novellák ugyan valamivel hosszabbak Örkény védjegyes műveinél (elolvasásuk valójában körülbelül két-három percet igényel) és a groteszk minőségek helyett a finom lélektani megfigyelések lírai hangulata hatja át, az örkényi „Használati utasítás” rájuk is érvényes: „A mellékelt novellák rövidségük ellenére is teljes értékű írások.”

E sajátos használati utasítás utolsó pontját azonban hiába próbálnánk Kavabata novelláira alkalmazni („Figyelem! Aki valamit nem ért, olvassa el újra a kérdéses írást.”), sok esetben többszöri elolvasás után is csak sejtések, jelentéslátogatások, megoldáskísérletek, értelmezési variációk szintjén mozgunk: a szerző szemantikailag nyitott struktúrájú műveinek felszíni rétege közérthető ugyan, szimbolikájának mélyebb megértéséhez, a talányosan nyitva hagyott vagy többértelműen fogalmazott szituációk teljes befogadásához az olvasó aktív részvétele szükséges. Ez az összetettség lehet a magyarázata a Kavabata-életmű világméretű népszerűségének, 21. századi újrafelfedezésének és újraértékelésének.

Az „újfajta érzékenységgel” megírt leheletfinom történetekből – melyek az Izumi táncosnő², a Hóország³ és Az ezerdaru-minta⁴ idején hasonló alkotói módszerrel keletkeztek – négyet már húsz évvel ezelőtt megismerhettek a Nagyvilág olvasói⁵.

Kavabata-t 1959-ben Frankfurtban Goethe-éremmel tüntetik ki, 1968-ban japán írók közül elsőként Nobel-díjat kap (a díj átvételekor mondott beszéde is olvasható magyarul⁶), munkái sorra jelennek meg külföldön, s csaknem minden művét magyarul is kiadták⁷⁻¹² (A hegy hangja című regénye és a Tenyérnyi történetek 160 novellája nem elérhető magyarul).

A kötet már címében is hordozza a mivesz megmunkáltság, a tenyérrel formázás kézműves gesztusát, jelzi a tenyérben szorongatott becses holmi értékét. A hátulról előre lapozható kisméretű japán kötet lapjai valóban tenyérnyi nagyságúak, s az oldalon sorjázó kandzsi oszlopok mintha egy nyitott tenyér ujjai lennének – a címadás ötlete a tenyérnyi papírra is feljegyezhető írás tömörségére utal.

A most közölt öt novellát Josida Izumi irodalomtörténész professzor válogatta debreceni Kavabata-előadásának illusztrációs anyagául. Közös elemük, hogy Kavabata mindegyikben az emberi arcra koncentrál – az érzelmeiken az európai habitusú embernél jobban uralkodni tudó keletiek zárt vonásai is lelki tikokat fednek el vagy fednek fel. Az arc mint a lélektani mozgások szimbolikus zsebtükre képezi a vizsgálat tárgyát. A hártyaifinom szentimentalizmus, a szemérmes erotika, a sötét drámaiság és a frivol helyzetek mély élet- és emberismeretről árulkodnak. A Napos part iniciálja az írói érdeklődés napkeleti tájakon modortalanságnak minősülő gesztusát: az emberi arc rezdüléseinek leplezetlen tanulmányozására irányuló művészi hajlamot. A metaforikus Fotográfia két egymáshoz tartozó ember arcának jellegvesztését vizsgálja: a novellában a szó szerinti és az átvitt értelemben használt „szétszakítás” motívuma már-már abszurd végkifejletbe torkollik. A Smink groteszk hangütéssel mond lesújtó véleményt a halál tőzsomszédságában a nő elboszorkányosodásáról. A Különös eset a halott arccal bizarr mozzanatba zárt mini-sorstragédia, míg a Halotti maszk erőteljes szimbolikája a féltékenység ürügyén a halálnak a feminin-maszkulin nemi jelleget megszüntető, s ezzel a férfit és a nőt szétszakíthatatlanul egybeolvasztó legyőzhetetlen erejét tudatosítja bennünk.

Jegyzetek:

1. Kavabata Jaszunari: Tenohira no sószecü. Tokió, 1964.
2. Kavabata Jaszunari: Az izui táncosnő. (Izuno odoriko, 1926). Japán eredetiből ford.: Vihar Judit. In: Nagyvilág 1968/12. szám 1763-1773. old. Japán eredetiből újrafordította: Vihar Judit. In: Nagyvilág 2004/10. szám 779–799. old.
3. Kavabata Jaszunari: Hóország (Jukiguni, 1935-37; Snow Country). Németből ford. Jólesz László. Világkönyvtár sorozat, Magvető, 1969.
4. Kavabata Jaszunari: Az ezerdaru-minta. (Szenbazuru, 1949-52). Japán eredetiből fordította Hani Kjoko és Sz. Holti Mária. In: Modern japán elbeszélők, Európa, 1967. 348-402. old.
5. Kavabata Jaszunari: Leheletnyi történetek. (Tenohira no sószecü. Tokió, 1964; Palm-of-the-Hand Stories). Gránátalma – angolból ford. Gergely Ágnes; Kamélia – angolból ford. E Gábor Éva: Bambuszhajók – angolból ford. Szilágyi Tibor; Tubarózsa – angolból ford. Somorjai Szabó Mária. In: Nagyvilág 1981/1. 64-73. old.
6. Kavabata Jaszunari: A gyönyörű Japán és én – Nobel-díj elbeszélés 1968. dec. 12. (Ucukusii Nihon no vatasi) Japán eredetiből ford. Vihar Judit. Magyar Napló, 1999. november, 24-27. old. (részl.)
7. Kavabata Jaszunari: A Holdtűkör (Kagami, 1931). Japán eredetiből fordította Hani Kjoko és Sz. Holti Mária. In: Modern japán elbeszélők, Európa, 1967. 339-347. old.
8. Kavabata Jaszunari: Lírai dal (Dzsodzsoka, 1934). Japán eredetiből fordította Vihar Judit. Nagyvilág, 1978/6. szám 815-829.
9. Kavabata Jaszunari: A tó (Mizuumi, 1955; The Lake). Angolból ford. Göncz Árpád. Modern könyvtár sorozat, Európa, 1978.
10. Kavabata Jaszunari: Csipkerózsikák (Nemureru bidzso, 1961). Japán eredetiből ford. Vihar Judit. Magyar Napló, 1999/11. (részl.)
11. Kavabata Jaszunari: Kiotói szerelmesek (Koto, 1962; The Old Capital). Németből fordította Jászay Gabriella. Kozmosz könyvek, 1975.
12. Kavabata Jaszunari: Szépség és szomorúság (Ucukusisza to Kanasimi to, 1964; Beauty and Sadness). Angolból fordította Tóti András. Ulpius-ház, 2004.

Külön köszönet Dr. Vihar Juditnak a bibliográfiai adatok pontosításában nyújtott segítségéért!

Kavabata Jaszunari

Tenyérnyi történetek*

Napos part

(1923)

Huszonnegyedik életévem őszen egy tengerparti fogadóban találkoztam egy lánnyal. Első szerelem.

A lány hirtelen felemelte fejét és kimonóujja végével eltakarta arcát. Mikor mozdulatát észrevettem, már tudtam, megint nevetlenül viselkedtem. Zavarba jöttem, tekintetemben megbánás.

– Arcába bámultam, ugye?

– Igen, de... nem azért... – hangja kedves volt, szavaiból szívjóság áradt. Megkönnyebbültem.

– Zavarba hoztam, ugye?

– Nem. Nem zavart, csak... de mondom, semmi baj.

Leeresztette kimonóujját. Arc kifejezése elárulta, ellenére van, hogy engedi magát nézetni. Elfordultam, az óceán felé irányítottam tekintetemet.

Régóta megvan ez a rossz szokásom, hogy szemérmetlenül belebámulok a mellettem ülők képébe. Hányszor elhatároztam, hogy leszoktatom magamat róla – de szenvedtem, ha nem láthattam a körülöttem lévő arcát. Heves önvád marcangolt, valahányszor rajtakaptam magamat. Ez a hajlam kiskoromban rögzülhetett belém, mikor szüleimet, otthonomat elveszítettem és idegenek neveltek. Egész életemben idegenek arcából kellett olvasnom. Ezzel magyaráztam magamnak, hogy ennyire félresikeredtem.

Volt idő, mikor megpróbáltam kideríteni, hogy ez a szenvedély csak azután kerített hatalmába, hogy mások befogadtak, vagy megvolt bennem korábban is, mikor még otthon nevelkedtem. De nem találtam kapaszkodóul semmilyen emléket, ami segített volna.

Nos, amint elfordítottam tekintetemet a lányról, észrevettem egy világos foltot a parti fövényen, amit arany fénnel ragyogott be az őszi verőfény. Ez a napsütötte folt egy réges rég feledésbe merült emléket hívott elő bennem.

Szüleim halála után csaknem tíz évig nagyapámmal éltem vidéki otthonunkban. Nagyapám vak volt. Éveken át ugyanabban a szobában ücsörgött, ugyanazon a helyen, kelet felé fordulva, előtte hosszú szenesláda. Néha dél felé fordította fejét, északnak soha. Mikor fölfedeztem nagyapám rögeszméjét – hogy mindig csak egy irányba néz – borzasztó fontos lett rájönnöm a nyitjára.

Sokszor egészen hosszan ültem szememmel nagyapám arcára tapadva, hogy el ne mulasszam, mikor egyszer csak északra néz. De nagyapám, akár egy elemes baba, minden ötödik percben kizárólag jobbra fordította a fejét, déli irányba. Hátborzongatóan rejtélyesnek tűnt. Délen a táj napsütésben ragyogott, de vajon a világtalanok is világosabbnak érzékelik a déli irányt egy árnyalattal?

Most, hogy a napos partszakaszt néztem, felrémlt előttem az a másik rég elfelejtett napfényes táj.

Gyerekkoromban azért figyeltem nagyapám arcát, hogy el ne szalasszam, mikor északnak fordul. Vak volt, fesztelenül bámulhattam a képébe. Most kezdem megfejtetni: ez lehet a magyarázata az emberek iránti érdeklődésemnek. Vagyis ez a rossz szokás jóval azután alakult ki bennem, hogy saját otthonomban laktam. Nem az alaptermészetemből fakadt tehát.

Biztonságerzetet adott, ha kesereghettem illetlen viselkedésem miatt. Ez a fajta

életszemlélet fogékonyabbá tett az öröme – annál is inkább, mert repesett szívemben a vágy, hogy tisztára mossam magamat a lány előtt.

Megint megszólalt:

– Hozzászórtam, csak kicsit szégyellős vagyok...

Szavaiban benne volt az engedély, hogy tekintetemet visszafordíthatom arcára. Azt hitte, hogy nevetlenségéből viselkedtem úgy.

Ránéztem, tekintetem felvidult. Belepirult, és szégyenlős pillantást vetett rám.

– A nappalok meg az éjszakák majd megfakítják arcom üdeségét. Nem lesz mitől tartanom.

Úgy beszélt, akár egy gyerek.

Elmosolyintottam magamat. Éreztem, meghittség lopakodott kapcsolatunkba. Mehetnékem támadt, ki akartam jutni a napsütötte partra, hogy a lány emlékét és nagyapám emlékét megőrizzem magamban.

Fordította Josida Izumi és Pinczés István

Fotográfia

(1924)

Ronda férfi – illetlenség ugyan ilyet mondani, de biztos, hogy a csúnysága miatt lett belőle költő – ez a költő mesélte nekem a következőket:

Utálom a fotográfiát, eszem ágába sincs fényképezkedni. Egyetlen egyszer, négy vagy öt esztendővel ezelőtt eljegyzésünk alkalmából mégis csináltattam pár felvételt. Menyasszonyom végtelenül drága teremtés volt; esélyem sincs, hogy még egy ilyen nőre bukkanok az életben. Csak azok a fényképek maradtak róla emlékül.

Egyszóval, tavaly fotót akart közölni rólam valami folyóirat. Kivágtam az arcmásomat abból a felvételtől, amelyiken menyasszonyommal és húgával hármásban voltunk megörökítve, és elküldtem a lapnak. A minap megint fényképet kért tőlem egy újságíró. Gondolkodóba estem. Végül kettévágtam menyasszonyommal közös fotográfiánkat, és azt adtam oda magamról a riporternek. Lelkére kötöttem, hogy juttassa majd vissza, bár nem hittem, hogy valaha is visszakerül hozzám. Mindegy, nem számít.

Azt mondtam, nem számít, pedig dehogyisnem számít! Szinte földbe gyökerezett a lábam, amikor megláttam magára maradt menyasszonyomat a kép egyik felén. Ez a lány – ugyanaz a lány? Hadd mondjak róla valamit.

Akiről a fotó készült, elragadóan gyönyörű volt. Tizenhét éves és fülig szerelmes. A kezemben tartott képet nézegetve – amin menyasszonyom tőlem elszakítva árválkodott – döbbsentem rá, milyen jelentéktelen lányka is volt valójában. Egészen addig ez volt a legcsodálatosabb fénykép, amit életemben láttam... most felriadtam csipkerózsika álmomból. Féltve őrzött kincsem semmivé porladt. Így jártam...

A költő még mélyebbre eresztette a hangját.

Ha a lány rábukkan véletlenül a fényképemre a lapban, biztos, hogy ugyanez az érzés fogja el. Szégyelli majd, hogy szeretni tudott egy ilyen férfit.

Nos, ennyi a történet.

Visszont kíváncsi vagyok: ha megjelenne az újságban az eredeti kép, amin mindketten rajta vagyunk, vajon a lány visszarohanna lélekszakadva hozzám, hogy én kicsoda... férfi vagyok?

Fordította Josida Izumi és Pinczés István

Smink

(1930)

Fürdőszobám ablaka a Janaka Temetkezési Vállalat illemhelyének előterére néz. A két épület közötti keskeny síkátor a ravatalozó szeméttárolója, ide dobják ki a gyászkoszorúkat, kegyeleti csokrokat.

Az őszi rovarok neszezése egyre hangosabban hallatszott a ravatalozó sírkertjéből, jóllehet még csak szeptember közepét írtuk. Karomat feleségem vállára tettem, és hűgával együtt kiveztem az előszobába, hogy valamit mutassak nekik. Éjszaka volt. Ahogy a folyosó végén nyitottam a fürdőszobaajtót, megcsapta orrunkat a krizantém erős illata. Meglepődtek s a mosdókagyló fölött kihajoltak az ablakon. Odakint mintha fehér krizantém virított volna. Vagy húsz koszorú hevert sorjában, temetésről maradtak. Feleségem előrenyúlt, mintha virágot szedne, és hangos csodálkozással jegyezte meg, hány esztendeje nem látott ennyi krizantémet egyszerre.

Fölgújtottam a villanyt. A koszorúkon megcsillant az ezüst csomagolópapír. Azon az éjszakán írás közben többször kimentem a fürdőszobába, s a krizantémszagú levegőbe belebeszippantva azt tapasztaltam, hogy az éjjeli munka fáradtsága oldódik lassan az illatarban. Nappali fényben a fehér virágok még fehérebbeknek látszódtak, ezüstpapírjuk csillogott-villogott. Már épp indultam dolgomra, mikor észrevettem egy kanárit a virágok közt gubbasztani. A tegnapi gyászszertartáson erszthették szabadon, de fáradt volt vagy elfelejtett hazaröpülni a madárkereskedésbe.

Ez kellemes látvány, ám fürdőszobám ablakából azt is végignézhetem, ahogy a temetési csokrok elfonnyadnak. Most is, március elején, mikor ezeket a sorokat írom, már négy-öt napja figyelem, hogy egy harangvirágkoszorú és egy csokor vörösróza szirmainak színe hogyan fakul hervadás közben.

Bárcsak töves virágok lennének!

Tanulmányozom, hogyan viselkednek az embereket a ravatalozó illemhelyén, belátok az ablakon. Rengeteg a fiatal hölgy. Férfit keveset látok betérni, az idős nők meg minél hosszabb ideig tartózkodnak bent, annál kevésbé látszanak nőnek kijövet. A fiatalasszonyok legtöbbször megáll egy pillanatra, aztán kisminkeli magát. Elnézem ezeket a gyászruhás nőket a mosdóban, ahogy púderozzák az arcukat, festik sötét rúzzsal az ajkukat, és a borzongás görcsbe rándítja a gyomromat, mintha hullacsókolgató véres ajkakat látnék. Mindegyik higgadt, összeszedett. Testtartásukban büntudat, mintha magukra zárt ajtó mögött illetlen dolgot művelnének.

Nem vágyom én látni ezeket a szörnyű maszkokat, de ablakaink egész esztendőben átellenben állnak, és korántsem ritkák az ilyen visszataszító incidensek. Ilyenkor mindig sietősen félre nézek. Leveleket fogok szétküldeni azoknak a hölgyeknek, akikkel jóban vagyok, megírom nekik, hogy ki ne menjenek a Janaka Temetkezési Vállalat ravatalozójának mellékhelyiségébe, ha egyszer gyászszertartáson vesznek részt – nem szeretném őket is ilyen boszorkányoknak látni.

Viszont a minap egy tizenhét-tizennyolc éveske lányt vettem észre az illemhely ablakán keresztül, fehér zsebkendővel szárogatta arcát. Hiába törölgette szemét, újra és újra teleszőkött könnyel. Válla meg-megrándult, ahogy zokogott. Végül bánatsújtottan nekidőlt hátával a falnak. Átengedte magát a sírásnak, ereje se volt arcát szárazra törölni.

Ő volt az egyedüli, aki nem azért ment be, hogy titokban sminkeljen. Ő azért bújt el, hogy kisérhassa magát.

Ellenérzéseimtől, ami az ablakban látottak miatt ébredt bennem, ez a leány hófehérre mosta a nőket. Ám váratlanul zsebtükröt kapott elő, röviden belemosolygott és sietősen elhagyta a helyiséget. Úgy meglepődtem, mintha hideg vízzel öntöttek volna nyakom. Szinte felkiáltottam.

Rejtélyes mosoly volt.

Fordította Josida Izumi és Pinczés István

Különös eset a halott arccal (1929)

– Gyere és lásd! Mivé lett! Jaj, mennyire akart még találkozni veled!
A férfi anyósából ömlött a szó, míg sietősen a szobába vezette. A felesége ágya mellett állók mind egyszerre fordultak feléje.

– Tessék, nézd csak meg!
Beszéd közben az anyós már nyúlt, hogy felhajtsa felesége arcán a szemfedőt. A férfi hirtelen megszólalt, szinte akaratlanul.

– Egy pillanat. Láthatnám egyedül? Magamra hagynának?
Szavai együttérzést váltottak ki felesége rokonságából. Halkan távoztak, a tolóajtót behúzták maguk mögött.

Felemelte a fehér szemfedőt.
Felesége élettelen vonásain fájdalmas kifejezés feszült. Az arca beesett, ajkai közül kivigyorgott fénytelen fogsora. Szempillájának fonnyadt bőre a szemgolyóra tapadt. A nyilvánvalóan szűnni nem akaró szenvedés homlokára dermesztette a fájdalmat.

A férfi mozdulatlanul ült egy percig, mereven nézett le erre az undort keltő halotti arccra. Aztán ráhelyezte reszkető kezét felesége szájára és megpróbálta ujjával becsukni az ajkakat. Összenyomta a szájszéleket, de mikor elengedte, megint szétnyíltak. Megint összecsukta az asszony ajkait. Megint lefittyedtek. Újra és újra becsukta, de az eredmény mindössze az lett, hogy a felesége szája körüli merev vonások ellazultak.

Ujjbegyeiben növekvő szenvedély bizsergett. Dörzsölni kezdte felesége homlokát, hogy szétsimogassa róla a kétségbeesett aggodás látható nyomait. Tenyere lassan átmelegedett.

Ismét mozdulatlanul ült, mereven nézett le az új arccra.
A felesége anyja és húga léptek be.

– Fáradt lehetsz a hosszú vonatozástól. Ebédelj meg, pihenj le... Jaj!
Hirtelen könnycsepp gördült végig az anya arcán.

– Félelmetes az emberi lélek. Nem tudott addig teljesen meghalni, amíg te meg nem érkeztél. Milyen furcsa! Annyi kellett hozzá, hogy egy pillantást vessél rá, s rögtön megnyugodott az arca. Jól van. Most már ő is jól van.

A feleség húga – gyönyörű szemében földöntúli tisztaság – belenézett a férfi örület homályosította szemébe. És kirobbant belőle a sírás.

Fordította Josida Izumi és Pinczés István

Halotti maszk (1932)

A férfi nem tudta, hány szeretője volt a nőnek öelötte. Az nyilvánvaló, hogy ő az utolsó neki, mert a nő már haldoklott.

– Ha előre tudom, hogy ilyen hamar meghalok, jobban jártam volna, ha annakidején megölnek – mosolygott derűsen. Ahogy a karjában tartotta a nőt, olyan volt a tekintete, mintha most is az a sok-sok férfi járna az eszében, akikkel viszonya volt.

A vég közeledtén sem tudta felejteni sem saját szépségét, sem szerelmeit. Maga sem vette észre, de ettől olyan megbántott kinézete támadt.

– Minden férfi meg akart ölni. Egyik sem vallotta be, de lelkük mélyén azt akarták.
Karjában tartotta a haldoklót, nem kínoztta féltékenységgel, hiszen nem egy másik férfi miatt veszíti el szerelmét – még szerencsésnek is érezte magát, összehasonlítva a korábbi szeretőkkel, akiket gyötört a tudat, hogy csak akkor birtokolhatják a nő szívét végérvényesen, ha megölik.

Belefáradt a gondoskodásba. A nő az érzéki szerelmet hajszoalta egész életében. Betegsége idején is csak akkor aludt nyugodtan, ha nyaka körül vagy mellén ölelő férfikezet érzett.

Állapota egyre romlott.

– Simogasd a lábamat. Nem bírom elviselni, ha a lábam ennyire el van hanyagolva.

A lába idegen volt, mintha a halál a lábujjaiból akart volna egyre fentebb lopakodni. A férfi az ágy végében ült, szorosan tenyerébe vette a nő lábfejét. Hideg volt, mint a halál. Váratlanul furcsa remegés állt a kezébe. Az apró lábacskaiban az egész életakaró nőt megérezte. A hideg lábak dédelgetése ugyanazt az örömet ébresztette tenyerében, mint mikor a nő nedves meleg talpát simogatta. Elszégyellte magát a felismeréstől, hogy beszenyezi a halál szentségét. Megfordult ugyan a fejében, hogy a lábsimogatás kérése újabb csábítási fortély, de a leépülő nőiesség láttán elriadt belőle a szándék.

– Arra gondolsz, hogy szerelmünkben hiányzik valami, mert nem kell többé féltékenynek lenned. Ha meghaltam, megjelenik majd benned a féltékenység. Meglásd, valahonnan feltámad.

Ezt mondta, és még egy utolsót lélegzett.

Úgy történt, ahogy jósolta.

Az új színház egyik színésze eljött, hogy a virrasztásra kisminkelje a halott asszony arcát, és szinte feltámasztotta azt a friss, élettől duzzadó szépséget, aki akkor volt, amikor a férfiba beleszeretett.

Később érkezett egy szobrász, hogy gipszből kiöntse az arcmását. Viszont a smink, amit a színész készített olyan élővé varázsolta az arcot, hogy az embernek az az érzése támadt, a szobrász visszasimogatja az asszonyt a halálba, mert féltékeny lett a színészre. A szobrász persze azért készítette a halotti maszkot, hogy a nő arca megmaradjon emlékül az utókornak.

Látva, hogy a nőt körülvevő örök szerelmi csatározás a halállal sem ért véget, a férfi rádöbben: semmit nem érő látszatdiadal az is, hogy a nő az ő karjaiban lehelte ki lelkét. Ezen morfondírozott útban a szobrászműhely felé.

A halotti maszk nőre is, férfira is emlékeztette. Fiatal lányt is és idős asszonyt is ábrázolt egyszerűen. A férfi hangján hallatszott, hogy a lelkesedés tüze lelohadt benne.

– Ez ő is, meg nem is. Sőt, azt sem lehet megállapítani, hogy férfiról vagy nőről készült.

– Nem bizony – mondta a szobrász komor arccal –, ha nem tudjuk, kiről készült a halotti maszk, szemre nemigen lehet megállapítani az illető nemét. Még a markáns ábrázatúak halotti maszkja, például a Beethovené is, minél tovább nézi az ember, annál inkább női arc benyomását kelti. De ezt én eleve női maszknak szántam, hiszen nem létezett nála nőiesebb nő. Ám a halált, ahogyan eddig senkinek, neki se sikerült legyőzni. A halállal a nemek közti különbség is elmosódik.

– Egész életében a női lét gyönyörűségeinek tragikus drámáját élte. A legeslegutolsó pillanatig nő volt, túlságosan is az.

Levegőbe nyúló kezével mintha eltűnő szellemalakot simítana végig.

– Most, hogy az ő tragédiája mindörökre véget ért, mi ketten is kezet foghatunk – itt, a halotti maszk előtt, melyen soha el nem válik a férfitől a nő.

Fordította Josida Izumi és Pinczés István

*Kavabata Jaszunari: Tenohira no sószecu. Shincho-sha, Tokyo, 1971 (1964). Napos part – 24. old., Fotográfia – 50. old., Smink – 383. old., Különös eset a halott arccal – 63. old., Halotti maszk – 393. old. Válogatta Josida Izumi. Japán eredetiből fordította Josida Izumi és Pinczés István.

Josida Izumi

A talányos Kavabata*

Kavabata megalapozott tekintélyét korábban sokan azzal tépázták, hogy novelláit „mimózalelkűséggel” bélyegezték meg. Rögtön az elején le kell szögezmem, halála után – öngyilkossága után – ez a fajta kritika elcsendesedett.

Ezzel szemben felfedezik Kavabatában a kegyetlenség motívumát, melytől személyesen is sokat szenvedhetett. Példának okáért a Napos partban leírja, mennyire bántotta az a modortalanságnak tűnő rossz szokása, hogy a mellette ülők arcába mered és ezzel zavarba hozza őket. Meglehet, ez nem tekinthető kegyetlenségnek, ám amikor e rossz beidegződés okait kutatja, kiszolgáltatja előttünk világtalan nagyapját, akivel gyerekkorában hosszú ideig együtt lakott. Végül arra a következtetésre jut, hogy minden a nagyapja hibája, aki soha nem fordította fejét északnak. Kavabata szeretett volna végérvényesen meggyőződni róla, hogy nagyapja néz-e észak felé egyszer is. Ez azonban soha nem következett be, az idős ember, akárcsak a robotok, rendre déli irányba fordult. „Hátborzongatóan rejtélyesnek tűnt.” – írja. Vajon ez sem nevezhető kegyetlenségnek egy Kavabata korú kisgyerek esetében? Ez bizony szívszorító. A benne feszülő kegyetlen szenvedélyt akkor sem tudta legyűzni, ha az saját családtagjaira irányult. Továbbmenve: csakis ennek révén sikerült megfejtenie a titkot. Saját titkát. Annak titkát, hogy hogyan alakult ki benne ez a szégyellnivaló szokás. A felismerés különösen boldoggá tette, hiszen majd szétvetette a vágó, hogy „tisztára moshassa” magát a kedves lány (a menyasszonya) előtt, akit szeretett.

Véleményem szerint lelke mélyén Kavabata nem volt meggyőződve arról, hogy helytálló, amit magyarázként talált. Itt is erősen érezhető az a rettenetes szkepszis, ami egy életen át gyötörte, s ez közel hozza a groteszk minőséget. A szégyenlős kedves zavarában kimonója ujjával takarja arcát – áttetszően tiszta kép, hasonlóval lépten-nyomon találkozunk Kavabata írásaiban. De tisztasága titokzatosan felszikkasztja, ha kétellyel vegyül, amint az említett példa érzékelteti. Kavabata, rejtélyes – életében, halálában és halála után is; mondhatni: talán szerencsénkre.

A Sminkben egy 17-18 éves forma lány már majdnem Kavabata Messiásává magasztosul, mert elhitheti a kukucsukáló szerzővel, hogy semmi másért, kizárólag sírás céljából húzódtott be a ravatalozó mosdójába – míg végül kiderül róla, hogy ő is ugyanolyan boszorkány, mint a többi nő, aki magát kikenni-fenni vonul félre: a lány tükröt kap elő és gyorsan belevigyorog. Micsoda groteszk megoldás! A tisztaság egyetlen pillanat alatt a fonákjára fordul.

A Különös eset a halott arccal című tenyérnyi írásban a halott feleség kishúga vélhetően romantikus szerelmi kapcsolatban állt a férjjel. Az utolsó mondat – „És kirobbant belőle (a kishúgból) a sírás” – árulkodik ennek valószínűségéről. Ugyanakkor a lány gyönyörű szemében nem evilági tisztaság tündökölt. Megtörténhet-e, hogy ennek ellenére mégis szerelmes érzelmeket táplál kiterítve fekvő nővére férje iránt? Ki tudja? Magam sem merném állítani. Megint a rejtélyes Kavabatával találkozunk, aki minduntalan titkokat hagy maga után. A feleség ifjú húga a gortesz vagy a tisztaság megjelenése? És vajon az anyós tényleg azt fedezi fel, hogy a férj milyen mélyen igaz szerelmet érzett a halott feleség iránt? Kavabata leírása, ami a férj akciójára vonatkozik (tenyerével megpróbálja szétörzsolni felsége homlokán az aggódó kétségbeesés ráncait) az ellenkezőjét bizonyítja. Mintha minden mindennel ellentmondásban állna.

Kavabata ezen a ponton megáll. Közel sem „mimózalelkű” – sokkal inkább talányos. Éppen ez lehet a magyarázata annak, hogy ma is jelen van és hatást gyakorol a japán szellemi életre. Kavabata franciás stílusú lélekbúvár, ugyanakkor nagyon is tipikus japán realista művész.

*Josida Izumi professzor (Takaokai Jogtudományi Egyetem, Japán), irodalomtudós, kritikus 2010. július 30-án a Debreceni Nyári Egyetemen Enigmatic Kawabata (Palm-of-the-hand Stories) címmel tartott angol nyelvű előadásának szerkesztett magyar nyelvű változata. (Fordította Pinczés István)

Egy maroknyi haiku

Baso Macuo

versei (1644 – 1694)

Ősz

Tavaszmúltán, jaj,
panaszdal zeng száz madár,
halak szeme sír.

Cseresznyevirág

Lováról az úr
leszáll, elbűvölte a
cseresznyevirág.

Szél

Esti fuvallat –
fehér rózsaszirmai
beleremegnek.

Csoda

Te tüzet csiholsz.
Másik csodát tudok én:
tessék, hógolyó!

A méh

Árva méhecske
kis versféleségemből
épp kidöngicsél.

Eső

Jéghideg zápor,
odavan a kalapom,
bőrig ázom, jaj!

(Fordította: Pinczés István)

Nagy Mónika

Shodo: gondolatok az Írás Útjáról

Nagy Mónika vagyok, japán kalligráfiát tanulok, tanítok, 3 dan-os tagja vagyok a tokiói Nihon Shunju Shoin kalligráfia iskolának. 1976-ban születtem Miskolcon, gimnáziumba, egyetemre is ott jártam. Televíziót akkoriban ritkán néztünk, játékaim alig voltak, leginkább rajzolni és olvasni szerettem. Gyermekkoromban emlékszem, híres festő akartam lenni. Szüleim erről azt képelték, hogy azok mind egy padlásszobában éheznek, kopott ruhákban járnak és meg nem értetten, magányosan halnak meg. Nem is kaptam rendes rajzképzést, sem festeni nem tanultam, csak magam kedvére alkottam gyerekként, mégis a művészet világa vonzott, ezért aztán művészettörténetet hallgattam az egyetemen. Gondoltam, ha elindulok, előbb-utóbb majd csak eljutok valahová.

Itt találkoztam először a japán művészettel, a tusfestéssel és a kalligráfiával. Olyan volt, mint a megvilágosodás: ez az, amit kerestem. Az ógörög művészet tökéletessége idegesített, az európai festészet, a reneszánsz, a barokk, a színek és formák kavalkádjá megszedített, gyönyörködtetett, az impresszionisták elbűvöltek, a 19-20. századi festőóriások napokra megszedítettek, elgondolkodtattak. Boldog voltam, hogy azzal foglalkozhatok, amit szeretek, de sok is volt egyszerre, nyugtalanított, hogy mindezek ellenére mégsem találok azt, amit keresek, bár nem is tudtam, hogy mit keresek.

Azután találkoztam a fenséges fehér háttéren az őszinte fekete ecsetvonásokkal. Hogyan lehet ilyen tökéletes az, ami ilyen egyszerű? Itt ez az ecsetvonás, egy élet tudása van benne és három-embernyi erő-lendület. Aztán ott az a másik kép: gyermekrajzhoz hasonló egyszerű vonalak, mégis érthető és megmosolyogtat a derűs humora. Mi kell hozzá? Papír-ecset-tus-víz... és egy élet.

Elmerültem a japán tusfestészet világában, ezzel együtt egyre mélyebben szerettem volna megérteni, ismerni a japán lelket, azt a világot, amely létrehozta. Ekkoriban találkoztam a kalligráfiával is. Mi ez: írás-e, vagy kép? Az addig ismert kategóriákba beilleszteni nem tudtam. Információ alig akadt róla, ismeretlen terepre tévedtem, ami úgy vonzott, mint a mágnes. Igenis, meg akarom érteni, megfejteni, megtanulni. Végre megtaláltam az utat: az írás útját, ami így az én utam is lett.

Írhatnék a kalligráfia eszközeiről, stílusairól, mi a kaisho-írás, mi a kana-írás, de egy-két oldalba csak azt sűrítgetném bele, amit bárki megtalál az interneten, amit már milliószor leírtak. Inkább arról írok, ami amit európaiként eleinte nagyon nehéz megérteni-megélni: mi az az írás útja?

Több, mint 10 éve foglalkozom kalligráfiával. Már az elején tudtam, hogy nem értheti az, aki nem gyakorolja: az utat nem elég látni, járni kell rajta! Csináld- magad jellegű könyv is van bőven, alapismereteket adó könyvek, de mire elég? Megtudom belőle, hogy mit vásároljak, ha ki akarom próbálni a kalligráfiát.

Mestert kell keresni, aki átadja tapasztalatát és terelget, beilleszkedni egy japán kalligráfia iskolába, hogy megéljem, amit ők, úgy gondolkozzam, hogy átlényegüljek és felkészüljek rá, hogy befogadjam a tapasztalatokat. Milyen nehéz volt ez eleinte, értetlen európaiként! Megérteni, megtudni minél hamarabb, készen kapni a tudást: ehhez szoktunk. Évek óta tanulok, mégsem értem: micsoda frusztráció! Nem sikerül úgy, ahogy szerettem volna, és a következő sem sikerül. Ideges vagyok, úgy érzem, nem vagyok elég ügyes, tehetséges. Hová rohan a nyugati elme, miért akar mindent rögtön és azonnal?

Az Írás útja is egy út, ha rálép az ember, akkor az élete útjává lesz ugyanúgy, mint a Tea Útja, a Harcos Útja, és a többi művészet, ami túllép ezen a fogalmi kereten és életforma, (el)hivatás lesz. Nem az számít, meddig tart, nem a célállomás számít; egyáltalán: az sem számít elér-e az ember célig. Az út a lényeg maga, haladni rajta, örülni minden újnak, ami eléje kerül az utat járónak. Befogadni, magáévá tenni minden tudást, tapasztalatot, amit az út hoz elé. Nőni, növekedni az utat járva. Akadály jön? Leküzdeni és megerősödve folytatni az utat. Az utazás maga az élet.

Az írás útja is így visz előre. Mit sem ért az, aki az út mellett ülve nézegeti az arra haladókat, nem érzi, amit ők éreznek, nem értheti, amit ők tudnak. Utam során én is bejártam a frusztráció és a csalódottság lépcsőfokait, minden új tapasztalatommal, és az út során tanult hétköznapi

bölcsességekkel egyre kevésbé voltam frusztrált és csalódott. Az út megnyúlt, már nem érdekel, mikor érek célba, boldoggá tesz, hogy haladok előre és minden nap újat tanulok. Már nem a célt lesem, így meghallom saját gondolataim: megértettem az írás útjának lényegét, így koncentrálni tudok az írásra. Arra, hogyan fejlődhetek. Mitől lesz szebb az írásom? Egyáltalán, mitől szép az írás? Vagy nem is szép, hanem inkább jó? Pedig valójában nem ez a legfontosabb kérdése a japán kalligráfiának, mégis, aki tanul, azt természetesen erősen foglalkoztatja a gondolat, így engem is.

A grafológia szerint az írás az emberi karakter, a lélek lenyomata. „Az írás az ember maga.” A japánok is úgy tartják, hogy az írásban megmutatkozik az az ember lelke, mestermű az, ami a kalligráfus emberségét tükrözi. E szerint a gondolatmenet szerint tehát ahhoz, hogy az írás jó legyen, szép legyen, az embernek is jónak kell lennie. Azt talán könnyebb megfogalmazni, mitől jó egy ember.

A jó ember egyenes, gerinces, az igazságot keresi és megveti a hazugságot, az álnokságot. A jóra törekszik, nem vét a törvény ellen, nem vét embertársai ellen. Jelleme nemes, erős, szelleme szabad. Vágyik a tudásra, bölcsességre, tanul és fejlődik belső indíttatásból. Szereti, megbecsüli tehát a munkát, szorgalmas. Nem magamutogató, nem dicsekszik, nem törtet, nem gázol át másokon. Ám ez nem azt jelenti, hogy hagyja, hogy mások átgázoljanak rajta. Bátor, megvédi igazát. A jó ember egész életében arra törekszik, hogy jobb legyen.

Írását, tudását is folyamatosan fejleszti, így bizonyos, hogy egyre szebb-jobb lesz az is. A japán gondolkodás így tartja, ez az élet rendje. Mi, európaiak hajlamosak vagyunk inkább az ösztönös zsenit tisztelni, mint azt, aki lassan, apránként, időtlen kitartással képzi magát, és lehet, hogy 20 évesen még nem alkotja meg főművét, ám később egy élet tapasztalatát, összegyűjtött bölcsességét és jóságát beletéve alkotásába annak ereje magával ragad és elámul az európai szem is: micsoda remekmű!

Tiszteld a tanítód, mestered! Ő már nagy utat bejárt, összegyűjtött tudását hajlandó megosztani veled. A kalligráfia iskolában szigorú hierarchia uralkodik. Van egy tanítómesterem, aki ténylegesen tanít, egy idősebb mester, aki felügyeli mesterem és az én előmenetelem is, az iskola nagymestere, vezetője pedig szintén nyomon követ, vizsgáztat, kijavít. Vizsgákkal lehet egyre magasabb szintre lépni, ám amíg magam is el nem érem a mesterei szintet, addig másolni, tanulmányozni kell a mestereim munkáit, írását, meditálni rajta, követni az utasításokat. Miután magam is mesterré váltam, kialakíthatom a saját stílusom. Addig kézen fogva segítenek az úton előre. Igyekszem tehát követni a tanítást, minél inkább megértem, annál inkább tudom: mennyi mindent nem tudok még. De megértettem: ez nem baj, a lényeg, hogy járjam tovább az utam, tanuljak, igyekezzek jobb ember lenni, és továbbadni a tudást azoknak, akik úgy döntenek, hogy velem együtt ugyanezt az utat akarják járni.

Péntek Imre

Előhang egy meg nem jelent kötethez

Azt mondják, a könyveknek megvan a maguk sorsa. A kéziratoknak, a meg nem jelent könyveknek is. Ez jutott eszembe, amikor a múltkorjában pakolás közben előkerült egy dosszié, rajta a cím: Csitáry G. Emil: Emlékiratok, szerkesztette Péntek Imre. Árgus Kiadó, 2003. Az évszám emlékezetes: abban az évben költöztünk el Fehérvárról, s az elkövetkezőkben a legkisebb gondunk nagyobb volt annál, mintsem azzal foglalkozzunk, mi lett a betördelt levonattal, miért nem jelent meg.

Mégis, kilenc év után azért különös ez a közöny, ez a feledékenység...

De ki volt Csitáry G. Emil? Fehérvár építő polgármestere a harmincas években (1899-1970). Működése alatt nyerte el a belváros mai arculatát: ekkor építették át a városházát, létesült a Romkert, a strandfürdő. És sok minden más, ami a vidéki városok közt előkelő helyet biztosított Alba Regiának. S bár városi főispánként a nyilas időszakban mentette zsidó barátait és ismerőseit, őt magát is halálra keresték a nyilasok, 1945 után megvonták nyugdíját, utolsó éveiben krampácsolással kereste kenyerét, hogy el tudja tartani családját. (Nem vették fel kabinosnak sem abba az Árpád-fürdőbe, amelyet ő építtetett.) Egyébként jogot végzett, a Székesfehérvári Hírlap munkatársa volt, mielőtt 1931-ben polgármesterré választották.

Emlékiratainak kézírata a rendszerváltozás után került elő, unokája, Csitáry Nóra jóvoltából.

A kézzel írt szövegnek több változata is megjelent, különböző „gépeletek”. Hibákkal és pontatlanságokkal. Ekkor, a kilencvenes évek közepén, kértem meg Boboryné Csitáry Nórát, adja oda a kézzel írt szöveget, hadd készítsünk el egy autentikus változatot. Másfél év munkája nyomán meglettünk vele – bár, ahogy látom, még mindig lenne benne javítani való, a szöveg így – befejezetlensége ellenére – több mint 300 oldal. Számomra nem csak élvezetes, tanulságos olvasmány, de hogy hogyan lehet okosan szeretni egy várost – erről szól ez töredékes mű. Mindenképpen írástudó ember alkotása.

A részlet – amit közlésre választottunk – főként a Nagy Eseményre, az 1938-as ünnepségekre, Szent István király halálának 900. évfordulójára való készülődés körül forog, de bőven találni más érdekességet is benne.

Reméljük, közlésünk hozzájárul a mű mielőbbi megjelenéséhez.

S szerkesztőségünk nevében köszönetet mondunk Boboryné Csitáry Nórának, amiért hozzájárult a megjelenéséhez.

Csitáry G. Emil

Emlékiratok

(Készült 1964-1970 között, részletek)

Bevezetés

Nem életrajzot szándékozom írni. Sajnos, ennek az ideje már lejárt: akkor, mikor erről szó lehetett volna, az állandó életveszélyben semmi sem esett távolabb tőlem, mint emlékeimet papírra vetni! Pedig úgy hiszem, sok érdekességet tartogatott volna utódaim számára. Most utólag mégis megörökítem azt a sok-sok élményt, eseményt, ami a sors kegyéből osztályrészemül jutott. Két háborút, forradalmat, ellenforradalmat éltem át, nagy külföldi és hazai történéseknek voltam tanúja, két ízben láttam szinte máról holnapra összeomolni azt, amiben addig szentül hittem, és láttam újból és újból talpra állani, ha mindjárt nehezen és megtépázottan is, a magyar génuszt. Mindez megörökítésre várt volna, de a sors úgy látszik, mást akart. A Rákosi éra megtépte idegeimet, hófehérré tette fejemet, és ma, 72 éves koromban már nem érzek magamban elég erőt és energiát, hogy mindarról hűen be tudjak számolni, amit hosszú közpályám alatt átéltem. Így gyarló, megkopott emlékezőtehetséggel ma már csak „feljegyzéseket” tudok írni; ezek azonban nem pótolhatják a tervbe vett írásművet, de egyes részeiben talán alkalmat fognak adni utódaimnak, hogy hosszú, küzdelmes, ritka gazdag életemen keresztül meglássák, hitelesen meglássák azt a kort, amiben élnek, és amiben immár maguknak kell megteremteniük a szebb jövőt!

Ha néha, csendes óráimban keserűséggel gondolok arra, hogy a Rákosi-éra megfosztott „emlékeim” papírra vetésétől, csak az ad vigaszt, hogy az akkori viszonyok, az állandóan fenyegető házkutatás, kitelepítés, letartóztatás stb. között még a legártatlanabb írás is alkalmat adhatott volna arra, hogy a mesterségesen szított gyűlölet jobban és tökéletesebben érvényesülhessen! Így maradt el az ország történelme legválogatosabb korszakának leírása, és készült el helyette az alábbi rapszodikus feljegyzés.

1932-ben a Fejér megyei és Székesfehérvári Múzeum Egyesület átiratilag felhívta a figyelmemet, hogy közeledek 1938, Szent István király elhalálózásának 900. évfordulója, amit országos keretek között kellene megünnepelni. Ettől kezdve minden ténykedésem azt a célt szolgálta, hogy erre az időpontra egy fejlett kultúrájú, nagyon szép, tiszta város fogadja az ünneplőket. Akik

ebben az időben Székesfehérvárt látták, tanúsíthatják, hogy céloimat tökéletesen elértem, és a város túlzás nélkül valóban az ország első vidéki városa lett. Nem csak a szakemberek szemében, akik mint a Városi Mérnökök Egyesülete és a Polgármesterek Egyesülete, itt tartották évi kongresszusukat, hanem a közönségében is. Természetesen nagy segítségemre volt e tekintetben országgyűlési képviselőnk, dr. Hóman Bálint, aki mint a kormány egyik legbefolyásosabb tagja, kieszközölte a püspökség kertjében tervezett ásatás megindulását és az országgyűlés itteni ünnepi ülését. A régészeti feltárás előtt a püspökség kertjét egy nagy, ormótlan kerítésfal választotta el a Rákóczi úttól. Ennek végében állott az egyemeletes Eisenbarth ház, amelynek kertje benyúlott a Prohászka (ma Várfal) parkba is. A kincstár megvette a püspökség kertjének nagy részét, a város részéről pedig átengedtük a Rákóczi út püspökség melletti úttestét, és egy csere útján megszereztük és lebontottuk az Eisenbarth házat. Így az ásatás, amelynek első kapavágásánál Shvoy Lajos megyés püspökön, Hóman Bálint képviselőnkön és az Országos Műemléki Bizottság vezetőin kívül én is részt vettem, teljes erővel megindulhatott. Bár a kutatás az időközben történt szakszerűtlen feltárások folytán sajnos, nem hozott elő különösebb leletet, mégis nagyon nagy értékhez juttatta a várost. Elsősorban is eltűnt a püspökség szörnyű kerítésfala, az Eisenbarth ház lebontásával kibővült a Prohászka park, és helyet adott a mauzóleumnak, és ami a fő, az új határvonalon épült kerítésen elhelyezhetőkké váltak a részint már régebben előkerült szobor- és kőmaradványok, amik mind azt bizonyítják, hogy Szent István Európa híru bazilikája valamikor tényleg itt állt.

A templom szentélyében rendkívül sok sír került elő. Nem lehet vitás, hogy ide csak a királyok és az akkori idők vezető egyéniségei temetkeztek. Sajnos az antropológusok egyik csontvázzal sem tudták bebizonyítani, hogy valamelyik királyunké volt. A síremlékleleteket ugyanis valószínűleg még a törökök elvitték, akik első ízben dúlták fel a bazilikát.

Az egyik sírból egy púpos ember csontváza került elő. Nagyon reménykedtünk, hogy a szakemberek megállapítják, hogy ez csak Könyves Kálmáné lehet. Reményünk azonban nem vált valóra, mert a tudósok újból csak azt hangoztatták: lehet, hogy a csontváz Kálmáné, de erre nincs bizonyíték.

Így valamennyi csontvázat a mauzóleum előtt egy közös sírba temettük, és föléje egy nagy keresztet he-

lyeztünk. A mauzóleumban helyeztük el később Szent István koporsóját. Ehhez csatlakozott a város, vármegye és az Árpád-háziak címerével díszített kapu, őrszoba, gyalogjáró, mely egyrészt elválasztotta ezt a területet a közeli izraelita templomtól, iskolától és óvodától, másrészt harmonikus, zárt egységet adott az egész rommezőnek. Amikor elkészülte után megfelelően kivilágítottuk, különösen szépen érvényesült Árkayné Szehtló Lili gyönyörű üvegfestménye, amely a mauzóleum ablakát Szent István életéből vett képekkel díszítette. Kétségtelen, hogy az ásatási terület feltárása, kiképzése és a város szívében való léte olyan patinát, jelentőséget ad a városnak, amit előbb-utóbb mindenkinek el kell ismernie. Annál is inkább, mert a Romkert még ma is az egyik legfontosabb idegenforgalmi látványossága a városnak.

Régen foglalkoztatott az a gondolat, hogy strandfürdőt és sportuszodát létesítsünk a városban, és ezzel elérjük, hogy a lakosság egy része vasár- és ünnepnapokon ne siessen a Balatonra vagy a Velencei-tóra. Amikor tervemmel a közgyűlés elé álltam, olyan hangok is hallatszottak, hogy ez ne a korcsolyapálya mögé kerüljön, ahová én terveztem, hanem a Sóstóra, ahol már rendelkezésre áll egy tavacska. Ez utóbbi vélemény nagyon tetszetősen hangzott, én azonban nem tartottam szerencsésnek. Nézetem szerint a strandfürdővel és sportuszodával városrendezési feladatot is meg kellett oldani, ami azt jelentette volna, hogy örökre eltüntetjük a korcsolyapálya mögött éktelenkedő ingoványt, és folytatásban helyet kap az annyira hiányzó városi park. Mivel súlyt helyeztem arra, hogy ez a javaslatom is egyhangúlag fogadtassék el, indítványomra lehívtuk Massány Ernőt, a Meteorológiai Intézet akkori vezetőjét, hogy döntse el, hol fúj kevesebb szél? A Sóstó pártiak ugyanis azzal is érveltek, hogy az általam indítványozott helyen állandóan nagy szél van. Massány meg is érkezett, és első kérdése az volt, hogy én hol akarom a fürdőket megvalósítani? Amikor kifejtettem álláspontomat, kiment a helyszínekre, és utána hazautazott. Rövidesen meg is érkezett szakvéleménye, amelyben az adatok tömkelegével bebizonyította, hogy az általam ajánlott hely a kedvezőbb, mert ott fúj kevesebb szél. Kérésemre lejött a közgyűlésre is, ahol élőszóval is kifejtette véleményét. Ez azután el is döntötte a vitát, és a közgyűlés egyhangúlag az én javaslatomat fogadta el. Azóta beigazolódott, hogy a helykiválasztás mind a város, mind a fürdő szempontjából nagyon kedvezőnek bizonyult, bár még ma sem tudom, hogy a jó Massány hogy tudta szakvéleményét megkonstruálni, amikor mi, fehérváriak gyermekkorunk óta tudjuk, hogy a kérdéses hely állandóan kapja a móri horpadásból a szeles levegőt.

A fürdők helyét előzőleg fel kellett tölteni, mivel az év nagy részében víz alatt állott. Egészen érdekes és egyedülálló formát találtam ki erre! A város haszonbérloinek túlnyomó része – még a jobb gazdák is – a várossal szemben haszonbér hátralékban voltak, ami

szintén hozzájárult a házipénztár krónikus fizetési képtenségéhez. Az üggyel a közgyűlés is foglalkozott, és úgy határozott, hogy akik haszonbér hátralékban vannak, nem vehetnek részt az esedékessé vált föld haszonbérbe adásában. Ez valójában nagy csapást jelentett volna a városra nézve. Egyrészt, mert a haszonbérek az addigival szemben szörnyen visszaestek volna, másrészt, mivel a legjobb gazdák, a város legmegbízhatóbb bérlői kiestek volna az árverezők közül. Pedig nem a szándék, hanem a lehetőség hiányzott a fizetésre. A terményárak ugyanis annyira visszaestek, hogy úgyszólván minden gazda tönkrement. Tudva tehát azt, hogy a haszonbér hátralékosok nagy része szívesen fizetne, ha erre módja lenne, közhírré tettem, hogy ha a „sárgaföldes gödörben” (a mai Villamossági gyár helye) kitermelnek és beszállítanak a strandfürdő és sportuszoda helyére egy kétfogatú kocsis agyagot, azért kocsinként 1 pengőt kapnak, amit hátralékokra számolunk el. Nosza, megindult erre a nagy munka, s olyan lázban termelték és szállították be a hátralékos gazdák az agyagot, hogy volt nap, amikor a lovasberényi út szinte feketéllett a ki- és befelé tartó kocsiktól. Az eredmény az lett, hogy egészen rövid idő alatt 35.000 kocsis agyagot szállítottak a fürdők helyére és ezzel előkészítették azt az építkezés megkezdésére. A 35.000 pengőt pedig az ínségakció pénztárából átutaltuk a földbérhátralék javára a házipénztárba, tehát ennyivel csökkentettük a hátralékot.

A fürdők terveit egyébként Matyók Aladár neves építész készítette, aki olyan ügyesen helyezte el a női és férfi öltözőket, a vendéglőt és a víztisztító berendezést magában foglaló szolgálati épületet, hogy a fürdőtelep ma is Székesfehérvár egyik legnagyobb látványossága. Eltekintve attól, hogy az érdeklődők az ország minden részéből sűrűn látogatták, a fürdőtelep a város közönségnek is megnyerte a tetszését. Hisz volt nap, amikor a helybeliek közül több ezren keresték fel. Különösen este volt szép a fürdő, amikor a nagyszerűen megoldott világítás kihozta annak minden szépségét. A vendéglő éjjel 1 óráig tartott nyitva, és különösen péntek esténként 6-700 ember fogyasztotta el itt a vacsoráját. Bizony a mai generáció előtt ez már csak álmokképek tűnhet fel. Mivel a medencéket kútvízzel kellett feltölteni és a tisztítóberendezésen naponta keresztül engednünk, szükségessé vált, hogy melegvízről gondoskodjunk. Erre megfelelő alkalom is kínálkozott, mert Pávai Vajna Ferenc, a híres geológus, aki az ország legtöbb melegvizet adó mélyfúrását feltárta, előterjesztést tett a mélyfúrásra. Az ismert geológus azt feltételezte, hogy kb. 600 méter mélységnél feltétlenül megtaláljuk a kívánatos melegvizet, és mivel a mohai szénsavas medence benyúlik a város alá, és kb. 200 méternél savas vizet fogunk találni, a kettő keverékéből létrehozhatjuk a nagy kincset: a meleg, szénsavas vizet, ami Európában csak egy helyen, Mannheimben található. Sajnos Pávai Vajna Ferencre a többi geológus, valószínűleg féltékenységből nagyon

haragudott, és ahol csak lehetett, igyekezett minden kezdeményezését elgáncsolni. Ennek volt az eredménye az is, hogy a pénzügyminisztériumtól – Hóman Bálint meleg közbenjárása ellenére – csak egy egészen kis kaliberű, vagyis kisteljesítményű fúrógépet kaptunk kölcsön, a személyi és dologi kiadások megtérítése mellett, és ezzel kellett megkezdennünk munkánkat. Már akkor elhatároztam, hogy az eredménytől függetlenül a mélyfúrás, vagyis a mai Csitáry-kút helyén és mögötte, a Kalló malom előtt húzódó átlós útig nyúló térségben megtermem a város annyira hiányzó közparkját, közepén halas- és csónakázó tóval. E célból meg is szereztem az itteni és magánosok kezében lévő cca. 100 kh-nyi rétet, és megkezdtem a halastó mélyítését. Pechemre tervemet nem valósíthattam meg, mert közbejött a második világháború, ami minden nagyobb szabású kezdeményezést megölt, és az én polgármesteri székéből történő távozásomat is szükségessé tette. A várost járva és a tagadhatalatlanul tapasztalható fejlődést látva, bizony sokszor jut eszembe, mi lett volna, ha a polgármesteri székben maradvam megvalósíthatom azokat a szép terveket és elgondolásokat, amelyek állandóan foglalkoztattak. Egész biztos, hogy Székesfehérvár soha nem gondolt fejlődést ért volna el, és valóban az ország legszebb vidéki városa címére tarthatott volna igényt.

A „hallgatás tornya”, ahogy a helyi sajtó a fúróberendezést elnevezte, közben végezte a munkáját. Pápai Vajna Ferenc szakvéleménye sajnos, nem bizonyult valósnak, mert sem 600 méter mélységben, sem 1280 méternél, ameddig lefúrtunk, nem találtunk melegvizet. Újból kellett tehát a közgyűlésnek az üggyel foglalkoznia. Nehéz választ elém kerültem ekkor. Egyrészt geológusunk tovább biztatott, hogy a melegvíz feltétlenül alattunk van, csak mélyebbre kell érte lemennünk, másrészt az egyetem geológusai azt hangoztatták, hogy Székesfehérvár alattalában nincs melegvíz, tehát fölösleges pénzkidobás a további fúrás. Emellett egy nagyobb fúróberendezéssel újra kellett volna kezdeni a munkát, mert a kapott berendezéssel tovább fúrni nem lehetett volna. Ilyen körülmények között kellett állást foglalnom, illetve döntenem. Hosszas töprengés után úgy határoztam, hogy a mélyfúrás beszüntetését javaslom, mivel nem vállalhatom a fennforgó nagy kockázatot. Mint érdekességet említem meg, hogy a közgyűlésen ennek ellenére sok és komoly felszólalás hangzott el a fúrás folytatása, ill. az újabb hitel megszavazása mellett.

Amikor a fúróberendezést leszerelték és eltávolították, megmaradt a kb. 90, illetve 200 méter mélységből feltörő szénsavas víz, amit rövidesen igen megszeretett a város közönsége. El is nevezték Csitáry-víznek. Jelentkezett is rövidesen Klein Rezső, a hírhedt vállalkozó, aki az Árpád fürdőt és annak forrásait birtokolta, hogy a szénsavas víz hasznosítását adjuk bérbe. Ha jól emlékezem, évi 20.000 pengőt ajánlott fel érte. Én azonban nyomban és kerekén visszautasítottam, azt hangoztatva, hogy

ha nem találtunk melegvizet, legalább ezt a feltörő vizet használja ingyen a város közönsége, hiszen az ő pénzén folytattuk a mélyfúrást. Az volt a szándékom, hogy a pezsgő forrásvizet, a jobb megközelítés érdekében, bevezetjük a Zichy liget elejére, ami által bizonyára megsokszoroztuk volna annak használatát. Sajnos, ezt az elgondolást is keresztülhúzták a közbejött események. A víz azonban oly nagy közkedveltségnek örvend, hogy ma is, amikor a szépen parkosított Béke ligetben van, számtalanul látogatják. Többen közölték velem, hogy nemrégiben, egy városi tanácsülésen szóba került e forrás vize is. Az egyik felszólaló, nyilván félelemből, nem merte azt Csitáry-víznek nevezni, hanem igyekezett az ismert kutat körülírni. Az ülést vezető tanácselnök, aki pedig meggyőződéses kommunista, ekkor rácsöngetett, és a következőket mondotta: „Tessék csak nyugodtan Csitáry-víznek nevezni. A nép adta ezt a nevet, nincs tehát semmi szükség arra, hogy másképp hívjuk.” Ennek a hozzáállásnak kell tehát tulajdonítanom, hogy a városról megjelent új térképek, amiket a Kartográfiai Intézet adott ki, és melyekből egy példányt én is megszereztem, a kevés érdekesség között a Csitáry-kutat is megjelölik. Bizony nem gondoltam valamikor, hogy áldozatos polgármesteri működésem egyetlen emlékeként, legalábbis egyelőre, ez a forrás marad csak fenn és viseli egy időben „foglalommá vált” nevemet.

Amikor a strandfürdőt és sportuszodát ünnepélyesen megnyitottuk, országgyűlési képviselőnk előző este lejött Székesfehérvárra. Természetesen levittem a fürdőtelephez, aminek nagyvonalúsága, gyönyörű kivilágítása annyira meglepte, hogy még aznap este telefonon intézkedett egyes személyek, közöttük a Testnevelési Tanács elnökének meghívása érdekében. Másnap azután valóban szép, előkelő társaság gyűlt össze a megnyitóra. Emlékezetem szerint ott volt a BM városi osztályának akkori vezetője, dr. Tatits Árpád és elfogadta a meghívást a Testnevelési Tanács elnöke, dr. Kelemen Kornél is. Ez utóbbi a tanács nevében egy szép plakettet adott át a fürdők megnyitása emlékére.

1932-ben a Társadalmi Egyesületek Szövetsége felszólított, hogy vegyek részt abban a küldöttségben, amely a trianoni béke ellen állást foglaló Mussolini, olasz miniszterelnöknek átadja az üdvözlésére egybegyűjtött kb. 10.000.000 aláírást. Jelentéktelen költséggel járt csak az út, és így Csikós Andor barátommal jelentkeztem. Hálókocsiban tettük meg a határig az utat, és ezért a Pekár Gyula író, volt külügyminiszter vezetése alatti küldöttség tagjaival csak a határon találkoztunk. Itt ünnepélyesen fogadtak bennünket, és ez megismétlődött Rómáig minden állomáson. Velencében kaptunk reggelit, és már itt is feltűnt a sok felírás, ami a házak falán az olasz rendszert és Mussolininét dicsőítette. Mivel ez nálunk akkor még ismeretlen volt, joggal hittük azt, hogy ezek a jelszavak a lakosság spontán kitörő érzelmeiből születtek, és az olasz fasizmus meghódította az egész lakos-

ságot. Rómában egy magyar tulajdonban lévő előkelő szállodában szállásoltak el bennünket, és ettől kezdve „szíves vendéglátóink” rabjaivá váltunk. Nem hiába kellett magunkkal vinni zsakettet, szmokingot és frakkot, volt olyan nap, amikor háromszor is át kellett öltöznünk. Ez meglehetősen terhes is volt, de tiszteletünkre olyan sűrű programot állítottak össze, és olyan sok volt a különböző hivatalos látogatás, fogadás stb., hogy a fárasztó kötelezettséget teljesíteni kellett.

Egyik este „szabadok” lévén, a szállodánk társalgójában megismerkedtünk a római magyar kolónia akkori vezető elnökével. Kiábrándító volt, amit tőle hallottunk. Elmondta, hogy az olaszok túlnyomó része torkig van a fasizmussal és Mussolinivel, s utálkozva nézi a hatóságok által eszközölt felírásokat. Szerinte Mussolini rendszere az első komoly erőpróbát nem fogja kibírni és össze fog roppanni, mert távol áll az átlag olasz lelktől és felfogásától. Másnap kerestük fel Mussolinit a Palazzo Veneziában, ahol egy nagyteremben asztalra helyezték a magunkkal vitt aláírásokat, mi pedig, a küldöttség tagjai, körbe álltunk az asztal előtt. Amikor Mussolini a szomszédos dolgozószobájából bejött, reám a lehető legrosszabb benyomást tette. Úgy nézett ki, mint egy rosszul öltözött kőműves. El sem tudtam képzelni, hogy miként válhatott egy ország diktátorává. Amikor azonban Pekár Gyula üdvözlő beszédére válaszolt, és beszédének kéziratát egyik kezéből hirtelen átkapta a másik kezébe, meg kellett látnom a vezetésre hivatott diktátort. Beszéde után egy ideig nézegette az aláírásokat, majd Pekár Gyula bemutatott bennünket neki, mire ő mindenkivel barátságosan kezet fogott. Utána, vagyis e napot követően egymást érték a különböző fogadások, bankettek, amikor is az akkori olasz vezetők és előkelőségek vettek bennünket körül. Egykettőről már le is maradtam, mert meguntam a sok hallgatást (nem tudtam szomszédaimmal beszélni), és telítve voltam a sok enni- és innivalóval. Igen nagy hatást tett reám a balilla-telepen tett látogatásunk, a gyermekek és ifjak bemutatott gyakorlatai. Nagyon szép volt az egész napos tivoli kirándulás, amikor a kitűnő ebéd után sokat gyönyörködtünk a ragyogó kertben lévő szökőkutakban és vízesésekben. Este, szállodánkban kb. tízen emléket kaptunk Mussolinitól római látogatásunk emlékére. Én is megkaptam Mussolini saját kezűleg aláírt fényképét, amit sokáig őriztettem. A közbejött események folytán azonban, mint annyi más, ez is nyomtalanul elveszett.

Este követünkhöz, Hory Andráshoz voltunk hivatalosak vacsorára, majd az ezt követő fogadásra, amelyen számos olasz előkelőség jelent meg. Ekkor módunk volt látni, hogy az idegenbe kihelyezett követ milyen nagy úr és menyinyire el van látva az ország legjobb terményeivel. Másnap, római tartózkodásunk utolsó napját a Vatikánban töltöttük. Megtekintettük a híres képtárat, múzeumot és a vatikáni épület hírességeit, mint pl. a Sixtus kápolnát és stancákat.

Délben a pápa, X. Pius fogadott bennünket a dolgozószobája melletti kis fogadóban.

Már előzőleg hosszú vita folyt arról, hogy miként viselkedjenek a küldöttség protestáns tagjai, akik között volt Raffay Sándor evangélikus püspök és Vásáry István, „a kálvinista Róma” polgármestere is, Szerintük ők nem hajthatnak térdet a pápa előtt, márpedig a rendes zárandokok csak térdepelve fogadhatják a pápa áldását. A vita azzal zárult, hogy a pápa, a protestáns államok képviselőihez hasonlóan, engedélyezte a küldöttségünk protestáns tagjainak a letérdeplés elhagyását. Ezzel azonban nem mindenki élt. Volt olyan, például Ercsey Péter közjegyző, volt Tisza-párti képviselő, aki protestáns volta ellenére elsőnek térdepelt le, amikor X. Pius megjelent. Ő és a vele együtt érzők azt hangoztatták, hogy ha az ember valahová elmegy, tartozik alkalmazkodni az ottani szokásokhoz, ha pedig ez nem tetszik neki, maradjon távol.

A pápa rendkívül kedves volt. A térdeplőket egyenként megáldotta, a nem térdeplőkkel pedig kezet fogott. A pápai kihallgatás délutánján Barcza, vatikáni követünk látott bennünket vendégül teára. Visszafelé ugyancsak minden állomáson búcsúztattak bennünket, sőt Velencében rövid körutat is tettek velünk és kitűnően megebédelttek.

Itthon, hivatalomban, nagyban folyt az 1938-as jubileumi évre való előkészülésünk. Ehhez tartozott az is, hogy a város háztulajdonosait különböző formákban felhívtam: tataroztassák házaikat, hogy Székesfehérvár külsejében is megújuljon. Kérésemnek meglepően nagy visszhangja támadt, és a házak túlnyomó része valóban tatarozásra került. Meg kellett azonban oldani a szálloda kérdését is. Az egyetlen elfogadható szálloda elhanyagolt, belső berendezése nem felelt meg az igényeknek, és feltétlen felújításra szorult. A tulajdonos, Tosch Károly hajlandónak mutatkozott erre, ha a szükséges hitelt segítik megszerezni, s ha megengedem, hogy az étterem kibővítése céljából az épülethez egy földszintes toldalékot építhessen. Az első feltételét hamarosan teljesíteni tudtam, mert kérésemre a Székesfehérvári Takarékpénztár és Kereskedelmi Bank igazgatójának javaslatára biztosították a szükséges hitelt. Sajnos, a második feltétel teljesítése meggyőződésem ellen való volt, mert jól tudtam, hogy a Magyar Király Szálloda szép, patinás épületét a toldaléképítmény el fogja rontani. Igyekeztem tehát a tulajdonost tervéről lebeszélni. Eredményt azonban nem értem el, mert érveimmel szemben a tulajdonos ismételtlen a szálloda-étterem gazdaságosságát állította szembe. Végül is engednem kellett, mert a szálloda modernizálása az akkori helyzetben életkérdés volt.

A munkálatok az ünnepi év kezdetére el is készültek, és a toldaléképítmény sem nézett ki olyan rosszul, mint ahogy elképzeltem. A bekövetkezett változások folytán ez a szálloda is városi kézbe került. (Mint hallom, az utódok olyan modernizálást hajtanak végre,

hogy a toldaléképületet is eltüntetik. Sajnos, csak 1966 év végére lesznek készen, és így addig a város, a növekvő idegenforgalom ellenére szálloda nélkül marad. Ugyanis a városi tulajdonba került szép kis szálloda, az Árpád már évek óta orosz tiszti szállóul szolgál. Bizony, ez az én időmben elképzelhetetlen lett volna.)

Meghallottam, hogy a Hági vállalat egy nagy sörözőt és éttermet épített Székesfehérváron a Vörösmarty tér és Tolnai utca sarkán. Mivel e vállalat egyik fő tulajdonosa és legfontosabb intéző egyénisége Dreher Jenő, a martonvásári földbirtokos volt, a minden székesfehérvári ügyért lelkesedő gróf Széchenyi Viktor főispán kíséretében felkerestem martonvásári kastélyában a „kegyelmes Dreher Jenőt”, és arra kértem, hogy ünnepi évünkre tekintettel a söröző emeletén létesítsen szállodai szobákat. Dreher Jenő szalonjában nagyon kedvesen fogadott, és uzsonnával kínálta meg bennünket, de kérésem elől sajnos mereven elzárkózott. Ekkor láttam közvetlen közelről ezt a hihetetlenül nagy urat, sok tízezer hold és számtalan kitűnően jövedelmező vállalat és érdekesség boldog tulajdonosát, aki azonban fényes helyzetében is megmaradt mindig jó kereskedőnek.

Az ünnepi évre készülés során arra is gondolkodni kellett, mi lesz, ha a tervezett országgyűlés napján véletlenül eső lesz, és így a kiszemelt városházi udvart nem lehet használni. Erre az esetre kiegészítő megoldásként csakis a városi színház jöhetett szóba. Ezt azonban akkori állapotában a legjobb akarat mellett sem lehetett a jubileumi ünnepek legfontosabb eseményének színhelyévé tenni. Elkerülhetetlenné vált tehát a városi színház rendbehozatala. A közgyűlés elé persze nem lehetett állni, mert tagjainak jelentős része előtt vörös posztó volt a színház. Így ismét a jól bevált, régi receptet használtam, és részben az ínségakció felhasználásával saját hatáskörömben oldottam meg a rendbehozatalt. Ez utóbbi nemcsak az elhasználandó székek kicserélésére, hanem az új kárpitozásra és új függönyök vásárlására is vonatkozott. Nyugodtan elmondhatjuk, hogy színházunk a modernizálás következtében annyira szép lett, hogy amint az itt járt Szendy Károly budapesti polgármester is megállapította, bátran odaállíthatjuk volna bármelyik székesfővárosi színház mellé. Ettől kezdve az ide jövő kollégáknak és idegeneknek büszkén mutogattuk Székesfehérvár új idegenforgalmi nevezetességét, megújított színházunkat. A közgyűlés tagjai persze boldog együttérzéssel vették tudomásul színházunk rendbehozataltát, és mindenkor nagy örömmel lépték át annak kapuit. Sajnos, a második világháború végén ez az ékességünk is elpusztult, mivel a bejövő orosz katonák felgyújtották ruhatárát, és nem volt senki, aki az épületben elharapózó tüzet eloltsa.

Abban az időben, a többi magyar városhoz ha-

sonlóan nekünk is egy kellemetlen vizsgálaton kellett keresztülmennünk. A Közérdekeltségek Felügyelő Hatósága, amely azt vizsgálta, hogy a város kezelésében lévő üzemek és vállalatok rentábilisak-e, és nem lehet-e azok díjtételeit, a fogyasztók tehermentesítése érdekében leszállítani, heteken át szinte megszállva tartotta a várost. A mi üzeink jó csemegének ígértek, mert kitűnően voltak vezetve, és évről-évre jelentős összegeket adtak a háztartásnak. Így valóban könnyen lehetett volna a díjtételeket csökkenteni, ami mellett, hogy a Közérdekeltségek Felügyelő Hatóságának jó pontot szerzett volna, kétségtelenül a város közönségének is tetszett volna, mert ki ne örült volna a közüzemi díjak mérséklésének. Pedig a mi díjtételeink országos összehasonlításban nagyon kedvezőek voltak, és hogy üzeink ennek ellenére erősen tudták segíteni a várost, kizárólag a nagyszerű, hozzáértő vezetésnek köszönhetjük. A székesfehérvári vízdíj a legkedvezőbb budapesti 18 fillérről szemben 20 fillér volt köbméterenként, vagyis a vidéki városok között a legolcsóbb. A villanydíj pedig 6,5 fillér hektowattónként, ami azt jelentette, hogy a villanyal rendelkező városok között az előkelő 13. helyet foglaltuk el. Tehát az adott körülmények között ez sem volt soknak mondható.

Amikor a Közérdekeltségek Felügyelő Hatóságának terjedelmes szakvéleménye a városi közgyűlés elé megérkezett, azon nyomban szót kértem és zárt ülést indítványoztam. Ezen azután elmondtam, hogy a közüzemi díjak leszállítása egy-egy fehérvári polgár számára alig jelent megtakarítást, ellenben a város elesik az üzemek támogatásától, és ezt csakis a polgárságot sújtó pótdóbból lehet fedezni. Végeredményben tehát a polgárság sokkal rosszabb helyzetbe kerül, míg azok a rétegek, akik pótdótot nem fizetnek, de állandó követelésekkel állnak elő (például a katonák), indokolatlan támogatásban részesülnének. Példaképpen felhoztam, hogy az egyik leghangosabb kigazda bizottsági tagnál nem egész 2 forintot tenne ki évenként, ha a villanydíját leszállítanánk, viszont a pótdótot nem fizető rétegek révén mégis csak hozzájárulnak, ha mindjárt nem is a kívánatos mértékben, a város kiadásaihoz. Felszólalásom és a részletesen ismertetett adataim olyan nagy hatást tettek, hogy ettől kezdve sohasem került többé szóba a közüzemi díjak leszállítása, sőt határozottan lehurrogták, akik ilyesmit csak érinteni is merészeltek. A Közérdekeltségek Felügyelő Hatósága természetesen meghátrált és elejtette javaslatát, amikor főispánunk jelentéséből értesült a közgyűlés egyhangú állásfoglalásról. Mindenesetre a város nagy szerencséje, hogy ezt a vizsgálatot simán megúsztuk.

Városunk nagy hátránya volt, hogy a centrumban nem kínálkozott megfelelő építési telek, ahol földszintes családi házakat lehetett volna építeni. Éppen ezért korszakalkotó eseménynek számított, hogy a hosszúsátéri rétek rendezésre kerültek, és aránylag kedvező feltételek

mellett a város egy nagyon szép, új telekhez juthatott volna. Sajnos, a második világháború után nyomdokunkba lépő generáció nem respektálta az annyi áldozattal létrehozott rendezést, a terület beépítésére vonatkozólag nem hozott külön építési szabályrendeletet, hanem lehetővé tette, hogy a családi házak helyett ipartelepek is épüljenek. Így megszűnt a szép terv, és örökre semmissé vált a tervezett kertváros. Igaz, hogy a mai rezsím, amint a példák is mutatják, a többemeletes nagy bérházakat szereti, és oda kívánja a város lakóit tömöríteni.

Nagy hibája volt Székesfehérvárnak, hogy nem volt komoly gyáripára, és további fejlődése elé leküzdhetetlen akadályok tornyosultak. Igaz, hogy abban nagy bűn terheli a mindenkori törvényhatósági bizottságokat is, amelyek különböző nehézségek támasztásával sorban megakadályozták az ipartelepek letelepedését. Soha semmi áldozatot nem akartak hozni és azt akarták, hogy a létesítendő ipartelep nyomban busás hasznot hozzon a városnak. Persze ilyen körülmények között minden tervezgetés dugába dőlt, és a város ipar nélkül maradt.

Hogy mi volt azokban az időkben a helyzet, legjobban a dohánygyár helyzete, illetve ügye igazolja. Díszpolgárrá választották meg id. Wekerle Sándort, aki a megyében született és a székesfehérvári gimnáziumban végezte a középiskoláit. Egészen fiatalon lett államtitkár, és így a díszpolgári kitüntetés valóban elsőként és egész fiatalon érte. Amikor a székesfehérvári küldöttség megjelent előtte, id. Wekerle Sándor állítólag a következőket mondotta: „A díszpolgárrá történt megválasztásomat azzal szeretném megköszönni, hogy a most felállításra kerülő dunántúli dohánygyárat Székesfehérváron fogom életre hívni.” Eget verő éljenzés volt rá a válasz, majd hazatért a küldöttség, és megkezdődött a szőlőhegyeken a szavakon való rágcsálódás. A vége azután az lett, hogy a dohánygyárnak nagy ellenzéke támadt, mert az „megdrágítaná a napszámokat” és „terjesztené az erkölcsstelenséget”, mert a dohánygyári munkásnők általában erkölcsstelenek. A küldöttség tehát újból felkereste az új államtitkárt és most már azt kérte, hogy a dohánygyár ne itt létesüljön. Amint mondják, id. Wekerle Sándor elnevette magát és az alábbiakat mondotta: „Nem tudom, hogy meddig leszek állásban, de egy biztos, sohasem fogok tudni kérést teljesíteni oly könnyen, mint ezt. A dohánygyár nem Székesfehérváron lesz.”

Elérkezett közben az 1938-as jubileumi év, amit 1938 január havában díszközgyűléssel nyitottunk meg. Ez alkalommal vettük birtokba az újonnan átépített és berendezett városházát is. Természetesen én voltam az egyik ünnepi szónok, és amint megállapíthattam, mind a Szent Istvánt méltató, mind a városházát átadó beszédemet nagy tetszés kísérte. Ez utóbbi valóban nem is volt csoda. Hisz az új városháza megépítését már a millennium alkalmával tartott díszközgyűlés „halaszthatatlanul sürgős feladatának” tartotta. A sok tervezgetésből azonban nem lett semmi, és közel 40 év múlva nekem kellett

ezt is, mint annyi egyéb mást, például az új közbiztonsági hidat, a legnehezebb viszonyok között megoldanom. A díszközgyűlést a városháza bemutatása követte, amikor is nemcsak a jó ízléssel berendezett főtisztviselői szobák, a legtöbb helyen szörnyű elhanyagoltságban lévő adóhivatal és a pénztár nagyon szép kialakítása és a fogadó és közgyűlési visszavonuló szobák művészi kiképzése, hanem a mérnöki hivatal végtelenül szellemes berendezésének megoldása is nagy tetszést aratott. Ugyanis a mérnöki hivatal egyes szobái, főként a vállalkozók előzékenységből, különbözőképpen voltak kiképezve és berendezve, hogy ily módon az építeni szándékozó ügyfél maga előtt láthassa az alkalmazni kívánt építész anyagot. Elmondhatom, hogy mérnöki hivatalunknak, mint általában az egész városházánknak, a következő időben igen sok szemlélője és tanulmányozója volt.

Február hó elején – tervünknek megfelelően – újból lementünk San Remoba, éspedig ezúttal a tengerparton lévő Mediterran szállóba. Velünk jött apósom is, akire nagyon ráfért a pihenés, hiszen előző évben veszítette el hűségese feleségét. A szállodában kitűnő szobánk volt, sőt apósom mellettünk elhelyezkedő szobájához fürdőszoba is tartozott, amit mi is használhattunk. A földszinten lévő nagy étteremben majdnem olyan kitűnő koszthoz jutottunk, mint annak idején a Vulkánia óceánjáró hajón. A szakács előtűnk tálalt, zsúrkocsin hozta az ételt. Mindenkinek annyit, amennyit kívánt. Külön látványosság volt a gyümölcs tálalása. Egy tiroli ruhába öltözött kisleány tolta a kocsit, amely telis-tele volt rakva gyümölcscsel. Volt ott alma, körte, narancs, banán, grapefruit, datolya, füge, mogyoró stb. Mellettünk az étkezésnél egy magános férfi ült, aki állandóan kis házisapkát viselt. Meg voltunk győződve, hogy idegen származású rabbi lehet. Annál nagyobb lett a csodálkozásunk, mikor egyszer, mikor sok táviratot hoztak hozzám, megszólalt magyarul és érdeklődni kezdett, hogy miért kapom a sok táviratot. Kiderült, hogy kanonok az illető. Ettől kezdve persze nagyon jó barátságba lettünk, sokat voltunk együtt, sőt társaságában utaztam haza, mivel jó Emym még lenn maradt egy hétig apósommal. A sok táviratot pedig azért kaptam, mert a „város fejlesztése terén elért nagy érdemeimre való tekintettel” magas kitüntetésben részesítettek, amennyiben megkaptam a nyakban viselhető II. osztályú magyar érdemrendet. Eltekintve attól, hogy e kitüntetést Szendy Károly, a régóta ügyködő budapesti polgármester csak pár héttel előttem kapta meg, kitüntetésem magas voltát különösen a katonák értékelték, akik tudták, hogy a legtöbb hadtestparancsnok csak pár évi szolgálat után részesülhetett benne. Természetesen eleinte azt sem tudtam, hogy mihez gratulálnak táviratilag, de azután, mikor az érkező táviratokból kikösködtem a valóságot, őszinte öröm fogott el, hogy nem vagyok Székesfehérváron és így kikerülhettem az ünneplést. Amikor hazaértem, persze ez sem maradt el, de szerencsére már elvesztette aktualitását.

A Szent István jubileumi év különböző ünnepeiről, amelyek egész évemet alaposan igénybe vették, nem írok, mert ezek nagyon szépen rögzítve vannak a vitéz Szarka Géza és vitéz Láng István által írt jubileumi emlékkönyvben. A különböző, ma már történelmi emlékek számító képekkel illusztrált emlékkönyv egy példányát fiaim is megkapták, én pedig, mint életem legkedvesebb emlékét, nagy szeretettel őrzöm.

Székesfehérvárra történt visszatérésem után természetesen nyomban jelentkeztem a kitüntetés adó kormányzónál, aki bámulatosan rövid idő alatt fogadott. Mikor a testőrök által megszállt folyosókon át beléptem a szárnysegédi szobába, az ügyeletes szárnysegéd közölte, hogy rövidesen reám kerül a sor, kihallgatásomra 10 perc van számításba véve és amennyiben a kormányzó helyet kínál meg, akkor szabad csak felkelnem, ha a kihallgatás végét a kormányzó – alig észrevehető mozdulattal – tudomásomra adja. A szárnysegédi szobában igen sokan várakoztak, többek között olyanok is, akiket magas közéleti pozíciójuk folytán személyesen is jól ismertem. Amikor beléptem a kormányzó dolgozószobájába és elmondtam rövid mondókámat, az államfő igen kedvesen fogadott és az íróasztala melletti székre ültetett le. Elsősorban gratulált munkámhoz, megemlítve, hogy sokszor keresztülhalad a városon, és mindig csodálattal látja azt a dinamikus fejlődést, amelyen az ősi város az én polgármesterségem alatt keresztülment. Azután az országos politikára került a sor, és a kormányzó bámulatos közvetlenséggel kritizálni kezdte az ország pénzügyi szakembereit, akiket – amint mondotta – ő nevelt és ez idő szerint különböző helyeken vezető szerepeket töltenek be. Eközben egyikről-másikról olyan megjegyzéseket tett, hogy ha azokat nyilvánosságra hozom, abból országos botrány származhatott volna. Én azonban akkor is, de később is, csak hallgattam és figyeltem azt a bizonyos jelet, amikor távozhatok. Őszintén megvallom, rendkívül meglepődtem a hallottakon, és igazolva láttam azt az 1919-ben elfoglalt álláspontomat, hogy kormányzónk nem való államfőnek. Elképzeltem ugyanis, hogy ha előttem, akit akkor látott életében először, ilyen nyíltan megkritizálja minisztereit, tulajdonképpen az én előjáróimat is, milyen könnyen kiszedik belőle a ravasz diplomaták a legfontosabb államtitkokat.

Közben nyílt az ajtó, és bejött a szárnysegéd, bejelentve, hogy a soron lévő kihallgatandó, egy aktív miniszter, megérkezett. A kormányzó röviden csak annyit válaszolt, hogy „várjon”. Utána pedig folytatta eszmefuttatását. Még vagy 20 percig tartózkodtam nála, míg végre ama kijelentésével, hogy „ez évben sokszor fogunk találkozni”, elengedett. A szárnysegédi szobában élénk szemrehányással fogadtak és különösen az aktív miniszter volt mérges, hogy „felborítottam a kihallgatások rendjét”, de azután megbékéltek, mikor tudomásukra hoztam, hogy a szárnysegédi utasításnak megfelelően korábban nem volt módomban távozni. Arra a kérdés-

re azonban, hogy miről társalogtunk ilyen hosszú ideig, természetesen kitérően válaszoltam.

A kormányzónál történt második látogatásom a május közepén megtartott vitézi avatással függött össze. A székesfehérvári vitézi szék vezetőinek nyomására azt a kérést kellett a kormányzó elé terjesztenem, hogy az esedékessé vált vitézi avatást 1938-ban Székesfehérváron rendeztesse meg. A kormányzó nagyon kedvesen fogadta a kérést, láthatóan meg is örült neki, és nyomban beleegyezését adta ahhoz, hogy az évi vitézi avatást az ásatási területen, Szent István koporsója előtt tartjuk meg. Az audiencia időpontját természetesen ismét túlléptük, de a soros szárnysegéd ezúttal már nem akadt fenn rajta. A vitézi avatás, amint az említett emlékkönyvből is kitűnik, valóban nagyon szép volt, és azon az ország minden részéből igen sokan vettek részt. Az ásatási területet a honvédség igen szépen kiképezte, s a felállított tribünökön valóban az ország színe-java jelen volt. A kormányzó – felesége társaságában – különvonaton érkezett meg, őket az állomáson ünnepélyesen fogadtuk. Majd az ásatási terület mögötti kiszélesített járdarészen a kormány jelenlévő tagjai, a honvédség vezetői és a vitézi szék tisztségviselői köszöntötték. Utána megtörtént az avatás, és elsőnek a miniszterelnököt, Imrédy Bélát ütötte a kormányzó vitézzé. Ennek befejezése előtt Horthyné kiment a Széna térre, ott elhelyezte az Úrinők Otthonának alapkövét, majd felavatta a közelben épített Szent István elemi iskolát, megnyitva egyben az ott rendezett nagyszabású tanügyi kiállítást. A hivatalos személyiségeken kívül itt állandóan társaságában volt jó feleségem is. A kormányzónét a püspök hívta meg ebédre, majd újból a vasúton, a különvonatnál találkozott férjével. Amikor a kormányzó megtekintette a vitézek, katonák, frontharcosok és leventék nagyszabású díszfelvonulását, a városházára, hivatalomba ment, amit ez alkalomra teljesen átrendeztünk és sezlon beállításával pihenésre is alkalmassá tettünk. Ide én is felkísértem, amikor több ízben is őszinte elragadtatásának adott kifejezést megújhodott városházánk szép és ízléses berendezése fölött. Külön is megnyerte tetszését Erdey Dezső szobrászművész róla készített mellszobra és Kontuly Béla portréja. Mindkettőről megállapította, hogy ilyen jól sikerült szobor és arckép még nem készült róla.

Molnár András

A zalalövői postamesterek három nemzedéke

(Mozaikok a Martinek és a Dobruczky család 19-20. századi történetéből)

Bevezetés

Zalalövő, Zala megye egyik leggazdagabb múltú települése, döntően kedvező közlekedés-földrajzi helyzetének köszönheti fejlődését: az ókortól napjainkig folyamatosan használt nemzetközi kereskedelmi főútvonal, az úgynevezett „Borostyánkő-út” itt keresztezi a Zala folyót. Zalalövő emiatt évszázadokon át jelentős közlekedési és kereskedelmi csomópont volt,¹ és a rendkívül nagy átmenő forgalomból adódóan mindig is az átlagosnál jóval nyitottabb, mobilisabb társadalommal rendelkezett. E településen különösen a 19. században figyelhető meg az „idegenek” erőteljes beáramlása. Így például az 1830-as és 1840-es években a Lövön anyakönyvezett házasságoknak csaknem fele idegenből származó felek között kötötték.² Hasonló lehetett a helyzet az 1890-es években is, amikor két, egyaránt a Felvidékről származó familia, a Martinek és a Dobruczky család egy-egy tagja itt talált egymásra. Írásunk e családok három nemzedékének életrajzát vázolja fel, a reformkortól az 1950-es évekig.

Martinek István és Berta

Martinek István, Martinek János (nép)iskolai tanító és Habdak Zsuzsanna fia, Trencsénben, evangélikus vallású, közrendű (nem nemesi) családban született 1818. június 6-án.³ 1838-ig a pozsonyi evangélikus líceumban tanult, azt követően pedig az 1839/1840-es tanévben végezte el ugyancsak Pozsonyban a királyi akadémia jogi fakultásának második évfolyamát.⁴ 1841. február 1-én Moson vármegyében, Magyaróvárott esküdtött föl patvaristának, azaz joggyakornoknak, majd 1841.

augusztus 25-én tette le Pesten a jurátusi esküt.⁵ Ez elvileg az ügyvédi vizsgára való felkészülés kezdetét jelzi, ám nincs semmi nyoma annak, hogy Martinek István valóban vizsgát tett és ügyvédi diplomát szerzett volna. A jogakadémiai végzettségű fiatal ember feladta a jogász pályát, és 1842 körül gazdatisztként lépett az angol főnemesi származású, kilépett cs. kir. főhadnagy, Guyon Richárd gróf (a későbbi, 1848/1849-es honvédtábornok) szolgálatába.

Guyon 1838 novemberében kötött házasságot Splényi Máriával, 1841 februárjától pedig a báró Splényi család csúzi és fúzi birtokait vette haszonbérbe az anyósától.⁶ Feleségével a Komárom megyei Csúzon telepedett le az 1840-es évek elején: „Csúzon Guyonék már elrendezve voltak, nemigen megelégedve azonban: először is faluban lakván, sok közbirtokossal; ezek mindenféle tekintetet követeltek, és igényt támasztottak, nem mindig jogosan. Szoros jogából engedni pedig nemigen volt Guyon természetében. Emellett a bérelt birtok éppen tagosítási félben volt – nem lehetett tehát sem a régi, sem az új földeket, új tagot még kellően használni. Legkevésbé pedig belterjes gazdaságot folytatni, mint Guyon szerette volna. Tizenkét jófajta tehenük volt, a takarmány azonban szűken, legelő az időben semmi...” – így jellemezte visszaemlékezésében Guyon sógora, Splényi Béla azt a birtokot, ahol Martinek István gazdatisztként dolgozott.⁷ Nem lehetett könnyű a dolga, mert Guyonék gondjaira bízott csúzi és fúzi gazdasága akkoriban – Splényi Béla emlékei szerint – „sok nehézséggel és rossz évekket küzdött”.⁸

Martinek István 1843. szeptember 19-én, Csúzon, „gróf Guyon úr lakházában” – a később olmtützi várfogságot szenvedett hazafi, Gaál Tádé csúzi plébános előtt – kötött házasságot a pozsonyi polgárcsaládból származó, római katolikus vallású Pirkner (Pürckner) Máriával.⁹ Felesége Pozsonyban, 1817. február 7-én

1 Zalalövő története az ókortól napjainkig. (Szerk. Molnár András) Zalalövő, 1998. 498 p.

2 Molnár András: Zalalövő története 1790-1849. In: Zalalövő története az ókortól napjainkig 243. p.

3 Molnár Andrásné Bakler Klára családi iratai. Magántulajdonban. (A továbbiakban: BK cs. ir.) Kivonat a trencsényi evangélikus gyülekezet anyakönyvéből. Trenčín, 1941. március 3.

4 BK cs. ir. A pozsonyi királyi akadémia bizonyítványa. Pozsony, 1840. július 31. Erről és korábbi, líceumi tanulmányairól lásd még: M. Novák Veronika: A pozsonyi jogakadémia hallgatósága 1777-1849. Bp., 2007. 420. p.

5 BK cs. ir. A pozsonyi királyi akadémia bizonyítványa. Pozsony, 1840. július 31. A bizonyítvány hátoldali felirata.

6 Splényi Béla emlékiratai. (Sajtó alá rend. Fábri Anna) Bp., 1984. 1. köt. 267-269., 331-332., 390-391. p. Vö. Márkus László: Guyon Richárd. Bp., 1955. 11-12. p.

7 Splényi Béla emlékiratai 1. köt. 392. p.

8 Splényi Béla emlékiratai 1. köt. 390. p.

9 BK cs. ir. Házassági levél. Kivonat a csúzi római katolikus plébánia anyakönyvéből. Csúz, 1941. február 24. Gaál Tádé plébánosról: Barsi József: Utazás ismeretlen állomás

született, annak szülei Pirkner Károly festő, helybeli polgár, és Rieder Erzsébet voltak.¹⁰

Az ifjú pár a Bars megyei Fakóvezekény evangélikus egyházához tartozó Esztergom megyei faluban, Farnadon lakott a házasságkötés idején.¹¹ Martinek István, „csúzi urasági tiszt” és Pirkner Mária fiát, Istvánt, aki Farnadon született, 1844. június 5-én keresztelték meg Fakóvezekényen. A gyermeket a farnadi „oskolamester”, Launer János keresztelte meg, a keresztszülők pedig vászolyai Schercz Fülöp, valamint Guyon Richárd gróf és felesége, Splényi Mária grófné voltak.¹²

Guyon Richárd honvédtábornok a szabadságharc leverése után, 1849 augusztusában Törökországba emigrált, magyarországi javait pedig elkobozták.¹³ Martinek István ekkor veszíthette el gazdatiszti állását, mert az 1850-es évek közepén már csupán magtárosként dolgozott, és a Bars megyei Nagysárón lakott a családjával. Ott született 1856. január 9-én lánya, Martinek Berta, akit öt nappal később római katolikus vallásúvá kereszteltek.¹⁴

Martinek István 1864-ig Bars megyében élt, akkor költözött át családjával a Zala megyei Zalalövőre. A lévai cs. kir. adófelügyelőség 1865. január 18-án értesítette a zalai alispánt, hogy Léva községben 6 forint 70 krajcár adóhátraléka volt, amit 1865 januárjának végén már zalalövői lakosként fizetett be.¹⁵ Martinek István gazdatisztként került Zalalövőre, és 1865. augusztus 9-én az alábbi kérvényt nyújtotta be a helytartótanácshoz: „Alulírott, Merk Albert jogtudor, gráci lakos zalalövői és csébi gazdaságának gazdatisztje azon legalázatosabb kérelemmel járul a nagyméltóságú magyar királyi helytartótanács elé, miszerint a főnt nevezett zalalövői s ehhez tartozó Sötétmajor-pusztá és a csébi határban lévő Gesztenyész-major egymástól valamennyi igen távol esvén, s e keze alá tartozó birtokokban ő többször után nézni kénytelen lévén, néki egy 6-csövű revolver bírhatását kegyelmesen engedélyezni méltóztatnék.”¹⁶ Zala megye

Martinek
Berta
1896-ban

alispánja - Dávid János, zalalövői járási szolgabíró ajánlatára – a következő támogató nyilatkozattal terjesztette a kérvényt a helytartótanács elé: „miután folyamodó gazdatiszt ellen erkölcsi és politikai viseletére nézve semmi aggályok sem forognának fenn, a kért engedély kegyesen kiszolgáltatható”.¹⁷ A helytartótanács Budán, 1865. szeptember elsején engedélyezte a zalalövői gazdatiszt számára a revolver tartását.¹⁸

Martinek István egy 1865. szeptember 14-én kelt irat tanúsága szerint Merk Albert birtokainak kasznárjaként dolgozott,¹⁹ és még kasznár volt akkor is, amikor neje, Pirkner Mária 51 éves korában, 1868. szeptember 19-én tüdővészben hunyt el Zalalövön, és két nappal később Zalapatakán temették el.²⁰

Martinek István fia, ifjabb Martinek István 21 éves korában, 1865 márciusában, már zalalövői lakosként folyamodott a zalai megyehatósághoz, hogy mielőbb tűzzék ki számára a jegyzői szakvizsga letételének

Zalalövő, 1865. augusztus 9.

17 ZML Alisp. ir. 1865/6397. Dávid János szolgabíró levele az alispánhoz (Zalalövő, 1865. augusztus 19.), és az alispán levele a helytartótanácshoz. (Zalaegerszeg, 1865. augusztus 22.)

18 ZML Alisp. ir. 1865/6397. A helytartótanács levele Zala vármegyéhez. Buda, 1865. szeptember 1.

19 ZML Dávid János lövői alszolgabíró iratai. Bűnügyi iratok, 1865/121.

20 BK cs. ir. Halottlevél. Kivonat a salomvári római katolikus plébánia halotti anyakönyvéből. Salomvár, 1941. január 16.

felé 1849-1856. Berzsényi Lénárd rajzai. Az olmützi foglyok arcképsorozata. (Szerk. Simon V. Péter) Bp., 1988. 32-33., 53-54., 74-75., 105., 126-127., 152., 247. p.

10 BK cs. ir. Kivonat a pozsonyi Szent Márton plébánia keresztelési anyakönyvéből. Bratislava, 1941. március 15.

11 BK cs. ir. Házassági levél. Kivonat a csúzi római katolikus plébánia anyakönyvéből. Csúz, 1941. február 24. (A fakóvezekényi evangélikus lelkész igazolásának másolata az anyakönyvi kivonaton a házasságkötés kihirdetéséről, 1843. szeptember 17.)

12 BK cs. ir. Eredeti kivonat a fakóvezekényi evangélikus gyülekezet anyakönyvéből. Fakóvezekény, 1845. november 21.

13 Márkus László i. m. 22., 118. p.

14 BK cs. ir. Keresztlevél. Kivonat a nagysárói római katolikus plébánia anyakönyvéből. Nagysáró, 1940. május 30.

15 Zala Megyei Levéltár (ZML) Zala vármegye alispánjának iratai (Alisp. ir.) 1865/424., 1865/950.

16 ZML Alisp. ir. 1865/6397. Martinek István kérvénye.

időpontját.²¹ Erre csakhamar sor is kerülhetett, mert 1867-ben már a salomvári jegyzőség élén említették,²² 1869-ben pedig Zala megye tiszteletbeli esküdtjévé nevezték ki.²³ (Nevét 1871-ben is a tiszteletbeli esküdtek között találjuk.)²⁴ Ifjabb Martinek Istvánt, aki 1873. február 24-én pályázat útján nyerte el a zalalövői körjegyzői tisztséget, és 1877-ben még biztosan e hivatalt töltötte be,²⁵ 1869-ben még Zalalövön, 1872-ben és 1875-ben azonban már Zalamindszenten jegyezték be (1869-ben és 1872-ben értelmiségiként, 1875-ben pedig jegyzőként) az országgyűlési választásra jogosultak névjegyzékébe.²⁶

Idősebb Martinek István valamikor az 1860-as évek végén foglalkozást váltott, és postamester lett Zalalövön.²⁷ Lánya, Martinek Berta „postamester leánya lévén, már ifjú korában életét a postának szánta, atyja oldala mellett gyakornokoskodván, mihelyest 18-ik életévét betöltötte, letette a vizsgát, mielőtt azonban állást foglalt volna el, férjhez ment.”²⁸ Martinek Berta 1876. augusztus 27-én Zalalövön kötött házasságot a Zalaegerszegen 1846. június 11-én született, római katolikus vallású Part Lajossal,²⁹ aki Pillerman Magdolna és Part Ferenc, az ismert zalaegerszegi pékmester – 1843/1844-ben városi pénztárnok - fia volt,³⁰ és

21 ZML Alisp. ir. 1865/3898.

22 ZML Dávid János lövői alszolgabíró iratai. Közigazgatási iratok, 1867/461.

23 ZML Alispáni iratok betűsoros mutatója 1869/4463., 1869/4595. (Az iratok hiányoznak.)

24 ZML Vízgy Gyula lövői szolgabíró iratai. Büntető ügyek, 1871/84.

25 ZML Zala vármegye alispánjának iratai. 1873/1318., 1877/1441. Vö. Foki Ibolya: Zalalövő története 1850-1914. In: Zalalövő története az ókortól napjainkig 314-316., 381. p.

26 ZML Zala megye központi választmányának iratai. Országgyűlési választási névjegyzékek. Baksai választókerület. Zalalövő, 1869. Zalamindszent, 1872., 1875.

27 Ennek pontos dátumát nem ismerjük. A választói névjegyzékekben csak egyetlen alkalommal, 1872-ben szerepel, Zalamindszenten, mint aki jövedelme alapján nyert választójogot. (ZML Országgyűlési választási névjegyzékek. Baksai választókerület. Zalamindszent, 1872.)

28 A magyar királyi postamesterek és kiadók millenniumi emlékalbuma. (Szerk. Böszörményi Kálmán) Budapest, 1896. Martinek Berta arcképe az 50. táblán, és a hozzá tartozó életrajz. (A továbbiakban: Postamesterek emlékalbuma 50. t.)

29 A házasságkötés: ZML Mikrofilmtára. A salomvári római katolikus plébánia házassági anyakönyve, 1876. Part Lajos születése: ZML Mikrofilmtára. A zalaegerszegi római katolikus plébánia keresztelési anyakönyve, 1846.

30 Part Ferencről: ZML Zalaegerszeg város régi levéltára. No. 292. Part Ferenc városi kamarás számadása 1843-1844., Dr. Benczéné Nagy Eszter: Zalaegerszeg mezőváros igazgatási szervezete 1790-1849. Kézirat. Dunakeszi, 1984. 168. p. (ZML Kézirattára), Molnár András: Zalaegerszeg 1848-1849-ben. (Zalaegerszegi Füzetek 5.) Zalaegerszeg, 1998. 119. p.

házassága után maga is „sütőmester”-ként dolgozott Zalalövön. Part Lajos pékmesternek és Martinek Bertának négy lánya született Zalalövön: 1877. augusztus 10-én Mária, Magdolna, 1879. szeptember 3-án Róza, Ida, 1882. március 16-án Berta, Malvina, Zsófia, végül 1883. április 9-én Gizella.³¹ Miután Part Lajos alig kilencévi házasság után, 39 éves korában, 1885. szeptember 14-én tüdővészben elhunyt,³² özvegye hét évig egyedül nevelte a lányait.

Idősebb Martinek István postamester 1890-ben elvesztette a szeme világát, lánya, Martinek Berta pedig „igazgatósági engedéllyel maga kezelte néhány évig a postát, míg 1892-ben másodízben férjhez menvén egy rokonhoz, ki szintén a postára képesített, közös erővel vak atyja oldala mellett működtek a hivatalban”.³³ A „postára képesített” rokon az ugyancsak a Felvidékről származó Dobruczky Cyrill Mihály volt, aki 1891. július 5-től hivatali kisegítőként állt alkalmazásban a zalalövői postán,³⁴ majd 1892. február 3-án házasságot kötött özvegy Part Lajosné, Martinek Bertával.³⁵

Idősebb Martinek István postamester 78 éves korában, 1896. január 19-én, végegyengülésben hunyt el Zalalövön.³⁶ Ekkor, tekintettel a zalalövői postán „hosszú évek során át buzgón teljesített” szolgálatára, a lányát, Martinek Bertát nevezték ki pályázat útján postamesterre.³⁷ Martinek Berta 1896. június 27-től kezdve mintegy három évtizedeken át a mellette helyettes postamesterként dolgozó férjével, Dobruczky Cyrillel együtt látta el a zalalövői postamesteri feladatokat.³⁸

Dobruczky Cyrill és Vilmos

Dobruczky Cyrill Mihály, aki a házassági anyakönyv szerint evangélikus vallású, okleveles gépész, valamint a cs. és kir. 2. tüzérezred 5. zászlóaljának káplárja, azaz tizedese volt,³⁹ a Turóc megyei Mosócon született 1864. április 26-án.⁴⁰ (Egy családtörténeti írás Mosóc

31 ZML Mikrofilmtára. A salomvári római katolikus plébánia keresztelési anyakönyvei, 1877-1883.

32 ZML Mikrofilmtára. A salomvári római katolikus plébánia halotti anyakönyve, 1885.

33 Postamesterek emlékalbuma 50. t.

34 Baranya Megyei Levéltár (BaML) Pécsi Magyar Királyi Postaigazgatóság iratai (Postaig. ir.) Iktatott iratok (Ikt.

ir.) 80/1914. Az irat másolatért Vörös Hubának tartozom köszönettel!

35 BK cs. ir. Kivonat az őrimagyaródsi evangélikus gyülekezet anyakönyvéből. Őrimagyaróds, 1940. március 26.

36 ZML Anyakönyvi másodpéldányok gyűjteménye. Halálozási anyakönyv másodpéldánya, Zalalövő 1895-1902.

37 Postamesterek emlékalbuma 50. t.

38 BaML Postaig. ir. Ikt. ir. 80/1914.

39 BK cs. ir. Kivonat az őrimagyaródsi evangélikus gyülekezet anyakönyvéből. Őrimagyaróds, 1940. március 26.

40 BK cs. ir. Kivonat a mosóci evangélikus gyülekezet

Dobruczky Sándor és Marits Irén esküvője 1929

régi kismemesi famíliái között említi a Dobruczkyakat,⁴¹ nemességükről azonban mindeddig nem találtunk érdemi bizonyítékot.)⁴² Apja, Dobruczky János mosóci evangélikus lelkész volt, anyját pedig Langhoffer Amáliának hívták. A szülők mindketten a Nyitra megyei Holicstról származtak: Dobruczky János 1827. november 2-án, Langhoffer Amália Ludmilla 1825. április 14-én született e mezővárosban. János szülei a mosóci Dobruczky Pál és Dobruczky Zsuzsanna, Amália szülei pedig a holicsi Langhoffer Ágoston és Habdak Szófia voltak.⁴³ Martinek Berta és Dobruczky Cyrill rokonsága tehát abból fakadt, hogy a feleség apai nagyanja, Habdak Zsuzsanna, és a férj anyai nagyanja, Habdak Szófia vagy testvérek, vagy unokatestvérek lehettek.

Dobruczky Cyrill Mihály postamester helyettes és Martinek Berta postamester fia, Dobruczky Vilmos, Kornél, Sándor (a továbbiakban Dobruczky Sándor) 1899. május 21-én született Zalalövön, és négy nappal később keresztelték meg evangélikus vallásúvá.⁴⁴ Az keresztelési anyakönyvből. Mošovce, 1941. február 3.

41 Verner Jánosné, sz. Horváth Sarolta: A Benyovszky család túróci ága. In: <http://benyovszky.uw.hu/Turoczi%20ag.htm>. Letöltve: 2010. december 17.

42 Nevük a közismert nemesi genealógiai adattárak egyikében sem fordul elő.

43 BK cs. ir. Kivonatok a holicsi evangélikus gyülekezet anyakönyvéből. Holič, 1940. június 4.

elemi népiskola első három osztályát 1905-től 1908-ig szülőfalujában, a zalalövői állami elemi iskolában végezte.⁴⁵ Akkor anyai nagynénjének, Part Gizellának a férje, a fővárosban élő számtiszt, Ujváry László⁴⁶ vette magához, így a negyedik osztályt már Budapesten, az I. kerületi Mozdony utcai elemi népiskolában végezte el.⁴⁷ 1909-től 1913-ig a budapesti I. kerületi m. kir. állami főgimnáziumban tanult,⁴⁸ majd hazatérve Zalalövőre, 1913-tól a zalaegerszegi m. kir. állami főgimnáziumban folytatta tanulmányait.⁴⁹

Itt rövidesen az ő életébe is beleszólt a háború: a zalaegerszegi gimnázium épületében 1914-től hadikórház működött, a tanévek általában csonkultak,

44 BK cs. ir. Születési anyakönyvi kivonat Zalalövő polgári anyakönyvéből. Zalalövő, 1940. május 31.

45 BK cs. ir. Elemi népiskolai értesítő-könyvecske Dobruczky Sándor elemi népiskolai tanuló részére. Zalalövő, 1905-1908.

46 Part Gizella és Ujváry László 1905 körül kötött házasságot. BK cs. ir. Ujváry Lászlóné, született Part Gizella nyomtatott gyászjelentése. Budapest, 1951. május 5.

47 BK cs. ir. Elemi népiskolai értesítő – Dobruczky Sándor. Budapest, 1908-1909.

48 BK cs. ir. Dobruczky Sándor gimnáziumi bizonyítványai, Budapest, 1910-1913.

49 ZML A zalaegerszegi m. kir. állami főgimnázium iratai. A gimnázium tanulóinak névkönyve (anyakönyve) 1913/1914.

lerövidültek, a tanulók egy része pedig önként hadba vonult.⁵⁰ 1917 tavaszán a gimnázium 1899-ben született, VIII. osztályos, végző tanulói közül 13-an vonultak hadba. A katonai szolgálatra alkalmas tanulók a VKM 2257/1917. elnöki számú rendelet alapján február 28-án és március első két napján előre hozott érettségi vizsgát tettek. Közéjük tartozott Dobruczky Vilmos Sándor is,⁵¹ aki ezt követően 1917. március 10-én vonult be katonának, és másfél évig a cs. és kir. 19. és 24. vadászszázalójaknál szolgált (utóbbinál 1918. október 25-ig), mint önkéntes tizedes.⁵² A katonai összeomlást követően, 1918. november 4-én olasz fogságba került, ahonnan 1919 decemberében érkezett haza.⁵³ Hazatérve édesanyja mellett gyakornokként dolgozott a zalalövői postán, közben pedig behívták a nemzeti hadseregbe is.⁵⁴ A pécsi postaigazgatóság igazolása szerint 1920. május elsején lépett a posta szolgálatába.⁵⁵

1922 őszén a pécsi postaigazgatóság postatiszti tanfolyamra rendelte fel Budapestre,⁵⁶ ahol a fővárosi m. kir. posta- és táviratizsttképző tanfolyamon tett alapvizsgát 1923. szeptember 26-án.⁵⁷ Öt nappal korábban, 1923. szeptember 21-én beiratkozott a budapesti m. kir. Pázmány Péter tudományegyetem

50 A Zalaegerszegi Magyar Királyi Állami Főgimnázium huszonkettedik értesítője az 1916-1917. isk. évről. (Közli Medgyesi Lajos) Zalaegerszeg, 1917. (a továbbiakban: Zalaegerszegi gimn. értesítője 1916/1917.) 3-5. p. Vö. Vajda Lászlóné: A zalaegerszegi Zrínyi Miklós Gimnázium története (1895-1995). In: Emlékkönyv a Zrínyi Miklós Gimnázium fennállásának 100. évfordulójára 1896-1996. (Szerk. Németh László) Zalaegerszeg, [1996.] (a továbbiakban: Emlékkönyv 1896-1996.) 15. p.

51 ZML A zalaegerszegi m. kir. állami főgimnázium iratai. A gimnázium tanulójának névkönyve 1916/1917., Zalaegerszegi gimn. értesítője 1916/1917. 5., 19., 31. p. Dobruczky Vilmost az 1917-ben érettségizettek névsorában említi még: Emlékkönyv 1896-1996. 215. p. Vö. Tablók könyve 1902-2006. Zrínyi Miklós Gimnázium Zalaegerszeg. Zalaegerszeg-Nagykanizsa, 2006. 15. p.

52 Zalavármegye ismertetője. (Szerk. és kiad. Bodry László, Madarász Gyula, Zsadányi Oszkár) Sopron, 1935.

(Harmadik rész. Vármegyei ismertető.) 162. p. (Dobruczky Sándor postamester rövid életrajza 1899-1935.) Katonai szolgálatáról: ZML Zalaegerszegi I-II. sz. Igazoló Bizottság iratai 1922/1945. Dobruczky Sándor nyilatkozata. Zalalövő, 1945. június 13., BK cs. ir. Dobruczky Sándor fellebbezési beadványa a Zala megyei Bírósághoz. Zalalövő, 1980. május 4.

53 BK cs. ir. Dobruczky Sándor beadványa a Pécsi Postaigazgatóság jogsegély szolgálatához. Zalalövő, 1981. május 26. (A továbbiakban: Dobruczky Sándor önéletrajza, 1981.)

54 Zalavármegye ismertetője 162. p.

55 BK cs. ir. Munkavállalói igazolási lap. Pécs, 1961. szeptember 9.

56 BK cs. ir. Dobruczky Sándor önéletrajza, 1981.

57 BK cs. ir. A budapesti m. kir. posta- és táviratizsttképző tanfolyam bizonyítványa. Budapest, 1923. szeptember 26.

jogi karára.⁵⁸ Katonai szolgálatát az egyetemen négy félév elengedésével honorálták,⁵⁹ nem tudjuk azonban, hogy mennyi ideig folytatott jogi tanulmányokat, mert az önéletrajza szerint 1923 őszén már a budapesti 741. számú (levélkézbesítő) hivatalhoz helyezték postatisztként. Ebben a beosztásban azonban csak rövid ideig maradhatott, mert haza kellett térnie, hogy gondoskodhasson Zalalövön élő, súlyos beteg édesanyjáról.⁶⁰ Miután 1924. március 20-án szakvizsgát tett a budapesti m. kir. posta- és táviratizsttképző tanfolyamon,⁶¹ megpályázta a zalalövői postamesteri állást. Egyes adatok szerint 1924 végén vette át a helyi posta vezetését,⁶² míg önéletrajza szerint 1925. február 1-től lett Zalalövön postamester.⁶³ Anyja, Dobruczky Czirillné, született Martinek Berta nyugalmazott postamester 1927. március 25-én halt meg Zalalövön, idült vesegyulladásban. Dobruczky Czirill még megérte fia esküvőjét, és öt évvel élte túl a feleségét: 68 éves korában, 1932. március 22-én, „aggkori végkimerülés”-ben hunyt el Zalalövön.⁶⁴

Dobruczky Sándor m. kir. postamester 1929. július 6-án Güssingben, az egykori Németújváron kötött házasságot a római katolikus vallású, Németújváron 1901. május 1-én született Marits Irénnel, néhai Marits János (1871-1925) és Mayer Terézia lányával. Egyik esküvői tanújuk az ifjú férj egykori tanítatója, a budapesti Ujváry László, a másik pedig a feleség sőgóra, Wolf Károly zalalövői pékmester volt.⁶⁵ Wolf Károly ugyancsak Németújvárról származott, és feleségével, Marits Máriával együtt költözött Zalalövőre, ahol az Ipartestület elnöke lett.⁶⁶ Marits Irén, aki – a család emlékei szerint – a testvérét meglátogatva, a zalalövői postán találkozott és ismerkedett meg Dobruczky Sándorral, 1932. április 15-től, mint hivatali kisegítő dolgozott a férje oldalán.⁶⁷ (A postai szolgálatból 1946. szeptember 15-én, súlyos betegsége miatt bocsátották el.)⁶⁸

Dobruczky Sándor, aki a második világháború idején,

58 BK cs. ir. Dobruczky Sándor egyetemi leckekönyve. Budapest, 1923/1924.

59 BK cs. ir. Dobruczky Sándor beadványa a Zala megyei Bírósághoz. Zalalövő, 1980. május 4.

60 BK cs. ir. Dobruczky Sándor önéletrajza, 1981.

61 BK cs. ir. A budapesti m. kir. posta- és táviratizsttképző tanfolyam bizonyítványa. Budapest, 1924. március 20.

62 Zalavármegye ismertetője 162. p.

63 BK cs. ir. Dobruczky Sándor önéletrajza, 1981.

64 ZML Zalalövő halotti anyakönyve 1907-1935.

65 BK cs. ir. Ehematrikelauszug. Kivonat a güssing-i polgári házassági anyakönyvből. Güssing, 1929. július 10.

66 Zalavármegye ismertetője 163. p.

67 BK cs. ir. A Posta Elszámloló és Statisztikai Hivatal igazolása. Budapest, 1976. augusztus 12.

68 BK cs. ir. Dobruczky Sándorné kérvénye a zalaegerszegi Társadalombiztosítási Bizottsághoz. Zalalövő, 1976. április 20.

1941 őszén a m. kir. 101. híradó ezred I. zászlóaljának karpaszományos tizedese volt,⁶⁹ 1945 előtt csak a hivatásának és a családjának élt, nem foglalkozott politikával, nem volt tagja egyetlen pártnak sem.⁷⁰ (Nem vállalt szerepet a különböző zalalövői egyesületekben sem, egyedül a Postamesterek Országos Nyugdíjgyűlésébe lépett be 1925-ben.)⁷¹ A zalaegerszegi járásbírói szék helyén működő I. számú igazolóbizottság, mely – a Zalalövön, 1945. június 13-án tett nyilatkozata lapján – addigi politikai tevékenységét elbírálta, 1945. november 22-én igazoltnak jelentette ki.⁷²

Dobruczky Sándor meghurcolása

A háborút követő újjáépítés idején Dobruczky Sándor is aktivizálódott a helyi közéletben: 1945. július elsején lépett be a Független Kisgazdapártba. 1946. április 21-én (húsvét napján) a Kisgazdapárt zalalövői alapszervezetének ügyvezetője lett, s pártja delegálta a községi nemzeti bizottságba és a képviselőtestületbe is. Kiváló munkájának elismeréseként 1947 októberében a kisgazdák zalaegerszegi járási szervezetének alelnökévé választották.⁷³ Valószínűleg e pozíciója is hozzájárult ahhoz, hogy mint a zalalövői társadalom egyik megbecsült, népszerű, s nem utolsó sorban viszonylag vagyonos tagja⁷⁴ a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatósága (röviden ÁVH) célkeresztjébe került az 1948. évi kommunista hatalomátvétel után, és éveken át ártatlanul meghurcolták.

Az ÁVH Dobruczky Sándort „az ellene felmerült gyanú okok alapján” – valószínűleg irigyeinek, rosszakaróinak feljelentése nyomán – 1949. március 23-án közigazgatási eljárás alá vonta, és rendőrhatalom őrizetbe vette.⁷⁵ Ekkor történhetett az, amiről később

69 BK cs. ir. Származási igazolvány Dobruczky Vilmos karpaszományos tizedes számára. Budapest, 1941. november 20.

70 BK cs. ir. Dobruczky Sándor kérvénye a közlekedési miniszterhez. Kistarcsa, 1949. július 25.

71 ZML Zalaegerszegi I-II. sz. Igazolói Bizottság iratai 1922/1945.

72 ZML Zalaegerszegi I-II. sz. Igazolói Bizottság iratai 1922/1945., BK cs. ir. Az igazolóbizottság határozata. Zalaegerszeg, 1945. november 22.

73 BK cs. ir. Dobruczky Sándorné Marits Irén kérvénye a belügyminiszterhez. Zalalövő, 1949. július 26., Dobruczky Sándor kérvénye a közlekedési miniszterhez. Kistarcsa, 1949. július 25. Vö. Káli Csaba: Zalalövő története 1914-1918. In: Zalalövő története az ókortól napjainkig. 470. p. (100. jegyzet.)

74 Dobruczky Sándor 1945. január elsején – saját bevallása szerint – egy saját lakóházzal, 17 hold szántóval és 5 hold réttel rendelkezett Zalalövön. ZML Zalaegerszegi I-II. sz. Igazolói Bizottság iratai 1922/1945.

75 BK cs. ir. Ismeretlen beadványa a soproni

többször beszélt a családjának: megjárta az ÁVH hírheft budapesti székházát, az Andrássy út 60-at is.⁷⁶ Az ÁVH 1949. április 20-án – államvédelmi szempontból – elrendelte Dobruczky Sándor internálását, arra hivatkozva, hogy az „eljárás alá vont személy folyamatosan demokráciaellenes tevékenységet fejtett ki, valamint Kovács János és id[ősebb] Kovács József zalalövői lakókat felbujtatta[így!], hogy földműves termelősövetkezetet egyik tagját verjék meg.”⁷⁷

Dobruczky Sándort a kistarcsai Központi Internálói táborba zárták el, és ott az V. ezred, földszint, 3. szobában tartották fogva. Felesége ide küldte utána 1949. május 1-jén az internálás elleni fellebbezését, azt azonban onnan nem továbbították a Belügyminisztériumhoz, így az internálásokat felügyelő hatóság úgy bírálta el az ügyet, mintha Dobruczky Sándor nem fellebbezett volna, s jogosnak ismerte volna el az internálást,⁷⁸ ezért fegyelmi eljárás lefolytatására utasították a soproni postaigazgatóságot. Az igazgatóság 1949. június 14-én rendelte el Dobruczky Sándor zalalövői volt hivatalvezető ellen a fegyelmi eljárást.⁷⁹ A gyanúsított „antidemokratikus magatartása” – az ellene felhozott vádak szerint – állítólag az alábbiakban nyilvánult meg: 1. a múltban a Magyar Élet Pártjának volt a tagja és szélsőjobboldali magatartást tanúsított, 2. a felszabadulás után a Független Kisgazdapárt jobbszárnyához tartozott és Nagy Ferenc politikáját támogatta, 3. a munkáspártok iránti gyűlöletét kimutatva kivonta pártját a május elseji ünnepségekről, 4. az iskolák államosításakor megjegyezte, hogy a kommunisták vallás nélkül, erkölcstelenül akarják nevelni a gyermekeket, 5. akadályozta a termelősövetkezet megalakulását, 6. volt alkalmazottját arra biztatta, hogy a termelősövetkezet tagjait csak azért bántalmazza, mert kommunisták.⁸⁰

Dobruczky Sándor a kistarcsai internálótáborban 1949. július 15-én írt, és a közlekedési miniszterhez címzett kérvényében az ellene felhozott vádakát cáfolva kérte a gyanúsítások alóli felmentését és az állásába való visszahelyezését. Kérelmében az első két vádpontot kategorikusan tagadta. A harmadikra nézve elismerte ugyan, miszerint előfordulhatott, hogy ő maga nem vett részt a május elseji ünnepségen, de ez csak azért történhetett – mint írta – hogy időben teljesítse

postaigazgatóság fegyelmi bizottságához (befejezése, dátuma és aláírása hiányzik). [Zalalövő, 1950. július 22. előtt.]

76 Néhai Vízsy Károlyné, született Dobruczky Livia elbeszélése.

77 BK cs. ir. A BM ÁVH 10.281/1949. sz. internálási véghatározata. Budapest, 1949. április 20.

78 BK cs. ir. Dobruczky Sándorné Marits Irén kérvénye a belügyminiszterhez. Zalalövő, 1949. július 26.

79 BK cs. ir. Dobruczky Sándor kérvénye a közlekedési miniszterhez. Kistarcsa, 1949. július 15.

80 BK cs. ir. Ismeretlen beadványa a soproni postaigazgatóság fegyelmi bizottságához. [Zalalövő, 1950. július 22. előtt.]

munkaköri kötelezettségeit. A 4. vádpont esetében nem tagadta, hogy a községi képviselőtestület tagjaként azt javasolta, miszerint ne foglaljanak állást az iskolák államosításával kapcsolatban, ezt azonban – állítása szerint – csak azért tette, mert Zalalövön már 50 éve csak állami iskola működött, így a felekezeti iskolák helyzetét a lövőiek nem ismerhették. Az 5. vádponttal szemben azzal védekezett, hogy ő inkább támogatta, semmint akadályozta a termelőszövetkezet alakulását, amikor árengedménnyel adta el nekik a szénáját, és soron kívül szereltette fel a Földműves-szövetkezet telefonját. Végül a vád 6. pontjára nézve tagadta, hogy valaha is bárkit verekedésre bízott volna, mivel nem jár kocsmába, és számos esetben inkább békebírája volt a falubeleiknek.⁸¹ E vádpont további cáfolataként csatolta beadványához a verekedők (Kovács József, Kovács János és Kovács István) Zalalövön, 1949. április 28-án kelt nyilatkozatát, melyből kitűnik, hogy Szabó János zalalövői szövetkezeti tagot személyes ellentétből, alaptalan rágalmas miatt verték meg, s a verekedők egyike maga is szövetkezeti tag volt.⁸²

Az alaptalan és jogtalan internálás megszüntetése érdekében Dobruczky Sándor felesége, Marits Irén is kérelemmel fordult a belügyminiszterhez 1949. július 26-án. Kérelmében férje állításaival összhangban igyekezett bizonyítani annak ártatlanságát,⁸³ aminek alátámasztására csatolta kérvényéhez a Független Kisgazdapárt zalalövői vezetőinek, a Zalalövői Földműves Szövetkezet vezetőségének és verekedő zalalövői lakosoknak egy-egy, Dobruczky Sándor védekezését támogató nyilatkozatát is.⁸⁴

Miután a Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium 1949. augusztus 14-én Dobruczky Sándor fellebbezését elutasítva, helyben hagyta a fegyelmi eljárás megindítását,⁸⁵ a soproni postaigazgatóság - 1949. október 20-án - 1949. november 4-ére tűzte ki a fegyelmi tárgyalás időpontját, és felszólította az ekkor még Kistarcsán internált Dobruczky Sándort, hogy a jelzett időpontban jelenjen meg Sopronban a tárgyaláson. Mivel a volt zalalövői postamester ezt internáltként nyilvánvalóan nem tehette meg, a neki szóló értesítéshez hozzátették, hogy távolmaradása sem fogja meggátolni a fegyelmi eljárás lefolytatását.⁸⁶

A kitűzött fegyelmi tárgyalást mégis elhalasztották,

81 BK cs. ir. Dobruczky Sándor kérvénye a közlekedési miniszterhez. Kistarcsa, 1949. július 15.

82 BK. cs. ir. Kovács József, Kovács János és Kovács István nyilatkozata. Zalalövő, 1949. április 28.

83 BK cs. ir. Dobruczky Sándorné Marits Irén kérvénye a belügyminiszterhez. Zalalövő, 1949. július 26.

84 BK cs. ir. A Független Kisgazdapárt zalalövői vezetőinek nyilatkozata. Zalalövő, 1949. július 20.

85 BK cs. ir. A Közlekedés és Postaügyi Minisztérium 238.930/1949. határozata. Budapest, 1949. augusztus 14.

86 BK cs. ir. A soproni postaigazgatóság értesítője. Sopron, 1949. október 20.

Dobruczky
Sándor
1948 körül

mert valamikor november első felében megszüntették Dobruczky Sándor internálását, és – bár rendőri felügyelet alá helyezték - hazatérhetett Zalalövőre. Szabadulása után, 1949. november 18-án kelt beadványában a „szabaduló-levél és a népi szervek által kiállított nyilatkozatok alapján fegyelmi eljárásának lefolytatását és szolgálatba állítását kérte”, a soproni postaigazgatóság azonban elutasította a kérelmét, arra hivatkozva, hogy annak teljesítésére „az internálását megszüntető véghatározat beérkezése előtt nincsen lehetőség”.⁸⁷

Dobruczky Sándor 1950. március 16-án, Zalalövön kelt beadványában a fegyelmi eljárást megelőző közigazgatási vizsgálat lefolytatását kérte a soproni postaigazgatóságtól, mely e kérelmet – hatáskör hiányában – szintén elutasította.⁸⁸ A soproni postaigazgatóság a fegyelmi tárgyalásra készülve 1950. április 14-én véleményt kért Dobruczky Sándorról a zalalövői Függetlenségi Népfrent Bizottságtól. A volt postamester ellen 1949-ben felhozott vádakát e bizottság 1950. április 19-i „vélemény-nyilvánítása” sem támasztotta alá, politikai magatartásáról azonban megjegyezték, hogy „úgy a múltban, mint a jelenben klerikális befolyás alatt áll. A párttal [tudniillik a kommunista párttal, az MDP-vel] a kapcsolatot nem tartja fenn, a politikai pártnapokat nem látogatja”.⁸⁹

87 BK cs. ir. A soproni postaigazgatóság értesítője. Sopron, 1949. november 26.

88 BK cs. ir. A soproni postaigazgatóság értesítője. Sopron, 1950. április 8.

89 BK cs. ir. A zalalövői Függetlenségi Népfrent

A soproni postaigazgatóság fegyelmi bizottságához címzett beadványában mind a Népfront Bizottság utóbbi állításait, mind a korábban felhozott vádak tagadva határozottan kiállt Dobruczky Sándor mellett egy ismeretlen zalalövői védője (talán ügyvédje?), aki akkor már jó három évtizede ismerte a volt postamestert. Beadványában a védő is ugyanarra a következtetésre jutott, mint korábban a feleség: a Dobruczky Sándor ellen felhozott vádak minden alapot nélkülöztek, a vele szemben lefolytatott rendőri eljárást „csak egy rosszhiszemű, alaptalan feljelentésnek lehet tulajdonítani”. Védője szerint a volt postamester a „felszabadulást megelőzően maga is gazdálkodott, és mint gazdaköri elnök a dolgozó földmunkásoknak és kisparasztnak érdekeit különös gonddal képviselte [...]. A hadiesemények során állatállománya és gazdasági felszerelésének java része elpusztult. Ezért a felszabadulás után földjeinek egy részét gazdálkodásra a földnélkülieknek átengedte, a másik részét pedig a Termelőcsoport részére ajánlotta fel.”⁹⁰

A soproni postaigazgatóságnál alakított első fokú fegyelmi bizottság 1950. július 22-én tartotta meg Dobruczky Sándor volt postafőellenőr ügyében a fegyelmi tárgyalást, és – a fent említett korábbi beadványokban szereplő mentő, illetve enyhítő körülményeket is figyelembe véve – a következő határozatot hozta: „fegyelmi vétségként minősülő ama magatartás miatt, hogy a népi demokráciához nem viszonyult kellőképpen és emiatt internálási eljárás alá vonták”, alacsonyabb beosztásba (és bércsoportba) helyezték át, „lehetőleg egy olyan hivatalba, ahol fejlettebb kommunista felfogás uralkodik, s ahol ideológiailag képzetesebb szaktársak vannak (pl. Győr)”. Mellékbüntetésként elvonták a korábbi kedvezményeit, az 1949. márciusi őrizetbe vétel óta visszatartott illetményének kifizetését viszont elrendelték, tekintettel arra, hogy Dobruczky Sándor a „káderjelentés szerint nehéz anyagi körülmények között él”, és más különben nem lenne pénze az átköltözkedésre.⁹¹

A soproni postaigazgatóság 1950. augusztus 21-én táviratban értesítette Dobruczky Sándort, hogy áthelyezték a Győr 1. számú postahivatal létszámába, és utasították, hogy haladéktalanul jelentkezzen szolgálatételre a győri postahivatal vezetőjénél.⁹²

A soproni postaigazgatóság vezetője 1950. szeptember 15-ei határozatában tovább szigorította a fegyelmi bizottság által kirótt büntetést: „Dobruczky

Bizottság vélemény-nyilvánítása. Zalalövő, 1950. április 19.

90 BK cs. ir. Ismeretlen beadványa a soproni postaigazgatóság fegyelmi bizottságához. [Zalalövő, 1950. július 22. előtt.]

91 BK cs. ir. A soproni postaigazgatóságnál alakított első fokú fegyelmi bizottság határozata. Sopron, 1950. július 22.

92 BK cs. ir. A pécsi postaigazgatóság távirata. Pécs, 1950. augusztus 21.

Sándor postafőellenőrt [...] fegyelmi vétségként minősülő ama magatartása miatt, hogy a népi demokráciához nem viszonyult kellőképpen, és emiatt internálási eljárás alá vonták, [...] más postahivatalhoz saját költségén történő átköltözködés kötelezettsége melletti alacsonyabb illetménnyel (munkabérrel) járó munkakörbe való áthelyezéssel, továbbá fizetésétől és állásától történt felfüggesztésének tartama alatt visszatartott illetményének elvesztésével büntetem”.⁹³

A soproni postaigazgatóság 1950. október 31-én a fenti, jogerőre emelkedett fegyelmi határozat alapján 1950. szeptember 21-ei hatállyal Zalalövőről a győri 1. sz. postahivatalhoz helyezte át Dobruczky Sándort, egyidejűleg pedig felmentette a zalalövői postahivatal vezetésére adott megbízatása alól.⁹⁴ A volt postamester egyedül költözött át Győrbe, míg állás nélküli felesége Zalalövőn maradt lányaival, és a továbbiakban egyedül nevelte és taníttatta az akkor 17 éves Líviát, valamint a 12 esztendő Klárát.⁹⁵

Dobruczky Sándor már a győri 2. sz. postahivatalban dolgozott postafőellenőrként, amikor 1951 nyarán – valószínűleg az MDP győri városi szervezete kezdeményezésére – újabb fegyelmi eljárást indítottak ellene. A soproni postaigazgatóság fegyelmi bizottságának 1951. július 10-ei határozata értelmében Dobruczky Sándort fegyelmi vétség miatt azonnali hatállyal elbocsátották, pontosabban a fegyelmi eljárás jogerős befejezéséig felfüggesztették állásából. A határozatot az alábbi indokkal hozták: „megállapítást nyert, hogy Dobruczky Vilmos Sándor olyan magatartást tanúsított, amelyből kitűnt, hogy szemben áll a népi demokrácia állami és társadalmi rendjével” (e megállapítást persze semmi konkrétummal nem támasztották alá).⁹⁶

A fegyelmi büntetést a Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium 1951. augusztus 1-jén – a fellebbezést elutasítva - jóváhagyta,⁹⁷ a soproni postaigazgatóság pedig erre hivatkozva, az immár jogerős fegyelmi határozat alapján tíz nappal később, 1951. augusztus 1-ével törölte Dobruczky Sándort a postai alkalmazottak létszámából.⁹⁸ Időközben a Győr-Sopron megyei rendőrkapitányság felülvizsgálta Dobruczky Sándor rendőrhatósági felügyelet alá helyezésének ügyét, és 1951. július 27-én továbbra is fenntartandónak ítélte a

93 BK cs. ir. A soproni postaigazgatóság vezetőjének határozata. Sopron, 1950. szeptember 15.

94 BK cs. ir. A soproni postaigazgatóság áthelyezési értesítése. Sopron, 1950. október 31.

95 BK cs. ir. Dobruczky Sándorné kérvénye a zalaegerszegi Társadalombiztosítási Bizottsághoz. Zalalövő, 1976. április 20. (Dobruczky Lívia 1933. augusztus 3-án, míg Klára 1938. augusztus 3-án született Zalalövőn.)

96 BK cs. ir. A soproni postaigazgatóság fegyelmi határozata. Sopron, 1951. július 10.

97 BK cs. ir. A Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium fegyelmi határozata. Budapest, 1951. augusztus 1.

98 BK cs. ir. A soproni postaigazgatóság határozata. Sopron, 1951. augusztus 11.

rendőri felügyeletet, s e határozatot - Dobruczky Sándor fellebbezését elutasítva - 1951. szeptember 14-én jóváhagyta a belügyminisztérium is.⁹⁹

Mivel Dobruczky Sándor nem nyugodott bele a fegyelmi elbocsátásba, és panasa valamilyen szerencsés véletlen folytán eljutott egészen a közlekedés- és postaügyi miniszter helyetteséig, a minisztérium elrendelte a jogerős fegyelmi határozat felülvizsgálatát. A minisztérium 1951. szeptember 27-én értesítette az akkor Győrben, a Kálvária u. 43. sz. alatt lakó Dobruczky Sándort, hogy intézkedtek a fegyelmi határozat felülvizsgálatáról, valamint az eljárást befejezése utáni újbóli szolgálatba állításáról.¹⁰⁰ A minisztérium vizsgálata ezek után megállapította, hogy valójában nem történt fegyelmi vétség, ezért a miniszterhelyettes 1951. október 16-án a fegyelmi határozatot megsemmisítve elrendelte „Dobruczky V. Sándor posta-főfelügyelő szolgálatba állítását”.¹⁰¹

Dobruczky Sándort ekkor visszavették a győri 2. sz. postahivatalhoz, ahol 1952. január 1-től postaforgalmi igazgatóvá léptették elő. Egy hónappal később, 1952. február 1-jén a celldömölki körzeti hivatalhoz helyezték át.¹⁰² Rendőrhatósági felügyeletét 1952. december 23-án szüntette meg a Vas megyei rendőrkapitányság.¹⁰³ Amikor 1954 őszén a körzeti hivatalok megszűntek, és az adminisztratív dolgozók egy része feleslegessé vált, a pécsi postaigazgatóság – saját kérelmére, tekintettel hosszú szolgálatára – 1954. november 4-én visszahelyezte Zalalövőre, állandó (rendszeres) helyettesítőként.¹⁰⁴ A posta vezérigazgatója 1955. február 10-én díszes emléklapot adományozott neki (mint postaforgalmi igazgatónak), amiért „1945. év elején, a felszabadulás első napjaiban hazafias lelkesedéssel részt vett a magyar posta újjáépítésében, és azóta is eredményes munkát végez”.¹⁰⁵ A budapesti posta-vezérigazgatóság 1957. július 25-én – június elsejei hatállyal – formálisan a zalalövői posta forgalmi igazgatójává nevezte ki,¹⁰⁶ ám ezzel csak egy tiszteletbeli rangot kapott, valójában továbbra is állandó helyettesként dolgozott, egészen 1961. szeptember 30-án történt nyugdíjazásáig.¹⁰⁷

99 BK cs. ir. A belügyminisztérium véghatározata. Budapest, 1951. szeptember 14.

100 BK cs. ir. A Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium értesítése. Budapest, 1951. szeptember 27.

101 BK cs. ir. A Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium határozata. Budapest, 1951. október 16.

102 BK cs. ir. Dobruczky Sándor önéletrajza, 1981.

103 BK cs. ir. A Vas megyei rendőrkapitányság véghatározata. Szombathely, 1952. december 23.

104 BK cs. ir. A pécsi postaigazgatóság értesítése. Pécs, 1954. november 4., Dobruczky Sándor önéletrajza, 1981.

105 BK cs. ir. Emléklap 1945-1955. Budapest, 1955. február 10.

106 BK cs. ir. Kinevezési okirat. Budapest, 1957. július 25.

107 BK cs. ir. Munkavállalói igazolási lap. Pécs, 1961. szeptember 9., Dobruczky Sándor önéletrajza, 1981.

Mivel akkor méltánytalanul alacsony nyugdíjat állapítottak meg Dobruczky Sándor számára, nyugdíj mellett is kénytelen volt dolgozni, hogy családját eltartsa. Előbb a Zalalövői Takarékszövetkezethél volt pénztáros és könyvelő-helyettes, majd 1963. június 13-tól 1965. november 30-ig a Zalalövői Vegyesipari Szövetkezet fűrészüzemének telepvezetőjeként dolgozott (az üzem felszámolásáig).¹⁰⁸ Nyugdíjmelésének ügyében még az 1980-as évek elején is hiába levelezett az illetékes hatóságokkal, mert minden kérelmét elutasították. Elkeseredetten írta 82 éves korában, egyik utolsó, a pécsi postaigazgatóság jogsegélyszolgálatához 1981. május 26-án küldött beadványában: „Arról nem tehetek, hogy korán születtem, és arról sem, hogy még élek; bár foglalkoztam az öngyilkosság gondolatával...”.¹⁰⁹ Az őt ártatlanul ért meghurcolásokért és méltánytalanságokért a Kádár-rendszerben nem kaphatott sem erkölcsi, sem anyagi elégtételt. Szeretett, s távollétében oly sokat szenvedett felesége, Marits Irén 81 éves korában, 1982. augusztus 29-én hunyt el, Dobruczky Sándort pedig 87. életévében, 1985. október 1-jén érte a halál.¹¹⁰

108 BK cs. ir. Dobruczky Sándor kérvénye a budapesti Nyugdíjfolyósítási Igazgatósághoz. Zalalövő, 1979. november 9., A Zalalövői Vegyesipari Szövetkezet vezetőinek igazolása. Zalalövő, 1980. április 23.

109 BK cs. ir. Dobruczky Sándor kérvénye a pécsi postaigazgatóság jogsegélyszolgálatához. Zalalövő, 1981. május 26.

110 Zalalövő, Polgármesteri Hivatal. Zalalövő halotti anyakönyve, 1985., ZML Zalalövő születési anyakönyvi másodpéldánya, 1899. Utólagos bejegyzés, 46/1985.

Bajzik Zsolt

Kuráciák szervezése Zalában

(Adalékok Pehm József
zalaegerszegi időszakához)

1927-ben Pehm József¹ zalaegerszegi apátplébános „Zala segélykiáltása” című több oldalas dolgozatában részletesen tárgyalta a szombathelyi egyházmegye zalai részének a viszonyait és számadatokkal mutatta ki, hogy ezen a területen 25 plébános és 14 káplán látta el a hívek lelki gondozását. Így minden lelkipásztorra 2.536 hívő esett, amely magasabb volt a környező megyék átlagánál. Pehm véleménye szerint a templomok, kápolnák megközelítése sok esetben körülményes volt, a hívekkel való kapcsolattartás pedig emberfeletti munkát kívánt a lelkipásztoroktól. Ezért javasolta, hogy sürgősen szükséges 18 plébánia, illetve helyi káplánság felállítását, melyek között szerepelt Szentadorján (ma: Lispeszentadorján) és Borsfa községek neve is. Az 1927. évi egyházmegyei zsinat Pehm József memorandumát egyhangúlag elfogadta, és az egyik legsürgetőbb feladatként határozta meg Zala megye megsegítését, és a szükséges lelkipásztori keretek megszervezését. Mikes János² szombathelyi püspök a nagy horderejű javaslat alapján egyházmegyéjének zalai területére Pehm József zalaegerszegi plébánost püspöki biztossá nevezte ki, hogy ezt a munkát elvégezze.³

A püspöki biztos összeállította lélekszám, filia és távolságok alapján az egyházmegye zalai részének térképét, és kijelölte az új központokat, szem előtt tartva a kongruatanács 1912. évi határozatát, amely legalább 800 hívőben határozta meg az adott egyházközséget, amelyet több községhez tartozó hívek is alkothattak. A rendelet előírta, hogy legyen ideiglenesen bérelt lakás, és legalább 1,5 kh telek, ahol majd a lelkész részére lakást lehet építeni. Ezen kívül az istentiszteletek végzésére ideiglenes, misézésre alkalmas helyet kellett biztosítani. További kérdés volt, hogy expositura szerveztessék – az a plébániai központhoz tartozó káplánság, ahol helyben lakó káplán látja el a feladatokat a plébános irányítása mellett –, vagy kurácia, amely önálló, de még

plébániai rangra nem emelt lelkészséget jelent, önálló lelkipásztorral és javadalommal.⁴

Valószínűleg a „Zala segélykiáltása” című dolgozat hatására Szakovics József plébános 1927 novemberében levéllel fordult Pehm Józsefhez, hogy javaslatot tegyen az új plébániák alapítására, amelyhez készített egy tervezetet. Megjegyzi a levelében, hogy „a pákai plébánia egy szörnyűség. Dolgozunk az afrikai és ázsiai missziókért s itthon tűrhetlenebb állapotokat tűrünk, mint amilyenek Afrikában vagy Ázsiában vannak.” A tervezetének egyik variációja szerint a bánokszentgyörgyi plébániából kiszervezte volna Borsfa (824 fő), Kistolmács (392 fő), és Valkonya (313 fő) községeket, esetleg még Kerettyét (140 fő), így 1669 fős lelkészséget hozhattak volna létre.⁵ A borsfai kurácia felállítását 1936-ra tervezték, de megalakítása vonatottan haladt. Pehm József 1935. június 18-án Géfin Gyulának, egykori tanárának és későbbi barátjának küldött levele szerint: „Bajok vannak. Bánokszentgyörgy környékén jártam. Szomorú Szahara ez: Valkonya, Kistolmács stb. 1 P-ért Nep-szavazók voltak; de alföldi jellegű agrárszocialisták. Hite kevésnek van. A valkonyai bíró haragszik az istenre. Meg is mondta. A szervezés 5 községből 3-ban 10 órai érvelés után keresztül ment. A javadalom együtt van. 1936-ban Borsfát megnyithatjuk.”⁶

De a borsfai lelkészség megalakítására még 1938-ban sem került sor, mert a szervezése elakadt az év folyamán azért, mert az Esterházy hercegi hitbizomány itt is csak évről-évre akarta használatba adni az ingatlanokat. Így nem volt elegendő helyi járandóság, emiatt a Vallásalaphoz sem fordulhattak a fizetési hozzájárulás ügyében. Pehm szerint „Borsfa megszervezhető a kegyuraság által kiengedett bánokszentgyörgyi fajjárandóság-részből, s hercegi birtok hozamából, az egyházközségek új terhéből, aminek (kb. évi 600 P.) megszavaztatását már szeptember közepén az illetékes plébánosnak meghagytam. Kár, hogy – ha jó tudom – kongruabizottsági gyűlés már ebben az évben nem lesz. De Újévre tán vihetnők a papot annál inkább, mivel a bányalelkészség késik. Szentadorján és Borsfa működése esetén egyelőre átfoghatjuk a bányaterületet. Esetleg a bázai kápolnában II. szentmisét mondhatna a borsfai kurátor, de csak az erősebb nyári üzem idején.”⁷

Közben olajat találtak Zala megyében és 1938 októberében Pehm József tájékoztatta a megyéspüspököt, hogy a zalai bányalelkészség felállításának ügyében

1 Mindszenty (Pehm) József (Mindszent, 1892. márc. 29. – Mariazell, 1975. máj. 6.): bíboros, hercegprímás, esztergomi érsek.

2 Mikes János, gróf (Zabola, 1876. jún. 27. – Répceszentgyörgy, 1945. márc. 28.): 1911 és 1936 között szombathelyi megyéspüspök, címzetes érsek.

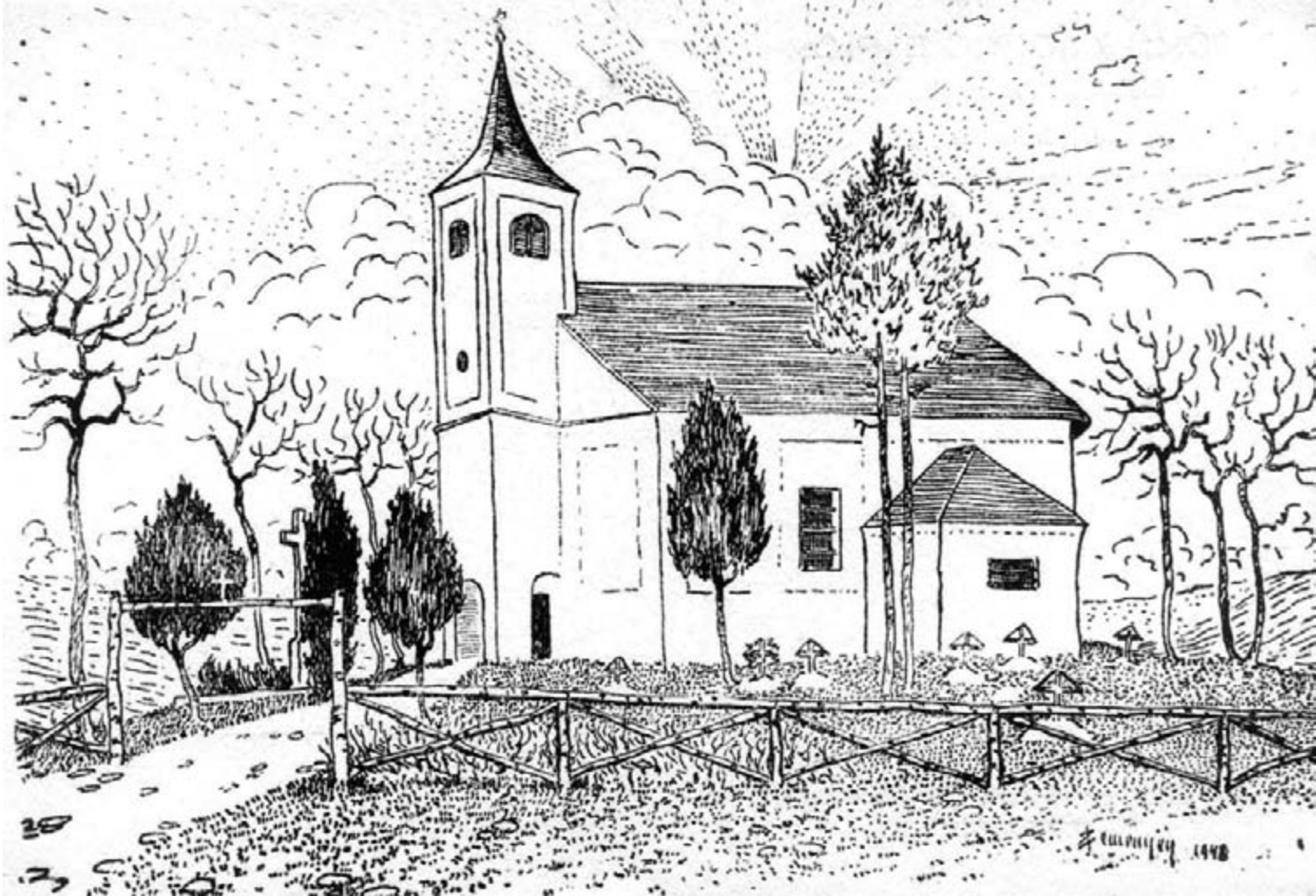
3 Szombathelyi Püspöki Levéltár (továbbiakban: SzPL) Pehm József iratai 1. dob.

4 Perger Gyula: Mindszenty (Pehm) József tevékenysége a szombathelyi egyházmegyeében, különös tekintettel a zalai kurációk megszervezésére. Bp., 2007. 44-45. p. (Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kar doktori értekezés)

5 SzPL Pehm József iratai 4. dob.

6 Dobri Mária:…szívélyesen üdvözöl barátod és híved... = Vasi Szemle, 1995. 2. sz. 280–281. p.

7 SzPL Pehm József iratai 4. dob.

megtörtént a tárgyalás. Az EUROGASCO⁸ vállalathoz kérvényt nyújtottak be, de két ok miatt késett annak a teljesítése. Az olajvállalat a kérvényre azt válaszolta, hogy a szentadorjáni új plébániatemplom belső berendezésére 2.500 pengőt adnak. A vállalat 1938-ban már jelentős összegeket fektetett az olajkitermelésbe, de a további terveik között szerepelt, hogy az 1939–1940-es években is 10 millió pengőt fordítanak beruházásra. A püspöki biztos megjegyzi levelében, hogy – az ekkor már MAORT-nak nevezett – vállalat igazgatóságában csak Papp Simon⁹ főgeológus római katolikus, míg a többi amerikai protestáns és felekezeten kívüli volt. A bányalelkésztség felállításával kapcsolatban Papp Simon arra kérte a püspöki biztost, hogy még 2–3 évig legyenek türelemmel a pénzhány miatt, és azért mert a magyar hatóságok napról-napra újabb követelésekkel – útépités, csendőrség elhelyezése stb. – álltak elő.¹⁰ Grósz József¹¹

8 European Gas and Electric Company (amerikai-brit) 1933-ban a Dunántúl teljes területére kapott kutatási és bányászati jogot. Az eredmények hatására alapították a MAORT-ot 1938. július 15-én. Papp Simon: Életem. Szerk. Srágli Lajos, Tóth János Zalaegerszeg, 1996. 336. p.

9 Papp Simon, dr. (Kapnikbánya, 1886. febr. 14. – Bp., 1970. júl. 27): geológus, egyetemi tanár, az MTA tagja.

10 SzPL Pehm József iratai 4. dob. 2040/1938.

11 Grósz József (Téltorony, 1887. dec. 9. – Kalocsa, 1961. okt. 3.): 1936-ban a szombathelyi egyházmegye apostoli kormányzója, 1943-tól kalocsai érsek, az MTA igazgatósági tagja.

erre a levélre válaszolva megköszönte Pehm Józsefnek a bányalelkésztség ügyében kifejtett fáradozását és az „Öhercegségénél tett eredményes lépését”. A püspök szintén aktuálisnak tartotta a borsfai lelkésztség mielőbbi felállítását.¹²

Pehm József 1938. évi zalai kuráciáról szóló jelentésében megjegyezte, hogy az olajvidék bányalelkésztségének megszervezése égetően fontos. Hét kútból termeltek ekkor kőolajat, és a tisztikaron kívül 400 munkás dolgozott már itt, s ez a szám csak emelkedett. A terület községei – Lispe, Kerettye, Báza, Borsfa – lakóinak száma 788 fő volt, de az útépitésenként is 100 munkást foglalkoztattak. „Az olajtelep két oldalán működik Szentadorján új és Bánokszentgyörgy régi plébánia, de ezektől az olajmezei községek 6–14, illetőleg 4–9 km-nyire vannak. Nem javul az olajmezők pasztorálására nézve a helyzet akkor sem, ha Borsfán előkészületben lévő plébánia megkezdí működését. Csak a bányalelkésztség segít.”¹³ Ezért kérték a MAORT-tól¹⁴ a bányalelkésztség megszervezését havi 180 pengő fizetéssel és lakással. Felmerült ekkor, hogy a bázai kápolnát bővíti ki a lelkésztség céljára, amitől MAORT nem zárkózott el, de szerintük egy-két évet várni kellene ezzel a dologgal.¹⁵

12 SzPL Pehm József iratai 4. dob. 2403/1938.

13 SzPL Pehm József iratai 1. dob.

14 Magyar-Amerikai Olajipari Részvénytársaság

15 SzPL Pehm József iratai 1. dob.

Képeslap a bázakerettyei templomról (1948)

Süle Lajos bánokszentgyörgyi plébános szerint 1939 februárjában Borsfa, Báza, Kerettye, Valkonya és Kistolmács – hitéletileg elhanyagolt területén – 1545 hívőn túl az új olajtelepen már 12 tiszti család, 400 munkás, fúrások és csendőrök laktak. Szerinte, ha itt a lelki gondozást nem szervezik meg, akkor az őslakosság és a munkásság rendkívül hátrányos helyzetbe kerül, mivel a legközelebbi plébániák közül Bánokszentgyörgy és Szentadorján több km távolságra volt.¹⁶

A püspöki biztos 1940-ben a zalai kurációk helyzetéről elkészített ismételt jelentése tartalmazta, hogy a MAORT 3.000 pengőt adott az 1941. évre a lispei olajtelep papjának létfenntartására. Megjegyzi még, hogy „ő látja el Bázakerettye 388 őslakóját, katonai őrségét, a telep tisztviselőit, munkásait. A kinevezett expositus Falusi József. Temploma a kerettyei kápolna, amelyben vasár- és ünnepeken 2 szentmise lesz szükséges. A katonaság felajánlotta a tiszti ellátást tiszti térítés ellenében. Ezzel az új kerettel egymás területét érinti 6 új kurácia: Eszteregnye, Rigyác, Becsehely, Borsfa, Báza, Szentadorján.”¹⁷

A szombathelyi püspök 1940. december 16-án kelt levelében tájékoztatta Pehm Józsefet, hogy január 1-ével megalapítja a kerettyei lelkésziséget. A püspök megjegyezte, hogy a pozíció betöltésénél tekintetbe kellett vennie azt is, hogy az odahelyezett személy ambícióval menjen a helységbe. Ezért olyan embert nem mozgathatott meg, akinek állandóbb jellegű állása volt, mint az ekkor elinduló és bizonytalan jövőjű intézmény. Kozma dr. felől döntött már és ezt vele hivatalosan közölte is, ezért a bázakerettyei lelkészség élére Falusi József pápai káplánt nevezi ki.¹⁸

1940. december 30-án Grósz József püspök levelében köszönte meg Papp Simonnak a MAORT által biztosított pénzügyi támogatást. Egyben tájékoztatta őt, hogy az egyik fiatal és értékes papját, Falusi Józsefet azzal a megbízatással nevezte ki a bánokszentgyörgyi plébános mellé, hogy mint „capellanus expositus” lakjon az olajvidéken és bizonyos önállósággal vezesse Bázakerettye lakosainak a lelki ügyeit. Azt is meghagyta a kihelyezett káplánnak, hogy keresse meg a módját annak, hogy más plébániák területén folyó fúrások személyzetét is meglátogassa, és lelki ügyekben tartson fenn állandó kapcsolatot az illetékes plébánosokkal. A püspök okvetlenül szükségesnek tartotta a kihelyezést, mert szerinte Bánokszentgyörgyről nem lehet intenzíven foglalkozni az olajvidék munkásaival.¹⁹

Papp Simon a MAORT igazgatósága nevében, 1941 januárjában – a korábbi levelére válaszolva – tájékoztatta Pehm Józsefet is, hogy a bázakerettyei

alkalmazottaik kiszállás útján történő lelki gondozásáért a 3.000 pengőt a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesületen keresztül elküldték. Azt a kérést, hogy a lelképásztor helyben lakhasson, még ekkor sem támogatta a vállalati igazgatóság. Papp Simon ismét azzal érvelt, hogy ellentétben más ipari- vagy bányauzemmél az olajfeltárási és termelési munkálatok kevésbé vannak helyhez rögzítve, ezért szerinte nem tanácsos itt állandó jellegű intézményeket létesíteni. Papp megjegyezte még, hogy „most már bizonyos fokig áttekinthetjük a lispei olajmező kiterjedését és ennek alapján igen valószínűnek tartjuk, hogy a fúrási munkálatok ezen a mezőn már nem fognak sokáig folytatni. Mihelyst azonban a fúrás megszűnik, bázakerettyei alkalmazottaink száma lényegesen le fog csökkenni. Egy további nehézség az, hogy a Bázakerettyén dolgozó kb. 550 alkalmazottunknak csak egy töredéke szám szerint 150 lakik Kerettye és Báza községekben, túlnyomó része azonban más, többnyire több km-es távolságra fekvő községekben. Végül pedig megemlíthetjük még azt is, hogy Kerettye és Báza községek éppen az adott helyzet folytán túl vannak zsúfolva és lakás ügyszólván egyáltalán nem kapható. Magának a vállalatnak is a legnagyobb nehézsége van műszaki és kereskedelmi tisztviselőit ezen községekben elhelyezni.”²⁰ Ezért a lelkigondozást nem telepi lelkészséggel, hanem kiszállás útján kérték megoldani, és ezen elgondolás miatt adták meg az 1941. évre a segélyt.²¹

Közben Pehm József 1941. március 22-én írta meg a megyéspüspöknek azt a levelet, amelyben lemondott – „élete legkedvesebb” – munkaköréről, a zalai püspöki biztosságról. A távozásával kapcsolatban a következőket jegyezte meg: „Az utóbbi időben eme munkakörömben sem személyi, sem tárgyi tekintetben nem találtam megértésre. Személyi téren Tornyos József és Falusi József új, kényes keretekben történt megbízatására utalok; tárgyi tekintetben Bázakerettye expositura jellege, a pórszombatiakkal való alkudozás, a kerkebarabásiaknak új, vasárnap szentmise engedélyezése, ami a zalabaksai szervezést megnehezíti: oly okok, amelyek miatt az eredeti elgondolások nem valósulhatnak meg. Azt kell gondolnom, hogy vagy nem tudok már dolgozni itt, vagy nem kívánatos többé a munkám.”²²

Grósz József megyéspüspök 1941. június 16-án kelt levelében megköszönte Pehm József – pápai prelátus, címzetes apát és plébános – zalai hitéletért folytatott áldozatos munkáját és püspöki biztosi működéséről való lemondását tudomásul vette.²³

16 SzPL Pehm József iratai 4. dob.
17 SzPL Pehm József iratai 1. dob.
18 SzPL Acta Cancellária (továbbiakban: AC.)
2859/1940.
19 SzPL AC. 2911/1940.

20 SzPL Pehm József iratai 4. dob.
21 SzPL Pehm József iratai 4. dob.
22 SzPL AC. 576/1941.
23 SzPL AC. 1348/1941.

Káli Csaba

Az ingázó város. Keszthely és környékének elcsatolása és visszakerülése Zala megyéhez (1950-1979)

A közigazgatás, mint hadműveleti terület

A fegyverzaj fokozatos elhalkulása után, 1944-45-ben az új szereplőkkel telített politikai küzdőtéren szinte azonnal hadműveleti területté vált a közigazgatás. A megszállók politikai szándékait artikuláló Szövetséges Ellenőrző Bizottság által engedélyezett pártok, a zsákmányszerzés egyik fő terepeként tekintettek a közszféra ezen szegmensére. Már Debrecenben, az Ideiglenes Nemzeti Kormány kebelében, az egyik első koalíciós pártközi egyeztetésen eldőlt az új erőviszonyoknak megfelelően a pártok közötti kvóták. A közigazgatás demokratikus szerkezeti, személyi és nem utolsósorban területi átalakítását valamennyi politikai erő a zászlajára tűzte. Az természetesen már más kérdés, hogy ki mit értett demokratikus átalakításon. A koalíciós (kényszer)kormányzás rövid idejére tehát bebetonozódtak a személyi lehetőségek, egyik párt sem akarta vagy tudta a másik rovására jelentősen növelni az első körben kialakított/kiszarolt pozícióit. Mindezek ellenére valamennyi párt értelmiségi holdudvarában készültek az új, vagy elevenedtek fel a régi elképzelések a közigazgatás szerkezeti és területi átszabására.

A fennálló megerendés szerterületszervezésében kétségkívül fennálló anakronisztikus elemek kiváltására több megoldási módot is javasoltak a szakemberek. Önmagában sem a járásokra, illetve városkörnyékekre támaszkodó kismegye-rendszer, illetve ennek lényegében az ellenpontját képező nagymegye-rendszer sem volt vadonatúj elképzelés. A középszintű területi beosztás korszerűtlensége jórészt abból fakadt, hogy a trianoni békediktátum után Magyarországon maradt „csonka-vármegyék” ideológiai okokból – az egész békeművet ideiglenesnek tekintve, készen állva a revízióra – nem szüntették meg, illetve a működőképesebb szomszéd megyékkel „közigazgatásilag egyelőre egyesítették”. A második világháború után, főként az 1947-es párizsi békeszerződés aláírásával viszont a területi revízióba vetett remények nullára redukálódtak. Emiatt kaphattak zöld utat azok a tervezgetések, amelyek radikálisabban szerették volna átrajzolni a középszintű igazgatás eddig meglévő határvonalait.

A viszonylag kisebb horderejű átrajzolgatások már az Ideiglenes Nemzeti Kormány idején kezdetüket vették. Zala (vár)megye már ekkor – nem számítva a háború végével újra Jugoszláviához került Muravidéket és Muraközt – viszonylag jelentősebb területi veszteséget szenvedett el a Balatonfüredi járás Veszprém megyéhez csatolásával, amelyet egy miniszterelnöki rendelet mondott ki 1945. július 8-án, 1946. január 1-ei hatállyal. Maga a Balatonfüredi járás viszonylag friss képződmény volt, hosszas, szinte a dualista kor egészen végighúzódo politikai vita eredményeként hasították ki a Tapolcai járásból 1908. január 1-jével. Ugyanekkor baljós árnyként vetült rá az a tény, hogy ez a terület törvénykezéssleg a Veszprémi Törvényszékhez került.

A nagyobb horderejű területi változtatásokat lényegében jegelték, a koalíciós kormányzás helyébe lépő diktatórikus uralmi forma kiépítésének jegyében, 1948-tól inkább a személyi változtatásokra helyeződött a hangsúly. Az 1949. augusztus 20-án kihirdetett XX. törvény, vagyis – az ebben rögzített új nevével – a Magyar Népköztársaság alkotmánya külön paragrafust szentelt a közigazgatás leendő átalakításának, párhuzamosan a szovjetek, vagyis a tanácsok rendszerének hazai adaptálásával. Ennek végrehajtásán, a részletek kimunkálásán ekkor már lázasan dolgoztak a közigazgatásért is felelős Belügyminisztériumban, ahol az akkori miniszter, Kádár János kezében futottak össze a szálak. De erről majd később. Az átszervezés előkészítése teljesen titokban folyt, az akkoriban divattá vált „társadalmi vita” elmaradt, hiszen az a maga formális szintjén is terhes lett volna egy markáns centralizációra készülő kormányzat számára. Ráadásul a megyék közigazgatási határainak átszabása, a több évszázad alatt kifomálódott helyi identitások és érzelmek arcul csapása mellett, igen komoly gazdasági hátrányokat is magában rejtett.

A Balaton-felvidék elcsatolása

Az új megyehatárok hivatalos nyilvánosságra hozatala előtt néhány nappal, 1949. december 11-én az akkor már egyedüli megyei napilap, a Zala 6. oldalán, eléggé eldugva, egy közepesen hosszú, rideg, hivatalos hangvételű cikk jelent meg „Új megyehatárok és megyeszékhelyek lesznek” címmel. Az írás általánosságokban, konkrétumok nélkül szólt az okokról és következményekről a kor jellegzetes frazeológiáját használva, felemlegetve a „Horthy-fasizmust”, a „dzsentrí-klikkeket” és minden elképzelhető retrográd erőt, amely eddig gátolta a dolgozók közigazgatásbéli érdekeinek érvényesülését. E vélhetően központilag kiadott „ráhangolás” után pár nappal, december 14-én meg is jelent a Magyar Közlönyben a 4343/1949. M. T. (minisztertanácsi) rendelet a megyék nevének, székhelyének és területének megállapítása tárgyában. A nagyközönség erről a Zala december 15-i számából szerezhetett tudomást, ahol a lap 5. oldalán közöltek egy rövidke írást „Új megyehatárok, új megyeszékhelyek” címmel. A cikk felütése révén („A belügyminisztérium sajtóosztálya közli:”) vélelmezhetjük, hogy ez a rövid híradás is, mely változatlanul nélkülözte a Zalára vonatkozó konkrétumokat, központi kíváncsalmra került a lap hasábjaira. Megdöbbenő, de persze csak első látásra, hogy a korabeli helyi sajtó mennyire marginálisan kezelte a kérdést, mennyire nem mert tájékoztatást adni az érintettek számára, sőt lényegében később sem vett tudomást arról, hogy – stílszerűen fogalmazva – olvasóinak csaknem egyharmadát elveszíti. A sajtó által tehát nem, de informálisan gyorsan köztudottá váltak a tervezett közigazgatási változtatások.

Érzelmileg szinte minden zalaít hideg zuhanyként ért a Keszthelyi, Sümegi és Tapolcai járások Veszprém megyéhez való tervezett átcsatolása, nem beszélve a megyét váltó érintettek egy részénél egyértelműen jelentkező gazdasági hátrányokról. Mellesleg a rendelet egyetlen egy megyét sem hagyott érintetlenül, számos kisebb (pl. Szatmár, Bihar, Sopron) önállóságát megszüntetve, illetve a hatalmas Pest-Pilis-Solt-Kiskunt kettéválasztva 25-ről 19-re csökkentette a megyék számát. Emellett számos esetben egyszerűsítette, illetve összevonások esetében kihagyta az új alakulatokból a tradicionális elnevezéseket. Az összevonásokban megyeszékhelyi rangok veszttek el (pl. Sopron) vagy helyezték át azokat politikai alapon más városokba (pl. Esztergomból Tatabányára, Balassagyarmatról Salgótarjánba.) Különösen az alföldi megyéknél vágtak le sok kis nyúlányt, méretükben kiegyensúlyozottabb, „kerekdedebb” megyéket hozva így létre. Nem vitatható, hogy voltak ennek az átszervezésnek racionális elemei is, de legalább annyi irracionális, gazdasági és emocionális érdeksérelem került be a rendszerbe, mint amennyit orvosolni véltek.

Az átcsatolás gyakorlati kivitelezésére azonnal beindult a közigazgatás gépezete. Zala és Veszprém megye alispáni hivatalai 1950. január elejére összeütköztek egy „ütemtervet”, ahol részleteiben is rögzítették az átadás-átvétel menetrendjét, a közigazgatás zökkenőmentességét tartva elsősorban szem előtt. Az ütemtervet lényegében betartva, a központilag előírt határidőre, vagyis 1950. március 16-án hivatalosan is megtörtént a kérdés járások Veszprém megyének való átadása. A miértekre nyilvánosan sosem született válasz, egy diktatúrában ez nem is szokás. Ennek a „hiányos” kommunikációnak természetes következményei lettek az esetet magyarázó történetek, legendák, amelyek közül a Rákosi nevéhez kapcsolódó tartotta magát leginkább. Eszerint Rákosi Máttyás így torolta meg azt, hogy Zalában 1945-ben és 1947-ben a nemzet-, illetve országgyűlési választások alkalmával a jobboldali, konzervatív pártok nagyarányú győzelmével szemben a Magyar Kommunista Párt – melynek listavezetője volt a megyében - gyászosan (le)szerepelt. Azonban sem erre, sem más történeti verziókra vonatkozóan eddig semmilyen hiteles, közvetlen vagy akár közvetett forrás nem került elő.

Aczél, Biszku és a többiek, avagy az újabb racionalitások

A tanácsrendszer bevezetésével és a megyék területének átszabásával 1950-ben jó időre lezáródott a középszintű közigazgatás átalakítása. 1956 szeptemberében a megyei sajtó ugyan beszámolt arról, a csaknem hét évvel korábbiakhoz hasonló lakonikus tömörséggel, hogy újabb megyeösszevonások vannak napirenden, de röviddel később, október közepén, mint már napirendről levett témára tért ki. Ezt követően a hetvenes évek elejéig valóban nem is került érdemben terítékre ez a kérdés.

1973. május 22-én egy pár évvel korábban beindult tudományos kutatás összegzéseként aposztrofált munkaanyag került a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) legfőbb döntéshozó testületé, a Politikai Bizottság (PB) elé. A tervezet sorra vette a közigazgatási egységeket a falvaktól a fővároson át a megyéig. A járásokról szóló résznél – többek között - a következő megállapítások voltak olvashatók: „Előzetes felmérés szerint 6-8 járás megszüntetése reálisan indokolt. Szükségesnek látszik továbbá néhány járás határvonalának módosítása, székhelyének áthelyezése. Ezek megoldása esetenként egy járásnyi, vagy ennél kisebb területet érintő megyehatár kiigazítást igényel. Ezekben az esetekben a megyehatárok részleges megváltoztatását is meg kell engedni. Célszerűnek látszik az érintett járások megszüntetését 1974 első felében előkészíteni.” A konkrétumokat nélkülöző előterjesztéshez Kádár János, Biszku Béla, Losonczi Pál,

Aczél György, Nyers Rezső és Fehér Lajos szoltak hozzá, melyek tartalmát azonban nem részletezte a fennmaradt jegyzőkönyv. A közigazgatás illetén megbolygatása ekkor még elmaradt, a téma legközelebb csak 1977. október 4-én került újra a PB elé. Ebben az előterjesztésben már konkrétumok is szerepeltek, 14 járás megszüntetését javasolták, köztük a Keszthelyi és a Zalaszentgróti járásokat. A „hatástanulmány” szerint e két járás a lakosságszámot tekintve a Szigetvári járás után a két legkisebbnek számított. A mellékelt térkép szerint e járasok megszüntetését a megyehatárok módosításával együtt akarták végrehajtani, magyarul a Keszthelyi járás területét Zala megyéhez kívánták csatolni.

Az elképzelések felett nyitott diskurzusban – nem tudni pontosan kitől vagy mitől motiválva – Biszku Béla tért rá a Zala és Veszprém között fennálló vitára: „Minden konkrét kérdésben konzultáltunk az illetékes tanácsokkal, megyei pártbizottságokkal. Veszprém és Zala között van ez a vita. Van egy álláspontja Veszprém megyének. Itt következetesnek kell lenni: azt kell szem előtt tartani, hogy a Balatont ne osszuk fel; nem elképzelhető, hogy négy megye feleljen a Balatonért. Veszprém megye kifejezetten ellenzi, hogy a megye közigazgatási határát megváltoztassuk.” Biszku négy megyés felosztása nem egészen érthető, mivel Zala belépésével bővült volna háromra a Balaton határoló megyék száma, mindenesetre döntés nem született ezen az ülésen. Ezután a PB 1978. május 3-án foglalkozott újfent a problémával. Az előterjesztés több más területszervezési kérdés – többek között Lenti várossá nyilvánítása - mellett foglalkozott a Keszthelyi és Zalaszentgróti járasok ügyével is. A tervezetben így fogalmaztak: „Vizsgáltuk a keszthelyi (Veszprém m.) és a zalaszentgróti (Zala m.) járasok megszüntetésének lehetőségét. A legcélszerűbbnek az mutatkozott, hogy a két járást összevonni és Zala megyéhez kapcsolni. [sic!] Ezzel azonban a Veszprém megyei párt- és tanácsi vezetés nem értett egyet. A két járás összevonása és Zala megyéhez kapcsolása mellett és ellene szóló érvek is vannak. Ezért a két járás megszüntetését nem javasoljuk. A Veszprém megyei párt-végrehajtóbizottság ugyanakkor javasolja a keszthelyi járás megszüntetését megyehatár módosítása nélkül. Ezzel viszont az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium, valamint az MT [Minisztertanács] Tanácsi Hivatala nem értenek egyet, nem tartják időszerűnek.”

Az előterjesztések feletti vitát Kádár és Biszku távolléte (szabadságukat töltötték) miatt, a zalai származású Németh Károly vezette. Az előterjesztő Rácz Sándor, Nemes Dezső kérdésére válaszolva, a fentiekén túl is részletezte az érveket és ellenérveket, összességében a Zalához csatolás felé hajolva. A PB tagok közül többen is exponálták magukat a keszthelyi kérdésnél, akik döntő többséggel a Zalához csatolással értettek egyet. Részletek a vitából:

„Nemes Dezső elvtárs: [...] az a véleményem, hogy megérett már ez a kérdés s jó lenne megoldani. A Veszprém megyeiek sajnálják – ez természetes; de ha arra várunk, hogy majd lemondanak róla, meg kell mondanom, arra nem kerül sor. Azok az érvek, amelyeket emellett említett Rácz elvtárs, azt mutatják, hogy ebben az összevonásban van logika. [...] Én hajlanék arra, hogy ezt a vitát már le kellene zárni, mert ha halasszuk a megoldást, ez a vita csak éleződni fog, és az egész dolgot nem tudjuk lezárni.” [...]

„Huszár István elvtárs: Ha sokféle vizsgálat indokolja [a] két járás összevonását s Zalához csatolását, akkor dönteni kell. Rácz elvtárs válaszból is kiténik, hogy meggyőzőek ezek az érvek. Persze ha nem akarunk most ebben dönteni, lehet tovább vizsgálni, de ezek az <<ellenérvek>> olyanok, amelyek inkább karikatúrába illenek. Ha két megye között van ilyen vita, akkor a döntést nem lehet rájuk bízni, ebben központi szervnek, intézménynek kell döntenie.” [...]

„Aczél György elvtárs: Két megye vitatkozik egymással; Nemes elvtársnak igaza van, ők soha nem fognak megállapodni egymással. Volt egy idegenforgalmi koncepció, mely szerint a Balaton minél kevesebb megyéhez tartozzon. Lehet, hogy ez egy rossz koncepció volt. Ha így van, akkor meg kell nézni, és lépni kell. Nem lehet ezt az ügyet a két megyére bízni. Lehet a Balaton környékét két megyére is osztani, háromra is. Meg kell nézni, hogy mi szól emellett.” [...]

„Sarlós István elvtárs: [...] Nem lehet érvként elfogadni azt, hogy 28 évvel ezelőtt Zalától Veszprémhez csatolták, s ezért nem lenne jó most visszacsatolni. Mert ezt mondják a veszprémiek. [...] Szerintem nem lehet perdöntő az, hogy <<mit szólnak majd az emberek>>, az a döntő, hogy mi az ésszerű. Ha az összevonás az ésszerű, akkor így kell döntenie. A döntésre meg kell hívni a két megyei vezetőt, s előttük döntenie.” [...]

„Óvári Miklós elvtárs: [...] nem lehet döntenie ebben, ha a megyék érdekeiből indulunk ki. [...] Itt erősebb érvek szólnak amellelt, hogy összevonjuk a két járást és Zala megyéhez csatoljuk. Keszthely fontos központ lehet; sok esetben a hagyományok is számítanak. Ésszerűbbnek tartanám, hogy ezt a dolgot eldöntjük. Zalától Keszthely nagyobb támogatást fog kapni, s mint kulturális központnak, nagyobb súlya lesz a megyében. Célszerűbb volna az összevonás és a visszacsatolás mellett döntenie.” [...]

„Maróthy László elvtárs: [...] Itt van Keszthely kérdése. Ezt a dolgot sokan érzelmi alapon közelítik meg. Ha az ember elmegy Zalába vagy Veszprémbe, a tájékoztatás egyik eleme a keszthelyi kérdés. [...] Önmagában persze ez a kérdés nem a magyar közigazgatás legnagyobb problémája. [...] Nekem az a gondom, hogy a Politikai Bizottságnak nem kellene ilyen kényszerdöntésre jutnia. Nem olyan ügy, amit feltétlenül máról, holnapra dűlőre kellene vinni.” [...]

Jól érzékelhetően a PB tagok úgy viszonyultak a kérdésen keresztül a megyei vezetőkhez, mint egy apa a kis piros autón veszekedő gyerekeihez. E viszony alól az ülésen elnöklő Németh Károly sem volt kivétel, aki – az elterjedt legendákkal ellentétben – a jegyzőkönyv tanúsága szerint nem különösebben lobbizott szülőföldje mellett a vitát lezáró javaslatában: „Most nem tudunk dönteni a keszthelyi és zalaszentgróti járások ügyében. Vizsgálják tovább és majd hozzák vissza ide. [...] meg kell hívni az érintett megyék vezetőit is; s jelenlétükben le kell zárni így vagy úgy. Ez most egy irritáló probléma. Ki kell mondani a döntést, hogy megszűnjön ez az áldatlan vita.”

A döntés, avagy Kádár önkritikája

Németh Károly javaslatára tehát meghívták a zalai és veszprémi vezetőket a döntőnek szánt PB ülésre, amelyet 1978. július 25-én tartottak meg. (A későbbi legendák szempontjából nem mellékes körülmény, hogy Németh Károly – szabadságát töltve - nem vett részt ezen az ülésen.) Pap János az MSZMP – kirívóan despotikus stílusban irányító – Veszprém megyei első titkára, a számára eddig ismeretlen presztízsvetéséget elkerülendő, minden befolyását igyekezett latba vetni. Bízhatott is a sikeres kilincselésben, ugyanis ő nem egyszerűen csak egy volt a 19 megyei első titkár közül, annál lényegesen nagyobb informális befolyással rendelkezett. Két héttel az ülés előtt levelet írt Kádárnak, akinek 1956 után hú fegyverhordozója volt, kezdetben a szó szoros, majd átvitt értelmében. Eljárt a Minisztertanács Tanácsi Hivatalánál és minden fontosabb személynél, akinek ráhatása lehetett az ügy alakulására. Fáradozása nem is bizonyult hiábavalónak, mivel a sorsdöntőnek bizonyuló PB ülés elé olyan értelmű előterjesztés került, miszerint a Keszthelyi járást a megyehatárok megváltoztatása nélkül kell megszüntetni.

Az ülésen a PB tagok majd mindegyike hozzászólt a keszthelyi problémához, akik fenntartva korábbi álláspontjukat, többségükben - a határozati javaslat ellenében - a Zalához való visszacsatolást támogatták. Ezután következett Pap János veszprémi első titkár: „[...] annak idején, 1950-ben, amikor döntöttek Veszprém megye területét illetően, nem kérdeztek meg a megyéből senkit. [...] Elég nagy gondokkal küszködtünk; megszerveztük a keszthelyi járásban a zöldségtermelést, tejüzemet, húszüzemet telepítettük oda. Jelenleg ez a terület látja el a veszprémi iparvidéket zöldséggel. Így értük el, hogy nincs feszültség a piacokon. Az elcsatolás után nekünk újra gondoskodni kellene erről, újra fejleszteni, beruházni kellene, ismét meg kellene szervezni az ellátást. Ez számunkra gondot, problémát jelent, zavarja az embereket, nem lehet nyugodt légkört biztosítani.”

Ezután következett Kádár mindent eldöntő „színvallása”: „Én is színt akarok vallani, másrészt szeretnék felvilágosítást adni a Politikai Bizottságnak. Abban a bizonyos 1950-es rendezésben én is részt vettem. Akkor alakultak a tanácsok. Ez a konkrét dolog valóban a központban felmerült gondolat volt. A Balatonnal akkor kezdtünk foglalkozni és őszintén szólva, egyik megyénk sem értett hozzá, a központ sem értett hozzá. Az volt a feltételezés, egyszerűbb lesz a Balaton-fejlesztési terveket kidolgozni, ha nem három, hanem két megyéhez fog tartozni a Balaton. Akkor ez volt az indok és akkor ezt fogadták el. Ez nem vonatkozik a többi járás problematikájára. Az volt akkor a kíváncsi, hogy a Balaton ügyét két megyére szervezve próbáljuk megoldani. Ennek 28 éve.”

Mások hozzászólása után szót kapott Varga Gyula, az MSZMP zalai első titkára is: „[...] tulajdonképpen a két járás összevonása 1973-ban merült fel, amikor a Politikai Bizottság érdemben foglalkozott ezekkel a kérdésekkel. [...] egyértelmű véleményünk volt, hogy a két járás összevonása indokolt. Nem mi vetettük fel először, bár meg kell mondani, érzékeltettük, hogy a két terület összevonása után Keszthely, a keszthelyi járás Zala megyéhez történő csatolása látszik indokoltnak. [...] A konzultációk során elmondottuk: ha ez az intézkedés politikai értelemben most zavart jelent, olyan zavart, amelyet ki lehet védeni azzal, hogy mindegyik megye oldja meg a maga területét, a megyei vezetés ezzel is egyetért, hiszen látjuk, hogy a későbbiek során valamiféle átfogó közigazgatási rendezésre lesz szükség.” Varga Gyula „pártszerű” viselkedése érthető, hiszen neki lényegesen kevesebb vesztenivalója volt, mint veszprémi kollégájának.

Végül Kádár összefoglalta a vitát – mely más közigazgatási kérdéseket is érintett - és kimondta a verdiktet. „[...] Annak idején én is részese voltam annak a döntésnek, hogy a Balaton két megyéhez tartozzék, s ennek az intézkedésnek részeként a keszthelyi járás, Keszthely Veszprém megyéhez tartozzék. Teljesen logikus most: a két járást egyesíteni kell. Ami a Balaton általános fejlesztését illeti, éppen az eltelt 28 év tapasztalata alapján az a véleményem, hogy Zalának vissza kellene lépni [a Balaton fejlesztésébe]. Annyi problémával küszködünk: a Balaton vízének szennyezettsége stb. arról győz meg egyre inkább, hogy a két járást egyesítsük és tartozzék Zalához. [...] Nem tudom mit jelent a keszthelyieknek politikailag? Végülis, akárhová tartoznak, ők akkor is keszthelyiek maradnak. A Veszprém megyeieknek egy kis zökkenőt okoz, de a fejlesztést illetően talán jobb lenne, ha nem két, hanem három megyéhez tartozna a Balaton, az összes összefüggést figyelembe véve [...]. Az én ismereteim szerint, meggyőződésem szerint, azt a megoldást támogatom, hogy a zalaszentgróti és a keszthelyi járásokat vonják össze és az új járás tartozzék Zala megyéhez.” Pap János még utoljára megpróbálkozott

a többször is szajkózott mentőérvével: „[...] Ez az intézkedés nekünk sok gondot okoz elsősorban ellátási kérdésekben. Nem mindegy, hogy a saját felvásárló szerveinkkel dolgozunk-e vagy más megyebelivel.” Kádár azonban letromfolta hú elvtársát, véget vetve a vitának és egyúttal az ülésnek is: „[...] Ez nem Veszprém és Zala megye vitája. A Veszprém megyei elvtársaknak van egy erkölcsileg nem támadható alapállása. De értsék meg, ez nem helyi kérdés, ez központi megítélés kérdése.”

Kádár ezen utolsó mondatában kvintesszencia-szerűen sűrűsödik össze a mindenkori diktátorok ars poeticája, miszerint egy egyeduralkodó sosem engedheti meg, hogy az általa megtestesített centralizált hatalom mellett rajta kívül bárkinek is érvényesüljön a parciális érdeke. A szükséges adminisztratív intézkedések megtétele után, a Keszthelyi járást – egyesítve a Zalaszentgróti járással – 1979. január 1-jével Zala megyéhez csatolták.

Levéltári és sajtóforrások:

Magyar Közlöny 1945. július 8. 71. szám
Magyar Közlöny 1949. december 14. 259. szám
Zala, 1949. december 11. 6. p., december 15. 5. p.

Az 1973. május 22., 1977. október 4., 1978. május 3. és július 25-i MSZMP PB ülések jegyzőkönyveinek elektronikus elérhetősége: <http://www.digitarchiv.hu/faces/kereso.jsp>

Utolsó letöltés: 2011. március 1.

Őrzési hely: Magyar Országos Levéltár M szekció KS-288-5 Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága iratai

Könyvészeti források:

Dokumentumok Zala megye történetéből 1947-1956 (Szerk. Káli Csaba) Zalai Gyűjtemény 48. Zalaegerszeg, 1999.

Káli Csaba: Zala megye öngazgatása 1910-1950 között. In: Zala megye archontológiája 1138-2000. (Szerk. Molnár András) Zalai Gyűjtemény 50. Zalaegerszeg, 2000, 173-193. p.

Káli Csaba: A megyei és járási tanácsok igazgatási rendszere Zalában 1950-1990 (1991) In: Zala megye archontológiája 1138-2000. (Szerk. Molnár András) Zalai Gyűjtemény 50. Zalaegerszeg, 2000, 195-228. p.

Vén Zoltán
grafikája

Kelemen Lajos

Lázadások emléke, elégiák jelene

(László Zsoltról)

Versbeli ígéretéhez híven József Attila csakugyan kertész lett. Emlékeztünk, vállalkozásában nevelődött egy fa: lélektani, szociográfiai, továbbá természetmitológiai, és a maga jelképes értelmében is okvetlenül csúcspanenciájú képződmény, a kertészet ékessége, mely idővel meghozta gyümölcsét. Hajdan (nagyjából a múlt század közepétől számítva) szinte csak meg kellett rázni e fát, s tucatszám pottyantak a földre költők, s kezdtek el élni a kertész vívmányain. Nagyszerűvé nővő poéták (persze: sápadt kopírozók is), akik, akár a termő testtől a gyümölcs, kapták a sejt-mélyi adalékot. Egy látás, készség, pszichikum kifogyhatatlannak tetsző példáját. S bár igaz, hogy a kertész végül magamagát ültette el, hogy legyen a világ sírjára virág; s néha úgy tetszik, a félszázadnyi tegnaphoz mérten írás és élet manapság merőben másféle mozgalom, azért mégsem egészen más – ma is akad poéta, akinek habitusa, észjárása, emberi láza, némely erőfeszítése, kisebb-nagyobb részben, József Attila jelképes kertészetére emlékeztet.

Ha József Attilában volt némi elrévedő vagányság (s volt), ha az onomó hatni akart, és protestált s jószolt (s nem hordta-e nyomokban a váteszi magatartást?), s ha a végtelennek egy mélyvilági társadalomrajzzal vágott neki (s alighanem így történt), akkor László Zsolt lírája – akarva vagy akaratlan – legalább három ágon kapcsolódik József Attilához.

A főmestere iránti hűségéről sokat elmond, ahogyan egy emlékversben szólókatja: Bár csak itt lennél... Az ember elképzeli, egy zord halánték, egy megbosszantott arc dől a reménytelen szavak fölé. Bár csak itt lennél... A versvégi elharapott mondat („A semmi mégis fáj nagyon”) jóformán László egész költészetére rávetül. De mindenesetre e líra egy-egy szakát nézve: mintha más se, csakis a fájó semmi inspirálná a szerzőt. Akkor a benyomás ez, olyan erős helye a vers-atmoszférának, hogy gúnyra éppúgy futja belőle, mint mély megrendülésre. Egy figyelemreméltó költő gyakorlata ismétlődik (s néha gabalyodik össze), mondjuk: dacol, ábrándozik, elbúsul s izgatottan gesztikulál, egyénre, közösségre, kultúrára és civilizációra hivatkozva, hogy érveket találjon a kétségbeesés ellen. Ezért csupa intim bőség, csupa ütközés, a többes szám nevében hangoztatott (alkalomadtán vaskos) impulzió. Napimádás, jövés-menés az erdőn, egy tihanyi éjszaka. A

természetbe olvadás, emlékek és aktualitások (nyugodt vagy kifejezetten ideges) jegyzése – Lászlónak olykor elég indok, hogy a világ van.

Legyünk tisztában vele: László Zsolt nem szertelenkedik a hangulataival. Azok közé tartozik, akik bíznak az élményben: hiszik, hogy a tárgykból, történekekből szellem diktál. A világ akár célszerűen halad, akár vaktában, lakik benne valami kinyilvánulni vágyó lényeg, amely erről a vak vagy célszerű útonlétről beszél. Következésképp a tárgyak, történekek legkurtább csöndje is bal-jel, vészjóslás. Vagy azonnal képben és teljes lényegében tárja föl magát jelenség, dolog – vagy sehogy. Lászlónak tehát nem kultusza, inkább azt lehet mondani, megértendő tárgya a fájó semmi – a fájdalom is egy apropó, hogy jelét vegye a világnak. És a nyílt arc könnyen megkapja a világtól, amelyben László Zsolt hol ironizálva, hol borzadva próbálja lebírnai a nihilt. Emitt rajongó, amott hitszegény, emitt keménykötésű férfiú, amott böjtöl benne az erő. Emitt szárnyal, amott zuhan. Keresi a magas lelkeséget, hogy aztán fanyarul lemosolyogja. Egyfajta érzelmi, hangulati hasadásban (amely természetesen életérzés fejze ki) rejlik az ő fáradozása. Nehéz vagy lelke gravitációjával viaskodik. S mennyi súly, keserv, életteher és belső kolonc húzza lefelé! „Agg vagy és embrió / anyád hasából kivetett torzó-hírnök...” Vajon az öblösen valló hang a visszametszett növegről: csak önkép, egyéni érzet? Vagy a megrogyott, sápadt ezredelón egy kollektívum hollywoodi kényelmetlenül pontos leletét adja? Akárhogyan is, a nagy lélek, minduntalan emelkedni, a napok meddő hűhóin keresztültörni vágyik. És nem lelki nagyságra vall-e az is, hogy nem sajnálja titkait az olvasótól. A test, a külsőség dalnokai tagadják – ámbár elég halvány meggyőződéssel – az írás misztériumát. Tagadják (legelsősorban alighanem azért), hogy maguk lehessenek az eleven példa: az írás, mindenben túl, mégiscsak rejtély, elhívás. A figyelem, a rácsodálkozás,

az akarat, a töprengés nagy titka. Az ég s föld közötti ismeretlenben munkára találó nyelv új és új társítása. Amiről nem kell hinni, hogy szüntelen harci robaj, feszített heroizmus – mert zene is, néha szent, néha pogány; egyszer anarchia, máskor tiszta, egyszerű rend. Akármiképpen s akárhonnan szól, mindig van benne valami rejtve létrejövő íz, szín.

Érdekes, hogy ezzel szemben László Zsolt mintha szántszándékkal hagyná kitetszeni a vers-forrást – tessék: titkom kamrája nyitva, ebből élek, így dolgozik bennem a műhelylélek. Szereti az éles effektusokat („Saját magam megkövezését is / szívesen végignéztem volna / és tapsíkolhattam volna a / szalonképes akasztásokon”), szereti a lendületet; és szereti vagy nem, kinyilatkoztató szemléletéhez a lázadó fellobogás és a kedélybeli legyintgetés egyaránt hozzátartozik. Az, akit versei körülrajzolnak, a polgárság szegénylegénye, nem kis dolgokra képes: semmi feszély sem zavarja a vagabundus szerepében, de rezignált úriember is tud lenni. („Ez maradt meg korosuló igazságomnak...”) Lírai publicizmusa mellett lehetetlen észre nem venni, mennyire befelé is élő művész. De semmiképp sem a misztikusok számára akar bölcs és okos lenni. A túl sejtelmeset, az érzékfelettit erőltetni vele kapcsolatban talán egyenlő volna az intelligencia, az ésszerűség megrágalmazásával. Az ő meggyőződéseinek fénye az indulat, árnyéka az önironikus keserűség. Állandó regisztere ez: kiált, kijelent, kétkedik. Lázadások emlékében, elégiák jelenében él.

Alig akad szerzeménye, amely ne igazolná a klasszikus képletet, hogy a vers egyszerre beszélő és alkotott tárgy. S ha ez az alkotott tárgy (némi nagyzólással szólva) építmény, László Zsolt az olvasó szeme láttára húzza fel a szerkezetet. A valóság, mely előszörre éppúgy, mint tizedszerre, főként szorongató élményt kelt benne, mire versé lesz, haragban lángol, vagy súlyos bánatban enyészik. Ám szó sincs arról, hogy a szerző átgondolatlanul csapongana, nem, László Zsolt folytonos ellentételezése a dráma statuálásában nyer értelmet – drámainak lenni, ez persze, távol a kiszámítottságtól, az áradó és apró alakzatokban egyaránt magasrendűen szervezett formát feltételez. László a közvetlen életközeg, a napi praxis jelenségeiből és véletleneiből következtet a dolgok kényszer-állapotára. Nála a létezés valami réges-régi egész toldott-foldott töredéke, következésképp a belőle fakadó sötét szépség elemei: az igazság, a szabadság úgyszintén torzók. S mintha nem is a lényegük, hanem örökös marakodásuk számítana. Mintha nem gondja, hanem eszköze lenne, bizonyítási próbája, hogy a szép mű egyenlő a nyers művel. Kérdés, hogy a tapasztalat mindenáron való elsőbbsége nem eleve a szépség félbetörése-e? Kérdés, hogy a vagányos-borongós gesztusoktól vezet-e közvetlen át-út a vers elemi lényegéig: az ismeretlenre, a névtelenre ráillő szavakig?

László olyasmiről hallani sem akar, hogy szívét a vers matematikájának adja: műveit ő nem az elvontban igyekszik megkoronázni, hanem a tapasztalattal azonos síkon. Az impresszió maradjon impresszió, és semmi varázs-ügyesség ne szorozza az érzelmet. Maradjon, ahogy jön. És csak el, el a metafizikától! Íme, hogyan is vizsgálódik e költészetben hangulat a hangulattal: „Végzetünk ágya / vár elpihenni” – szól gyászosan a Leszegett fejjel című kötet egyik darabja. Csak egyet kell lapozni, s a szerelem pajzsa mögött így szól a vers: „Testünk bevehetetlen vár mégis / és diplomai vagyunk még egymásnak” – S szemközt máris kiábrándulás szorongatja e nagy bizalmat: „Halandóvá festelek (...) Megfogadlak mostohámnak”.

Mi dolgozik e sorokban? Szenvedély? Vagy épp ellenkezőleg: nagyon is meggondolt protestáció? A szív szélsőségeit egy rejtett elgondolás vezérli? Ha az, ha nem – mégis nehéz volna egyszerűen valamiféle logista költészetnek mondani László Zsolt líráját. Jellegzetesen erkölcsi és kritikai látás az övé, de igencsak gyorsan ítél, gyorsan vált hangnemet, gyorsan fogalmaz. Hogy a sebbel-lobbal formába dobott, olykor szinte azon elevenében hagyott élménynek friss foganatú, életeredeti mű-e a következménye, ez annyi kérdés, ahány vers. És László Zsoltot fűti a beszédvág. És László Zsolt kitűnően ismeri a tömörség különleges horderejét. A megszólalás módjában is kettősség jellemzi. Áradó, elengedett versei – ki tudja, talán a formától elszakadó fegyelem miatt – számos példáját mutatják az esetlegességnek. S mivel a költő csaknem valamennyi hosszúverse egyben kedély-vallás is, és nagyon lírai akar lenni, e versek közül nem egy, fölösleges köteggként húzza magával a beszélő érzelmes, túl-hevült kiszólásait. De e terjedelmes szövegtettek zöméből az is kisilabizálható, mért kár az eredeti líraiságot a konvenciók által szentesített költőiséggel keverni.

Hanem azonnal az ellenkezőjére fordul a dolog, amint se szöveglaulás, se egy elszabott gesztus. Tessék, mindjárt két teljes vers: „Levedli bilincseit / mint egy szabad állat / délibábot legel / és újra átnyúl a / szakadék fölött azért / az egy szál virágért / amit sosem érhet el...” (Pantha rhei); „Eberau havas / A fenyves tündérei / mélyen álmodnak már / Nyitott az üres ég / Átléphető lettem / mint az országhatár –” (Határtalanul...).

Voltaképpen szimpatikus, mert magasambíciójú költészet az, amely László Zsolt bőszerű szerkezeteiben kíván megjelenni, ám amíg ott az őszinte férfi-érzelem és a múgond pátoszleti tirádákkal, esetenként képzavarral küzd, addig a könnyebben átlátható forma, a szikárabb szerkezet a líra igazi alkímiáját hozza. Egyszerű kijelentések, levegősség, távolra mutató analógiák, kép és fogalom. Könnyedség, önszigor. A kurta, de beszédes verseknek ez a finom lejtése, emelkedése, egészen higgadt hangneme a kortárs finn líra hétköznapi természetességére emlékeztet. (Vajon

hányadik rátekintésnél torpanna meg, és megtorpanna-e az olvasó, hátha nem is László Zsolttal találkozik e sorokban? „Reggeli szürkület, / szemembe szöknek / a tárgyak; súlyosak: / napernyő, kék selyem- / napernyő nyílik szét, / harcba indulok.” „A fülledt nyár gyötör / Petyhüdt bőröm alá / szúrta szálkáidat / Estém ráncos és rögzös / Az égről csóvát köpköd / egy törpe üstökös –” Az ám: csak a másodikként citált vers a László Zsolté, az első idézet Fábrián László fordítása Saarikoskitól. Csodálatos, hogy két, nyilvánvalóan merőben különböző látás, két elütő idegrendszer, két eltérő karakter innen-onnan mégis egymást találja.)

Ami különben az egymásra találást illeti: László Zsolt szakíthatatlan kötelékben él egy sajátos, szociologikusan határolható kultúrával, melynek motívumai újra és újra feltűnnek verseiben. Kietlen, aszfalthoz tapadt valóság, lelki slum. Ahogy József Attila biztosította magát, hogy „a palánkok közt szárnyaló munkát nem lehet” elfelednie, ugyanúgy hordja (vagy inkább cipeli) László a beton-egyformaság élményét. – Nem élet, „a létezés makettje” az övé: lakóhelyül a panelkocka, mély szenvedély helyett a Társtalan páros. „Magára hánnya olcsó létezésének kellékeit – írja egy nőről – / és elmegy hogy újra eljöhessen / ide / (talán haza) / de sosem hozzám...” Plázák fény-vizei, az aluljárókban „hányástól savós léghuzat”.

Több mint tiszteletreméltó, ha a költészet erőfeszítést tesz, hogy a létezést egy zörgő élet-gép örök-egyforma darálásaként szemléltesse: ez is van, ez is részünk, e nyomorult rutin. Belül a szenvedés, kívül a magyarázat. László Zsolt azonban elvéve halad túl a lírai szociogram felvételén. Akármilyen nagy lelkierő ő, eláll attól, hogy a költészet eszközeit bevetve magyarázza: honnan a hétköznapi gyötrelme. Sirat, haragszik, ironizál, de amint érzelmeit befogja a vers, nemigen óhajt túlnézni e határon. Interpretál, de nem okol. Vagy ahol mégis fölfedi, mitől nyűg a nyűg, s mitől harapózik szenvedéssé, ott majdhogynem azonnal megjelenik a nosztalgia; verseiben a nagy belső entitások (szeretet, emberség, méltóság, erény, erkölcsiség) mind-mind egy elveszett egyetemességhez, egy megszépült múlthoz igazodnak. „Csak hagyni csak hagyni / és a szépségtől fájni (...) nem szabad megzavarni / házamat hazámat / is magára hagyni (...) Nem szabad! Nem szabad! / Apánkat Anyánkat / megunt istenekként / örökre temetni” – hangzik már-már üvöltésként a Vidéki pegazus egyik darabjából.

Ismételjük is: nem szabad – s még egyszer: nem szabad (avagy elég súlyos következményekkel járó könnyelműség) elnézni a törvény fölött, miszerint akármilyen alpra támaszkodik is a költészet, a tradícióra vagy a lázadásra, a teremtés folytatásaként állandó sorrendváltoztatása az elemeknek; permutáció, mozgás. László Zsolt ural egy sajátos szintaxist. Verseiben hajtás van, tempó, sőt bátorság, mivelhogy merészel habozni is. (Egy-egy szép, lassú, komótos sorért megéri!) Ismeri a törékeny érzéseket, a rossz megannyi jelét; látni vél ideákat; ünnepli és csúfolja is a szépet, ez mind rendjén lévő. Csak hát tényleg nem célszerű elnézni a törvény

fölött, esetleg félreérteni. A költészet sohasem áll egyhelyben, mozgása azonban nem analóg a szimpla ismétléssel. Márpedig László Zsoltnak rendesen küzdenie kell magával, hogy témáit ne újrázza, s időnként képtelen ellenállni.

Utóbbi két kötetéből nyilvánvalóan kitűnik: végleg övé egy forma, melyet mindenestül saját alkatahoz igazított – ez az úgynevezett rövid (legfőlőbb középhosszú) versalakzat, mentesítve bármiféle túlfeszített fantáziától és nyelvi hajsztától – sem nem szentélye, sem nem színpada a lírának; rikitásmentes, átgondolt, lenyugodott költészet. Elég tárgyias és elég szubtilis ahhoz, hogy érdeklődést keltsen. Egyik versében egy néma völgyet idéz, ahol „Megmozdulnak a földbetört szuronyok / vércsatornáikból kiköpve a rozsdát”. Épp erről van szó; az ilyesféle stiláris nagyzolásról kellene egyszer s mindenkorra lemondania. (Egy szépen faragott mondat ér annyit, mint a megsokallt verbalizmus, egy szolid képben van akkora svung, mint a vércsatornákból kiköpött rozsdá víziójában.) A versből fölsejlik a tisztás, mely „korhadt fakeresztek / közé vezet hogy megismerjük / önmagunk letagadott másik felét”. Így nem fog menni, a költészet nem az örök igazságok zöldje a néma völgyből. A költészet: egy ember – egy szóaló igazság. „És ez lesz a mi legőszintébb imánk” – mondja László Zsolt egy másik versében. S mond továbbá olyasmit is, hogy a „fölismerés teher”. És igaza van. De hát jó szívvel és józan ésszel állíthatja-e bárki is, hogy könnyű, egyszerű súlydobás messzire juttatni a vers-szót?

Amennyire világbeli, annyira világontúli, titokzatos utazás a költészet; még akkor is, ha útja különben a konyhafronttól a sarki üzletig vezet. A költő tisztánlátása az ismeretlenre adott válasz. Ez egyben az ő logikája is. Az a bizonyos logika, amely – ha nem tudomány – a lírában teljesedik ki. Tények vagy ábrándképek szolgálnak-e nyersanyagául, voltaképpen édes mindegy. Egy bizonyos fokon ugyanis az írás eseményei már a szerző feje fölött zajlanak. S ha elég erős a lélek, előbb-utóbb megtapasztalja ezt az üdvöt vagy átkot. Meghallja a hangot: Isten nevében a természetét, a természet nevében Istenét – itt a hit dönt; nekünk segít-e Valaki teremteni, avagy mi segítünk Valakinek teremtésben. Hogy a diskurzus fő kellékeivel fölvérezve László Zsolt a hangra vár, maga jelenti be: „leszegett fejjel várom / hogy megint megszólítson az Isten –”.

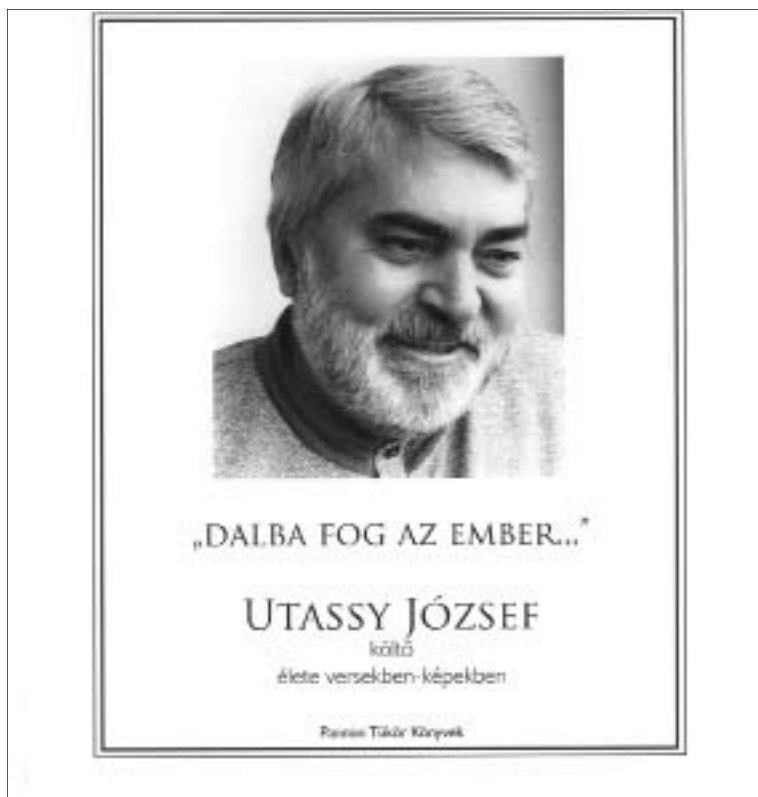
Hát ez az! – hogy az utcán, a mezőn, a piacon, a kikötőben összesen nem történik annyi, mint egy bizonyos templomban. Mint a szívben. Hja, hogy a templom zárt világ? Zárt, vagyis egységes. Azért, hogy koherenciába kerüljön a teljességgel, nyitva kell hagyni a diplomáját. Különben pedig akárhová ne vezessék be az embert a szavak. Kis kápolna, roppant katedrális: ha szimbólum, ha földrajzi terület, csak alakjuk, méretük más, a mivoltuk ugyanaz. Ne téessék odabent első szólamná, hogy „több felé szolgálva ölelve-rúgva” is méltó lehet az ember. Ez ugyanis egyezkedés a zűrzavarral. Ne legyen így, ha nem muszáj.

Mert ugye: nem muszáj?

Szemes Péter

Utassytól – Utassyról

(A „Dalba fog az ember...”
című emlékkötetről)

Az emlékközlésnek és kultuszépítésnek egyaránt szép példája a Pannon Tükör Könyvek sorozatában az idei könyvhétre megjelent „Dalba fog az ember...” című kötet. A színvonalas kivitelezésű kiadvány a kortárs magyar irodalom egyik legjelentősebb alkotója, az éppen egy esztendeje elhunyt és idén hetven éves Utassy József életét, költészetét mutatja be. A korpusz darabjait – képeket és verseket – a magányban hagyott hitves, Horváth Erzsébet válogatta értőn, s az így létrejött anyagot a barát és pályatárs, Péntek Imre szerkesztette egységes egésszé. Az eredményre pedig bizonyára a munkáira mindenkor rendkívül igényes, köteteit maga összeállító költő is büszke lenne és szája talán a fedélen látható, ismert, huncut mosolyra húzódna.

A kronologikus rendet tartó könyv, a felnagyított kézjegyet követően, értelemszerűen a szülőföld, a gyermekkor megidézésével indul. Megjelenik a szomszédos településekkel szinte egybeépült, takaros falu, melyben a költő „fényre, napvilágra gömbölyödött” (Bükkszenterzsébet) és a nevelő táj, ahol a dombok „mezítelen lába csillagnyomát” őrzik (Alig ismerem rád). Látható a bölcsőjét „rengető”, „fürjfutású” nagyanya, Utassy Barta Zsuzsanna és a kiváló vadász nagyapja fényképe – egy-egy nekik szentelt verssel (Fürjfutású, Nagypám és a vadkan) –, akinek hivatása a családi ág melléknevét is adta. Elődei példamutató hazaszeretetét és nemzeti elkötelezettségét pedig az anyai nagyszülő emlékközléve mutatja, melyet katonai szolgálata elismeréseként kapott, s mellyel jól harmonizál az utód híres, Magyarország! című versének kötetbe emelt részlete.

Majd saját születéséről vall a jeles alkotó:

„A negyvenegyes tavasz harmadik napján megszült egy napraforgó arcú asszony, hogy ebben az égkúpolás alkotóház-világban mutassam föl a szépet, a jót, s mondjam ki bátran az igazságot.”
(1941. III. 23.)

A gyermek világra jötte után a kis család fészket rakott (Ház épül) és boldogságban éltek, míg az apát háborúba nem szólította a behívó. Aztán a táborig levelezőlapok után egyszer csak fekete levél és doboz érkezett a frontról. A háttérként beszerkesztett dokumentumokból, mellékelt képekből és a kapcsolódó versekből (A fekete levél, Fekete trón, Gyászdoboz, Szoknyát küldtél) kiderül: a fiatal katona „nem tűnt el a belorusz hómezőkön”, hanem a német Fritz Schischak lötte le egy abrak zabért, és bajtársai húzták szánon egy hónapig, Minszkig, ahol a vérvesztés és fagyás következtében meghalt a kórházban. Utolsó levelében búcsúzik szeretteitől, az élet tiszteletét és védelmét, az igaz emberség erkölcsi parancsát vallja.

Utassy Vadász József távozása volt az első igazi nagy trauma gyermekként a költő számára, a következő pedig, hogy édesanyja, a „gyász nagyasszonya”, rövidesen az „ortopéd járású hatalmas suszter” (A suszteráj ura) személyében mostohát hozott a hához. Nem kedvelték egymást igazán, az Irány a líceum című versben például ironikusan azt írja róla: „Nem foghattam

meg a kezét: / annyira sántított szegény, / mint egy jámbikus költemény.”, másutt gúnyolódása miatt (Idill, 1952), illetve – a kötet végső változatából kimaradt A sánta suszterben – részeg barbárságáért kárhoztatja. Mindeközben, az együttélés nehézségei ellenére, boldog pillanatok is jutottak az árva fiúnak, mint a szomszédos malombéli lányos kaland (Malomudvar), vagy a helyi rendezvényeken való harmonikázás (Harmonikaszó, Nagy éjszaka van). Minden bizonnyal utóbbi fejlesztette ki benne egyfelől a népi témák iránti vonzalmat, másrészt azt a rendkívüli zeneiséget, mely versei egyik meghatározó ismérve lett.

Az iskolakezdeéshez kötődő kellemetlen élmény (Megyek iskolába) után az egri gimnáziumban már jól érezte magát, gyorsan sikerült beilleszkednie, amint ezt a kötetbe válogatott korabeli csoportképek igazolják. Ide kapcsolódik az első szerelem (Eger város főutcáján, Akit Losonczy Anna áhít) és az első versek is, melyek hol kéziratban (Ki lesz az a lány...?, Alkony), hol betördelve (A remélt csók) szerepelnek a könyvben. Az egykori kedves intézmény tantestületének szomorú részvétnyilvánítása mellett a képhez mellékelte szöveg megemlíti, hogy itteni osztályfőnöke, Radich Jolán, a „Néni” szeretettette meg Utassyval az irodalmat, nyelvtant és történelmet, értékrendet kapott tőle, „ráébresztette diákját a nemzeti hagyományok megőrzésére, megbecsülésére, továbbörökítésének felelősségére”. Ő óvta érzékeny lelkű tanítványát az ’56 utáni nehéz időkben, s egyengette induló pályája útját, mikor a megfelelő irányú továbbtanulást javasolta számára.

A következő kép már a Duna-parton ábrázolja, barátai, későbbi neves egyetemi társai közt a költőt, abból az időből, mikor „nekivágott fényes tollával a szavak sűrűjének”. Szorgos alkotómunkája eredménye pedig a ma már irodalomtörténeti jelentőségű első közlés, a Kortárs 1965. decemberi számából. Két közreadott költeményét (Vihar előtt a réten, Termékeny éj) kísérő rövid curriculumában így ír: „Annak ellenére, hogy nálam az a bizonyos absztrakt múzsa eddig még mindig testet öltött, és biztosan tudom, hogy szándékosan tévesztgeti össze homlokomat a számmal, van annyi beképzelttség bennem, hogy elhitesse magammal: egyszer én is költővé vénülök. De tudom azt is, hogy be kell barangolnom a költészet rengetegét egész napjainkig, ha elképzeléseimet valóra akarom váltani. Idóm még van. Fiatal vagyok.” – tanulságos sorok a mai, tehetségben mérsékelt, öntudatban gazdagabb ifjú alkotók számára.

Aztán a pálya kibomlásának jelentősebb szöveg-nyomai láthatók: az 1969-es első kötet, a Tüzem, lobogóm!; a kortárs magyar líra talán legismertebb darabja, a Zúg március kézírata; a Nagy László emlékének szentelt vers nyomtatásban; a nemzedéktársaival, a Kilenckel – Mezey Katalinnal, Rózsa Endrével, Oláh Jánossal, Kovács Istvánnal, Győri Lászlóval, Koncz(zek)

Józseffel, Molnár/Péntek Imrével és Kiss Benedekkel – közösen megjelentetett Elérhetetlen föld (1969) és Elérhetetlen föld II. (1982) antológiák; Illyés Gyula dedikációt köszönő baráti levele; a Vasárnapi földrengés című bolgár műfordításkötet, melyben szerepel; már betördelt írásának 1987-es cenzúrázott példánya; a rá hivatkozó könyvek, cikkek; és utolsó, saját maga általa rendszerezett kötete, az Ezüst rablánc (2010). Számos író-olvasó találkozó fotója jelenik meg, melyen a költő az évtizedek során részt vett, a legkülönbözőbb társakkal, Czine Mihálytól Tamás Menyhérten át Léka Gézáig, vagy éppen a verseit tolmácsoló szavalókig. Különböző dedikálások, kollégákkal, barátokkal készült fényképek – melyek a nekik ajánlott művekkel különös, szubjektív kánont képeznek, és irodalmi kapcsolatait is mutatják –, személye, versei ihlette képzőművészeti alkotások (ezek közül talán az íróasztalát díszítő, Az én keresztem című képvására készült Kő Pál-szobor a legismertebb) gazdagítják a kötetet. És persze főszerzőként a népszerű, varázslatos költemények sora, melyek megzenésítve vagy elmondva, azóta is értékes, élő elemei a különböző irodalmi esteknek, ünnepeknek, mint a Hurrá!, a Székiáltó, a Gunaram, jajgass! – s közülük talán a legszebb, a Motívum:

„Küszöbén az estnek,
csillagfakadáskor
dalba fog az ember,

ha már fáj a sorsa:
nagyon szépen fájjon!
küszöbén az estnek,
csillagfakadáskor.”

A könyvben kiemelt szerep jut annak a két személynek is, akik a legjelentősebb helyet töltötték be Utassy József felnőtt életében. Még egyetemistaként ismerte meg Horváth Erzsébetet, Zsókát – a kötet anyagának válogatóját –, akit, mikor nyilvánvalóvá lett, hogy szerelmük gyümölcsöt hoz, azonnal feleségül vett. Boldogságukat jól tükrözik a közzétett családi fotók, tiszta, mély érzelmeiket pedig az együttléjük ideje alatt keletkezett versek. Mindez csak fokozódott a várt trónörökös, Jóska születésével (Derengők, Áve, Éva!, Fellegajtó). Ahogy a kislány nőtt, úgy lett egyre inkább szülei büszkesége (Az én kicsi fiam, Jóska rajzol, Fiamhoz). Aztán a gyermekkor, édesapja elvesztése és a mostoha, után két újabb csapás a költő életében: saját betegsége (Sötétedem, Holtpont, Aki maga elé mered, Székiáltó, Pokolból jövet /II/) és szeretett Jóska korai, tragikus halála (Aki temeti fiát, Választ világomtól, A magány markában). Ma, huszonekét év távolából is erősen hat a temetési képből sugárzó fájdalom és az Utad végén szívet tépő szomorúsága:

„Édesem, én egyetlenem,
drágám, de messzire mentél!
Utad végén az ég alja
Már örökre naplementél.

Nincs könnyem, nem zokoghatok.
El a Hold sápad helyettem,
A Hold, ez a vén, izgatott
Szatírfej a fellegekben.

Buzdítanak a csillagok:
Ha már ilyen árván hagytak,
Rengesd fiad emlékét úgy,
Miként bölcsőjét ringattad!”
Miatán Zsókéval magukra maradtak és a költő állapota egyre rosszabbra fordult, úgy döntöttek, elhagyják Budapestet. A Győri főorvos kezelésének köszönhetően gyógyult és a bázakerettyei szakintézményből elbocsátott beteg már az anyósa rédicsi házára épített új, emeleti otthonba tért haza. Felesége gondos ápolásának köszönhetően kedélyállapota jobbra fordult, megjelent Farkasordító című kötete, összeállította az Ezüst rablánc anyagát, verseiből műsort szerkesztett, kötetbemutatókon, irodalmi esteken vett részt, barátokat, vendégeket fogadott. Számos díja, kitüntetése mellett – melyeket a könyv kiválóan összesít – 2008-ban a rég megérdemelt Kossuthot is megkapta, pályájáról portréfilmek készültek. Aztán ismét beteg lett, egy másik, szörnyű kór támadta meg testét, s a zalaegerszegi kórház fogadta magába – Zsóka naponta látogatta, mikor csak tehette, mellette volt. Nem véletlen, hogy ő kapta a magyar irodalom egyik ritka gyöngyszemét, az igazi, természettől rendelt emberi összetartozás szép hitvallását:

„Neked kaszálnom kellene a rózsát,
mert te vagy itt a tisztesség, a jóság:
neked kaszálnom kellene a rózsát!

Álmomban olykor hetvenhét harang szól,
És megkondul az ég is messzehangzón:
Jaj, meg ne halj! Riadok föl. S te alszol.

Szívemből már kihalt a vágy, szorongok.
Hozz Erzsikém, bánat ellen piros bort,
És játssz velem, bolondozz és bolondozz!

Ha meghalunk, büszkén halunk meg. Halkan,
Ahogy elhal a gordonkán a dallam.
Elmúlásunk ünnep lesz. Halhatatlan.
(Erzsikém!)

Végül, szinte pontosan egy évvel ezelőtt, küzdelmét feladva, a fénybe távozott a költő. Temetésére 2010. szeptember 7-én, Rédicsen került sor, szeretett fia mellett nyugszik. A kötet tartalmazza Vasy Géza gyászbeszédét és pályatársai, a Kilencek emlékező írásait is. Azóta Utassy József nevét viseli a rédicsi általános iskola könyvtára, a bükkserterzsébeti művelődési ház, a tarnaleleszi általános iskola és a verseit oly sokszor tolmácsoló lenti szavalókör. Különböző lapok összeállításai mellett, idén tavasszal, születése 70. évfordulóján, Zalaegerszegen emlékkonferenciát rendeztek tiszteletére, melynek előadásait a Pannon Tükör folyamatosan közli. Egyelőre a méltó recepció formálása, a kultusz kialakításának útján a „Dalba fog az ember...” az utolsó állomás, melyet reményeink szerint számos új követ még, őrizve mind tovább a nagyszerű ember, kiváló barát emlékét, tisztelegve életműve előtt. Hirdetve az Akkor soraival:

„Ejtőzöm akkor én a föld alá
szétszigorodott arccal, holtan.
De mintha ég és föld is mondaná:
Mindig leszek, mert mindig voltam.”

(Pannon Tükör Könyvek, Zalaegerszeg, 2011.)

Ferencz Győző

Önarckép az emlékezet tükrében

(Lator László A megmaradt világ. Emlékezések. című kötetéről)

A megmaradt világ valójában egy rég eltűnt világ: csak az emlékezet őrzi, kitéve a személyes emlékezés kopásának, változékonyságának, mulandóságának. Most azonban ez az eltűnt világ irodalmi formát öltött, és ezáltal nem egyszerűen megmenekült a feledéstől. Sokkal több történt: újratemtődött. Az a világ, amely Lator László emlékezéseiben megelevenedik, önmagában, önmagáért is méltó a megőzésre: az ezerkilencszázharminc években a kárpátaljai Tiszasásváron töltött gyerekkor háttérében följelika földbirtokosléte lassan az értelmiségi pályára váltó magyar család élete, megidéződik a költő kamaszkorból talán ki sem növő alakja a breszt-litovszki fogolytáborban, átszökése 1945-ben a szovjet-magyar határon, Makó kulturális mikroklimája a negyvenes évek végének koalíciós világában, a Válasz című folyóirat szellemi és fizikai közege és a szerkesztő Sárközi Márta érzékletesen megrajzolt alakja, az Európa Könyvkiadó műhelye az ötvenes évektől, íróbarátok, irodalmi élet a Kádár-korban. És végül, mintegy oldás- vagy zárásként az Ugocsa–Alföld–Dunántúl–Budapest négyoszog után kitekint legfontosabb külföldi városára, Rómára, ahová élete különböző szakaszaiban rövidebb-hosszabb utazásokat tett.

De Lator mégsem, vagy legalábbis nem elsősorban ezeknek a történeteknek és portréknak a kedvéért írta ezt a könyvet, hanem azért, hogy megvilágítsa költészetének háttértartományát, és a próza részletező, kifejtő, elbeszélő módszereivel tegye foghatóvá a verseibe sűrített tapasztalati anyagot. Bár a kötet alcíme szerint emlékezés, a fűszövegben maga a szerző műhelytanulmányának nevezi; és ez a kettősség a két ciklusra osztott írások lényegére mutat rá. Az első, emlékező ciklusban egy-egy emlékfutam közben gyakran idéz abból a verséből, amely a maga eltérő eszközével, de ugyanazt az élményt örökítette meg; míg a második, elemző ciklusban a versek kapcsán életrajzi emlékeket idéz fel.

A Visszajátszás cím alatt összegyűjtött írások látszólag időrendben, a gyerekkortól haladnak előre, de az időhatárokat nem lehet pontosan kijelölni. Az emlékezet ugyanis nem úgy játssza vissza a képeket, mint filmvetítő vagy dvd-lejátszó. A tudat szeszélyesen kanyarog, szinte követhetetlenül, belső asszociációk mentén ugrál előre-hátra, így aztán a gyerekkori emlékek családtörténeté, az átszökés a határon történelemmé, a makói, könyvkiadói évek politika- és kultúrtörténeté tágnak. De csak fő vonalakban, nagy általánosságban,

ugyanis összefüggő családi vagy irodalmi portrékat (talán Sárközi Mártától eltekintve) nem ad. Hasonlóképpen, a történelmi eszmefuttatásoktól is tartózkodik, tanulságokat pedig végképp nem von le. Viszont bármennyire táguló asszociatív köröket írjanak is le ezek az emlékezések, egyvalamit sosem tévesztenek szem elől: legfőbb rendezőelvüket, a verseket.

Minden történet, minden emlékfoszlány előbb-utóbb a versekhez vezet el. Lator kedvvel hívatozik ifjúkori, az élmény közvetlen hatása alatt született verseire, ezeket persze kellő távolságtartással és szakmai kritikával kísérvé; és még inkább idézi érett, nagy verseit, hogy megmutassa, egy-egy tapasztalat hogyan fordul át költészetté a pontos emlékezés, szabadjára engedett képzelet és a versalkotás szigorú nyelvi-formai szabályainak együttes alkalmazásával. A költészet annyira átszővi ezeket az írásokat, az életrajz viszont annyira hézagosan rajzolódik ki, hogy kötetnek az első része, ha emlékezés is, semmiképp nem szabályos emlékirat. Nem önéletrajz, és még csak nem is fejlődésregény, azaz nemigen illeszkedik az augustinusi vagy akár goethei műfaji hagyományba.

Ugyanakkor feltűnő, hogy Lator mennyire nem az értekező vagy dokumentarista próza stílusában és retorikájával ír. Szabálytalan műfajú könyvéhez ki kellett dolgoznia azt a megszólalási módot, amely a felszabadított emlékezet működését át tudja fordítani az írott nyelvre. A szinte bekezdések nélkül áramló, széles sodrú mondatokat Lator végtelen kifinomultsággal és érezhető élvezettel engedi szabadjára. A tagmondatok hullámverése, ha az olvasó rábízta magát a szerzőre, mégis mindig pontosan oda visz, ahová kell. Ily módon hosszú, olykor oldalnyi, többszörösen alárendelt, és a lineáris olvasást helyenként próbára tevő, széttartó, majd fölényes biztonsággal önmagukba visszazáruló mondatai a tudatfolyamregény nyelvi eszközeivel reprodukálják az emlékezés folyamatát. Latort mintha legalább annyira érdekelné maga az emlékezés, mint az, amiről megemlékezik. Vonzalma érthető, hiszen az emlékezés tudati működésének megfigyelése alkalmat teremt arra, hogy a versalkotó képzelet működését mintegy lassítva, analitikusan vehesse szemügyre. Mivel írásainak első tárgya így vagy úgy, de mégiscsak a saját költészete, azáltal, ahogyan feltárja lírájának életrajzi és élményi hátterét, egyben költészetébe is bevezet.

A könyv második felében aztán megfordul az irány. A Zsinórpaddás című ciklus írásaiban a versek szolgálnak kiindulópontként. Lator egészen szokatlan mutatványt hajtt itt végre: hét saját versét elemzi; és ahogyan az komoly műelemzéskor illik, közli a versek teljes szövegét is. Mint bennfentes szakember kalauzol szövegviláguk mögé (avagy a ciklus cím metaforája szerint fölé), hogy az olvasó belelásson, a költő milyen

technikai fogásokat, milyen hatáskeresőket használ írás közben. Ezzel tehát látszólag eltávolítja magát a művét: elemzésének tárgyává teszi. Az objektív lírikus, ahogyan Lator az osztályozást feladatának tekintő költészetkritika – úgy gondolom, joggal – számon tartja, itt sajátos gyakorlatot mutat be. A verseiben tárgyiasított tapasztalatot itt alanyi, életrajzi hitelességében jeleníti meg, viszont magát a verset, amelyhez alanyi (szerzői) joga van köze, objektíválja, amennyiben írásának tárgyává teszi. De itt már nem bízza magát az emlékezés kiszámíthatatlan természetére. (Nem mintha az előző ciklusban önfeledten rábízta volna magát, azok is hallatlan intellektuális fegyelemmel megszerkesztett írások, csak éppen az olvasó ott nem lát fel a zsinórpadlásra.)

Önverselemzéseiben inkább az irodalmi esszéiből ismerős fogásokkal mozgatja a szálakat, hogy láthatóvá tegye verseinek belső szerveződését. Ahogy az első ciklusban az életrajz felől jutott el a versekhez, úgy itt annak tükröképeként a versekből fejt vissza az életrajzot, személyes élményt, történelmi, politikai közeget. A kétféle nézőpont kereszteződésében pedig megjelennek Lator lírájának legfontosabb vonásai, és feltárul a versek mérhetetlenül gazdag vonatkoztatási tartománya. Mindezt azonban korántsem a magabiztos mindentudás hangján adja elő. A költő, akinek minden elvárás szerint a legtöbbet kellene tudnia saját műveinek nemcsak háttéréről, hanem összetevőiről és mechanizmusáról is, időről időre jelzi, ha saját tudásának határára ér. Felfogása szerint ugyanis a versnek vannak olyan rétegei, amelyeknek keletkezéséről és jelentéséről a legtudatosabb alkotó sem tud számot adni.

Költői önelemzésre igen kevés példát találni az irodalomtörténetben, ehhez fogható pedig, tudomásom szerint, nem született még. Persze sok költőben megvan a szándék, hogy lírai életművét mintegy értelmezve nyújtsa át olvasóinak. Szabó Lőrinc *Vers és valóság* című jegyzeteiben rögzítette azokat az adatokat, amelyek szerinte szükségesek költeményeinek megértéséhez. Vas István önéletrajzi esszéregénye, a *Nehéz szerelem és az Azután* legalább annyira önértelmezés, mint korrajz. Nemes Nagy Ágnes, jellemző módon, poétikai esszéiben fejtette ki azt a lírafelfogást, amelyet saját költői gyakorlatában is érvényesített. Saját versét azonban egyikük sem elemezte. Önelemzésre talán Tandori Dezsőnél találunk példát, több könyvében is, de nála inkább azt látjuk, ahogy a mű és a műről való beszéd összeolvad, az önelemzés a mű meghosszabbításává válik (és a mű pedig, következésképpen, önmaga értelmezésévé). Lator könyve, úgy gondolom, a maga módján hasonlóképpen radikális irodalmi tett. De A megmaradt világ Szabó Lőrinc önboncolása és Vas István korfestése között foglal helyet, kiforrott líraszemlélete pedig Nemes Nagyéhoz mérhető. Vagyis az, amit Lator kötetének a fűszövegében visszafogottan „műfajtan munkának” nevez, valójában műfajteremtő. Könyvének emlékezéseiben és elemzéseiben ugyanis költészetének életrajzát írta meg.

Ha a kötet két ciklusa egymásnak a visszája, amely a versek körül forog, amely metszésében a versek

története jelenik meg, a könyvhöz csatolt cd-melléklet, Kelevéz Ágnes 1994/1995-ben a Petőfi Irodalmi Múzeum számára készített életinterjúja, az élőbeszéd másfajta megszólalásmódjával szembesíti az írott szöveget. Az élő emlékezés hangzó szövege természetétől fogva szertelenebb, hiányosabb, tagolatlanabb, mint az írott fogalmazás. Latornál azonban ez is felcserélődik: a rádiós és televíziós szerepléseiből ismert költő beszélt nyelve egyenes vonalú, de árnyalt, lényegre törő, mégis megjelenítő ereje van. Itt a történéseket időrendben és adatokkal alátámasztva sorolja elő. A hanganyag ugyan szerkesztett interjú, de ilyen kivételes nyelvi minőségű hanganyagot csak eleve kivételesen színvonalas alapanyagból lehet létrehozni. Lator könyve és hangfelvétele tehát mintha megfordítaná a nyelvhasználattal kapcsolatos elvárásokat. A kettő remekül kiegészíti egymást, és a hangfelvételtől a költő hangszíne és beszédritmusa óhatatlanul rávetül az írott szövegre, amelyet így a költő hangján kelt életre meg belső hallásunk.

Költészet és emlékezés, életrajz és önelemzés, írás és hang többszörös tükröztetése igazi írói bravúr, amely élesen fókuszálja az elmúlt félszázad egyik legjelentősebb költői életművét. Maga a könyv pedig, amelyet a szokatlan mutatóváltást végrehajtja, egyedülálló írói teljesítmény. Bár Lator töredékesnek nevezi új művét, csak annyiban az, ha folyamatos életrajzot várunk tőle. És valóban, vannak pályaszakaszai, amelyek egyelőre megíratlanok, és amelyeket remélhetőleg, kiegészítésül, meg fog írni. De ez nem változtat azon a tényen, hogy A megmaradt világ ebben a formában is betetőzi életművét, amely ettől vált teljessé.

Az írások egyik legfőbb visszatérő gondolata, hogy az olvasó vajon mennyit ért azokból a versekből, amelyek a költő személyes élettapasztalatait a líra sajátos eszközeivel eltávolítva fogalmazzák meg. Hiszen a költészet, legalábbis, ahogyan Lator műveli, megőrzi a személyes érintettséget, de az életrajzi esetlegességet maga mögött hagyja. Vajon az olvasói képzelet hogyan tölti ki az így keletkező réseket, mennyire torzul el az költői szándék? Lator számára ezek személyesen nyugtalanító, ráadásul az elmúlt félszázad meghatározó irodalomelméleti munkáiban is sokat vitatott kérdések. Versei és olvasói közé most odarakta költészetének életrajzát, amely páratlanul izgalmas olvasmány és verseinek mostantól állandó értelmezési segédlete. És ezenkívül alaposan átgondolt állásfoglalás is. Lator László emlékezéseivel-önelemzéseivel azt bizonyítja, hogy szerzői jelenlététől műveinek értelmezési tartományában sem lehet eltekinteni. Igaz, eközben létrehozott egy új művet, amelyet az olvasók értelmezői nyilvánossága éppoly kiszámíthatatlanul ítél majd meg, mint verseit, csakhogy, a szerzői jelenlét újabb tükrójátékaiként ebben a játszmában már maga is részt vesz, méghozzá (implikált) értelmezőként. Aligha vitatható, hogy ebben szerepében is mennyire hiteles.

(Európa Könyvkiadó, 2011.)

Somogyi Zoltán
**Banánfa székely
kertben**

**(Markó Béla és a haiku –
az Út a hegyek közt című
kötet kapcsán)**

markó
béla
út
a
hegyek
közt
bookart

Többször leseggett fejjel rohanva éljük az életet. Terhek nyomnak, gondok húznak. Fejünk elintézendők, mint bosszantó szúnyograj felhőjében. Lábunk aljasságok iszapjában cuppog. Erőnkét megfeszítve, ostorsimogatott ökörként csörtetünk, toronyiránt. Sebes ritmusú lépteink ringatásától hipnotizáltan mindig csak épp a lábunk elé nézünk. Soha az égre. Ráadásul a lendületünk közben egyre nő. Észre sem vesszük mikor és hogyan, de gyorsítunk. Hiszen ez egy verseny. A mellettünk küszködők mozgásának dinamikája bennünket is újabb erőbedobásra kényszerít. Lemaradni egyenlőnek tűnik a kudarccal, az elégtelenre abszolált étellel. Csak hát az út a csúcson megtörik. Onnan már egyre meredekebb szögben lejt a halál döngkútja felé, amibe kivétel nélkül mind belecsúszunk majd.

Megéri hát lógó orral rohanni?

Igazából nem egyszerű életre vágyunk leginkább mindnyájan?

Lehet, hogy a boldogság nem valami elérendő dolog, hanem maga cél felé vezető út?

A XVII. század végén, élt Japánban egy ünneplés és nagyra becsült költő, bizonyos Basó. Ő saját hírnevétől megcsömörlötten, spirituális kételyek közt őrlődve, a túlvilág fuvallatának legyintését érezve, szintén feltett magának hasonló kérdéseket. Számára a válasz a zen buddhizmus lett. Kiszállt a versenyből, lelassított. A vándor szemlélődő perspektíváját választotta a világ újrafelfedezéséhez. Felemelte a fejét, körbetekintett, és elkezdett látni. Körbегyalogolta Japán legnagyobb szigetének északi részét, és közben közvetlen közelről figyelte meg a természet és a táj legapróbb részleteit és mozzanatait. Élményeit versekbe öntötte, amihez

a haiku műfaját választotta. Költeményeit a letisztult fogalmazásmód, a megvilágító erejű, sűrű, mégis filigrán festőiség jellemzi. Verseit kötetbe rendezte, aminek a Keskeny út északra címet adta. Azt tartják erről a könyvről a japánok, akik közül szinte mindenki tud belőle pár verset kívülről, hogy mintha maga a felkelő nap országa papírra vetett lelke lenne.

Markó Béla haikukötete, az Út a hegyek közt, címével mintha Basó könyvét idézné. A hegyek közé vezető úton való haladás, mint minden vándorlás, egyben spirituális utazás is. Az élet mulandóságáról való elmélkedés, a bölcsesség keresése. Kutatás valami megnyugtató válaszáért; megnyugvás a szemlélődő, el-elmerengő keresgélés által.

Markó Béla a teret és az időt, amiben az utazás zajlik, kötetében egy kertbe, és egy évre szűkíti. A szűkítés szó talán nem is megfelelő, mert inkább összevonásról, valamiféle translációról van szó. Sőt, koncentrációról. Egy parfüm sem szűkített virágcsokor, hanem annak esszenciája. Így a kert az egész világ metaforájává változik, de sokkal több is annál. Nem csak egy háromdimenziós térkép, hanem egy sokrétegűen szemiotizált tér. Egyszerre szoba, katedrális, könyvtár, paradicsomkert, anatómiai modell, planetárium, csodák palotája, asztro- és atomfizikai törvényszerűségek demonstrációs makettje, a természet megindító drámáinak színpada, a mindenség enciklopédiája, és persze kimeríthetetlen tárháza a költői képeknek. Egy év, a négy egymást követő, egymásba alakuló évszak ciklikus változásai, a nagy körforgás adja a kötet időbeli keretét. Egy olyan keretet, ami paradox módon a végtelenséget hordozza magában, az örök megújulás ígérését. Születés, halál,

újjaszületés, ez a természet ritmusa. Ám a kicsit is elmélyült megfigyelő azt látja, hogy élet és halál mindig egyszerre van jelen a bioszférában. Az egyes élőlény élete röpke kaland, egy rövid fellángolás. Csak az önmagát megújító élet, az egyes létezők láncolata az, ami folytathatja örök küzdelmét, táncát, birkózását, ölelkezését az elmúlással. A halál átalakulás. Viszont ahhoz, hogy az élet új formában mutakozzon, a régiek végleg el kell pusztulnia.

Szinte közhelyes tények ezek, az irodalom örök témái. Mégis mindig nagy hatással vannak az emberre, amikor költői megfogalmazásban szembesül velük. Nagyon mélyen rezonál bennünk, elevenünkbe vág, ösztöneinkig megbirizgál a létünk múlandóságával való szembesülést.

A haiku azért alkalmas különösen az efféle témák feldolgozására, mert rövidsége folytán a dolgok lelkét, lényegét kell megragadnia. Vagyis inkább csak lefényképezi. Rápillant, pislog egyet, s már el is fordítja tekintetét.

Markó Béla kiváló formaérzéke közismert. Több kötete is tanúskodik róla, hogy kedvelt versformájának, a szonettnek, mestere.

A haiku is szigorúan kötött forma. Sőt, lényegét és értelmét épp a forma kényszere adja. Öt szótag, hét szótag, öt szótag. Ennyi a haiku üveggömbje, amibe egy egész univerzumot kell belecsiszolni. Ugyanakkor a haiku nagyon demokratikus műfaj is, hisz rövidsége miatt sokakat készített arra, hogy megpróbálkozzanak vele. A világhálón elképesztő mennyiségű amatőr költő által írt haikut lehet találni. A sok tréfás, vagy épp trágár költemény között szép számmal akadnak igazi gyöngyszemek is. Egy-egy remek haikut bárki képes megírni. Egy kötetnyi, egységes színvonalú, átgondoltan összeszerkesztett haikut létrehozni már embert próbáló feladat.

A haiku a látszat ellenére nehéz műfaj. Tizenhét szótagnyi lírai mondanivalót akárki össze tud gereblyézni. Eredeti gondolatokat, belülről feszítő érzelmi tartalmakat, a lélekben húrokat megpendítő külső eseményeket, revelatív felismeréseket tizenhét szótagba összesűrítve megfogalmazni, úgymond három kavicsá materializálni: erre csak igazi költők képesek.

A haiku az önfegyelemről, az önmeghaladásáról, a saját árnyékon való átlépésről, a gordiuszi csomó kibontásáról, az intellektuális győzelem ízéről, az önkorlátozáson belüli végtelen szabadság kéjéről is szól.

A haiku morzejelek rövid sorozata, párszavas üzenet a természettől. Vagy valami természetmögöttitől.

Markó Béla érzékeny receptorokkal figyel a kert rezdüléseit, jeladásait. Megvalósítja a figyelemnek azt a fokát, ami a létezésnek egy különleges, kitüntetett minőségéhez vezet. Ebben a létmódban egyszerre valósul meg a részvétel és a reflexió. A költő maga is eleme a kertnek, ugyanakkor a kert kivetülése a költőben

zajló eseményeknek. A megfigyelő jelenléte befolyásolja a megfigyelt esemény lefolyását. Attól, hogy egy ember nézi, a nézett dolog valahogy az ember tükrévé válik. Bármit figyelünk, önmagunkat is figyeljük.

A kötet versei meditatív attitűdből születtek, és az olvasóit is meditatív hangulatba emelik. Egy mester szentenciáit hallgató tanítványokká válnak. A mester halk szóval, kissé rejtelmesen, de derűvel oktat. A mondatai kibontását, kiegészítését, továbbgondolását, a hallgatóságára bízta. Nem ámulatba ejteni akar haikuinak egyszerű szépségével, kompakt letisztultságával, hanem csak a fantáziát törekszik izgalomba hozni.

A tavasz versei arra tanítanak, hogy a fakadás, zöldellés, növekedés, burjánzás, tombolás mellett az élet tele van apró halálokkal (Sötétedés előtt). Rámutatnak a tavaszi duzzadás és nedvbőség erotikusságára is (Szerlem; Kívánság). A változás sebességével, az alterálás két véglet között pedig mindig kíméletlenül gyors. Az élet pompája halálszerű állapotba kábít. A kert a cseresznyés tavaszban olyan gazdag, hogy szinte már zavaróan sok ihletet ad. Nehezíti a koncentrációt, gátolja a logikus gondolkodást (Használati útmutatás). A természetben az ember a mezoszint, ami összekapcsolja az ösztönök és biokémia uralta mikrovilágot a kozmikus, transzcendens makrovilággal. A kötet első szakaszának ez a központi témája (Lépcsők; Öröklét; Folytonosság; Ór szerkezet).

A tücskös nyár versei a mindenség folytonos transzformációiba engednek bepillantani. A távoli nagy, hatással van a közeli kicsire, és viszont (Távolság). Minden kis rész, ami a nagyot alkotja, kicsiben megismétli a nagy struktúráját. Az éves ciklus 365 nap ciklusából áll. Egy alma bolygó a gyümölcsfa csillagködében (Nyári bolygó). Nyáron több ugyan a fény, de így az árnyékok is hangsúlyosabbak. Nőnek, körbejárnak. A kontraszt szembeszökőbb. Az ellentétpárok között termékeny feszültség hídja ível (Penitencia). Az energia egyikből a másikba folyik, öregből fiatalba, egészből a részbe. A természet szüntelenül tevékeny, minden eleme állandó, hálózatos kapcsolatban van. A művelt elme asszociációs hálózata analógiák sorát találhatja, hogy segítségükkel érzékeltethesse erről a benyomásait (pl.: a Kis Herceg, vagy Münchhausen báró története). A nyár az érett, felnőtt, kevésbé rajongás-motivált szerlem szimbóluma. Az emberi testrészek, mint szerelmi alkatrészek, formailag kivetülve a természetben is ott vannak. A levél lehet nyelv, vagy tenyér, az egres bogója ujjbegy.

Az ős jelképe a táj fölé nyúló füstoszlop. Az árnyékok uralmának jogára. Egy sötét, kontúrtales kígyóalak, ami a földről az ég felé törekszik. Az elhamvadt élet áldozatát szállítja a mennyi szférák felé. A látványa készenlétebe helyezi, s az elmúlásra emlékezteti az embert, aki nem újulhat úgy meg, mint a természet (Lombhullás). A pók hiába ragasztja oda fonálával az ágakhoz a szilvát, körtét, a sorsát nem kerülheti el semmi. A kötet e szakaszának versei ködösebbek, mélabúsabbak.

Nyugtalanító érzésekről vallanak, de a szájban azért édes ízt hagynak. Az izgátság, a féktelen játékosság, ami tavasszal még korlátlanul kicsattanhatott, az őszben mindent figyelmetlenül letaroló, önpusztító gesztussá torzul (Szenvedély).

A tél az önvizsgálat és a tűnődések ideje (Sors; Megváltás; Magány). A kertből roncsstemetőt csinál (Téli rege). A költő a házba kényszerül. A versek esti jelenetek idejében léteznek (Esti ablak). Egyre rejtelmesebbek, nosztalgikusak. Spekulálnak a dolgok rendjéről, amibe csak beletörödni lehet (Teljesség). Megjelenik a metanarratíva: hisz a számvetésnek része kell legyen a leltárkészítésbe fogás ténye maga is (Ars poetica). Aztán egyszer csak feltűnnek az új kezdet jelei is. Mert még a tél is elmúlik, a ciklikusság még a tetszhalálnak sem kegyelmez (Jelek; Feltámadás; Teremtés). Az élet körforgása könyörtelen úthenger.

Az Út a hegyek közt az ember életútját ábrázolja. Arról a természet nyakát ezüstéskerként körülbroncszózó ösvényről küld képeslapokat, amin haladva a világ hengeredik a talpunk alá. Mókuserék ez, tehát helyben járunk. Minden fordulat megismételteti velünk a leckét, a sorsunkat mutatja meg rövidítve. Azt tanítja: lassíts, szemlélj, fogadd be, élvezd.

Markó Béla átveszi és továbbítja az üzenetet. A kötet költői természetrajz. Lelassít, gondolkodásra, révedezésre, szemlélődésre készítet. Csendesíti az elmét.

Markó Béla maga vall arról a kötetben, hogy a haiku ikon, ablak a valóság mögötti, szakrális, teljesebb világra. Kitekintési pont elménk építményéből a környezetére. A látókör kítágítója. Friss levegő.

A haiku mag, amiben ott van egy egész növény ígérete, csak ki kell kelteni. 99 haikuból már egy kertre való élet nőhet ki. A kert pedig a rend diadala a káosz felett. Az ember berendezi a teret, a saját képére formálja. A kert az irányítás illúzióját kínálja. Az értelemét, ami biztonságot nyújt. Csak az tud boldog lenni, aki biztonságban érzi magát.

Az Út a hegyek közt biztonságot nyújt. Olyan, mint egy meditáció. Felütve elcsitítja a lélek háborgását. Hisz azt tanítja: bármi történjék is, véget ér majd. És aztán újra kezdődik.

Lássuk be, a haikunak sajátja valamiféle céltalanság, hiábavalóság is. Az önmagáért való szépség melankolikus, majdnem közönyös, könnyed rögzítése.

Markó Béla kötete azonban kicsit se spleenes. Legnagyobb érdeme épp az, hogy nemet mond a cinikus, blazírt, nihilista hozzáállásra. A költő nem tetszeleg a hideg profizmus pózában. Nem akarja megúszni a munkát, nem csapja össze, mint diák a matekleckét. Türelmesen, módszeresen, és igen, ki merem mondani, alázatosan szövegeti verseit. Nem toronyból deklamál. Kimegy a kertbe.

Persze furfangos ám. Nagyon is ésszel játszik. Tudja, mivel mehet biztosra. A mesterségbeli tudása felvértezi, félelem nélkül kalandozhat. Mellőzi a látványos akrobatikát, izzadság nélkül halad a keskeny úton. Súlypontja mélyen van, balansa stabil. Azt hiszem mosolyog.

S a haiku diadalt arat.

(Bookart Kiadó, Csíkszereda, 2010.)

MÁSODIK
FEJEK

Farkas Szilárd

„Második
fejek”(Somogyi Zoltán
könyvéről)

Kezdhetnénk ugyanúgy, ahogy Radnóti Zsuzsa teszi a mű hátlapján: „Elsőkönyves fiatalember ígéretes regényét tartja kézben az olvasó”. Azonban már a könyvajánló írója is visszakozik, hiszen pontosan érzi, hogy sablonos, üres ez a mondat, ráadásul magáról a műről nagyon keveset árul el. Korántsem az írói hang keresése vagy az írás naiv-kamaszos öncélúsága a meghatározó, ahogy azt ilyen jellemzés után várnánk, hanem sokkal inkább valami örvényszerűség, ami az első oldalon kizökkenti az olvasót nyugalmi állapotból, majd tornádóként kapja föl és dobálja, újabb és újabb fordulókra kényszerítve.

Egy sodró lendületű műről van tehát szó, melyet helyenként lírai betétek, filozofikus elmélkedések, vagy éppen lassúbb, csendesebb részek tagolnak. Ez utóbbiaknak minden esetben funkciójuk van, mégpedig legtöbbször a feszültség növelése, az olvasó figyelmének elaltatása. Az első ilyen a kezdő sorokban a „vihár előtti csend” atmoszféráját teremti meg egy szokványos vonatutazás leírásával. Az éjszaka és a kerek monoton kattogásának kábító, andalító hatása ránk is áterjed. Ismerős a vasúti kocsik kongó üressége, a sötétben tovatűnő fények suhanó összevisszasága. Az ébredés azonban, akár egy kafei pofon. Bár az átváltozás nem olyan mértékű, de legalább annyira rémítő. A főhős „potyautas” lesz saját testén, amit egy idegen fej foglalt el. Ettől kezdve aztán semmi biztos fogózat nem kapunk.

Tulajdonképpen még zavaró is lehetne ez a rémálmok világában való vergődés, ha lenne időnk ilyesmivel foglalkozni, de a mű sokkal impulzívabb annál.

A második rész második fele talán az első rész ellenpontjaként egy ideális világot jelenít meg, visszarepít a gyerekkorba. Jakab, mint helyettesítő pap mesél egy haldokló lánynak saját gyermekkoráról, majdnem bekövetkezett haláláról. Ebben a részben a testrabló veszi át az elbeszélői szót, a második fej csupán közbevetésekkel kíséri az elhangzottakat. A feszültség itt is mindvégig megmarad a felszín alatt, hiszen nem tudhatjuk, hogy Jakab hazudik – ahogy azt később be is vallja – vagy most történetesen igazat mond. Hazugságának célja természetesen a manipuláció, aminek kulcsszerepe van a műben. Az olvasás során nem árt minden pillanatban fejben tartani, hogy ki beszél, kinek és vajon milyen céllal. Ez nem mindig egyszerű feladat. Az epizód befejezése azonnal visszaránt bennünket a regény világába, amikor Jakab, ahelyett, hogy teljesítené a haldokló lány utolsó kívánságát, és elvonná ártatlanságát, egész egyszerűen meggyilkolja őt.

A mű energiája aztán paradox módon éppen a harmadik, a „kalandregény” részben látszik elapadni. Ennek oka, hogy egy újabb csendes rész következik. Itt aztán az abszurd irodalom kedvelői csemegézhetnek. A műnek

zedettől van valamiféle karkai, becketti atmoszférája, különösen, amikor a bányaváros sötét, embertelen utcáin járunk. A harmadik rész utazásai során ez még jobban felerősödik. A keresés hiábavalóságát, öncélúvá válását az elbeszélő többször hangsúlyozza, ennek felismerése taszítja Jakabot a kettős öngyilkosságba. Tulajdonképpen a mű cselekményének hátterében a „feladat” áll, aminek elvégzéséhez Jakab kölcsönvette az főhős testét. Erről azonban semmi konkrétum nem derül ki, pedig ez a feltétele a szabadulásnak. Mintha csak Josef K. szenvedéseit látnánk, úgy tévelyeg hősünk ebben az ellenséges, süket világban. A remény állandóan feléled, hiszen újra és újra úgy tűnik, a feladatot hajtják végre, Jakab azonban vagy maga sem tudja, vagy csak nem akarja elárulni áldozatának, hogy pontosan miben is állna ez. Így aztán nem marad más, mint pótlékok, amik – látszólag – tartalmassá teszik az életet, értelmet adnak a szenvedésnek. A nő lesz ez a cél, tehát e téren nincs nagy meglepetés, mégis megkapó az, ahogyan az író képes variálni a szerelem-toposzt.

A harmadik rész középpontjában tehát az elvesztett (elszökött) szerelmes, Anna megtalálása áll. A kalandregények hagyományába kapcsolódunk, ugyanakkor az író kritizálja, ki is gúnyolja ezt a műfajt. Hőseink bejárják a világ legkülönfélébb tájait: Delphoi romjait, a Tiltott Várost, Szamarkandot, a Góbi-sivatagot. Néhány hónap telik el talán, mégis „...megfordultunk mindenhol, ahová csak ember eljuthat, sőt még a végső határokon is túl, mindenütt fejek vettek körül, sokmilliárdnyi arcba bele kellett nézmem”. Az izgalmas kalandok helyett a felvillanó történetfoszlányok, a szenvedés és megpróbáltatások képei dominálnak. Ezek nem élményszerűek, az elbeszélés hangneme is érzékelteti a fásultságot, a hiábavaló keresés erőltettségét.

Ahogyan Csongor, úgy hőseink is a kiindulópontban bukkannak a keresett nő nyomára. Ez csak hatványozza hosszas vándorlásuk feleslegességét, abszurditását. Anna valószínűleg mindvégig a kiindulópontban, a bányászvárosban volt. Amikor végre rábukkannak, már késő. Csupán a nő brutális megerőszakolásának lehetnek szemtanúi.

Sokféle szín kerül a palettára, ahogyan az író Annát, a mű központi nőalakját festi. Néhol a közönségesség és a perverzió határán mozgunk, egy kis kukkolással összekapcsoló orális játék pillanataira, hiszen a „második fej” kénytelen harmadikként végignézni, ahogy Anna az ő testét, ugyanakkor valójában Jakabot részesíti földi örömeiben. Nem sokkal később már Juhász Gyula-i magasságokban járunk, az Anna örök sorait juttatják eszünkbe a következő szavak: „Mindennek más hangja van, és ami semmihez sem hasonlít, az Anna hangja, vagy Anna kelti valahogy, például, ha rálép egy gallyra, vagy száraz levélre, vagy a haja végighárfázik egy fa kérges törzsén.”. Azonos a „vershelyzet”, a szeretett, istenített nő elvesztése, hiányának sötétjéből az emlékek

gyertyafényébe menekülés-vigaszja jelenik meg itt. Érdekes megfigyelni, ahogyan a regényben az összes felbukkanó nőnek köze van Annához, mindegyik belőle villant fel egy kis részt. A szerelem erejének bizonyítéka ez? Ahogy az is, hogy minden nőben Anna vonásait véli felismerni a főhős, külsejüket ugyanazokkal a szavakkal írja le: „...láttam, hogy a bőre milyen vékony, fehér, és hibátlanul, kráterek nélkül sima, ugyanakkor az orcája szeplős, de a pöttyei nagyon aprók és halványak. Szőkésbarna hajú, fekete szemű, szép, de férfiasan széles állkapcsú”. Az is lehetségesnek tűnik, hogy az egységesítő látásmód csak újabb bizonyíték arra, hogy egy örült szemén keresztül látjuk az eseményeket. Ez magyarázatul szolgálna a történet irreális, fantasztikus elemeire is.

Őrült a főhős, ez lenne a kézenfekvő megoldás. Ő maga is többször utal erre az eshetőségre: „Tudathasadásom van, gondoltam, és az énem két része nem ismeri a másik tudását. (...) Egyformán valószínűnek tűnt, hogy hallucinálok az erdőben haldokolva, álmodom a vonaton hazafelé utazva, és vonaton vagyok a szakállal a lehető legvalóságosabb valóságban.”. Később pedig ezt olvassuk: „Annát kutattam, Anna volt a cél, a kincs, tehát talán Anna vagyok, aki szerelme tragikus halála után megbomlott aggyal fogságába esett tulajdon koponyájának? A velem történő események abszurditása miatt az örület a legkézenfekvőbb magyarázat a helyzetemre.”. Ugyanakkor az író mindvégig ügyesen lebegteti ezt a problémát, és az olvasóra bízta a döntést. Fantasztikum és reális határán mozgunk. Ha akarjuk, abban hiszünk, hogy varázslatos erővel bíró emberek rabolhatják el a fejünket és tehetnek saját testünk rabjaivá, vagy megnyugodhatunk abban a tudatban, hogy rémálomban vagyunk, esetleg egy skizofrén agyában tévedtünk el végzetesen.

Az összezsugorodott fej szerepeltetése sokféle kulturális klišé felidézhet bennünk, melyek közül többre az író szándékosan rá is játszik. A főhős, akinek a nézőpontjából követhetjük az eseményeket, második fejként ébred saját testének a vállán. Eredeti helyét egy idegen foglalta el, és ezzel együtt átvette az irányítást is, ő legfeljebb rossz szellemként sugdoshat a testbitorló Jakab fülébe, vagy a rajzfilmek ördög-figurájaként csücsül a „saját vállán”. Valami félresikerült fausti alkut is eszünkbe juttat ez a helyzet, természetesen a megnyugtató lezárás nélkül. Ezt támasztja alá a mű befejezése is, amikor a főszereplő választásra kényszerül: vagy tápoldatos tartályba tett fejként él az idők végezetéig, vagy átveszi Jakab szerepét, és ő válik valaki más testének elrablójává.

A mű egyik központi problémája a második fej és testabló viszonya. Hol segítik, hol gátolják egymást. Közös a céljuk, de szinte mindig különböző a motivációjuk. Jakab és áldozata ellenfélként, barátként, úrként és szolgaként élék sziámi életüket. Az is gyakran változik, hogy éppen melyikük a domináns. Eleinte nyilván Jakab van főlényben,

hiszen a főszereplő nem tud semmit, és a kezdeti sokk után is több időnek kell eltelnie, amíg világosan képes felmérni saját helyzetét. Először még nagy erejű mágusnak vagy gonosz démonnak hihetjük a testablót, és annak hiszi a főszereplő is. Jakob fölényének másik oka, hogy a második fej mindenki számára láthatatlan, hangját csak hordozója hallja. A kommunikáció közöttük mindvégig erősen korlátozott, nem mintha a fej nem próbálna, de Jakob többnyire figyelmen kívül hagyja, amit mond. A második fej elvesztett minden irányítást, valójában teljesen függetlenül működik, „él” a testétől, az csak szállítóeszköz számára. A történések, viszontagságok során és hatására azonban lassan megtanulja, hogyan manipulálja testének eltulajdonítóját. Olyannyira, hogy szinte teljes egészében visszaszerzi az irányítást: „Élveztem, ahogy a várakozás pusztítóan feszült nyugalmában Jakob személyisége és akarata egyre csak gyalulódott, míg én már nem csak a közös testünk minden izmát és inát tudtam ismét, és tökéletesebben, mint valaha mozgatni, hanem Jakob fejét, és fejének minden izmát is. Kimondta a száján, amit én közölni akartam (...) Elszigetelt fej helyett igazi embernek érezhettem magam”. A mű második felében már a közös cél, Anna megtalálása kovácsolja egyéiket. Szinte úgy tűnik, az egy testhez újra egy lélek tartozik. Mindezt az illúziót egy pillanat alatt cáfolja Jakob öngyilkossági kísérlete, újabb váratlan fordulóra kényszerítve az olvasó figyelmét.

A mű világának lényegi eleme a manipuláció, sokféle emberi játszma elevenedik meg a szemünk előtt. Talán a legérdekesebb Anna és Jakob csábítás-játszmája. A

második fej végig reflektál a szerelmi hadműveletekre, hol ironikusan, hol pedig komoly tanácsokat osztogatva. Kétségtelen, hogy a mű egyik erőssége éppen ez. Képletesen szólva azt is mondhatjuk, hogy az író nem bírta ki, hogy ne dugja be a fejét a történetbe. Ezáltal óriási játékeret nyert a hagyományos elbeszélői pozíciókhoz képest, mivel nem csak párbeszédbe elegendhet hősével, de ellentétes véleményeket képviselhet, ütköztethet, ugyanakkor folyamatosan reflektálhat saját helyzetére, minden cselekménymozzanatot azonnal több szűrőn keresztül, több szempontból látunk.

Talán a műfajról érdemes még pár szóban szólni. Ez ugyanolyan talányos, mint az egész mű. Az író az ELbeszélés alcímmel igyekszik összezavarni bennünket, azonban az egyes részek furcsa kapcsolata ellenére sem indokolt novellafüzérről beszélni. Ha már regény, akkor megint csak nehéz eldönteni, hogy a kalandregény utazás motívuma, a detektívtörténet titokról lassan fellebbenő fátyla vagy a rémregények borzalma a dominánsabb. A mű keretes szerkezetűnek tekinthető, hiszen a vonatút és az elalvás motívuma az utolsó oldalon újra megjelenik. A zárás szabadversszerű, elfogyó sorai az elalvás szövegszerű leképezését adják.

Összegezve tehát egy modern, energikus regényt kapunk, amelyben ügyesen csepegtetett némi mondanivalót az író az izgalmak, fordulatok sokaságába. Meggyőződésem, hogy Somogyi Zoltán jó úton jár, kíváncsian várjuk következő művét.

(Magánkiadás az Underground Kiadó támogatásával, 2011.)

Szuromi Pál

Parafrázis, parabola, paradigma, parakmé Vén Zoltán grafikusművésről

Hogy mi minden össze nem gyűlik életünk egyre terebélyesebbé váló, képletes hátizsákjában, azt szinte el sem bírjuk képzelni. A bőség, a zsúfoltság zavarja egyszerűen leblokkol bennünket. Nem így a jubiláló, 70 esztendő Vén Zoltán grafikusművészt. Ő annyi-annyi érdekes meg érdektelen tárgyjal málházta fel az egyik grafikáján szereplő, személyes vonatú Lótót, hogy akaratlanul is kedvünk támad leltározni. Igen,

ha beletekintünk grafikai lapjaiba, korsókkal, lábasokkal, demizsonokkal, zeneszerszámmal, táskarádióval vagy vekkerórával szembesülünk. Csak még a dolgok felénél sem járunk. Világosan látjuk azonban: a hagyományos és jóléti tárgyak irdatlan tömkelege jóformán agyonnyomja józanabb, elevenebb életvitelünket. Ezzel aztán a művész félig-meddig lebeszél bennünket, hogy túlon túl sokat foglalkozzunk ízesen burjánzó materiális, tárgyi motívumaival. Inkább vegyük észre: őt mindenekelőtt az emberi létezés historikus és kortársi talányai foglalkoztatják. Jorge Semprunnel együtt ő is azt tartja: „Embereknek van a legnagyobb súlya életedben, embereknek, akiket ismertél.”

Úgyhogy nem könnyű ilyenkor szavakat találni, jubilálni. Pedig mindenképp érdemes megjegyezni: a hazai képzőművészetben aligha akad olyan szerző, akinek oly sok motívikus ismerőse, rokona lenne a historikus és korszerű kultúra áramkörében, mint épp Vén Zoltánnak. Neki Káin, Szent Ferenc vagy az Evangélisták kultikus példázata ugyanúgy érdekes, tanulságos, mint I. Gyula pápa, Goethe vagy Magritte rendhagyó és kimagasló személyisége. Egészében azért úgy tűnik: a művész az ókori, középkori és a reneszánsz kultúra örökségéhez vonzódná leginkább. Alighanem ez is beleszól, hogy rézkarcainak, grafikáinak többségét egy rendkívül mives,

alapos és dürieri plaszticitású előadás járja át. Amivel valójában a hagyományos formai szépségek mellé teszi le voksát. Más kérdés, hogy itt a szkeptikus, ironikus és parabolikus nézőszög egyre-másra felborzolja a klasszikus veretű, harmonikus végkifejletet. Nála a szépséges, győzedelmes Judith – aki levágott férfitestét „tálalva” állít elének - nem csupán uralkodónak, hanem épp szolgálónak is érezheti önmagát.

Akárha egy historikus bázisú korszerű grafikkal lenne dolgunk.

De konkrétan honnan származik ez a lefegyverző erejű, tüzetes fogalmazásmód? Nos, Vén Zoltán fiatal fejjel mintegy tíz évet töltött el a Pénzjegynyomda tervező részlegében. Az itteni részlet gazdag, igényes munkálkodás, továbbá a szélesebb körű, historikus látásmód voltaképp egy életre nyomot hagyott művészi észjárásában. Mindenesetre az alkotó kivételes szakmai felkészültségét és termékeny fantáziáját jelzi, hogy idővel a kisgrafika területén nemzetközi rangot vívott ki magának. Főként az olaszok respektálták szuggesztív ex libriseit, bár műveivel az Egyesült Államokban is érdemi becsületet szerzett. Ezek után nem nehéz belátnunk, hogy a Lótó fölött sorjázó magasságos kénköves fényeső valóságos tartalmat hordoz.

Látszatra egy szabadon csapongó, már-már kötetlen szellemű rajzolóval találkozunk az érdeklődő. Aki a kisméretű kompozíciók után a szuverén természetű, nagyobb léptékű munkákat is nyilvánvalóan felvállalta. Csakhogy Vén Zoltán pályafutásánál bonyolultabbnak, rögzösbnek, emberpróbálóbbnak kell elképzelnünk. Igaz, a különféle megbízásokhoz, megrendelésekhez bizonyos szakmai, anyagi elismerés társult, ám ez csak a dolgok egyik oldala. Hisz másfelől mégiscsak némileg alkalmazkodnia kellett mecénásai elvárásaihoz. Ebből gondolom, hogy e szorgos, intellektuális alkotó pályáját mindenekelőtt a formszigorítások és formalizálások, az oldások és kötések dialektikus, feszültségteli láncolata határozta meg.

Mégis azt látjuk: nála a világszemléleti, stiláris

bakugrások majdhogynem idegenek. Konzekvens, egylényegű grafikus. Habár egynéhány művével Vén Zoltán is meggyőzően bizonyítja: igazában ő is képes a vázaltszerűen könnyed, esszenciális vagy sodrásos, analitikus komponálásra. Elég itt csak a bravúros, szürreális ötvözetű Tatjana levelére utalnom. Mert ezúttal a léptékváltásokkal tűzdelt egyiptomi képrendszeréppügy helyet kér magának, mint a nyelvi, fogalmi szimbiózis. Ez az izgalmasan összetett, helycserés és többrétegű előadás különben töviről-hegyire átjárja az alkotó munkásságát. Itt a különféle idő- és szemléleti síkok hol ötletszerűen, hol törvényszerűen összeboronálódnak. Olyan ez, akárha egy sosem látott emberi színjáték, egy talányos világszínház bontakozna ki előttünk. Ahol nem is annyira a földrajzi, térbeli dimenziók a perdöntők. Elvégre nekünk mégiscsak az idő szédületes sodrásában kellene valami igazi otthonosságot lelnünk. És csakugyan: itt a görögök által ránk testált síró és nevető álarcpáros is nyugodtan élvehetjük.

Sírni és nevetni? Megrendülni és feloldódni? Ami azt illeti: Vén Zoltán kiváló méltatói mintha a k nagyobb hangsúlyt fektettek volna e művészet ironikus, groteszk és parabolikus arculatára. Akárha egy meglehetősen cinikus, mindenen röhögő mesterrel lenne dolgunk. Holott szó sincs erről. A manierizmus korától van tudomásunk arról, hogy az igazi jellemtragédia és a paradox jelenségek humoros, komikus megközelítése korántsem tekinthető szöges, kibékíthetetlen ellentétnek. Inkább egy felfogásbeli átjárásról, rokonságról beszélhetünk. Don Quijotét is feltétlenül szeretjük, tiszteljük, még ha alkalomadtán hadat is üzent a fenyegető szelmalmoknak. Ezt a különös dualitást egyébként a jelenlegi műveknél is csak-csak felfedezhetjük. Lehet ugyan: a Grimm mese illusztrációja telis-tele van fantasztikus, mitikus motívumokkal, ámde a mese, a játékosság gyökereinél is a halál démonaival, a rémisztő koponyacsontokkal kell szembenéznünk. Amint a humor, a nevetés szerepét is végső soron az emberi végesség kivédhetetlen mozzanatában jelölhetjük meg.

Végesség és örökkévalóság? Magasztosság és alávalóság? Áldozatvállalás és felelőtlenség? Felszikkázó remények és lehangoló melankóliák? Vagy hedonista, erotikus öröme és racionális csömörök. Tudjuk: a keresztény és polgári kultúra kincsházában majd minden emberi minőségnek megvannak az autentikus képviselői, védőszentjei. Ahogy ezt Vén Zoltán termékeny munkásságában is bőven tetten érhetjük. Más lapra tartozik, hogy a művész egyre-másra megkérdőjelezi, megmosolyogja a naiv, fenséges, heroikus és tökéletesnek tűnő humanisztikus elképzeléseket. Ő inkább egy kedves, derűs, emberléptékű világ elkötelezettje. Nem csoda így, ha nála a daliás testű, kérkedő Exhibicionista némileg Polükleitosz Lándzsavívójével szinkronizál. A titokzatos, nagyszerű atyamester, E. S. urunk pedig irigylésre méltó, kerekded popsiját mutatja felénk.

Hogy mennyi-mennyi formai, jelképi eszköze van az alkotónak e tragikomikus létformák közvetítésére, azt egy rövid áttekintésben képtelenség elmondani. Az a legkevesebb, hogy a kentaur-lények vagy a sátáni, ördögi árnyképek is alkalmanként helyet kérnek maguknak. Sőt itt az emberi meg állati teremtmények bizonyos formai, szellemi rokonság hordozói, időnként épp az utóbbiak javára. Ez pedig annyit tesz: Vén Zoltán művészetében a tematikai, gondolat sugallatoknak perdöntő szerepük van. Nem véletlen például, hogy legutóbbi tárlatának (Duna Galéria, Budapest) meghívóján a parabola mellett a parakmé fogalma is megjelenik. Ami igazában a törzsfajlódé hanyatló szakaszára utal. Arra, hogy a kultikus időkben Jóisten árasztotta el a földet végtelen vízőzönnel, manapság pedig az emberi mohóság és telhetetlenség nyomán hasonló vészhelyzeteket kell egyre-másra átelnünk. A mostanában készült Noé-lapok szellemes kavalkádja – nem is szólva most egyéb műveiről – tehát bizonyos aktualitással rendelkezik. Mintha őseredet természetünk, mentalitásunk lényegében egy jottányit sem változott volna a hosszú évezredek során. Ezen kesereghetünk, nevethetünk is, majdhogynem mindegy Annyi azonban bizonyos: Vén Zoltán többrétegű, fergeteges világvégében édeskeves helye van a csalóka illúzióknak, tétlen csodavárásnak. Etikus, igazmondó mester. A neves jubileumi alkalmából (is!) töretlen alkotó kedvet és éles szemmel megfigyelt (megrajzolt), idegborzoló témákat kívánunk neki.

Pierre Chaumont
(Canada)
- Piotr Rambowski
(Poland):
Silence is golden

Iványi Bianca

Tandem-alkotások A 16. LindArt kiállításáról

Amikor a lendvai Zsinagóga kiállítótermében a 16. LindArt Nemzetközi Ifjúsági Művésztelep eredményét, a tíznapos művészi együttműködés során megszületett munkákat/műveket szemléltük, külön-külön és egyben, a tárlat egységeként, feltűnik egy olyan közös hang, nyelv, közös látás- és gondolkodásmód, mely a művésztelep mottójával szolgáló kooperáció koncepcióján is túlmutat, még tágabban értelmezi és érzékelteti az egymáshoz, együttműködés, közösség-vállalás csak itt és csak most történő megvalósulását.

Szántó István
(Magyarország)
- Francisco Perez
(Chile):
Négy ablak

A projekt lényege szerint ugyanis a meghívott nyolc alkotó, szigorú szakmai kritériumok szerint, majd' száz jelentkező közül kiválasztva, párban, azaz tandemben, szó szerint is egy vagy egy sorozat közös művet hozott létre. Bevallom, amikor először hallottam az ötletről

és magáról a LindArt kreatív és friss szellemiségéről, egyúttal évtizedes tradíciójáról, igencsak meglepődtem. Kétségtelen, hogy az interakciók egyre fontosabbak ma, a helyi jellegzetességek, saját, sajátos értékek felerősítésével együtt. Nagyon kell az egyéni és személyes, közvetlen élmény és tapasztalat, mely egyben kollektív és univerzális, hisz a körülöttünk lévőkre hat, és láncreakciószerűen továbbvisz, -rezget egy így akár örökérvényűvé váló jelenséget.

Lendva, 2011 forró nyara. Kiragadva eredeti vagy legalábbis eddigi környezetükből, módszereikből, a legtöbb alkotó merőben újat produkált nekünk, talán önmaga számára is meglepetést okozva ezzel az új hozzáállással: az új formákkal, színekkel, felületekkel és témákkal. Nagy kihívás ez egyben, hisz nem mindig, nem feltétlenül sikerülhet ez így, mert nagyon perszónális, sőt kényes szituációról van szó: intim kitarukozás, feltárulkozás és kompromisszumok elfogadása, az én, az ego egy részének feláldozása, feloldása, a közösség számára, egy új, ezen túli, mélyebb – vagy magasabb intelligencia megtalálása érdekében.

Úgy látszik, a megkívánt összekapcsolódás ez úttal zökkenőmentesen sikerült. Hihetetlenül lelkes és lelkiismeretes csapat forrt össze a résztvevő művészek: Alexandra Carter (Amerikai Egyesült Államok), Pierre

Alexandra Carter
(USA)
- Susannah Stark (United
Kingdom):
OXO

Chaumont (Kanada), Erika Miklósová (Szlovákia), Francisco Perez (Chile), Piotr Rambowski (Lengyelország), Alana Richards (Írország), Susannah Stark (Egyesült Királyság), Szántó István (Magyarország) között.

Ezen alkotók szinte már nem csak párban, hanem – persze a tandem-alkotás szabályait is betartva – óhatatlanul valamennyiükre hatva, egy mindenen átívelő, nagy, közös művet hoztak létre. Jöjjenek azok az objektív, egyben mégis személyes benyomások, amelyek műveiket és önmagukat jellemzik: az erőteljes, expresszív, szuggesztív kifejezés, megfogalmazás, erős, tiszta vagy tüzes színek, feltűnő, markáns formák – sok kis finom, rebbenékeny motívummal kiegészítve, néhol szürreális, álomszerű érzésekkel feloldva ezt. Ebből a lelkesedésből fakadhat e felfokozott hangvétel, látásmód és az erő. Egymást stimulálták – valamint e csodás környezet is, velük kölcsönhatásban szikrákat csíholt belőlük. Számos képben ráadásul ennek közvetlen lecsapódása, személyes átélése tűnik fel a lokális jegyek, jellegzetességek jelszerű, de jól felismerhető megörökítésével. Naplók egyben eme művek és valamiféle vászonra rótt jegyzetek, töredékek,

emlékek, nyomok, nyomhagyások: itt voltunk, itt alkottunk, ez legyen feledhetetlen. Valószínű így élnek tovább e művek is, ez az értelme, többek között, a saját munkásságból történő kiragadásnak. Talán a művész továbbvisz, megőriz elemeket mindebből elkövetkező alkotói periódusában. És ne feledjük, végül, micsoda kapcsolatok születtek az együtt töltött idő és munkálkodás nyomán – talán életre, életműre kihatók. És még némi személyes: ez az egész itt egy komplex Lendva-élmény. A művészek és az ugyanilyen lelkes, sőt, évtizedek óta aktív ötletgazdák, szervezők, az igazgató, a kurátorok, munkatársaik, e megkapó, már-már mágikus közeg – a mágián innen pedig a nagyon is praktikus szakmai felkészültség és technikai ellátottság professzionalitása. És a mindent körbeölelő tisztelet és szeretet, mely viszi az egészet. Ez, és a köszönet jelen van a művekben is.

(Lendva, 2011.július 15.)

Péntek Imre

Nőművészeti párhuzamok – külső és belső utazások

Sass Brunner Erzsébet és lánya: Ezerarcú Japán és Verebics Katalin portré-kiállításáról

(Képzőművészetek Háza, Nagykanizsa – Városi Kiállítóterem, Zalaegerszeg)

A „második nem” egyre meghatározóbb szerepet játszik a művészetekben. Talán a leglátványosabb az előretörésük a képzőművészet terén. A női identitás keresésének és kifejezésének programja a hetvenes évektől karakteres vonulat lett az alkotói szándéknak, mely törekvések végül – nálunk Magyarországon – a „nőművészet” disciplinájának létrehozásával nyerték el legalitásukat. Persze, mit értünk azon a bizonyos „női principiumon”, amelyet ezek a sajátos művek visszatükröznek? Avonzás és a taszítás kettős viszonyrendszerében jelennek meg azok a tartalmak, amelyek a női vizualitás lehetőségeinek körét meghatározzák. A vonzó nőkép helyett az alávetettség, a férfi „vágytárgy”-passzívítás elutasítása jelenik meg meghatározó, karakteres jegyként. Ennek része a vonzás helyett a taszítás, a karikírozás, a túlzó-groteszk hatáskeltés eszközeivel való élés, mely a férfi erotikus vágyát „zárójelbe”, nevetségessé teszi. A női test többé nem a szépség-erotika szinonimája, hanem ormótlan, vaskos hústömeg, riasztó látványosság. A „dekreáció” szintén jellegzetes módszere az „elriasztásnak”: a női testkép egységének, összhatásának megbontása. A rész(let)ek önállósulása, helyettesítő jellege. A bensőség radikális elutasítása, a „kívüliség” felvállalása, mind azon szempontoké, melyeket a hagyomány és kultúra kiteszít magából, mint a tabu, kizárás, a kísértés. A női szubjektum önálló képviselőre tör – a képzőművészet terén is. Elfogadásuk, sőt, sikerük – kétségtelen. Oly

annyira, hogy nem csak a jelen művészeti diskurzusát határozzák meg, hanem „felfedezik” a múltat, előképeket, elődöket keresnek (és találnak) mai törekvéseik igazolásául. Keserű Katalin, a téma egyik legjobb ismerője így ír erről: „...elkezdődött múlt női művészeinek felkutatása és értékelése, azaz sorsuk, tanulmányaik, szakmai pályafutásuk, fogadtatásuk vizsgálata...Műveik összegyűjtése és elsősorban a kortárs alkotások vizsgálata arra is felhívta a figyelmet, hogy olykor a női alkotók témavilága, alkotómódszere, eszközei különböznek a művészettörténeti kánonokban leírtaktól, és esetenként indokolják a szóbeli megkülönböztetést is, amit a nőművészet fogalmával fejezünk ki. A nőművészet-kutatással együtt az életrajzi adatokkal összefüggő feltárás ismét létjogosultságot kapott, az esztétikai megközelítés mellett”. (Lüktető rend, Kortárs, 2008/7. sz.)

Mindez azért jutott eszembe, mert a múlt hónapokban két kiállítás nyílt térségünkben: láthattuk Nagykanizsán, Kiskastély, Képzőművészetek Háza, Sass Brunner Erzsébet és lánya, Brunner Erzsébet japán képeit, és a zalaegerszegi Városi Hangverseny-és Kiállítóteremben pedig Verebics Katalin portréit. A szakirodalom szerint a magyar nőművészek a harmincas években egyesületbe tömörültek, köztük ilyen ismert neveket találunk, mint Sztéhló Lili, Bartoniek Anna, Járitz Rózsa és mások. Sass Brunner Erzsébetet és lányát nem találjuk köztük. Talán az

is közrejátszott ebben, hogy – bár voltak magyarországi kiállításai –, a harmincas években már Indiában dolgoztak, elképzeléseiket ebben a távoli, egzotikus országban valósítva meg. Sass Brunner Erzsébet főként tájképeket, csendéleteket és utcaszíneket festett, míg lánya, Erzsébet fő műfaja a portré, a zsánerkép volt. Főképp ez a lehetőség kínál összehasonlítási lehetőséget, némileg a nőművészet dimenzióiba helyezve a két portréista teljesítményét, világlátását.

Sass Brunnerékat a külső utazás, az ismeretlennel – a spirituális közeggel – való találkozás, azonosulás motiválta. A buddhista megvilágosodás igénye. Az anya a táj lenyűgöző formációiban, fényjelenségeiben a misztikus azonosulás terepét, meditációs objektumát látta, a fiatal Brunner Erzsébet nem tudott betelni a különböző karakterekkel: érdeklődése azonban nem szociális érzékenységből fakadt, sokkal inkább az a változatosság nyugtázta le, amelyet a kontinensnyi ország felkínált ecsetje számára. Később, 1935 és 37 között, Japán témákra hangolódtak rá, hasonló érzékenységgel, mint Indiában. Az Ezerarcú Japán című időszaki kiállítás, erről a korszakokról ad érzékletes képet. Az a kettős szereposztás, amit anya és lánya kialakított, itt is érvényesül. Míg Erzsébet asszony a benne szunnyadó természetvallás rajongásával, ősi animizmusával festi a japán tájat (Sziklák a tengerparton, Sziklák és hullámok), vagy lerója hódolatát a Fujiyama – a japánok szent hegye – előtt, addig leánya emlékezetes portrékon örökíti meg a halászlányt, az anya és gyermeke összetartozását, de

Sass
Brunner
Erzsébet:
A kolostor
kertje
-Koyosan
-1936.

Brunner
Erzsébet:
Toshiko
Sekiya
portréja
- Tokyo
- 1935.

egyik legszebb, legemberibb megnyilatkozása, amikor mélyen megrendítő portrét fest a ráncokkal szabdalt arcú idős asszonyról, annak bölcs tekintetéről. (Idős hölgy) Sass Brunner Erzsébet is közel került a japánok szívéhez, amikor érzékeny ecsetvonásokkal, jellegzetes színvilággal vászonra vitte a kultikus témát, a megújulás, a tavasz szimbólumát, a Cseresznyevirágzást.

Mégis, miként tekinthetők nőművészeti előfutárnak az indiai-japán „álomjárók”? Elsősorban magatartásuk, szelíd lázadásuk, önkéntes kivonulásuk az európai kultúrából teszi őket azzá. (Ne feledjük, mindketten Gandhi önellátás-elvének, erőszakmentességének hívei voltak.) S még valami – ez főként Brunner Erzsébetre vonatkozik –: a női munkák, a női intimitás ábrázolása. Az alázatos szenvedély, mely az alantasnak tekintett, köznapi tevékenységet képes heroikus magasságokba emelni. A női intimitást, bensőséget pedig csak az tudja így megjeleníteni, aki ezt legmélyebben, a vele született affinitás által ismeri. Mindenesetre, az ornamentális, dekoratív festői mód, mely stílust még itthon alakították ki, megteremtette az alapot ahhoz, hogy két kultúra között hidat, átjárást tudjanak teremteni. S ha semmi más, ez már óriási érdemük. S előbb-utóbb el kell készülnie egy átfogó, teljességre törekvő kiadványnak, amely ezt kivételes, izgalmas – kettős – művészpályát feltárja, szakmailag, és a nagyközönség előtt is hozzáférhetően.

■ **Verebics Katalin** – mint a modern nőművészet fiatal reprezentánsa – belső utazásokat végez – önmaga körül. Narcisztikus volta önmagát, egyéniségét, alkatát, testét (lelkét) tekinti kimeríthetetlen témának. Úgy izgató, hogy elutasítja – az erotikus kihívást, megközelítést. Szépséget mutat, de „meggyötört”, eltorzított szépséget. Maszkot ölt, védőfesték-réteg mögé bújik, hogy megvédje legvalódibb benső énjét. Azokat a női titkokat, amikre a férfiak méltatlanok. A brutalitás és megalázás (meggyalázás) anyaga ő, aki a saját magát

taszítja a pokolbéli mélységekbe, hogy onnan támadjon föl – diadalmasan (sikeresen). A hús szakralitását kutatja, végtelen eltökéltséggel. Áldozatot mutat be, a végesség Istene előtt.

Fauvizmusa – megszelídítésre vár. Zalaegerszegi kollekciója, éppen erről a megszelídült lelkületről adott meggyőző portré-sorozatot. A műfaj határait több módon is kitágítva.

A szürrealis jelenetezés, (ön)élve boncolás, az áthatások játéka épp úgy fellelhető képein, mint a bravúrosan megoldott, fotórealista, a fiatal arc dinamikáját (szépségét) fitogtató démonikus csábító póza. Jó példa erre a Római önarckép. Az öntudatos magabiztosság vonásai épp úgy megjelennek, mint a melankólikus önfeladásé. A játékos „ütöztetés” modellje az Izland és Róma – a jég és forróság szélsőségei között „gázoló” feminin szuperman. Háttakt-variációi – pöttyökkel – a nem szeplőtlenység állapotának kihívó deklarációi. S miközben zajlanak ezek a vad, „alvilági kísértések”, megjelenik a Bárány, a szelídség, a megváltás szimbóluma. (Bárányom) Festői és rajztudásának, atmoszféra-teremtésének lenyűgöző megvalósításai a Bence hegedül, vagy a Hegedűs –II. Verebics Katalin „szemeremes vadsága”, ebben a visszafogott portré-sorban is arról győzött meg, hogy a fiatalabb nemzedék egyik legígéretesebb tehetsége. Aszkétikusan szűkre szabott képi világa is káprázatos gazdagságot vonultat fel. Úgy gondolom, még nagy tartalékai vannak, mert kifejező eszköztára gazdag, hihetetlen, sokkoló váltásokra képes. Arnulf

Kettős önarckép
- olaj, vászon

Rainer emlegetik vele kapcsolatban, aki body art szentje és mártírja volt, nekem inkább Francis Bacon jut eszembe. Aki a figuralitás megújítására törekedve, végezte káprázó színekkel és túlfomálással telített kísérleteit. Verebics Katalin feminin firtorai – a férfi magasabbrendűség világának – őszinték, hitelesek és fájdalmasan célba találnak. Ezért hatásosak.

Nőművészeti analógiákat, párhuzamokat kerestünk, s kiváló művészekre találtunk. S mindkét utazás – a külső és a belső – rátalálhat az emberi (női) önismeret eddig felfedezetlen értékeire.

Kék önarckép
- olaj, vászon

él – hal

„Ha megtudod, ne mondd el, jó hívem,
hogyan éhezünk. De van nagyobb titok:
csábít az orvvadászat. Ennyiben
Shakespeare-hez legalább hasonlítok.”

/Áprily Lajos/

Nehéz ma festészetből megélni. Régebben se volt könnyű, de ma szinte lehetetlen. Az utóbbi egy-két évben teljesen eltűntek a megrendelők. Csak úgy, mert festett valaki egy akármilyen képet, korábban se volt könnyű eladni, esetleg a gyűjtők vásárolták meg. Zömében azok a gyűjtők, akik a soha el nem múló társadalmi egyenlőtlenség okán nagyobb vagyonhoz jutottak. Nekik pedig – épp az egyenlőtlenség miatt! – jobban tetszett a szabálytalan avantgárd művészet, mint a hagyományos. Ebbe a gyűjtőkörbe tartozott az állam is, mint a közgyűjtemények főntartója, illetve mint olyan mecénás, aki politikai megfontolásból, propaganda célból műalkotásokat rendelt és vásárolt. Pillanatnyilag nem tudom, hogyan helyesebb írni, mindezt csak múlt időben, vagy jelen időben is, mert nem csupán a szocreál alkotásokat vásárolta az állam, hanem az avantgárdisták mindenféle dolgait is; és ma is rendel az állam olyan műveket, amelyek segítenek a romló társadalmi-gazdasági (történelmi?) helyzetet elfogadtatni. Amikor a 19. században divatba jött a historizmus, Székely, Madarász, Benczúr mellett még sok kismester festette történelmi tárgyú képeit, persze a mögött is ott volt a politikai osztály, konkrét vagy kvázi megrendelőként, bár éppen nem a nemzeti öntudat rombolása volt a céljuk. A 20. század második felében azonban, előbb a kommunisták, majd az őket követő, közelebről nehezen meghatározható politikai elit, éppen a nemzeti öntudatot és önazonosságot igyekezett előbb szocialista öntudatra, majd javított polgártudatra kicserélni (á la Bibó). Így alakult ki az idéttlen helyzet, hogy, aki megértette és kiszolgálta a politikai csoportérdeket, attól vásároltak, és kitüntetések kaptak, aki nem állt be a sorba, az ismeretlen maradt. Sőt, annyiban még rosszabb lett a mai helyzet, hogy időközben az állam mellől eltűntek, vagy éppen eltűnőben vannak a magánvásárlók, akik nem direkt propaganda célból, bár olykor ízlés és esztétikai műveltség nélkül, de főlvásárolták az ügyesebb kezű kortársak munkáit.

Mindez akkor jutott eszembe, amikor Katona György festőművésznek a veszprémi Piarista templomban rendezett tárlatán hallgattam a képeiről szóló méltatást. Néztam a műveket és elgondolkodtam, hogy a kiállított szenttörténeti tárgyú festmények kinek az otthonát vagy gyűjteményét díszíthetnék? Múzeumok? Egyház? Vallásos műgyűjtő? Van olyan egyáltalán? S mivel arra

jutottam, hogy ezeknek a képeknek se lesz könnyű vevőt találni, a művészek egzisztenciális válságára terelődött figyelmem. Azt próbáltam kitalálni, hogy ki miért fest? Nyilvánvaló, hogy bármiféle más ok mellett vagy előtt, legfőképpen a megélhetést biztosító pénzkereset miatt kell, hogy fessen a festő. Mert hiába fest, ha nem tudja eladni, akkor bizony éhen hal – hacsak nem nagyon gazdag az illető, aki megengedheti magának, hogy úri passzióból fessen. Mindezt nem azért gondoltam, mert érdektelen volt a megnyitó, vagy Katona György képei nem voltak elég művesek, épp ellenkezőleg, mert jó kezű, erényes gondolkodású festőnek láttam, és eszembe jutott, hány hasonló minőségű kollégája él nehéz körülmények között.

Katona műveinek 2010-ben megjelent katalógusában találtam a „képmutató” témát, kétszer is megfestve. Egyiken térdelő, mezítelen férfiak tart magukat előtt egy képet, melyen csupán halvány kis felhőrongyok látszanak. A másik változaton mágusnak öltöztetett alak emeli bemutatásra a festményt, amin geometrizáló, expresszív tördelésekkel fölrakott színfoltok és a kvázi-tájban felsejlő kereszt talán még templomépületet is sejtet. Ez utóbbi „A nagy képmutató” címet kapta, jöllehet a nagy jelző nem a festmény méretére utal, bizonyára a tartalmára. Mindkét kép vádol és követel. Modern kifejező eszközökkel megjelenített képmások, azaz kritikus ikonok – viccelődésük a kétértelműséggel nem csak az emberi magatartásra, hanem a szemléletünkben föltároló kép igazságtartalmára is utal. Mennyiben látjuk helyesen a világot, természeti és társadalmi környezetünket? Mennyiben vagyunk saját látásmódunk áldozatai? Mert a világ is képmutató, nem csak az ember, s mikor azt hisszük, hogy a valóság tárul elénk, talán csak a színfoltokba belelátott saját értelmünket ragadjuk meg, ami nagyon is szubjektív. A vallási tematika mellett a képzavar és a szorongás, a külső és a belső ellenséggel vívott küzdelem drámai erejű ikonjai kerülnek ki Katona György (lásd: Szent György, aki Katona) keze alól. De ki fogja ezeket a képeket megvásárolni? Ki nézi majd őket szobája falán? Milyen gyűjteménybe kerülnek-kerülhetnek? Egzisztenciálisan fontos kérdések, élet-halálkérdések ezek, melyekre egyre bizonytalanabb a válasz.

Az ember arra törekszik, hogy maga határozza meg, mi a tisztesség, mi a jó, az igaz és a szép. Sok évszázadon

Katona György grafikája

keresztül, mikor az erkölcsi elveket nem az ember határozta meg, hanem az istenek, a világban zajló élet együtt járt a büntudattal, így az gyötrelmes volt, a halál pedig kívánatos lett. Ám jött a felvilágosodás, és az ember maga alkotta meg erkölcsi törvényeit, tudva, hogy suta próbálkozása valamiféle objektív tisztességre minduntalan ellentmondásokhoz fog vezetni. De legalább a maga akarata és ereje, a maga szellemi valósága tükröződött a társadalmi együttélés gyakorlatában, és az intim szféra szabályaiban. Ma az életünk e felvilágosodott szabályrendszer szerint zajlik, akár tudatában vagyunk ennek, akár csak telnek napjaink. Van azonban egy zavaró momentum, amit sehogyan sem tudunk kikerülni, mégpedig a felelősség kérdése, mert a tetteinkkel, szavainkkal és gondolatainkkal együtt járó felelősséget nem akarjuk vállalni. Bármilyen abszurd is, de az a helyzet, hogy a saját törvényeink szabta felelősség alól is igyekszünk kibújni. Nem akarjuk viselni a következményeket. Tehát minduntalan arra törekszünk, hogy olyan, még „tökéletesebb” törvényeket alkossunk, amelyek felszabadítanak a felelősségvállalás és mindenféle következmény alól. Úgy gondoljuk, ha törvényeinket folyamatosan újra alkotjuk, akkor majd csak sikerül teljesen kibújnunk a felelős emberi bőrből. És ez nem csak a tételes törvények esetében, hanem a művészet törvényeire nézve is igaz. A korszerű mindinkább az lett, amiért a művésznek semmiféle felelősséget nem kell vállalnia. Ecsetelik a színpoltokat, fúrnak és faragnak, bármit képnek-szobornak nyilvánítanak, és semmiért nem felelősek a művészek – ez ma a modern gondolkodásmód, a korszerű trend. Ilyen kulturális környezetben (amit kultúraellenes környezetnek is mondhatnánk) anakronisztikus a súlyos tartalom, az erkölcsi megközelítés, sőt, mindenféle hagyományos szemléletmód kortévesztő. Tehát könnyű demagógiával úgy is föltehető a kérdés, hogy kit érdekelnek Katona György képei? Kit érdekelnek a sárkányölő (sárkány=gonosz) gyötrelmei? Kit érdekelnek az élet-halál kérdések?

Katona György modelleket alkot, a szónak nem abban az értelmében, hogy tényfeltáró, a társadalmi és egyéni életben létező és megragadható lényeket állítja elénk – ha ezt tenné: közkeletű realista lenne –, hanem azt mutatja meg, milyen normát kellene, hogy kövessen az ember, s abból fakadóan milyen kulturális környezet lenne kívánatos. Katona modelljei előképek alapján születnek, ránézésre szembeötlő analógiák kínálóznak a bizánci és román kori művekkel, úgy az ikonológiát, mint a formaszokásokat, vagy a kép épített jellegét illetően. Mert Katona fölépíti modelljeit, a keresztény hitvilág évezredes szimbólumaiból, és a modern ember metafizika utáni gondolkodásmódjából – pontosabban: a modern tudományos szemléletmóddal viaskodó harci cselekményekből, vesztés és győztes csatákból.

Természetesen az ő építményei nem lakberendezési tárgyak, és nem is játék-modellek (valami igazi helyett), hanem az emberi kapcsolatok gyakorlatába akarnak beleszólni, persze nem azzal a frivol közvetlenséggel, amivel a happening vagy a performansz, a fotónaturalizmus vagy az abszurd dráma igyekszik megállítani az eszünket. Katona György műveiben a kívánatos eszmei háttér jelenik meg, melynek meghatározó szerepét éppen a modern életstílus és művészeti törekvések tagadják, illetve érvénytelenítik. Az a tény, hogy a keresztény hitvilág köréből választ témát, nem jelenti, hogy egyszerű szimbólumokat fest, miként az ókeresztény művészetben láthatjuk, sokkal inkább bonyolult parabolákat, sokatmondó képi példázatokot alkot, melyek az elmélyültebb szemléletben tárulnak föl teljes gazdagságukban. Helyenként már-már a túlfestést is kockáztató, az ecsetvonást nemegyszer motívumokká cizelláló technikája mutatja, hogy alkotó munka közben is mily gazdag gondolatiság lengi körül a témát, amit belesúrt a képbe, a rajzolatba vagy az árnyalatok játékába. Így is érthető az él-hal fogalompár, hogy mi születik meg képzeletéből, és mi hal el a művész lelkében. Mert mindig él-hal a forma, a szín, a gondolat, és hogy ma inkább az elhaló gondolatokat, a meg nem festett képeket értékeli többre a szakirodalom, az nem csak a művészek hibája, hanem a modern ember pszichózisában, menekülő ethoszában-ösztönében is elégséges okot találunk rá.

Itt kapcsolódik össze gondolatmenetem eleje és vége, hogy nehéz ma megélni a festészetből, és ennek oka nem csak a témaválasztásban, a megformálás technikai színvonalában, a gondolatgazdagságban, vagy a cizellált képi nyelv már nehezen érthető mivoltában keresendő. Ám azt mégsem mondhatom, hogy üres, tartalom nélküli, szépelgő vagy avantgárd giccset kell festeni, mert az ily erkölcstelen gondolkodás távol áll tőlem. Viszont azt se mondhatom, hogy éhen kell halni a sárkányölőnek, ma ez a sorsa, mert a közönség megtagadja, a mecénatúra elfordul tőle, s a magángyűjtők legtöbbször csak régebbi szerzeményeit nézegeti. Hogyan tovább? E kérdésre reménytelül válaszolok: van tovább, az életnek kell győzedelmeskedni a halál felett. A művészi zsenialitásnak kell győzedelmeskedni az eltompult, rezignált jellem felett, a voluntarista társadalmi gyakorlat felett, a történelmi komplexusok felett. Nem a világtól elforduló, ataraxiás életmódból születik a művészet, hanem a világban élő és győtrődő nemes emberi küzdelemből. Miként a történelemben már sokszor, ma is föltehető a kérdés, hogy a művészet él-hal? Katona György is ezzel a címmel rendezte veszprémi tárlatát, melynek egyik tanulsága, hogy csak rajtunk, nézőkön múlik a válasz, a mi akarhatunkon, a mi szemléletünkön és életmódunkon. Hiszen művészetünk: életmódunk lenyomata – a befogadás pedig: életmódunk tápláléka!

XX. GÉBART MŰVÉSZTELEP ZÁRÓKIÁLLÍTÁSA

Bárdosi József

Művek, sokféle nyelven

mint egykoron volt. Egy művésztelepen sokféle alkotó jelenik meg, ezért a képzőművészet sokféle nyelven beszélnek a megszülető alkotások. Itt is ennek lehetünk szemtanúi. Ismerve Kopasz Tamás festőművész, a telep vezetőjének habitusát, gondolom, nem kevés része van a dologban. Akkor nézzük az elkészült munkákat!

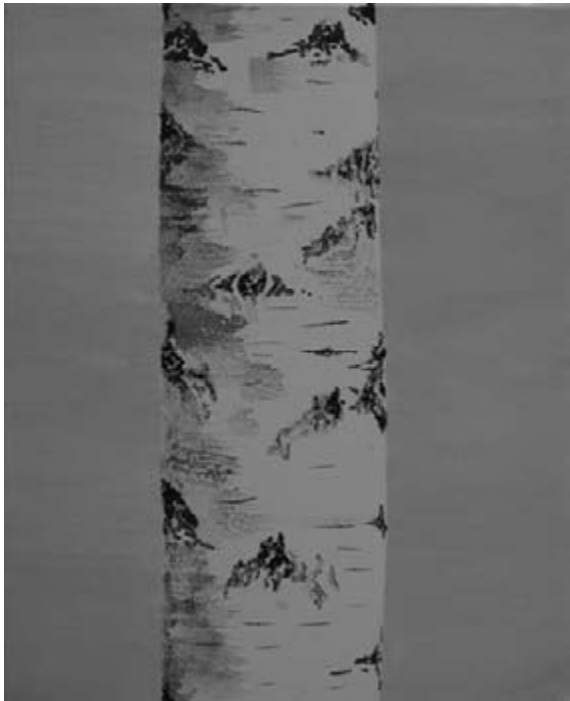
MIKLÓS HAJNAL képeit az egyszerű, mondhatni tényszerű közlés jellemzi. Sokszor még annál is kevesebb, hisz a tények és történések teljességét nem mutatja meg egy-egy képen belül. Egyszerűen kiemel valamit, sőt a kiemelés szó is túlzás: túlzás, mivel a kiemelés hangsúlyozást jelent, ő azonban nem hangsúlyoz semmit. Számára néhány valóság fragmentum elegendő a képi közlés számára. Ez alkalommal néhány nyírfa szecessziós szépségű törzsét ábrázolta képein. Gyors, a keleti kalligráfiára emlékeztető ecsetjárással rögzített néhány foltot, és máris kész a kép. Azt is mondhatom, hogy Miklós Hajnal munkái többé-kevésbé képekbe foglalt naplók, az itt és most rögzítése – esztétikai értelemben viszont képekben testet öltött emlékkönyv lapokat látunk. Mivel festészete „szűkszavú” és tényszerű is, ezért megkímél minket a hatalmas mondandó megértésének terhétől. És ha ideveszem BÁRDOSI KATINKA munkáit, akkor egyértelműen kiderül, hogy létezik generációs látás- és ábrázolásmód. Ahogy az idősebb generáció tagjai némi irigykedéssel megjegyzik: trendi. Ám ez esetben a trendi csupán annyit jelent, hogy ők, az idősebb generáció tagjai 20-30 évvel korábban egészen másfajta trendi mellett tették le a garast, és hát ebből most kimaradtak. És ha azt mondtam, trendi, akkor generációs érzést, generációs kifejezésmódot értek alatta. Bárdosi Katinka bevallottan a férfi-nő problematikával foglalkozik. A férfi-nő témának sok-sok előzménye és igen nagy irodalma van. Előzményként csak olyan szürrealista festőnők nevét említem meg, mint Leonora Fini, Dorothea Tanning, Leonora Carrington vagy Frida Kahlo. Bárdosi Katinka ebbe az örök és nagy folyamba szövi bele képei világát. A generációs logikát folytatva idetartoznak KISS ÁGNES KATINKA munkái is. Azonban Kiss Ágnes Katinka dekoratív, de nem absztrakt, csupán stilizáló formavilága még is közelebb áll Dóró Sándor és Kopasz Tamás képi világához, de csak közelebb áll. A

Kopasz
Tamás
munkája

Lévén hogy Pomázi, illetve szentendrei illetőségű vagyok, az utóbbi harminc évben kortársként szemléltem végig a társadalom és a képzőművészet igen nagy változásait. Az elmúlt harminc évből huszonötöt pedig aktív kiállításrendezői tevékenységgel töltöttem el. Tehát jól emlékszem, hogy az 1980-as években egy művésztelepen az azonosság volt az összetartó erő. Manapság hála istennek nem az, mivel nagyobb a szellemi, politikai és esztétikai tolerancia egymás iránt,

Miklós
Hajnal:
Ég felé

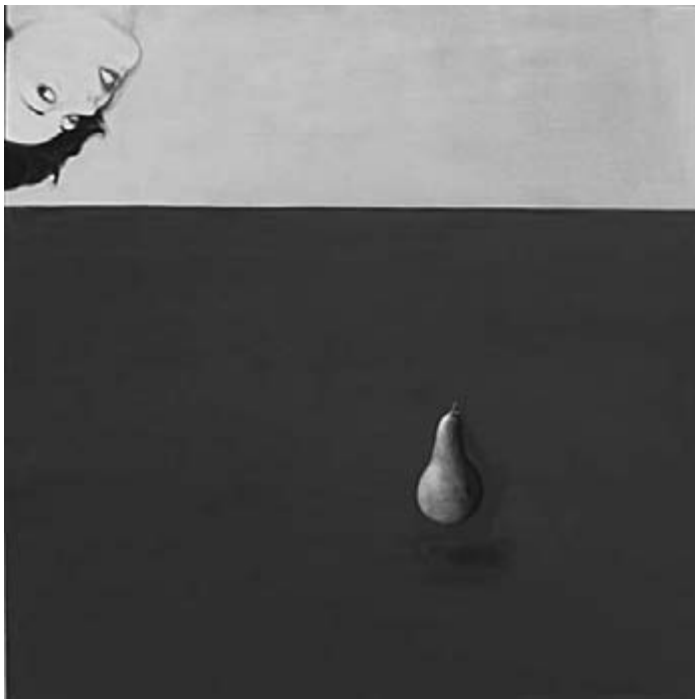

Szurcsik
József:
"Tudom
amit
tudok"

lényegét tekintve ki kell mondani, egészen más. Egészen más, mivel Kiss Ágnes Katinka képein nem látunk mást, mint emlékek és érzések stilizált lenyomatainak egymásra rétegződését. Összegezve a lényegét, azt mondhatom, hogy egy érzékeny és átalakulásban lévő festőnő

Bárdosi
Katinka
munkája

emléklapjaiba nyertünk bepillantást. A bepillantás során sokat lehet beszélni az időről, az emlékezetéről, valamint fel- és a fel nem dolgozott emlékeinkről. És még sok más kapaszkodót nyújtanak Kiss Ágnes Katinka képei a megértéshez, amelybe beletartozik önmagunk megértése is.

SZURCSIK JÓZSEF azon képzőművészek közé tartozik, akik természettudós módjára megragadnak egy problémát, és azt kutatják egész életükben. Az érdekesség kedvéért említem Newton nevét, aki szinte egész életében a világ végének a kiszámításával foglalkozott. Lehet, hogy az alma is véletlenül esett a fejére, ki tudja? A monománia jele egy jelentéktelen dolog vagy forma ismételtetése. Számtalan monomániás művészt ismer a modern művészettörténet. Braque, mint közismert Picassóval ellentétben, egész élete folyamán kitartott kubizmusa mellett. Roman Opalka pedig egyre halványuló számokat írogat vásznaira – ki tudja mióta és ki tudja meddig. Egy bizonyos bolgár, Christo pedig nemes egyszerűséggel becsomagol mindent, ami a látóterébe kerül, de van, aki csak aláírja mások műveit, mint Ben Vautier, ehhez viszont kitartóan ragaszkodik. Deim Pál képein pedig mindig ugyanaz a befalazott figura tűnik fel. Szurcsik is pont efféle alak: mindenről ugyanaz az arcél jut eszébe, de mentségére szolgáljon, hogy beszűkült motívumvilágával bármit képes kifejezni. Az idők, a bírodalmak és a stílusok jönnek-mennek, de az arcél mindig ugyanaz, vagy ahogy Bohár András írja: „Az avantgárd utáni kulturális és művészeti szituáció értékmozzanatai is egy lehetséges

világértelmezéshez kötődnek, hiszen az ideológiai-politikai kollektívizmus utópiái valóban beszivárogtak a társadalom minden szférájába. S az individuuum szuverenitásának visszaszerzése ha valamikor, akkor napjainkban időszerű.” (Bohár András, Nyitott kultúra felé. Bp., Kaposvár, 2003, 149.) Tehát művésztelep ide, művésztelep oda, Szurcsik mindig ugyanazt festi, most azonban a művésztelepen elkapott, olyan jellegzetes mondatokat írt megszokott figuráira, mint a „Vagyok, aki vagyok”. És ettől a gesztustól ugyanaz az arc, más és más személyiséget nyert.

A művésztelep alkotói közül Kopasz Tamás mellett DÓRÓ SÁNDOR az, aki a festészetén kívül egyéb

képzőművészeti műfajokban (performansz, installáció) is jeleskedik. Olyan munkái, mint amelyeket a 2006-os Transfinit című kiállításon bemutatott: a szürrealista tárgy-kollázsoktól a land-artos tájjelekig, tágítják a kifejezés határait. Ha rokonszellemű alkotó munkáit keresném, akkor a szentendrei Vincze Ottó munkáival állítanám párhuzamba installációit. A megnyitóra készülve, de még Dóró műveit nem látva, azt gondoltam, hogy a mostani művésztelepen, inkább grafikákat és festményeket készít majd. A megérzésemben nem is csalatkoztam. Dóró korábbi képeit látva, egyértelmű volt számomra, hogy az ő esztétikai horizontja valahol Vajda Lajos grafikai világa és mondjuk a német Jürgen

Dóró Sándor:
Cím nélkül

Klauke 1980-as években készült grafikáinak környékén található. Igen magabiztosan megfogalmazott képei a szubjektív, már-már kontrolálatlan „ecsetírás” és a döntő pillanatban megzabolázott mozdulatok kettősségéből alakultak ki. Míg Dóró Sándor műveit az összefogottság és az ecset általi „kimondás”, a lelki kiírás jellemzi, addig TOMSÓ JUDIT képeit a generációjára jellemző inger- és érzelemszegény minimalizmus határozza meg. Képei a Bukta Imre - Chilf Mária kifejezésvilágát érintik, azonban női érzékenységgel megfogalmazott, minimál foltfestészete el is tér az előbb említett vonalról.

Tomsó Judit: Cím nélkül

Kompozícióit, ha egyáltalán lehet annak nevezni, a véletlenszerűsége, már-már a szétesettségre építi. Így, az egymásra rétegződő hideg színek foltjai sajátos feszített kompozíciót alkotnak. Tomsó Miklós Hajnalhoz hasonlóan néhány folt megjelenítésére korlátozza a szemnek engedélyezett érzéki élvezetet, mintha a festészet nem is nézni való dolog volna. Festészetük olyan, mint a versben megfogalmazott költői kép: el kell képzelni.

Ha fentebb azt írtam, hogy Dóró Sándor műveit az expresszív összefogottság, Tomsó Judit képeit a generációjára jellemző minimalizmus jellemzi, akkor a hasonló kifejezési eszközökkel dolgozó F. BALOGH ERZSÉBET munkáiról azt kell írnom, hogy az kifejezetten poézis: költészet a vásznon. Lírai költészet foltokból, vonalokból és színekből, de szavak nélkül. A képi „építkezést” látva, mert van mit látni, egyértelmű, hogy F. Balogh Erzsébet a Dóró Sándor, Kopasz Tamás korosztályhoz tartozik, azokhoz, akik még a latin fecit kifejezés szerint a megcsinálásban, más szóval az megalkotásban hisznek, nem állnak meg az artikuláció tény- és tárgyszerű képi rögzítésénél. Ez is generációs stigma. És ebben is tetten érhető a művésztelep alkotóinak kifejezésbeli sokszínűsége.

Végezetül essék szó a telep szakmai vezetőjéről, KOPASZ TAMÁSról. Kopasz műveit több, mint húsz éve ismerem. És indulva a Gébarti tóhoz, tréfálkozva jegyeztem meg magamnak, remélem nincs benne annyi „fantázia”, hogy pont most változtasson az eddig igen következetesen építkező módszerén. Ha fentebb a generációk különbsége, illetve a kifejezés gazdagsága, illetve artikulálatlansága alapján írtam a művésztelepen született munkákról, akkor az ő műveit is ebben a koordináta rendszerbe helyezem. Kopasz Tamás, mint egy művésztelep vezetőjéhez illik: kiegyensúlyozott személyiség. Festészete gesztusfestészet, minden absztrakció nélkül. Képeit átgondolt és kimunkált

Kiss Ágnes Katinka: Drótos

gesztusokból építi fel. Gesztusait lazán, javítás nélkül viszi fel a vászonra, méghozzá úgy, hogy mozdulat és lendület ne törjön meg az ecsetvonás nyomán. Foltot ritkán alkalmaz, főleg méteressé vagy még annál is hosszabb ecsetvonássá növelt színes kalligráfiákat rétegez egymásra. Ha F. Balogh Erzsébet munkáit költőinek neveztem, akkor Kopasz Tamáséi még inkább azok! F. Balogh festészete, költői kifejezéssel megnevezve

lírai elbeszélő, míg Kopasz Tamásé egyszerű, csendes, eszköztelen és lényegre törő, mint a haiku formája és tényszerű bölcsessége. (A megnyitó írott változata,

2011. 08. 12., Zalaegerszeg, Kézművesek Háza)

F. Balogh Erzsébet: A hurok marad II.

Hírek

Az augusztus 20-ki ünnepségek alkalmából magas kitüntetésben részesült a Lendván élő dr. Bence Lajos költő, irodalomtörténész, szerkesztő, lapunk főmunkatársa. A magyar köztársasági elnök a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje kitüntetés adományozásával ismerte el azt az áldozatos munkát, amelyet a sokoldalú muravidéki „mindenes” a szlovéniai magyar kisebbség identitásának őrzéséért, megmaradásáért végzett, több évtizeden át. Kimagasló szerepet játszik az irodalmi élet szervezésében, a tehetségek felkutatásában, a kapcsolatok ápolásában. Lapunk – előbb főszerkesztő-helyettesként – főmunkatársaként sokat tett azért, hogy a régió magyar (zalai) kulturális élete összekapcsolódjék, s a muravidéki szellemi értékek megjelenjenek a Pannon Tükör hasábjain. Az átadó ünnepség – rendhagyó módon – a lendvai Bánffy Központban zajlott, ahol Szent-Iványi István szlovéniai magyar nagykövet adta át a rangos elismerést.

Szerzőinkről

Bajzik Zsolt (1963; Szombathely) Történész.
Bárdosi József (Szentendre; 1956) Művészettörténész, muzeológus.
Bence Lajos (1956; Lendva) Költő, irodalomtörténész. Legújabb kötete: Vallani. Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 2011.
Csitány G. Emil (1892-1970) Székesfehérvár egykori polgármestere.
Farkas Szilárd (1981; Kaposvár) Tanár, a PTE BTK Filozófia Doktori Iskola hallgatója.
Ferenc Győző (1954; Budapest) Költő, irodalomtörténész, műfordító. Legutóbbi kötete: Szakadás. Sziget Könyvkiadó, 2010.
Getto Ferenc () Pécs, Képzőművész, költő
Győri László (1942; Budapest) Költő, prózaíró. Legutóbbi kötete: A szó árnyéka. Kalligram Könyvkiadó, 2010.
Halász Albert (1969; Lendva) Költő, néprajzkutató. Legújabb kötete: Könnyű versek. Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 2011.
Izumi Josida (1949; Tojama, Japán) Irodalomtörténész, műfordító, egyetemi tanár.
Kabdebó Tamás (1934; Newcastle, Írország) Költő, prózaíró, műfordító.
Legutóbbi kötete: Giorgione nyomában. Irodalmi Jelen Könyvek, 2009.
Kaj Ádám (1988; Zalaegerszeg) Költő, drámaíró. Kötete: Magánvangéliumok. Pannon Tükör Könyvek, 2010.
Kavabata Jaszunari (1899-1972) Nobel-díjas japán író.
Káli Csaba (1969; Zalaegerszeg) Történész, levéltáros.
Kelemen Lajos (1954; Kaposvár) Költő, esszéista, kritikus. Legújabb kötete: Föltett igaz. Napkút Kiadó, 2010.
Keserű Péter (1996; Telki) Tanuló, ez az első megjelenése.
Kiss Benedek (1943; Budapest) Költő. Legújabb kötete: Utak keresztje. Holnap Kiadó, 2010.
Lángi Péter (1942; Keszthely) Költő, kötete: Késői invokáció. Pannon Tükör Könyvek, 2010.
László Zsolt (1964; Székesfehérvár) Költő, legutóbbi kötete: Leszegett fejfel. Vörösmarty Társaság, 2007.
Legédy Péter (1948; Balatonalmádi) Konceptuális művész, szakíró. Legutóbbi kötete: Izmusdúlás. Nemzetek Európája, 2002.
Markó Béla (1951; Marosvásárhely) Költő, legújabb kötete: Visszabontás. Jelenkor Kiadó, 2011.
Molnár András (1962; Zalaegerszeg) Történész, levéltáros.
Molnár Krisztina Rita (1967; Telki) Költő, tanár. Legutóbbi kötete: Különlét. PONT Kiadó, 2008.
Morgós András (Tokió) Iparművész, restaurátor.
Nagy Mónika (Budapest) A kalligráfia művelője és oktatója.
Péntek Imre (1942; Zalaegerszeg) Költő, kritikus, művészeti író. Legutóbbi kötete: félbeszéd. Pannon Tükör Könyvek, 2009.
Pinczés István (1953; Debrecen) Rendező, műfordító.
Praznovszky Mihály (1946; Nemesvámos) Irodalomtörténész, kritikus.
Legújabb kötete: Szindbád a Balaton partján. Balatonfüred, 2010.
Sarusi Mihály (1944; Balatonalmádi) Legújabb kötete: Hun fohász. Búvópatak füzetek, 2011.
Somogyi Zoltán (1982; Keszthely) Prózaíró, kritikus. Kötete: Második fejek. Magánkiadás az Underground Kiadó támogatásával, 2011.
Szaigjó szerzetes (12. század) Japán költő.
Szeles Judit (1969; Skee, Svédország) Versei és prózái különböző irodalmi lapokban jelennek meg.
Szemes Péter (1979; Zalaegerszeg) Kritikus, esztéta.
Szigethy István (1943; Zalaegerszeg) Esszéket, tanulmányokat, publicisztikai írásokat közlő különböző lapokban.
Kötete: A négy színű ember. Új Mandátum Kiadó, 2001.
Szuromi Pál (1942; Szeged) Művészeti író, kurátor.
Villányi G. András (1958; Magyarföld) Költő, műfordító. Legutóbbi kötete: A papagáj meséi. Fapados Kiadó, 2011.
Zsávolya Zoltán (1968; Budapest) Költő, irodalomtörténész. Legutóbbi kötete: Noszthy Fuji. Napkút Kiadó, 2008.

Szeptember első hétfőjén, 2-4-ig zajlott le a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet és a Pannon Írók Társasága szervezésében, az első Pannónia Ifjúsági Író Tábor, a szlovéniai Hodoson, az Ifjúsági Centrumban. A muravidéki és zalai, elsősorban a Pannon Tükör szerzői köréhez tartozó fiatalok előadásokat hallgattak, ismerkedtek egymással és a két ország irodalmi nyilvánosságának kereteivel. Előadást tartott Péntek Imre költő, lapunk főszerkesztője, Bence Lajos költő, a Muratáj szerkesztője, Halász Albert költő, a szlovéniai magyar tv munkatársa és Szemes Péter kritikus, a Pannon Tükör főszerkesztő-helyettese. Alkalom nyílt arra is, hogy a fiatalok magukkal hozott kéziratokat műhelybeszélgetéseken elemezzék, szembesüljenek társaik véleményével és a kritikus észrevételekkel. A tábor végi felolvasó estén az itt született művek, többek közt haikuk is elhangzottak. A Pannon Tükör 6. Számában összeállítást lesz a fiatalok műveiből, s idővel talán egy füzetben is megjelennek a zalai-muravidéki irodalmi „utánpótlás” legjobb alkotásai.